

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL

V. évfolyam 4. szám

2006. december

FELDERÍTŐ
SZEMLE

BUDAPEST

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal kiadványa

Felelős kiadó

Morber Ferenc főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Tóth András mk. ezredes

Tagok: Gulyás József ezredes

Marton Csaba mk. ezredes

Svigruha Gyula okl. mk. alezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Vass Jenő nyá. ezredes

Lektorálták: Lakatos Zsolt alezredes

Marton Csaba mk. ezredes

Nagy Tibor ezredes

Orosz János őrnagy

Dr. Sallai Imre nyá. ezredes

Simon Péter főhadnagy

Svigruha Gyula okl. mk. alezredes

Tóth András mk. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Prof. Dr. Ungvár Gyula nyá. mk. altábornagy

A kötetet összeállította: Tóth András mk. ezredes

Olvasószerkesztő: Vass Jenő nyá. ezredes

Tördelőszerkesztő: Gerencsérné Tóth Krisztina főtörzsőrmester

Fotó: Székely Klára mk. őrnagy

Készült 200 példányban, az MK KFH nyomdájában

Felelős vezető: Juhász József mk. őrnagy

ISSN 1588-242X

Felelős szerkesztő: Vass Jenő nyá. ezredes

TARTALOM

AZ OLVASÓHOZ

PÁSZKA TIBOR MK. EZREDES A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS A HARMADIK ÉVEZRED ELEJÉN.....	5
--	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

DR. NAGY LÁSZLÓ NYÁ. MK. EZREDES A GLOBÁLIS BIZTONSÁG HELYE ÉS SZEREPE A NATO ÚJ FELADATRENDSZERÉBEN	8
DR. SZTERNÁK GYÖRGY NYÁ. EZREDES CÉLSZERŰ ÚJRAGONDOLNI A TERRORIZMUS ELLENI HARCOT.....	18
DR. PADOS FERENC EZREDES ATOMELRETTENTÉS	32

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NYÁ. EZREDES AZ IZRAELI-LIBANONI HÁBORÚ KATONAI ÉS HÍRSZERZÉSI TAPASZTALATAI.....	55
DR. RÁCZ LAJOS EZREDES „VATTÁBA BURKOLT ACÉL” – A KÍNAI KULTÚRA VILÁGMÉRETŰ TERJESZKEDÉSE.....	63
TÓTH ISTVÁN MK. EZREDES OROSZORSZÁG ÉS A NATO-TAGÁLLAMOK HADITECHNIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉSE	79

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

BALKÁNYI GÁBOR MK. ÖRNAGY TERMINÁLSZOLGÁLTATÁS – AZ EGYSZERŰSÍTÉS ESZKÖZE?.....	86
---	----

DR. LITS GÁBOR NYÁ. ALEZREDES

**A FELDERÍTÉS KORSZERŰ, BIZTONSÁGOS ESZKÖZEI –
A PILÓTA NÉLKÜLI LÉGI JÁRMŰVEK (UAV).....93**

ORSZÁGISMERTETŐ

HEGYI ÁGNES HADNAGY

A SZUDÁNI KONFLIKTUSOK ÉS AZOK HÁTTERE.....107

FÓRUM

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES

**ELMÉLKEDÉS A VÁLSÁGKEZELÉS
FELDERÍTŐ TÁMOGATÁSÁRÓL126**

DR. KOVÁCS SÁNDOR R. ALEZREDES

**HONVÉDSÉGI OBJEKTUMOK
ŐRZÉS-VÉDELMEINEK NÉHÁNY KÉRDÉSE.....136**

SZILÁGYI GERGELYNÉ KÖZALKALMAZOTT

**AZ MK KFH SZAKKÖNYVTÁR
2006-BAN BESZERZETT ÚJDONSÁGAI.....146**

TUDOMÁNYOS MUNKA

MARTON CSABA MK. EZREDES

**SIGINT – TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
AZ MK KATONAI FELDERÍTŐ HIVATALBAN.....152**

VASS JENŐ NYÁ. EZREDES

**TÁJÉKOZTATÓ A FELDERÍTŐ SZEMLE
2006/T KÜLÖNSZÁMÁRÓL155**

AZ OLVASÓHOZ

VASS JENŐ NYÁ. EZREDES – SZABÓ MIHÁLY NYÁ. EZREDES

E SZÁMUNK TARTALMA160

PÁSZKA TIBOR MK. EZREDES

A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS A HARMADIK ÉVEZRED ELEJÉN

Tisztelt Olvasó!

Mai világunkban – különösen a közelmúltban – a távközléssel szemben megnövekedtek a követelmények és a társadalmi elvárások, ezért a műszaki fejlesztés meghatározó technológiai fejlődés helyeződött a vizsgálódások középpontjába. Közismert tény, hogy a társadalmi és gazdasági globalizáció szükségszerű velejárója az információtovábbítást és kommunikációt kiszolgáló világméretű hírközlő rendszerek felgyorsult fejlődése. Megjelentek a nagykapacitású vezeték nélküli technológiák, a szélessávú platformok, és egyre nagyobb teret követel magának az IP technológia. Az élet minden területén jelen lévő számítástechnika mindennapjainkat is behálózta, az információtovábbítás egyik alapvető elemévé vált. Küszöbön áll a távközlés, az informatika és a médiaátvitel fokozatos integrációja. A technológiai fejlesztés fő iránya egy közös platformra épülő, integrált, biztonságos, mobilizálható és átjárható távközlési szolgáltató rendszer megteremtése.

A szolgáltatások integrálódása megköveteli az egyre nagyobb adatátviteli sebességet, amely a tíz évvel ezelőtti helyzethez képest napjainkra már a korábbiak a százszorosára nőtt. A felhasználók elvárják, hogy adataikat gyorsan és biztonságosan tudják továbbítani, ehhez ma már nyílt forrásból is könnyen hozzáférhetők a megfelelő biztonságot nyújtó rejtjelzési eljárások.

A távközlésben jelentkező új kihívásokra a rádióelektronikai felderítést támogató, a nemzetközileg is versenyképes nemzeti és saját bázisú kutatás–fejlesztés megpróbál reagálni. A felderítő eszközök kifejlesztése jelentős anyagi forrásokat igényel, ezért a rendelkezésre álló pénzüsszegeket a prioritások kijelölését követően lehet és kell felhasználni.

Tisztelt Olvasó!

A rádióelektronikai felderítés – SIGINT – a felderítési nemek közül az egyik legdinamikusabban fejlődő terület, amelynek folyamatosan lépést kell tartania a távközlési technológia korszerűsítési ütemével. Az adatszerző rendszerek fejlődésével párhuzamosan jelentősen növekszik a rögzített adatok mennyisége is. Az adatok feldolgozását azonban már csak egy új filozófia alapján felépített integrált feldolgozó rendszer képes ellátni.

A katonai rádióelektronikai felderítés más felderítési nemekkel együtt teszi lehetővé a többforrású adatszerzést, növelve a megszerzett adatokból kinyert információk magas fokú megalapozottságát és hitelességét. Mindezt azáltal éri el, hogy specifikumainál fogva képes reálidőben adatokat szerezni olyan objektumokról is, amelyek más felderítési nemek alkalmazásával nem foghatók le.

A katonai rádióelektronikai felderítés szervei folyamatosan képesek nagy távolságból adatokat szerezni, és olyan egyedülálló korai előrejelző, figyelmeztető funkciót látnak el, amelyre más felderítési nemek csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem képesek. A rádióelektronikai felderítés sajátos eszközzel biztosítja válságkörzetekben alkalmazott nemzetközi erők – ezen belül is kiemelten a magyar kontingensek – közvetlen veszélyeztetettségére vonatkozó, valamint az aszimmetrikus fenyegetésekkel és transznacionális biztonsági kockázatokkal összefüggő adatok és információk feldolgozását, jelentését. Kiszolgálja a hadművelleti tervezéshez és a csapatok felkészítéséhez, alkalmazásához kapcsolódó, ezzel a módszerrel megszerzhető információigényeket. A katonai rádióelektronikai felderítés össznemzeti jelentőségű, amely a katonai felhasználók mellett az állami vezetés és a NATO információigényeinek teljesítéséhez is eredményesen járul hozzá.

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa folyamatosan nagy figyelmet fordít erre a területre. Ez vezette abban is, hogy ez év november közepén tudományos konferenciát rendezett „*A SIGINT a XXI. század kihívásainak tükrében*” címmel.

A katonai rádióelektronikai felderítés modern kori történetében első alkalommal került sor olyan tudományos rendezvényre, amely a résztvevők körét tekintve túlmutatott a Hivatal keretein.

A tudományos szakmai konferencián a Hivatal Tudományos Tanácsa meghívására a Honvédelmi Minisztérium, a HM Honvéd Vezérkar, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, az MK Információs Hivatal, az MK Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Nemzeti Hírközlési Hatóság, valamint a Rohde & Schwarz GmbH. Co. vezető képviselői, tudományos szakértői vettek részt, illetve tartottak előadásokat.

A konferencia összegezte az elmúlt években felhalmozódott nemzeti és nemzetközi tapasztalatokat, megalapozta a szaktevékenység követendő irányait.

A tanácskozás különleges alkalmat teremtett arra, hogy közös gondolkodással, a különböző nézetek közreadásával és ütköztetésével megvitassa a szakma elméleti kérdéseit, és felvázolja a rádióelektronikai felderítés továbbfejlesztésének irányait.

A teljesség igénye nélkül adom közre a konferencián elhangzott előadások rövid tartalmi összefoglalóját, azok lényegi mondanivalójára koncentrálni.

A Honvédelmi Minisztérium képviselője bevezető előadásában több szempontból vizsgálta a magyar katonai erő újszerű alkalmazásának kérdéskörét, elemezte a haderővel szemben megfogalmazódott új követelményeket. Ezek teljesítéséhez a Magyar Honvédség katonáinak és kijelölt alakulatainak olyan képességekkel kell rendelkezniük, melyekkel feladataikat a megváltozott világban is eredményesen hajtják végre, akár honi területen, akár külföldön, nem egy esetben más földrészekben is.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem és a Nemzeti Hírközlési Hatóság szakemberei – a hírközlés-technológia általános fejlődési folyamatainak bemutatása mellett –, ráirányították a figyelmet azokra a fejlődési tendenciákra és kihívásokra, melyek a 21. század hírközlésében új elemként

jelentkeznek, és kiemelt érdeklődésre tarthatnak számot. Az előadók rendszerezték a hírközlés területén bekövetkezett változásokat. Kiemelték, hogy a hálózatok konvergenciája fokozatosan elmosza a határokat a hagyományos hírközlési területek – vezetékes telefon, adathálózatok, vezetékek nélküli kommunikáció stb. – között, és az IP alapú kommunikáció jelentős előretörése válik meghatározóvá.

Az MK Információs Hivatalt képviselő előadó a kommunikációs módszerek és csatornák, illetve a rejtjelzési eljárások, eszközök területén lezajlott fejlődés kapcsolatát vizsgálta. Bemutatta a SIGINT területén jelentkező, rejtjelzéshez kötődő problémákat, illetve ezek kezelésének lehetséges módjait. Az MK Nemzetbiztonsági Szakszolgálat szakértője elemezte az információs technológia és a távközlés fúziójának hatásait a rövidhullámú rádiófelderítésre. Kiemelte, hogy a fejlesztések során nagy hangsúlyt kell fektetni az új rádiófelderítő módszerek kidolgozására és azok alkalmazására.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem témában illetékes tanszékvezetője bemutatta az információs műveletek elméletének lényegét, az információs főlény, valamint a vezetési főlény kialakításának és fenntartásának módszereit. Rámutatott az összadatforrású felderítés, azon belül a SIGINT és az elektronikai hadviselés szerepének fontosságára az információs műveletekben.

A HM Honvéd Vezérkart képviselő előadó több szempontból is vizsgálta a MH elektronikai hadviselés erőinek és eszközeinek helyzetét. Ráirányította a figyelmet arra, hogy a nemzetközi műveletekben az erők és eszközök megóvása és mindenoldalú biztosítása érdekében kiemelt jelentősége van az elektronikai felderítésnek, valamint az elektronikai hadviselésnek.

A Rohde & Schwarz GmbH. Co. képviselője ismertette és összehasonlította a cégük által gyártott rádiófelderítő rendszereket, az alkalmazott készülécsaládok – felderítővevők, rádióiránymérők, jelanalizátorok – egyes típusainak főbb műszaki paramétereit, azok alkalmazási területeit.

Az MK Katonai Felderítő Hivatal állományából felkért előadók – akik beosztásukban is a szakma jeles képviselői –, elemezték a globalizálódó távközlési rendszerek és a SIGINT kapcsolatát. Bemutatták a SIGINT vezetési rendszerének változásait és ráirányították a figyelmet a rádióelektronikai adatszerzés összetett jellegére, amely csak a technikai eszközök folyamatos fejlesztésével biztosíthat információkat. A katonai rádióelektronikai felderítés össznemzeti jelentőségű, amely a katonai felhasználók mellett az állami vezetés és a NATO információigényeinek teljesítéséhez is hozzájárul.

Az előadásokat követően szekciósülésre került sor, amelyeken folytatódott a szakmai kérdések mélyebb kibontása. A hozzászólásokban elhangzottak megerősítették az előadások tartalmát, és egyértelműen kitűnt, hogy a szakemberek előrelátása és tudása a jövőbeni fejlődés záloga. Mint az MK KFH Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság igazgatója és a Tudományos Tanács tagja úgy gondolom, hogy a tanácskozáson elhangzottak elősegítik a szakterület további fejlődését, és meg tudunk majd felelni a fejlődés diktálta új kihívásoknak is.

Az előadások és a hozzászólások tartalmi feldolgozása már folyik. A Hivatal Tudományos Tanácsa a konferencia teljes anyagát szerkesztett formában, a Felderítő Szemle 2007. évi Különszámában jelenteti meg.

DR. NAGY LÁSZLÓ NYÁ. MK. EZREDES

A GLOBÁLIS BIZTONSÁG HELYE ÉS SZEREPE A NATO ÚJ FELADATRENDSZERÉBEN

A Magyar Hadtudományi Társaság tevékenységét a hadi mesterségek művelői – csakúgy, mint korábban –, napjainkban is megkülönböztetett figyelemmel kísérik. Az egyes témák, témakörök kifejtésekor fontos tényezőnek számít mértékadó véleménye, állásfoglalása, vagy éppen útmutatása, amelyek a különféle dokumentumokban, publikációkban megjelennek. Annál is inkább, hiszen a Felderítő Szemle olvasói, a közreadott sorok szerzői és lektorai közül számosan – a Társaság tagjaként is –, aktív tudományos tevékenységet folytatnak. A Szerkesztőbizottság örömmel adott helyt a periodika hasábjain az alábbi gondolatoknak, amelyeket a közelmúltban megrendezett NATO-témájú konferencia kapcsán vetett papírra a Társaság elnöke.

*

A Magyar Hadtudományi Társaság minden év őszén – általában a Tudomány Ünnepehez kapcsolódóan – tart egy „központi” rendezvényt, egy tudományos–szakmai konferenciát, amelynek napirendjén minden alkalommal a jelenkor legaktuálisabb témái szerepelnek. 2005-ben „*A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején*” volt a kiválasztott téma, 2006-ban pedig „*Az Észak-atlanti Szövetség feladatrendszerében az elkövetkező tíz évben várható változások*”.

A 2006. évi konferenciát szeptember 27-én rendezte a Társaság, közösen a Honvédelmi Minisztériummal és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel. A konferencia fővédnöki tisztét Szekeres Imre honvédelmi miniszter vállalta, az együttműködő szakmai szervezetek között pedig – többek között – a Külügyminisztériumot, a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetvédelmi Irodáját, az MK Katonai Biztonsági Hivatalt és az MK Katonai Felderítő Hivatalt is üdvözölhettük.

Visszatérő sajátossága konferenciáinknak, hogy plenáris üléssel és plenáris vitaindító előadásokkal kezdődnek, szekcióüléseken folytatódnak a szakmai vitákkal, hozzászólásokkal, kiegészítésekkel, és újabb plenáris üléssel zárulnak, utóbbiakon a szekciók levezető elnökei számot adnak a vitákról, a szekciókban elhangzott leglényegesebb megállapításokról.

Utóbb – a konferencia értékelése során – megállapítottuk, hogy az előadók, a hozzászólók, a viták részvevői sokkal inkább beszéltek a múlttól és a jelenről, mint a jövőben várható változásokról. Tulajdonképpen ez érthető is, aminek magyarázatául – valamiféle illusztrációként – emlékeztetni szeretném a Tisztelt Olvasót, hogy a Társaság konferenciája pontosan két hónappal előzte meg a NATO rigai csúcstalálkozóját, amelyről jelen cikk megjelenésének időpontjában már múlt időben beszélhetünk. Márpedig a rigai csúcs (mint most már tudjuk) jelentős állásfoglalásokat és döntéseket fogadott el, éppen a Szövetség megváltozott feladataival kapcsolatban.

Mindez azonban semmit nem von le a konferencia értékéből: a múlt, és legfőképpen a jelen alapos ismerete nélkül nem is lehetne érdemben beszélni a jövőről, a biztonsági környezetben várható változásokról, és ennek megfelelően a feladatokban, módszerekben, eszközökben, egyáltalán a változásokra való reagálásban tervezhető változásokról. Márpedig a NATO egész története, de különösen a hidegháborút követő időszakban végzett tevékenysége szinte másról sem szól, mint az új fenyegetésekhez, kihívásokhoz, kockázati tényezőkhöz való alkalmazkodásról, adaptációról. Ez az alkalmazkodás különösen fontossá vált és fel is gyorsult az utóbbi években, amit kiválóan illusztrál a következő tény: a Szövetség 2002. évi prágai csúcstalálkozóján határozat született a stratégiai parancsnokságok új alapokra helyezéséről, a területi elv helyett a funkcionális elv érvényesítéséről. Így jött létre az európai parancsnokság bázisán a Műveleti Parancsnokság, az atlanti-óceáni parancsnokság bázisán pedig az Átalakítási Parancsnokság (Allied Command Transformation).

E kis kitérő után visszatérek a konferenciához, amely plenáris előadásokkal kezdődött. Három előadó foglalta össze a témával kapcsolatos mondanivalóját: Martinusz Zoltán, hazánk NATO-nagykövete, Siklósi Péter, a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai főosztályvezetője és Dr. Szenes Zoltán, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem tudományos főmunkatársa, korábbi vezérkari főnök. A következőkben áttekintem az előadások lényegét, anélkül, hogy megnevezném, melyik „tézis” melyik előadó nevéhez fűződött. Annál is inkább, mert az előadások témái nem csupán kapcsolódtak egymáshoz, de olykor – óhatatlanul – átfedéseket is mutattak.

*

A Szövetségnek van néhány alapvető funkciója, amelyekről elmondható, hogy „*változva állandók*”. Ezek közé tartozik a kollektív védelem, az elrettentés, a transzatlanti kapcsolat, az integráció és a stratégiai párbeszéd. Érdemes ezek változásait nyomon követni, mégpedig két időszak vonatkozásában: a múlt évszázad kilencvenes éveiben (poszthidegháborús korszak) és a 21. század első évtizedében (a „szeptember 11-e utáni” korszak).

Mind a kollektív védelem, mind pedig az elrettentés funkciója megmaradt, „csak” az ellenség változott, vagyis az, amivel vagy akivel szemben ezeket a funkciókat érvényesíteni kell. A poszthidegháborús korszakban az egyértelmű ellenségkép helyét a különböző – etnikai, nemzetiségi, vallási, szociális és más – válságok és az új típusú veszélyek (instabilitás, szervezett bűnözés, migráció stb.) vették át, majd 2001. szeptember 11-ét követően ezek mind háttérbe szorultak a nemzetközi terrorizmus mögött.

A transzatlanti kapcsolatban bekövetkezett egyfajta elbizonytalanodás változást takar ahhoz képest, hogy a hidegháború során ennek a kapcsolatnak a szilárdsága létfontosságú kérdés volt. Már az 1990-es években is – például a jugoszláv válságsorozat kezelése kapcsán – egyre élesebben jelent meg az érdek- és véleménykülönbség, ebben az évtizedben pedig az iraki helyzet megítélésében nyílt kenyértörésre került sor a Szövetségen belül: Franciaország és Németország az

Egyesült Államokkal szemben a nem NATO-tag Oroszországgal találta magát egy táborban. Ugyanakkor lényegében minden NATO-tagállam perspektívában nélkülözhetetlennek tartja a kiegyensúlyozott viszonyt és a tartós kapcsolatokat az Atlanti-óceán két partja, a Szövetség két pillére között.

Az integráció terén sem az elvek változtak, csak az érintettek. Míg a hidegháború idején például a Német Szövetségi Köztársaságot (a legyőzött ellenséget) vették fel a tagok sorába, addig a '90-es években három volt VSZ-tagországot, a jelen évtizedben pedig további hét kelet-közép-európai államot (vagyis zömében egykori ellenséges országokat) integrált a Szövetség. És a folyamatnak még természetesen nincs vége, a „nyitott kapuk” elve továbbra is érvényes. Ami e vonatkozásban említésre méltó, az a következő: bár a Szövetség – elsősorban a biztonsági garanciák jellege miatt – a társult tagság intézményét nem alkalmazza, de különböző közeledési fokozatokat hozott létre a perspektívában csatlakozni, vagy csak egyszerűen együttműködni kívánó államok számára. Ilyenek például a békepartnerségi programba bekapcsolódott országok, vagy az úgynevezett MAP-államok (Membership Action Plan – a jelölés azokra az államokra vonatkozik, amelyek deklarálták csatlakozási szándékukat a Szövetséghez).

A stratégiai párbeszéd, a stratégiai közösség is megváltozott, lazult az idők folyamán. Viszont a nemzetközi életben korlátozott befolyással bíró államok számára – így Magyarország számára is – alapvető fontosságú, hogy részt vehetnek a világpolitikát nagyon is befolyásoló döntések meghozatalában. Ezt a funkciót a NATO továbbra is betölti.

A lényegi feladatrendszer tehát megmaradt, ha némi módosulással is, viszont kiegészült új funkciókkal, amelyek közül az egyik sarkalatos tényező a stabilizáció. Konkrétan a közép- és kelet-európai országok stabilizációjáról, azaz a békés rendszerváltás, a békés átmenet elősegítéséről van szó.

Természetesen a leglényegesebb új feladat – a Szövetség új rendeltetése – a válságkezelés. Itt elsősorban a délkelet-európai, balkáni válságok kezelése jelentett a NATO számára gyökeresen új feladatot, amely egyáltalán nem következik a Washingtoni Szerződésből. A nemzetközi politikai helyzet azonban rákényszerítette a Szövetséget, hogy ezt és a hasonló feladatokat felvállalja, annak ellenére, hogy ez teljesen újszerű funkció. Egyébként ez a tény mutatja a legvilágosabban, hogy a NATO – amely eredetileg tipikusan hidegháborús képződmény –, sikeresen alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez, anélkül, hogy meg kellett volna változtatni a Washingtoni Szerződést.

Az eredményes válságkezeléshez azonban a NATO-nak le kellett küzdenie néhány beidegződést, mindenekelőtt a saját határok „átlépését”, a területen kívüli műveletek felvállalását. Ez elvileg új megközelítést igényelt a Szövetség országaitól, amelyet a délszláv válság kapcsán egyértelműen elfogadtak, az afganisztáni művelet vonatkozásában csak fokozatosan kezdtek alkalmazni, az iraki válság során pedig lényegében mind a mai napig nem tudtak konszenzusra jutni. A jövőben mindhárom szituáció megismétlődhet, bár az összehangolt fellépésnek van a legnagyobb valószínűsége (lévén, hogy az Egyesült Államok is jobban meggondolja az unilaterális szerepvállalást).

Ugyancsak új funkció a partnerség, amely önálló feladattá nőtte ki magát. Azon belül is figyelemre méltó, hogy Oroszország hogyan válik ellenségből fokozatosan stratégiai partnerré. Nyilvánvaló, hogy ez a folyamat a jövőben – még ha visszaesésekkel is –, tovább fog folytatódni, hiszen minden szereplő számára egyértelmű, hogy Oroszország nélkül, de különösen Oroszország ellenében nem lehet Európában hatékony, működőképes biztonsági architektúrát kiépíteni. Ugyanakkor a partnerség intézményének van egy regionális vonulata (amely már a kilencvenes évek közepétől működik), és van, lesz egy globális vetülete, amely éppen most van kibontakozóban (e vonatkozásban is érdemes a rigai csúcstalálkozó határozatait elemezni).

A partnerség óriási előnye, hogy senkit nem zár ki a lehetőségből, még azt az országot sem, amely belátható időn belül nem tud, vagy nem is kíván a Szövetség tagjává válni. Ez egy lényegi változás visszatükröződése a NATO tevékenységében: zárt klubból, amelynek egyértelmű ellenségképe volt, fokozatosan egyetemleges intézménnyé kezd válni, kifejezett ellenségkép nélkül.

A partnerségről még el kell mondanunk, hogy szoros kapcsolatban van (szerencsésebb azt mondani, hogy szoros kapcsolatba került) a stabilizációval: a partnerországok az együttműködés kimunkálása során egyértelmű impulzusokat kapnak, amelyek a stabilizáció irányába mutatnak és hatnak. Lehet, hogy ez szerepelt a partnerség eredeti célkitűzései között is, a valóság azonban túlhaladta az elképzeléseket (elegendő arra utalni, hogy Szerbia – mindössze néhány évvel a légicsapás-sorozat után – komoly erőfeszítéseket tesz a demokratizálódás terén a partneri státusz elnyerése érdekében).

Az új funkciók között említést kell tennünk a leginkább előremutató tényezőről, a Szövetség globalizálódásáról. Már a területen kívüli elv felvállalása is ebbe az irányba mutatott, de igazán globális intézménnyé most kezd válni a NATO. Egyrészt, 2001. szeptember 11-e után a tennivalók földrajzi értelemben globális jellegűek (Afganisztán, illetve a tálib rezsim adott otthont az al-Kaida nemzetközi terrorszervezetnek), másrészt pedig az antiterrorista küzdelemben világméretű egységfront bontakozott ki.

A funkciók globálissá válása azonban felvet néhány hangsúlyos kérdést, sőt kételyt. Mindenekelőtt azt, hogyan értelmezhető ebben az összefüggésben a kollektív védelem és az elrettentés? Ezekre a kérdésekre és kételyekre a Szövetségnek a közeljövőben meg kell adnia a megnyugtató válaszokat, hogy elkerülje hitelességének és működőképességének jelentős csorbulását.

A NATO intézményi jellegének megváltozása, regionálisból globálissá válása már a szeptember 27-ei hadtudományi konferencia idején is olyan új elemekkel gazdagította a megvitatandó témák tárházát, mint Ausztrália, Japán vagy India megjelenése az együttműködő partnerek sorában (a felsorolás teljességének igénye nélkül). Azóta lezajlott Rigában a Szövetség soros csúcstalálkozója, és az elfogadott határozatok egyértelműen arra utalnak, hogy ez az együttműködés a közelebbi és a távolabbi jövőben intézményes formát ölt, és egyre nagyobb jelentőségre tesz szert.

Mindazonáltal a partnerség ilyen módon történő globalizál(ód)ása önmagában is felvet egy nem kevésbé komoly kérdést: hol van az integráció határa? Másképpen: mennyire szoros a partnerség és az integráció közötti kapcsolat? Mely országok lehetnek a közeljövőben NATO-tagok? Egyáltalán, vesz-e még fel új tagokat a Szövetség?

Természetesen érvényben van a Szövetség több hivatalos dokumentumban is megerősített „nyitott kapuk” elve, tehát a bővítési folyamat nem zárult le. Nyilvánvalóan Horvátország, vagy Macedónia (a felsorolás ezúttal sem teljes) előbb-utóbb NATO-taggá válik. Japán viszont nem is kíván belépni a Szövetségbe, az együttműködést a kétoldalú kapcsolatok szorosabbra fűzésével képzelel el (egyébként a Washingtoni Szerződés megváltoztatása nélkül nem európai állam nem is vehető fel). A kérdés tehát általánosságban nem válaszolható meg, a jövőben minden egyes konkrét esetben újra és újra fel fog merülni.

Végül az új feladatok között meg kell említenünk az építés feladatát, mégpedig mind az újjáépítés, mind pedig a nemzetépítés vonatkozásában. Ennek a funkciónak az a szépsége, hogy szinte semmi köze nincs a NATO eredeti rendeltetéséhez, a kollektív védelemhez. Sőt, ez már nem is katonai jellegű feladat, hanem annál lényegesen bonyolultabb, civil–katonai, komplex tennivaló. Ilyennel találkozunk mind gyakrabban a Szövetség missziói során, tipikusan ilyen (is) az afganisztáni misszió, és tipikusan ilyen az Észak-Afrikában, Dárfúrban felvállalt feladat. Ezeket az eseteket az jellemzi, hogy a katonai megoldások önmagukban nemcsak hogy nem kivitelezhetőek, de nem is értelmezhetőek. Egyébként ez a funkció is szemléletesen mutatja a NATO kivételes alkalmazkodóképességét.

Az építés/újjáépítés során a Szövetség egyre inkább találkozik azzal a részfeladattal, hogy különböző nem kormányzati szervezetekkel (közismert rövidítéssel NGO) kell szorosan együttműködni. A jövő fogja megmutatni, hogy mennyire lehet sikeres ez az együttműködés, illetve hogy a feladatot vállaló partnerek közül melyik esetben melyik fogja a domináló szerepet játszani. Továbbá azt is, hogy konkrétan milyen új képességekre lesz szükség egy ilyen együttműködés eredményes megvalósításához.

A változások egyik nem elhanyagolható vetülete, hogy jelenleg (és a jövőben még inkább) elválik egymástól a védelem és a terület fogalma, a két fogalom már nem alkot egységes „területvédelmi” koncepciót. Sem a Szövetség maga, sem a feladatrendszere nem köthető egy konkrét földrajzi területhez. Másrészt sem a NATO, sem funkciói nem köthetők pusztán védelmi elgondoláshoz, hiszen már nemcsak védelemről van szó: Afganisztánban például egyértelműen átfogó támadó művelet kezdődött, már 2002 januárjában.

Szakítania kellett a Szövetségnek egy másik koncepcióval, a szimmetrikus hadviselés koncepciójával is. Szinte bármelyik missziót vesszük szemügyre, egyértelműen az aszimmetrikus hadviselés elemeit látjuk – különösen így van ez Afganisztánban.

Ennek megfelelően előtérbe kerültek – és a jövőben még inkább előtérbe kerülnek – az expedíciós képességek. Általánosan elfogadottá válik az a nézőpont, hogy egy adott ország hadereje akkor igazán hadrafogható, akkor képes eredményesen megoldani a védelemmel kapcsolatos feladatokat (is), ha alkalmassá válik expedíciós műveletekre. Felértékelődnek a különleges erők, a hálózat-központú hadviselés képességei, a technológiai, és azon belül az informatikai fölény szerepe.

Megállapítható, hogy jelenleg a NATO az egyetlen nemzetközi szervezet, amely rendelkezik a globális biztonság megteremtéséhez és fenntartásához szükséges katonai képességekkel. Ezért is érthető, hogy a Szövetség felelősséggel tartozik a globális biztonságért is, nem szorítkozhat csupán saját biztonságának garantálására. A NATO szerepvállalásának további földrajzi kiterjesztése – egyidejűleg pedig funkcionális kiterjesztése, azaz komplexebbé válása – elkerülhetetlen.

A változás filozófiai mélységű: terjed a felismerés, hogy a válságokat ott kell kezelni és megoldani, ahol keletkeztek. Az elkövetkező évtizedben a NATO feladatait a válságkezelő műveletek fogják meghatározni. A jövő műveleteinek egyik meghatározó jellemzője pedig a többnemzeti jelleg lesz. Megköveteli ezt a források hatékonyabb felhasználásának igénye, ugyanakkor a sokoldalú együttműködés, a sok – különböző státuszú – állam részvétele pedig erősíti a műveletek legitimitását. (A többnemzeti jelleg természetesen élesen felveti az interoperabilitás problémáját és a hozzá kapcsolódó követelményrendszer kérdését is.)

Egyre inkább előtérbe kerül a műveletek hatás alapú megközelítésének és értékelésének követelménye, elsősorban azért, mert a műveleti területen nem csak a fegyveres erők vannak jelen, hanem számos más szereplő is. A tervezés során számolni kell ezen – nem katonai – szereplők aktivitásával és hatásával is.

Az urbanus, városi környezetben zajló műveletek a jövőben tipikussá válnak, ahol különösen megmutatkoznak az aszimmetrikus hadviselés sajátosságai. A sikeres tevékenységhez nélkülözhetetlen a speciális erők közreműködése, de elengedhetetlen a civil–katonai együttműködés, valamint a pszichológiai hadviselés törvényszerűségeinek alkalmazása.

Meg kell állapítanunk, hogy a műveletek során egyre növekvő szerepet játszik a média. Ma már szinte a széles közvélemény szeme láttára zajlanak az események, a siker megítélését az is befolyásolja, hogy milyen módon érik azt el. Helytelen módszer megválasztása esetén a katonai siker politikai kudarcba torkollhat. A lényeg tehát: az elkövetkező években bonyolult körülmények között kell katonai erőt alkalmazni, a civil lakosság között megbúvó ellenséggel szemben, egyre szigorúbb alkalmazási szabályok és egyre intenzívebb médiafigyelem mellett.

*

Célszerű röviden szólni a Magyar Honvédségről és a védelmi együttműködésről is.

Amikor hazánk belépett a NATO-ba, a honvédség létszáma 76 ezer fő volt, ma kevesebb, mint 30 ezer. A honvédség szervezete, haderónemi–fegyvernemi tagolódása, diszlokációja az átalakítások során alapvetően megváltozott. A létszám 2007-ben 25 ezer fő alá csökken, egyszerűsödik a diszlokáció, integrálódik a haderónemi vezetés. Miután a honvédség teljesen önkéntessé vált, előtérbe kerülnek a professzionális haderőépítés feladatai és problémái. Ugyanakkor a védelmi szektor krónikusan alulfinanszírozott, ezért a tervbe vett fejlesztések folyamatosan késnek, rosszabb esetben el is maradnak. A következmény: a meglévő képességek fokozatosan elszorvadnak, az újak pedig csak nagyon lassan épülnek ki.

A Magyar Honvédség szorosan kapcsolódik a Szövetség katonai szervezetéhez, többek között éppen az új képességek révén, amelyeket fel tudunk/tudnánk ajánlani a közös feladatok közös végrehajtásához. Viszont Magyarországot több kritika is érte a vállalt haderőfejlesztési, képességfejlesztési céloktól és integrációs feladatoktól való eltérése, elmaradása miatt, hiszen a magyar vállalások teljesítésétől is függ a kollektív védelmi képességek fejlődése.

Vannak természetesen pozitív momentumok is, jól halad például a légierő technikai integrációja. Megtörtént a repülőgépek ellátása az új típusú ellenség–barát felismerő rendszerrel, az automatizált légi vezetéshez szükséges eszközök rendszerbe álltak. A Gripen-program a terveknek megfelelően zajlik, a pilóták és műszaki szakemberek kiképzése folyik, az első hat gép 2006-ban megérkezett Magyarországra. A szárazföldi csapatok csak 2005-ben 41 nemzetközi gyakorlaton vettek részt idehaza vagy külföldön, együttműködési készségük folyamatosan javul.

Ahogy a honvédség nyitott a NATO, illetve az Európai Unió nemzetközi feladatainak végrehajtására, úgy növekszik a védelmi költségvetésen belül a külföldi szerepvállalásra felhasznált keretek aránya. Ez az arány 2000-ben 8,7% volt, 2004-ben már 12,5%. És azzal kell számolni, hogy a jövőben ez a tétel tovább fog növekedni, a külföldön végrehajtott feladatok súlya tovább fog emelkedni. A Magyar Honvédség folyamatosan részt vesz a NATO reagáló erők (NRF) tevékenységében, 2007-től hozzájárul az EU harccsoportok kialakításához és feladat-végrehajtásához, ráadásul 2006 októberétől két évig tartományi újjáépítési csoportot (PRT) működtet Afganisztánban. Márpedig ezeket a feladatokat „nemzetileg” kell finanszírozni.

Ugyanakkor Magyarország az elmúlt években lényegesen kevesebbet költött a védelmi feladatokra, mint a Szövetség átlaga (ez utóbbi 2004-ben GDP-arányosan 2,58% volt, és még az európai NATO-tagállamok esetében is 1,81%). Hazánk e vonatkozásban a sereghajtók egyike, az egy főre jutó védelmi kiadások tekintetében pedig abszolút utolsó.

Megállapíthatjuk, hogy a magyar teljesítmény igen változó, ezen belül azonban a műveleti (külföldi) részvétel a sikerágazat. A missziós tevékenység napjainkra szervesen beépült a haderő mindennapjaiba, és a katonai pálya egyik vonzerejévé vált. 1999 óta Magyarország minden fontos békemisszióban részt vesz, amelyeket a NATO irányít. 2006 szeptemberében 990 magyar katona teljesített szolgálatot külföldön, közülük 770 fő szolgált NATO-misszióban. A jelenlegi magyar „ambíciószint” egyébként 1000 fő.

Az elmúlt években tett vállalásainkkal Magyarország megítélése javult az Észak-atlanti Szövetségben. A honvédség expedíciós jellegének erősítése fokozatosan nemzetközivé teszi a szolgálati élet valamennyi területét, a kiképzéstől az irányításig.

A magyar „békeműveleti” stratégiát át kell gondolni a NATO fejlődése szempontjából is, a képességfejlesztéshez hozzátartozik a szövetségi békeműveletek fejlődési tendenciájának ismerete is. A NATO többfunkciós, rugalmas, teljes spektrumú műveletek megvívására alkalmas, civil és nem kormányzati szervezetekkel együttműködni képes katonai struktúra kiépítésére törekszik, és Magyarország érdeke, hogy alkalmazkodjon a formálódó szövetségi békeműveleti stratégiához.

*

A plenáris előadások vázlatos ismertetése, a legfontosabb tételek kiemelése után – csak az említés szintjén – szólok a rigai csúcstalálkozó napirendjén szerepelt egyik témáról, a különleges műveleti erők (Special Operational Forces – SOF) létrehozásának kérdésköréről. Meggyőződésem, hogy a jövőben még sokszor fogunk találkozni ezzel a kifejezéssel, különös tekintettel a nemzetközi terrorista szervezetek ellen folytatott elhúzódó küzdelemre.

A Hadtudományi Társaság konferenciájának csak egy mozzanata volt a plenáris előadások meghallgatása. Nem kevésbé komoly munka folyt a három szekcióban, ahol a résztvevők tulajdonképpen megvitatták, kiegészítették, hozzászólásaikkal színesítették a plenáris ülésen elhangzottakat. Az első szekció a biztonságpolitikai aspektusokat vitatta meg, a második a katonai jellegű összefüggéseket boncolgatta, a harmadik pedig a téma nemzetbiztonsági (titkosszolgálati) vonulatait térképezte fel. Ez utóbbi azért érdemel kicsivel nagyobb figyelmet, mert a plenáris előadások kevés adalékot szolgáltatottak ezen szekció vitájához, éppen ezért én röviden összefoglalom a szekcióban elhangzottakat, anélkül, hogy a konkrét felszólalókra hivatkoznék.

Aktívan bekapcsolódtak a szekció keretében zajló vitába a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetbiztonsági Iroda, az MK Katonai Biztonsági Hivatal és az MK Katonai Felderítő Hivatal munkatársai. A legfontosabb megállapítások a következők voltak:

Napjaink új stratégiai fenyegetése a nemzetközi terrorizmus. Minden országnak és minden ország speciális szolgálatainak hangsúlyosabban, nagyobb odafigyeléssel kell foglalkozniuk ezzel a fenyegetéssel, mert a veszély minden ország esetében akut. Ez már nem a „hagyományos” terrorizmus, egyes emberek, vagy akár kisebb csoportok életére törő akciók ismétlődése, ez rendszerek, szemléletmódok, világfelfogások kíméletlen háborúja. Az ellenséget nem lehet sem részeredményekkel lecsillapítani, sem engedményekkel kiengesztelni, sem „hagyományos” módon elrettenteni, mert ez nem hagyományos értelemben vett ellenség, több annál.

A terrorizmus sajátos módon kihasználja a globalizációt és annak különféle megnyilvánulási formáit, az információs világhálót, a felgyorsult kommunikációt, a média mindent átfogó szövevényét.

A Magyar Honvédség mind a mai napig nem rendelkezik terroristaellenes programmal, ezen a téren igen nagy a lemaradás. Különösen fontos kiemelni a felderítés jelentőségét a terrorista-elhárításban.

A legriasztóbb forgatókönyv a terrorista szervezetek és a tömegpusztító eszközök (elsősorban nukleáris fegyverek) találkozásáról szól. E vonatkozásban kiemelt figyelmet érdemelnek még ma is a volt Szovjetunió utódállamai, ahol nehezen ellenőrizhető eszköz, anyag, technológia és tudás halmozódott fel. Nemzetközileg szorosabb és szigorúbb ellenőrzésre (határellenőrzésre) van szükség, például a sugárzás szintjét jelző kapuk felállításával.

Az információgyűjtés egyik fontos területe az úgynevezett posztfelderítés (utófelderítés), amelynek során a megtörtént terrorcselekmények, terrorista incidensek részletes elemzése történik, a tapasztalatok és következtetések levonása céljából.

Az eredményességet nagymértékben javítja a szolgálatok közötti nemzetközi együttműködés, adatcsere, továbbá a nemzetközi szintű (titkos) gyakorlatok. Első ízben ilyen gyakorlatot Magyarországon rendeztek meg „Egyesített penge” fedőnéven. A NATO-n belül ezen a téren is megvalósul az interoperabilitás.

Természetesen országon belül is elengedhetetlen az együttműködés a különböző szolgálatok között, ez a tevékenység Magyarországon jól szabályozott.

Lényeges a terrortámadások felderítése és megelőzése, de ezt soha nem lehet teljes biztonsággal végezni. Amit tenni tudunk és tennünk kell, az az információgyűjtés és az elemzés. Ideális dolog lenne beépülni, de erre nagyon kicsi az esély, s nem utolsósorban szerencse is kell a megelőzéshez.

A Szövetségen belül nagy hangsúlyt fektetnek a felderítésre (a terrorizmustól függetlenül is). Kialakult egy felderítő-biztosító rendszer, amely minden szinten jól ötvözi a rendelkezésre álló forrásokat, eszközöket, módszereket. Lehetővé teszi, hogy a hírszerző szolgálatok saját érdekeikhez kapcsolódóan jelenjenek meg a hadszíntéren. Afganisztánban sikerült első ízben összefüggő rendszert kiépíteni, amely hadászati szintű hírszerző és elemző képességgel rendelkezik. A rendszer közvetlenül csatlakozik az Internetre, így valós idejű információkat szolgáltat.

Magyarország klasszikus fenyegetettsége csökkent, de a NATO-hoz való csatlakozással mi is potenciális célpontjává váltunk a NATO- vagy Amerika-ellenes tevékenységeknek. A Szövetség keleti irányú kibővítése ellentéteket hozott a felszínre Oroszország és a Szövetség között, ezek a feszültségek nálunk is lecsapódhatnak. Oroszország új szakaszt nyitott biztonságpolitikájában az energia-piac manipulálása révén, Magyarországon pedig kiszolgáltatott helyzetben van.

A nemzetbiztonsági szervezetekre (titkosszolgálatokra) kettős nyomás nehezedik: egyfelől pontos és megbízható információkat kell szolgáltatniuk a kormány számára, másfelől szűkösek az anyagi erőforrásaik. A kormányzat szándéka, hogy hatékonyan használja föl a forrásokat, és megszüntesse a párhuzamosságokat.

A Balkán térsége információszerezés szempontjából rendkívül komplikált térség, ahol egyszerre vannak jelen az etnikai vagy vallási konfliktusok, a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a csempészet, a pártok és a klánok összefonódása.

A NATO-hoz való csatlakozás óta erősödik az a tendencia, hogy más országok Magyarországon próbálnak megszerezni a Szövetségre vonatkozó információkat, vagyis jelen vannak a klasszikus elhárítási feladatok.

A stabilizációs műveletekben vállalt részvételünk nem emeli lényegesen a fenyegetettség szintjét, mivel a potenciális utánpótlás bázisát képező országokkal történelmileg jók a kapcsolataink. Kelet-Közép-Európa nem első számú műveleti területe a terrorista szervezeteknek, az etnikai és vallási csoportok létszáma nem jelentős, magatartásuk pedig jogkövető. A tényleges veszély ezen csoportok esetleges radikalizálódása, ezért olyan politikát kell folytatni, hogy ez ne következzen be.

Végül meg kell említeni a szekcióülés egyik következtetését: A nemzetbiztonsági szervek eredményei figyelemre méltóak, ami nagyrészt az erősödő nemzetközi együttműködésnek köszönhető. Magyarország számára fontos, hogy a NATO keretein belül olyan információkhoz juthat hozzá, amelyekhez csupán nemzeti kapacitással nem lenne képes.

A szekcióülések után újabb plenáris ülés következett, amelyen a levezető elnökök összefoglalták a szekciókban elhangzottak lényegét. Ott is mód nyílt a hozzászólásokra, majd elnöki zárszóval ért véget a rendezvény.

*

Akár a Hadtudományi Társaság konferenciája témaválasztásának visszaigazolását is láthatjuk abban a tényben, hogy az Országgyűlés Külügyi Hivatala által évente megrendezett – immár tizenegyedik – NATO-konferencia ebben az évben *„A NATO átalakítása – a Szövetség hatékonyságának fokozása”* címmel került megtartásra október 20-án. A nemzetközi konferencián igen magas szinten képviseltették magukat az érintett országok, Magyarországot – többek között – Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke, Göncz Kinga külügyminiszter és Szekeres Imre honvédelmi miniszter képviselte. Sajátos színfoltja volt a rendezvénynek, hogy jelen volt és felszólalt több ország NATO-nagykövete, továbbá a Szövetség Átalakítási (Transzformációs) Parancsnokságának főparancsnok-helyettese.

Befejező gondolatként megemlítem, hogy a kétségkívül aktuális témát feldolgozó, jelentős részvétellel zajlott konferencia szerkesztett anyagát a Magyar Hadtudományi Társaság megjelentette – erre szántuk a Hadtudomány 2006/4. számát. A kiadvány már december elején napvilágot látott, amelyet a konferencia minden regisztrált résztvevőjéhez eljuttattunk.

**CÉLSZERŰ ÚJRAGONDOLNI
A TERRORIZMUS ELLENI HARCOT**

A nemzetközi terrorizmus napjainkban állandó veszélyforrássá lett, amely szervezetében, módszerében folyamatosan fejlődik, és gyorsan alkalmazkodik a megváltozott körülményekhez. Tudományosan bizonyított, hogy a terrorizmus ellen nincs teljes védelem, csupán a terrorcselekmények megelőzésével kapcsolatos elméleti és gyakorlati munka módszereit lehet tökéletesíteni. Napjainkra világossá vált, hogy a korábban létrehozott szervezetek, működési folyamatok, alkalmazott módszerek nem, vagy csak csekély mértékben eredményesek a terrorszervezetekkel szemben. Továbbá az is, hogy a demokratikus rendszerek és a velük összekapcsolható vívmányok nagyon könnyen sebezhetőek.

Az elmúlt néhány év mértékadó szakirodalmában a nem katonai jellegű válságok között első helyen említi a terrorizmust, és kiemelt jelentőséget tulajdonít a terrorizmus elleni nemzetközi méretű harcnak. Az áldozatok nagy száma, a terrorcselekmények elkövetésének módja egyre nagyobb félelmet vált ki a közvéleményben. Az Állampolgár a kormányoktól a látványos intézkedések helyett az eredményeket felmutató terrorizmusellenes harcot követeli a világ számos országában. A közvélemény pontosan tudja, hogy a terrortámadásokat pusztán csak a biztonságra vonatkozó intézkedésekkel nem lehet kivédeni a demokráciákban.

A nemzeti és a nemzetközi keretek közötti terrorizmus elleni harc tényleges eredményei – az operatív munka szabályai miatt – igazából a közvélemény számára nem láthatók, nem teljesen ismertek. Az Állampolgár csak a korlátozásokat (szigorú ellenőrzések, vizsgálatok, sorban állások stb.) tapasztalja, azokat viszont elég nehezen érti meg és viseli el.

A „sikeresen” végrehajtott terrorcselekményt és a következményeket a televízió azonnal, majd azt követően a sajtó a legvéresebb formában mutatja be a közvéleménynek. A különböző témájú videofilmek világában a halál látványa már nem elég borzalmas. Így a test megcsonkítása, a fej levágása és az ehhez kapcsolódó szertartások lettek a „mindennapos látványok” a televíziók különböző csatornáin, a terrorcselekményekről szóló tudósítások kapcsán.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy a terroristák eszközei egyre korszerűbbek, a módszerek kifinomultabbak, a végrehajtott terrorcselekmények sok áldozattal és nagy pusztítással járnak együtt. Több terrorszervezet igen széles és együttműködésre kész társadalmi háttérrel rendelkezik az arab világban. Ezek nem „csak” terrorcselekményeket követnek el, hanem fontos szereppel bírnak az őket támogató társadalmi háttérben: szociális, jóléti, kulturális támogatást, ellátást biztosítanak a velük együttműködőknek. Véleményünk szerint ez azért veszélyes, mert néhány országban más megélhetési lehetőség nem áll a lakosság többségének rendelkezésére, az egyetlen anyagi forrást a terrorszervezettől kapott pénz jelenti.

A fellelhető külföldi és hazai szakirodalom, valamint a kutatási eredmények alapján a terrorizmus ellen határozottan, de főleg eredményesen fellépni csak úgy lehet, ha minden szempontból ellenőrzött, valós és a műveletek során jól hasznosítható információk állnak a végrehajtók rendelkezésére. Továbbá, ha a terrorizmus elleni harcban részt vevő erők, szervezetek között jó az együttműködés. Ehhez viszont nemzeti és nemzetközi összefogásra van szükség, a társadalmi élet minden területén.

Az eredményes tevékenység feltételezi továbbá, hogy a terrorizmus és a terrorizmus elleni harc tudományos igényű kutatását több tudományterület, tudományszak bevonásával hajtsuk végre, felhasználva és összegezve a korábbi eredményeket. Az ilyen módszerrel folytatott kutatásra azért van szükség, mert a politikai döntéshozók elvárják a kutatóktól, hogy javaslatokat tegyenek a terrorizmus elleni harc legeredményesebb formáira és a végrehajtás módszereire.

Az elmúlt években bekövetkezett terrortámadásokkal összefüggésben a nemzetközi politikai élet és a média furcsa reakcióit figyelhetjük meg. Egyrészt nyíltan tetten érhető a sajtó közvélemény-formáló hatása, amely – miután szenzációs, véres, megdöbbentő híreket igyekszik közölni –, akarata ellenére is pánikká fokozza a terrortámadásokat elszenvedett államok lakosságának rémületét. Másrészt pedig – mintegy ellentétes hatásként –, érzékelhető a nemzetközi politikai elit nyugtató törekvése, amely a pánik kialakulását próbálja megelőzni.¹

A nagypolitika napról-napra igyekszik meggyőzni a lakosságot arról, hogy a terrorizmus elleni küzdelem szükségszerűvé teszi a demokratikus szabadságjogok átmeneti vagy tartós korlátozását. Ezt a többség általában elfogadhatónak tartja, különösen közvetlen terrorveszély esetén. Amennyiben a terrorcselekmények valószínűsége számottevően megnő, akkor igazolható a szabadságjogok gyakorlását korlátozó rendszabályok bevezetése, de ez mindig csak utólag bizonyítható.

Az emberek megtanulhatnak ugyan alkalmazkodni az állandó fenyegetettséghez, de ez már önmagában is korlátozza az évszázados, demokratikus szabadságjogokat. Az állam azon joga és kötelezettsége, hogy megvédje a demokráciát, újra és újra szembekerül az egyén szabadságjogával, amely végül is maga a demokrácia. Ez azt jelenti, hogy a „közmegegyezés” megbomlik, pedig ennek kényes egyensúlya az egész nyugati civilizáció fejlődésének egyik pillére. Másképpen: a köz- és magánszféra, az egyén és a közösség, az állam és az állampolgár viszonyát kellene újrafogalmazni, minden bevezetett korlátozás után. Ismert az is, hogy a demokráciában az állampolgár mindig gyanakvással figyeli a túlzott hatalomkoncentrációt, jogainak bármilyen mértékű sérülését.

A szakemberek véleménye szerint a 21. századi terrorizmus már nem egyes személyek életét veszélyezteti, hanem országok, régiók biztonságát és gazdaságát fenyegeti, vagy fejlődésüket hosszabb ideig akadályozza. A nemzetközi terrorizmus a korábban alkalmazott kutatási módszerekkel nehezen vizsgálható, az ellene folytatott harc sem lehet sikeres hagyományos módszerekkel. Ez azt jelenti,

¹ Robert A. Pape: *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. Random House, New York 2005. ISBN 1-4000-6317-5.

hogyan az ellene való harcban olyan eszközökre is szükség van, amelyek egyébként ellentmondanak a demokratikus államokban elfogadott értékeknek és szabályoknak. Más szóval, érzékeny egyensúlyt célszerű létrehozni a szabadság, a demokrácia és a biztonság között, és ilyen körülmények között is biztosítani kell a szabadságjogokat.

A felgyorsult ritmusú világban, amikor a fejlett társadalmakban mindenki siet, egyre kevesebb az idő a döntések meghozatalához, az emberek egyre türelmetlenebbül viselik el a kormányok döntését, az ellenőrzésekkel összefüggő korlátozásokat. Például a légi közlekedés biztonsága érdekében órákkal előbb kell a repülőtereken megjelenni, óriási a zsúfoltság, az utasok egyre nehezebben viselik el a vizsgálatokkal járó nehézségeket. Ez az „állapot” kedvez a terrororganizációknak, és a terrorcselekmények végrehajtásához egyébként is megfelelő körülmény a mindenütt jelen lévő zsúfoltság. **A világ közvéleménye egyre nehezebben viseli el, hogy az Egyesült Államokból sikerült ugyan kiszorítani a terrorcselekményeket, de más térségekből nem.** Különbséget kell tennünk az érzelmi felindultság és a terrorveszély valós elemzése, értékelése között. Ugyanakkor a terrorcselekmény következménye lehet olyan súlyos is a társadalomra nézve, hogy a hatalomnak nincs módja mérlegelésre a katonai erő alkalmazásának kérdésében. *„Amerikának üzenete van a világ nemzetei számára. Aki terroristákat bújtat, az maga is terrorista. És ezért számárással tartozik. Nemzetünk nem lehet biztonságban addig, amíg ezeket a fenyegetéseket vissza nem verjük. Mi a világon bárhol felvesszük a harcot a gonoszokkal, ha évekig fog tartani, akkor is.”* George W. Bush amerikai elnöknek ezek a szavai ma már nem állják meg a helyüket teljes egészében. Másképpen: **célszerűnek látszik felülvizsgálni a terrorizmus elleni harc elméletét és kialakult gyakorlatát.** Bebizonyosodott, hogy háborúval nem lehet a nemzetközi terrorizmust felszámolni. Akik ezen a véleményen vannak, úgy gondolják, hogy az afganisztáni és az iraki hadműveletek csak fokozták azokat az indulatokat, amelyekből az iszlám terrorizmus kialakult. Ez a vélemény nem veszi figyelembe, hogy a terrorizmus bonyolult társadalmi jelenség, aminek szerteágazó okai vannak. Néhol a terrorizmus az iszlám világban belüli polgárháborúból alakult ki (Kasmír, Csecsenföld, Egyiptom, Algéria stb.), másutt az „igazi” iszlám országok létrehozásának vágya összemosódik azzal a gondolattal, hogy a muszlimoknak örök „dzsihádot” kell folytatniuk a hitetlenek ellen, mindenütt a világon. Bernard Lewis, az egyik legtekintélyesebb nyugati iszlámszakértő véleménye szerint az iszlám terrorizmus nem foszlik szerte egyik napról a másikra.

Egy sor probléma maradt megoldatlanul Afganisztánban a műveletek végrehajtása után, ami felveti azt a kérdést, hogy a hadurak mennyire képesek együttműködni az új kormánnyal. A vezetők egy része ugyanis kettős játékot játszik: nappal az amerikaiak szövetségese, éjjel pedig szemet huny az al-Kaida újraszerveződése felett. Ma már bizonyított, hogy a szimpatizáns hadurak segítségével menekítették ki Oszama Bin Ladent és több ezer harcosát a független törzsi sávba, valamint segítségével jött létre a kunduzi légihíd, amely az al-Kaida több ezer harcosát és kiképzőtáborokat menekített át Pakisztánba. Ezt a független törzsi sávot az amerikaiak „elfelejtették” elpusztítani a hadműveletek során.

Hasonló gondokkal találkozunk Irakban. A hatalom átadása az új iraki kormánynak és a szuverenitás biztosítása nem egyszerű folyamat. A belső feszültség oka – az ősidők óta hatalmat gyakorló szunnita kisebbség és a síita többség ellentéte –

Irakban megoldatlan maradt. Ezt az ellentétet Szaddam diktatúrája elnyomta, de a demokrácia csak demokratikus eszközökkel tudja megoldani. Erről pedig Irakban egyelőre szó sincs. A hatalomátvétel és a stabilizálás csak úgy oldható meg, ha a szunnita kisebbség kiegyezik a siitákkal.

Ezzel a veszéllyel szemben Európának egységes, új tervek alapján kell cselekednie, a kontinens valamennyi országának a bevonásával. Közös a felelősség az emberek védelméért, a szegénység és az erőszak ellen. Folytatni kell a párbeszédet, a másság tiszteletben tartása mellett. Másképpen: a kontinens országai kezdeményezzenek párbeszédet a kultúrák és vallások között, hogy a nemzetközi rendben mindenki megtalálja a helyét.

A végrehajtott terrorcselekményeket követő intézkedések elemzése kapcsán megállapítható, hogy a politikai vezetés a gyakorlati tevékenységre (fokozott ellenőrzés a repülőtereken, pályaudvarokon és a közutakon) egyszerűsíti a terrorizmus elleni küzdelmet, éreztetve ezzel a harc fontosságát és a fellépés egységének jelentőségét a közvéleményben. Ugyanakkor bebizonyosodott, hogy a gyakorlati lépéseknél sokkal többre van szükség a terrortámadások időben történő elhárítása érdekében: a terrorizmus társadalmi, szociológiai, pszichológiai gyökerének feltárására, működési mechanizmusának megismerésére. Másképpen: a terrorizmus és a terrortámadások okainak egyértelmű megfogalmazására és megszüntetésére.²

A terrorizmus elleni küzdelemben a világ országainak többségénél megfigyelhető a politikai elkötelezettség. Ezek az országok politikai, gazdasági, anyagi vagy más érdekekre, esetleg a demokratikus értékekre hivatkozva vesznek részt a harcban. Néhány állam esetében – éppen az elszenvedett terrorcselekmény miatt –, a határozott politikai célkitűzés, a társadalmi támogatottság teszi lehetővé a fegyveres erők, a különleges műveleti erők alkalmazását, valamint az anyagi, pénzügyi erőforrások fokozott felhasználását. Ez a megállapításunk Clausewitz kutatási eredményén alapul: „*a háborúban alkalmazott erőszak nagysága szorosan összefügg a háború politikai céljaival.*”³ Másképpen: minél fontosabb politikai, gazdasági cél megvalósításáért folyik a harc, annál magasabb szintű az alkalmazott erőszak az állam részéről. Természetesen közismert, hogy az erőszak mértékét az említett célon kívül más tényezők – geopolitikai, geostratégiai érdekek – is befolyásolják. Erről részletesebben egy korábbi tanulmányunkban fejtettük ki véleményünket.⁴ Az említett szerzőkre hivatkozva: **a terrorizmus jellemzőinek vizsgálatakor azért fontos a politikai akarat célkitűzés vizsgálata, mert választ kapunk egy régen megfogalmazott kérdésre. Szervezetek, csoportok tagjai miért gyilkolják le emberek százait?** Másképpen fogalmazva, a terrorszervezetek által végrehajtott terrorcselekmények mögött minden esetben megtalálhatók a szervezet működésére jellemző politikai célkitűzések, a vélt vagy valós politikai és más jellegű követelések.

² Nagy Miklós Mihály: *A terrorizmus hadelmélete*. KAPU, 2004. június–július. 16–20. o.

Terrorizmus Today Christopher C. Harmon Frank Cass Publishers 2000. 186–234. o.

³ Carl von Clausewitz: *A háborúról*. I. kötet. Budapest, 1961, Zrínyi Katonai Kiadó. 15-16. o.

⁴ Bolgár Judit – Szternák Nóra – Szternák György: *A terrorizmussal kapcsolatos kutatások legújabb eredményei*. Felderítő Szemle IV. évfolyam 4. szám, 2005. december. 5–61. o.

A végrehajtott terrorcselekmények elemzéséből levonható az a következtetés is, hogy ilyen mérvű pusztítás korábban csak a filmgyártók képzeletében, a biztonsági szolgálatok értékeléseiben létezett, vagy a regényekben olvashattunk hasonló esetekről.⁵ További tapasztalat, hogy a korábban kialakított biztonsági rendszerek, a létrehozott szervezetek, az alkalmazott módszerek átalakításra szorulnak. **A terrorizmus elleni harc leghatékonyabb eszköze (módszere) a válságrégiók stabilizálása, elszigetelése; a válságreagáló-, és a békeműveletek sikeres végrehajtása; az ok-okozati összefüggések feltárása, megszüntetése volna.** Ugyanakkor ma még nem látható a vége ennek a küzdelemnek, várhatóan nem lesz nagy győzelem a hagyományos értelemben, a terrorizmus generációk életét fogja befolyásolni biztonsági szempontból, mindenütt a világon – állítják a szakemberek. A terrorizmus elleni harcot megnehezíti továbbá, hogy a terrorszervezeteknek nincs nemzetközi képviselője, nem lehet őket diplomáciai eszközökkel szándékaiktól eltéríteni, továbbá nincs a hagyományos katonai műveletekben legyőzhető fegyveres erejük sem.

A terrorszervezetek működésének fontos „kelléke” a média. A pusztításon kívül a terrorcselekmények végrehajtásának célja, hogy a gyilkos (öngyilkos) akcióktól minél többen féljenek. Tehát azokról minél többen, minél hamarabb és a lehető legrészletesebben értesüljenek a legkönnyebben elérhető forrásokból.

A terrorizmus – felhasználva a korszerű eszközöket –, megtanult élni a média adta lehetőségekkel. A terroristák képesek kihasználni annak minden előnyét politikai célkitűzéseik bemutatása, az iszlám világ támogatottságának megnyerése érdekében. Véleményünk szerint a média a terrorizmus, a terrorcselekmények hatását megsokszorozza. Az egész világot behálózó kommunikációs eszközök az elkövetett merénylettekkel egyidőben adnak hírt az eseményekről. Minden terrorcselekmény egyben hír is a világban. Ez azt jelenti, hogy a terroristák számára nemcsak a pusztítás ténye, sikere a fontos, hanem annak társadalom-lélektani hatása is. A váratlan terrortámadást követően zavar, pánik keletkezik az emberek körében, amely a média számára szenzáció. A terrorista szervezetnek az (el)ismertséghez rendkívül fontos az „eseményt követő nyilvánosság”, ebben a média kulcsszerepet tölt be. A demokrácia vívmánya a sajtószabadság, ám bizonyos esetekben ez is a terroristákat segíti, mert növeli az emberekben a bizonytalanságot, a félelmet.

A terrorszervezetek, a terroristák a merényletek áldozatait, a pusztítandó objektumokat általában tudatosan választják ki, s ezek a meggyilkolt áldozatok, elpusztított objektumok **üzenet létrehozására szolgálnak** a közvélemény, a média felé. Ezt az üzenetet (kommunikációs lehetőséget) megfélemlítésre, kényszerítésre, követeléseik ismertetésére, annak teljesítése érdekében használják fel. Pontosan tudják, hogy a média beszámol majd a terrorcselekményről, szinte késedelem nélkül közvetíti a legvéresebb képeket is.

⁵ Colin Forbes: *Atomterroristák*. Viktória Kft., ISBN 963 766 005 4.

Ahhoz, hogy a terrrorszervezetek elérjék céljaikat, szükségük van a tömegtájékoztató valamennyi formájára (csatornájára). Nagyon fontos, hogy a média hogyan számol be (hogyan mutatja be) a terrorcselekmény következményeit, az információk hogyan jutnak el a közvéleményhez. Korábban a terrorcselekmények nem kaptak akkora nyilvánosságot, mint az utóbbi években. Érdeemes megfigyelni, hogy a New Yorkban, Madridban, Londonban és a Bali-szigeteken elkövetett terrorcselekmények rekordnyilvánosságot értek el a tömegkommunikációban, míg a más térségekben bekövetkezett terrorcselekmények csak a „szokásos” nyilvánosságot kapták. A televízió és a sajtó komolyan befolyásolta és befolyásolja azt, ahogyan a közvélemény feldolgozza és feldolgozza a terrorcselekményeket és azok következményeit. Ennek hatására szinte valamennyi közvélemény-kutatásban a terrorcselekménytől való félelmet az első helyen jelölik meg a megkérdezettek, szinte mindenütt a világon.

A terrorcselekményekkel kapcsolatos hírekhez csatolt információ (kommentár) nagymértékben formálja a közvélemény állásfoglalását, reakcióit, különösen akkor, ha az eseményt széles körű egyetértés (elítélés) övezi, és nincs lehetőség a véleménycserére. Ilyen esetekben nem ütköznek egymással a különböző vélemények, a társadalomban sincs vita az adott cselekmény megítéléséről. Más szóval észrevétlen marad a tudatos torzító folyamat. **A terrorcselekmények, öngyilkos merényletek sajátosságai egy figyelemre méltó tényben összegezhetők: a terrorcselekmények a nyilvánosság számára és a nyilvánosság befolyásolására születnek.** Ennek hiányában a terrorizmus – a terrorista nézőpontjából tekintve – értelmetlen és céltalan. A terroristák egyik fontos törekvése ugyanis az eszkaláció: nézeteik megismertetése, céljaik elfogadtatása, támogatóik számának növelése, cselekedeteik hatékonyságának fokozása. Mindezek elérhetetlenek számunkra, ha akcióik nem kapnak nyilvánosságot. Ezt persze jól tudják az ellenük harcolók is, de az akciók brutalitása kikényszeríti a híradásokat, sőt a részletes beszámolókat. Ezért aztán a terrorcselekmény gyakran úgy jelenik meg, mint propagandaakció, amelynek célja, hogy népszerűsítsen egy bizonyos doktrínát vagy valamilyen nézetet, felhasználva ehhez a tömegtájékoztató modern eszközeit. Egy-egy akció többnyire véres dráma, amelynek lefolyását a terroristák gyakran a közvetítés igényeihez próbálják szabni, vagyis igyekeznek vele minél nagyobb körben minél nagyobb hatást elérni. Mindenesetre a kevesek titkos akciója a végrehajtás során már egyáltalán nem kíván titokban maradni.

Napjainkban teljesen bizonyossá vált, hogy **a terrorizmus és a terrorcselekmények átalakították a világ, a földrészek és az egyes térségek biztonságát.** Újfajta fenyegetés jelent meg, amely hosszú távra megváltoztatta életünket, hétköznapjainkat és a biztonságról alkotott felfogásunkat. Mint korábbi írásainkban, most is hangsúlyozzuk, hogy a biztonság eddigi tudományos eredményeinek átértékelése, a különböző biztonsági rendszerek, szervezetek működése kérdésének kutatása vált szükségessé. Ma már nem egy bekövetkezett esemény (terrorcselekmény) végeredményének, következményének összegzése a cél, hanem a megelőzésre, a megelőző csapásokra kell a forrásokat biztosítani, mindenütt a világon.

Az biztosan megjósolható, hogy **a jövőben egyre többet fogunk költeni a biztonságra pénzben és emberi erőben.** Ugyanakkor a megszerzett demokratikus jogok – szabadság, mozgás, szólásszabadság stb. – csorbát szenvednek, szűkülnek a biztonság érdekében tett intézkedések, korlátozások miatt. Az említett anyagi és pénzügyi eszközöket célszerű lenne más területeken felhasználni a világ több térségében létező óriási szociális jellegű szakadékok megszüntetése érdekében – állítja több szakember.⁶

A szakemberek véleményére alapozva, egyre több jele ismerhető fel annak az irányzatnak, hogy „a terrorizmus – a terrorizmus elleni harc” mint válság, kényszerpályára viheti a világot. Komoly veszélybe sodródhatnak a demokratikus világ alapvíványai, az ellentétek feloldásának, a válságok kezelésének meglévő esélye is elveszik.

A továbbiakban néhány gondolatot szeretném megosztani a terrorizmus jellemzőiről. **A terrorizmus politikai értelemben a társadalmi cselekvés egyik fajtája.** A fennálló renddel szemben esélytelennek ítélt akarat érvényesítése az egyén vagy a szervezet részéről. Az emberek, az értékek és a javak pusztítása, a kiváltott félelem csak eszköz és módszer.

A terrorizmus kriminológiai értelemben magában foglalja a szervezetek, a szervezetek összetételének, az elkövetendő terrorcselekményeknek a felderítését. Továbbá a lehetséges elkövetők felkutatását titkosszolgálati és rendvédelmi (rendőri) eszközökkel.

Teljes egészében elfogadhatjuk Szabó János megállapítását: a terrorszervezetek a terrorcselekmények végrehajtása indoklásául jól értelmezhető elmélettel rendelkeznek, bármennyire is vitatjuk az elméletek helyességét.⁷ A szerző eredményeit elfogadva megállapíthatjuk, hogy a terrorizmus akkor kapott új értelmezést, amikor a társadalom az erőszakot kizárólagos jogává tette. Ezzel felelős lett a társadalmi szintű vitás kérdések rendezéséért, a sokféle érdekek alapján megosztott csoportok között, ha kell, erőszak alkalmazásával. Ám a terrorizmus, a terrorszervezetek és azok tagjai nem különíthetők el a társadalomtól és az arra jellemző politikától. A terrorszervezetek ebben a környezetben, különböző módszerekkel, titkos vagy nyílt formában akarják érvényesíteni céljaikat. A társadalmon belül a terrorcselekmények végrehajtására való hajlam kialakulásának több oka lehet – állítják a szakemberek. Ezek bemutatását Szabó János az említett tanulmányában megtette, így ebben az okfejtésben eltekinthetünk ettől.

A mértékadó szakirodalomban a terrorizmus fogalmát meghatározó szakemberek általában nem jutnak túl a különböző, korábbi fogalmak összegzésén. A szerzők általában összeállítják a fogalmak listáját, majd mindegyikük megfogalmaz egyet, ugyanakkor a mai napig hiányzik egy általánosan elfogadott meghatározás.

⁶ James M. Smith: *A Strategic Response to Terrorism: A Framework for U.S. Policy*. Institute for National Security Studies, Research Result Conference on November 20-21, 2002 in Colorado Spring.

⁷ Szabó János: *A terrorizmus politikai és kriminológiai értelmezése*. Hadtudomány 2003. évi 2. szám. 9–19. o.

Ennek oka, hogy egyetlen személy és szervezet sem nevezi önmagát terroristának. Ezt a kifejezést az egyénre vagy a szervezetre a megtámadott államok, vagy a biztonsággal foglalkozó szakemberek, szervezetek „rakják” rá. Ennélfogva a fogalomalkotók számtalan meghatározást tudnak adni a terrorizmus magyarázatához.

A mértékadó szakirodalmak alapján ezekből csupán kettőt emeltem ki. Először: **Az erőszak kiszámított alkalmazása vagy erőszakkal való fenyegetés a félelem felkeltésének, a kormányzatok és a társadalom megszarolásának, illetve megfélemlítésének céljából.** Másodsor: **Személyek vagy anyagi javak elleni súlyos erőszak alkalmazása vagy azzal való fenyegetés valamely politikai, vallási vagy ideológiai cél elérése érdekében.**

Véleményem szerint a meghatározásokat nem egyszerű a terroristákkal vagy a szervezetekkel szemben vádpontokká alakítani. Ehelyett a megtámadott hatalom terroristának bélyegez bizonyos szervezeteket, a hozzájuk tartozást bűncselekménnyé nyilvánítja, büntetni rendeli cselekedeteiket, amit egyébként a törvénykönyvek már korábban előírtak. Ebből az következik, hogy a terrorizmus inkább egyfajta lelkiállapot, mint tevékenység – állapítja meg az egyik ismert, amerikai szakértő.

A szakirodalomban fellelhető fogalmakból kiolvasható **a terrorizmus lényege: az erőszak alkalmazása; minél nagyobb félelem, pánik okozása a pusztítással; senki ne érezze magát biztonságban, elsősorban a demokratikus világban.**

Tapasztalataim alapján a következő terrorizmusfogalmat tekinthetjük a leginkább használhatónak a téma széles körű vizsgálata szempontjából: **Az erőszak szándékos alkalmazása, illetve azzal történő fenyegetés a polgári lakossággal és a civil célpontokkal szemben, meghatározott politikai célok elérése végett.**

Úgy vélem, a fenti munkadefiníció azért használható viszonylag jól az összehasonlító elemzéseket és számításokat megalapozó elméleti és művelési kutatás során, mert egyértelműen rámutat a terrorizmus jelenségének három kiemelten fontos, gyakorlatilag minden terrorizmus-altípusra egyaránt általános érvennyel bíró vonásra: a tevékenység jellegére, végcéljára és jellemző célpontjaira.

A tevékenység lényege: az erőszak szándékos alkalmazása, illetve az azzal történő fenyegetés. Kevesek ellen történt terrortámadásokkal relatíve könnyen el lehet érni, hogy a többség biztonságérzetében kedvezőtlen változások álljanak be, a politikai kormányzat, a közzsféra szervezeteiben dolgozók, a polgári lakosság egyaránt elbizonytalanodjon; a társadalom politikai, gazdasági életében zavar keletkezzen. A megrettent polgári lakosság biztonságának újbóli visszaszerzése reményében gyakran igyekszik rábírní az aktuális politikai hatalom képviselőit a terroristákkal való tárgyalásra, illetve politikai, társadalmi, gazdasági és vallási követeléseik legalább részleges figyelembe vételére.

A tevékenység végcélja: a politikai célok elérése a „puha célpontok” elleni váratlan, sokkoló szándékú, a nemzetközi jog által illegitimnek tekintett és formálisan mindenképpen üldözni, büntetni rendelt; lehetőség szerint a médiában minél nagyobb „híradásértékű” támadással. Ilyen értelemben a terrorizmus, a terrorista cselekmények

mint olyan pszichológiai hadviselés is vizsgálható, amely igyekszik alkalmazni a „*maximális publicitás relatíve minimális kockázatok mellett*” elvét, amikor az erőszak hatásainak maximalizálására törekszik a propaganda, a pszichológiai művellet segítségével.

Célpontok: a civilek, valamint szolgálaton kívüli katonák és biztonsági erők emberei és kiemelt, szimbolikus jelentőségűnek gondolt célpontok. A terrorcselekmények tervezői a célpontok kiválasztásakor, illetve az áldozatok lehetséges körének számbavételekor általában törekszenek a propagandahatás lehetőség szerinti maximalizálására, például olimpiai játékok, karácsony, a különféle vallási, illetve nemzeti ünnepek idejére időzített támadásaikkal.

Az államok automatikusan törvénytelennek tekintik az erőszakot, ha azt nem az állam alkalmazza. A világon sokan úgy vélik, hogy csak az államnak van joga erőszakot alkalmazni. Ez azonban felveti a kérdést: az erőszak törvénytelen alkalmazása egyben igazságtalan is? Véleményünk szerint a fogalomalkotásra való törekvés helyett, a témával foglalkozóknak inkább a terrorcselekmények változatait, az ok-okozati összefüggéseket kellene kutatniuk. Teljeskörűen elemezni terrorizmus, a terrorcselekmények jellemzőit, vizsgálni annak társadalmi és személyiség-lélektani hátterét. Más szóval, az összes lehetséges szakembert be kellene vonni a kutatásokba.

A terrorcselekmények tervezői és végrehajtói számára elsősorban nem a pusztítás fizikai ténye a fontos, hanem az a társadalomlélektani hatás, amelyet a cselekmény által hordozott információ célba érése révén várnak. A terroristák – hangoztatott szándékaik szerint –, a terrorcselekménnyel egy nem létező, de a létezéséért harcoló jobb világ jegyében vállalják az iszonyatot, amelyet előidéznek.

A terrorizmus – mint különleges viselkedési forma – tanulmányozásával és a terrorcselekmények végrehajtásához kapcsolható okok megfejtésével számos tudományterület foglalkozik. Az orvostudomány, ezen belül a neuropszichológia a terrorista magatartás ideglettani hátterét igyekszik feltárni. A szociológia a társadalmi, és a szociokulturális alapokat mutatja be. A biztonságpolitikával foglalkozó tudományok inkább pragmatikus oldalról vizsgálják az eseményt, és a védekezéssel kapcsolatban törekszenek általános „igazságok” feltárására. A pszichológia vállalkozása az előzőekhez képest nehezebb. A jelenséget, a terrorizmust az egyén oldaláról vizsgálja. Nem tehet mást, mint keresi az okokat, a tipikus pszichiátriai mozzanatokot, amelyek hasonlóak a terrorista viselkedésében, illetve a terrorista akciókban. Mivel támpontok nélkül ez kevés eredményre vezethet, elsősorban a személyes motiváció és érzelem, illetve az adott kultúra értékeit hordozó szocializációs folyamat eredményeként kialakult személyiségjellemzők vizsgálatából indul ki. Így a motiváció oldaláról a terrorizmust mint az agresszió, illetve az autóagresszió szélsőséges megnyilvánulási formáját tárgyalja.

Ebben a vonatkozásban jó alapot jelenthetnek azok a magatartással összefüggő (etológiai) kutatások, amelyek azt kívánják alátámasztani, hogy még az elemi motivációs tényezőket vizsgálva is mennyire bonyolult a kérdés. Másképpen: milyen nehéz a terrorizmus, a terrorcselekmények ok-okozati összefüggéseit feltárni?

Az agresszió etológiai vonatkozásait kutató munkák két utat követnek. Ezek az alkalmazott kutatásban élesen elválnak egymástól. A viselkedés magatartáskutatói – a pszichológusok és a pszichiáterek –, azokat a társadalomlélektani összefüggéseket vizsgálják, amelyek agresszív magatartást váltanak ki az emberekből – bizonyos multifaktoriális események együtthatásakor –, míg a mesterséges megfigyelésen és kísérleten alapuló kutatások elsősorban a biológiai tényezőkre helyezik a hangsúlyt.

Az agresszió meghatározhatósága tehát kettős: társadalmi és biológiai. Mint az erőforrásokért való versengés eszköze, természetesen nem választható el a szociális tényezőktől, ugyanakkor viszonylag jól ismert anatómiai, ideglettani és hormonális jelenségek állnak a háttérben.

Nagy nehézséget okoz az öngyilkos terrorista gondolkodásának értelmezése és „feltérképezése”. A nehézség oka általában az, hogy magatartása homlokegyenest ellentéte a halálkerülő általános köznap magatartásnak, de még a „meghívott halál” eseteinek is, amelyeknél a tagadás dominál: a halál menekülés az élet nyomorúságai és szenvedései elől, mindenekelőtt a magány és a feloldhatatlan konfliktusok elől. Az öngyilkos terrorista magatartása viszont állítás: tetteivel nem tagad semmit, hanem azt bizonyítja, méghozzá cáfolhatatlanul, hogy számára létezik egy eszme és egy közösség, amely a saját életénél is fontosabb. Ezért saját halálához, ezzel együtt életéhez is más a viszonya, mint a mindennapi embereknek, vagy az emberek többségének általában, vagy akár sajátmagának is, mielőtt öngyilkos terrorista vált volna belőle. A különböző kultúrákban nem ismeretlen a halálhoz való ilyen viszony, bár mindenütt kivételes és rendkívüli esetnek számít.

A viszonynak három lényeges eleme van. *Először:* ez a halál nem az élet szomorú vége vagy kerülni való véletlen balesete, hanem az élet beteljesítése és csúcspontja, az igazság pillanata; az egyén bizonyosságot tesz arról, hogy életében valóban fontos dolgok mellett kötelezze el magát. *Másodszor:* a másokért vállalt önkéntes halállal az ember túllép egyéni önmagán; egyrészt cselekedete a közösségért hozott végső legnagyobb áldozathozatal, másrészt mindenkire tartozó közösségi ügy, amelynek példamutató ereje van, és amely a közösségi emlékezet részévé válik. *Harmadszor:* a rendkívüli eseménnyé avatott önkéntes halál nem bűn és gyalázat, hanem elkövetője megőrizte a hagyományt, azaz úgy cselekedett, ahogyan kellett. Még inkább különleges emberré, hőssé és mártírrá vált, mert a közösség szent céljai érdekében áldozta fel magát.

Az öngyilkos terrorista azonban mindezekhez képest még valami mást is tesz: úgy áldozza fel magát, hogy közben ellenségeit is elpusztítja. Cselekedete nem saját halálának pusztá felmutatása, nem mártíromság tehát, hanem olyan módon végrehajtott tett, amelynek a középpontjában az ellenség mindenáron való elpusztítása áll. Az önfeláldozás ennek csak az eszköze; ha ugyanis valaki az ellenséget távolról kívánja megölni, vagy a cselekmény után a helyszínről élve akar távozni, akkor – a vegyi, biológiai és nukleáris fegyver vagy a fejlett haditechnika hiányában – korántsem képes olyan hatékonyan és biztosan ölni, mint amikor öngyilkos módjára cselekszik.

A terrorizmus szempontjából a **vallás szerepe** alapvetően két szinten közelíthető meg. Az *egyik*: annak a látomásnak, küldetésnek a problémája, melyet a vallás fogalmaz meg maga és a világ számára a betöltött, esetleg a jövőben betöltendő helyéről és szerepéről. Ennek megfelelően egyes vallásoknak vannak globalizációs törekvései, mint például az iszlám vallásnak: a világ iszlamizációja. A *másik*: a vallási azonosságnak, a társadalom szerkezetében betöltött szerepe. Ebben az értelemben a vallási azonosság lehet a válságok, kihívások, terrorista és más, erőszakos cselekmények előidéző, elmélyítő tényezője. A terrorizmus elleni harc sikere szempontjából arra kell magyarázatot találnunk, hogy mennyire és miként lehet újraalapozni a két világ, a nyugat és az iszlám viszonyát. Véleményünk szerint a kialakult sérelmi politika kölcsönös feladása, majd az egyenjogú párbeszéd folyamatos fenntartása lenne a legjobb megoldás. Ugyanakkor tudjuk azt, hogy ha túllépnénk a terrorcselekmények sokkhatásán, még mindig ott vannak a nehezen feloldható különbségek is.

A nyugati világban megszoktuk a világi és a vallási élet különválását, ez az iszlám világban elképzelhetetlen. A párbeszéd nyitottságot feltételez a felek részéről, márpedig a muzulmánok nagy része úgy érzi, ha nyit, még inkább betör hozzájuk a nyugati világ, minden „ocsmányságával” együtt. Az iszlám államok többsége saját erőből saját fejlődést akar, a vallás útmutatása szerint. „*A hívőknek – tartozzanak bármely valláshoz is – azt kell hirdetniük, hogy sohasem lehetünk boldogok egymás ellenében. A hit nem szolgálhat egymás gyilkolásának indokául.*” – hangoztatta II. János Pál pápa, aki közismerten a vallások közötti megbékélés hirdetője volt. El kell fogadnunk, hogy a Korán szellemének ellentmondó, teológiai zavaros elmélettel rendelkező iszlám radikalizmus semmiképpen nem azonosítható a muszlim világ egészével. „*Harcoljatok ellenük, amíg nem lesz több megkísértés, s míg a hitvallás csupán Allahé lesz! Ne lankadjatok, és ne szólítsatok a békére, hiszen ti fogtok felülkerekedni! Vagy úgy vélték, hogy bemehettek a Paradicsomba anélkül, hogy Allah megtapasztalhatta volna előtte azt, hogy kik azok köztetek, akik buzgólkodtak a harcban érte, s kik azok, akik állhatatosak? És ne mondjátok azokról, akik a halálukat lelték Allah útján, hogy halottak lennének! Ellenkezőleg! Élők ők a túlvilágon...*” A mértékadó hazai és külföldi szakirodalom erre több helyen figyelmezteti a kutatókat.⁸

⁸ Kőszegvári Tibor: *A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai területei és feladatai.*

Egyetemi jegyzet, Budapest, 2003.

Norris, Pippa – Kern, Montague – Just, Marion: *Framing Terrorism: The News Media, the Government and the Public.* New York, Routledge, 2003.

Pratt, Nick: *Terrorism: History and Causes. Yesterday, Today and Forever. What is Terrorism Today and What Measures Exist to Counter This International Threat?*

Garmisch-Partenkirchen: George C. Marshall European Center for Security Studies.

Előadás a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola szervezésében lefolytatott „*A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem időszzerű társadalmi, katonai és rendvédelmi kérdése*” konferencián. Budapest, 2004. november 10.

A NATO tudományos és speciális munkacsoportjának ülései. Research and Technology, Studies, Analysis and Simulation Panel, SAS 049 2002. március – 2003. szeptember Brüsszel. Countering Terrorism MP-118 I-II, Összefoglaló jelentés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Doktori és Habilitációs Központ. Padányi József.

Rostoványi Zsolt: *Az iszlám a XXI. század küszöbén.* Budapest, 1998, Aula.

A terrorizmus elleni harc során a nyugati világnak fel kell oldania a következő ellentmondást a jövőben: a moséban (a közösségi házban) és a mecsetben folyó vallásgyakorlás titkosszolgálatokkal történő ellenőrzése egyet jelent a demokratikus értékrend tagadásával. Másképpen, hogyan lehet eredményes harcot vívni a „szent háború” belső emberei (a bevándorlók második-harmadik generációi) ellen, a szabadságjogok korlátozása nélkül, figyelembe véve a muszlim kisebbség jogos igényeit is? Ha az államok nem ellenőrzik a vallásgyakorlás körülményeit, akkor egy állandó veszélyforrással élnek együtt. Sajnos, ezt a „csapdahelyzetet” a terrorista szervezetek ismerik és kihasználják. A muszlim bevándorlók – és nem csak az újak, hanem a sokadik generáció is –, a saját életmódját, szokásait akarja élni az új hazában. Ehhez a nyugati liberalizmus, a demokrácia keretei között joguk van. Ugyanakkor az iszlám vallás gyakorlásának több megnyilvánulása idegen az európai kultúrától, sőt néhány esetben visszatetszést kelt.

A vallásgyakorlás színterei a mecsetek és a közösségi házak, ahol nyíltan vagy titkosan, zavaros gondolkodású teológusok tanítják „öntudatra” a helyi muszlim fiatalokat. A terrorizmus elleni harc sikere érdekében ezzel a helyzettel is kell valamit kezdeni a nyugati államokban úgy, hogy a már kivívott (megszerzett) jogok ne sérüljenek. Az emberek többségében ellenállást vált ki minden olyan intézkedés, minden „kényelmetlenség”, ami szabadságában korlátozza.

A társadalom működését elemző szociológusok szerint a jelenség lényege: a bevándorlók első generációjában még működik az iszlám kultúra taburendszer, a második-harmadik generációban ez már nem érvényesül teljes mértékben. Ezek a generációk különösen sebezhetők minden olyan kísérlettel szemben, amely kitölti az iszlám és a nyugati kultúra között „tengődő” egyén belső ürességét, és azonosság-tudatot kínál számára. Többnyire iskolázott fiatalokról van szó, akik elfogadják a „világméretű szent háború” eszméjét, az iszlám civilizációs háborúját.

Huntington a következőt írja: „*a Nyugat nem azzal hódította meg a világot, hogy eszméi, értékei vagy vallása (melyre egyébként alig-alig tudott áttéríteni más civilizációkhoz tartozó embereket) magasabb rendű lett volna. Sikerét sokkal inkább a szervezett erőszak alkalmazásában való jártasságának köszönheti.*”⁹ Huntington professzor állításával lehet vitatkozni, de sokkal inkább célszerűbb a mondottakon elgondolkodni, mert a nyugati világ országai gyakran megfélelkeznek erről a tényről, az iszlám világ azonban soha.

A mértékadó hazai és külföldi szakemberek véleményére alapozva, véleményünk szerint az iszlám világhoz köthető terrorizmus csak akkor győzhető le, ha az iszlám kivonul az államból; vallássá, meggyőződésé válik, és nem lesz része a politikának, elfogadja azokat a világi és humanista elveket, amelyek a modern világ alapját adják. Ezen elvek nélkül a muszlim világ szabadsága csak ábránd marad.¹⁰

⁹ Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest, 1998, Európa Könyvkiadó.

¹⁰ Philippe Errera: *Three Circles of Threat*. Survival Vol. 47. N° 1. Spring 2005. 71–89. o.
Erik J. Dahl: *Warning of Terror: Explaining the Failure of Intelligence Against Terrorism*. The Journal of Strategic Studies Vol. 28. N° 1. February 2005. 31–55. o.

Szakemberek ma a világot az erőszak, a bizonytalanság, az összetettség és a többértelműség világaként jellemzik. Más szóval: a biztonsági rendszerek nehézkesen működnek, hiányoznak a jogi, diplomáciai, politikai feltételek a megoldáshoz. Az utóbbi év eseményei igen fontos tanulsággal szolgáltak a nemzetközi terrorizmussal kapcsolatban. *Először*: egy fundamentalista iszlám ország is lehet a terrorista szervezetek célpontja, ha a politikai vezetése „nyugatbarát”. *Másodszor*: az Isztambulban végrehajtott merényletek igazolták, hogy azoknak nem volt közük a török–kurd ellentétnek. *Harmadszor*: a merényletekben elpusztult muzulmán áldozatok nagy száma nem zavarja a terrorcselekményt végrehajtó csoportokat. *Negyedszer*: a világ bármely térségében veszélyben vannak a nyugati érdekeltségek, ipari létesítmények és diplomáciai szervezetek. Ez utóbbit tartják a szakemberek a legveszélyesebbnek. Egyre több az ártatlan áldozat, egyre kifinomultabbak a módszerek, egyre nagyobb jelentősége van az időzítésnek. Másiképpen, az egyéni szokások, a vallási-, etnikai- és társadalmi hagyományok jelentősége megnövekedett a terrorcselekmények, öngyilkos merényletek tervezésekor és végrehajtásakor.

A nemzetközi terrorizmus elleni harc lehetőségének vizsgálata során szükségesnek látszik néhány észrevételt tennünk. *Először*: Az Egyesült Államok területén elkövetett terrortámadás után a világ megváltozott. Visszafordíthatatlan folyamatok kezdődtek el. A globalizáció a társadalmi élet minden területén érezteti hatását. *Másodszor*: A terrortámadás bebizonyította, hogy a legerősebb politikai, gazdasági és politikai rendszerek biztonsága is sebezhető. Ugyanakkor a gazdasági fejlődéshez biztonságra van szükség, amelyet az államnak és a különböző rendszereknek kell szavatolniuk. *Harmadszor*: A nemzetközi nagyvállalatok szerepe tovább fog növekedni, de a pénzáramlások ellenőrzését is fokozni kell, elsősorban az államok segítségével. Ugyanakkor a nemzetközi vállalatoknak is fizetniük szükséges a gazdasági fejlődés biztonságának megteremtése érdekében. *Negyedszer*: Az egy (vagy több?) nagyhatalom felelőssége a világ biztonságának megteremtésében szükségszerű követelmény, és a biztonsági rendszereket csak az együttműködés körülményei között lehet eredményesen működtetni. *Ötödik*: A nemzetközi migráció, az amerikai és európai térségek lakosságának elöregedése közötti összefüggések hatásának teljes körű elemzésére szükség van az ok–okozati összefüggések feltáráshoz. *Hatodszor*: A világ nagyvárosaiban az arab és a hindu negyedek lakossága hogyan ítéli meg a terrorizmus elleni harcot? A szakemberek azt jósolják, hogy 2050-re az angol szigetország lakosságának több mint fele mohamedán és színes bőrű lesz. A modern iszlám teológusai szinte kivétel nélkül az európai nagyvárosokban élnek.

A terrorizmus elleni harc összetett tevékenység, az enyhébb biztonsági szabályok bevezetésétől a katonai erő alkalmazásáig terjed. Az utóbbi esetben felvetődik a kérdés, milyen előnyök és hátrányok származnak a fegyveres erő alkalmazásakor?

Más kutatókhoz hasonlóan, mi is megfogalmaztunk egy kérdést: **Hogyan harcoljon egy demokratikus állam, vagy államesoport a nemzetközi méreteket öltött terrorizmus ellen úgy, hogy közben teljes mértékig megőrzi a demokrácia vívmányait, a társadalom érdekeit és értékeit?** A válasz nem egyszerű.

A felsorolt megjegyzésekkel azt kívántuk igazolni, hogy a nemzetközi terrorizmus elleni harc összetett probléma, és a terjedelmi korlátok miatt nem is érintettük minden területét.

Összegezve: az a világnézet, világszemlélet, amely az előítéletes gondolkodás, a sztereotip látásmód, a beszűkült, egyoldalú értékítélet terméke, könnyen vezethet olyan kíméletlen, agresszív, másoknak szándékosan kárt okozó, vagy jelentős pusztítást eredményező cselekményekhez, amelynek elkövetői napjainkban elsősorban az iszlám vallás szélsőséges hívei között keresendők, de megtalálhatók a nyugati társadalmakban is.

Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy Európa és az Amerikai Egyesült Államok története nem mentes olyan romboló, pusztító és tömegpusztító eseményektől – a középkortól szinte napjainkig –, amely nemcsak emberek százai, ezrei, hanem százazrei, sőt egész népcsoportok tudatos megsemmisítését eredményezték. Felmerülhet tehát a kérdés az emberek tudatos, szándékos elpusztításának, megsemmisítésének azt a formáját, amely gazdasági érdekeken, tiszta ráción, józan számításokon alapul, minek kell, hogy nevezzük? Vajon a pusztító „békekikényszerítő” katonai műveletek milyen lélektani alapon „legitimálhatók”? Vajon milyen igazság az, amely el tudja dönteni az ártatlan emberáldozatot követelő eseményről, hogy az „igazságos”, vagy „igazságtalan”? Másképpen: a mi demokráciánkat, amely még mindig elég sok hibával működik, az a másik világ akarja-e egyáltalán?

BEVEZETÉS

Az atomeszközök több mint fél évszázados fejlődése és alkalmazásuk elveinek minimális módosulása, illetve az ilyen eszközök még ma is tízezres nagyságrendje miatt a biztonságpolitikai és stratégiai gondolkodás és tervezés továbbra is meghatározó tényezőként számol az atomfegyverekkel.

A tömegpusztító fegyverek – közöttük az atomeszközök – nemzetközi korlátozására irányuló erőfeszítések és a témakörben megkötött nemzetközi megállapodások ellenére napjainkban az események negatív irányba fejlődnek. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az elmúlt évtizedben egyetlen, a leszerelés irányába mutató nagy szerződés végrehajtása terén sem volt előrelépés. Mindez annak ellenére történt, hogy 1998-ban az indiai és pakisztáni atomrobbantások után a japán kormány megszervezte a nukleáris proliferáció ellenes és leszerelési, ún. Tokió Konferenciát. Ennek zárójelentése tartalmazott egy akciótervet a leszerelés kérdéseinek, valamint a proliferáció és a terrorizmus kezelésére. A terv megvalósítását azonban megakadályozta, hogy az Amerikai Egyesült Államok Szenátusa röviddel ez után megtagadta az Átfogó Atomesend Szerződés (Comprehensive Test Ban Treaty – CTBT) ratifikálását. Ez volt az első lépés, amely a hidegháború utáni kedvező leszerelési lehetőségek beszűküléséhez vezetett. Az amerikai „példamutatás” felgyorsította az egyes államok fegyverkezési terveit (rakétavédelem, új nukleáris eszközök fejlesztése), amelyek más államok ellenlépéseit váltották ki. Maga a világűr – a békés felhasználás mellett –, egyre inkább a katonai tervezők figyelmének középpontjába került.

Az atomfegyvermentes övezetek kialakításának pozitív folyamatát a nukleáris proliferáció veszélye gyengíti. Biztonságpolitikai és katonai szakértők szerint az atomfegyvert birtokló, illetve technológiai fejlettsége miatt atomeszközök kifejlesztésére képes országok száma rövidesen elérheti akár a harmincat is. A nukleáris terrorizmus rémképe pedig olyan reflexeket indít be, amelyek önmagukban is válsághelyzetek kialakulását generálhatják.

Továbbra sem múlt el az atomelrettentéshez kapcsolódó illúzió, sőt egyre inkább előtérbe kerül az atomeszközök alkalmazására irányuló szándék. Az atomhatalmak közül az Egyesült Államok, Oroszország, Franciaország, de Észak Korea is az atomeszközök megelőző csapását (elsőkénti alkalmazását) doktrínális tétellé tették. Bár a nukleáris világháború kirobbanásának veszélye megszűnt, ugyanakkor közvetlen lehetőségként és ezáltal potenciális veszélyként tovább él az atomeszközök létéből eredeztethető fenyegetettség. Ez az államokon és szervezeteken kívül az élő környezetet is fenyegeti.

A technológiai fejlődés következtében az atomeszközök speciális hatásainak kihasználása lehetőségeinek bővülése (neutronbombák, elektromágneses impulzus, EMP stb.) egyaránt segítik az atomeszközök túlélését.

A tudományos célú űreszközök energiaellátását célzó eljárások mellett a katonai célú nukleáris kutatások és fejlesztések továbbra is folytatódnak, csupán a kipróbálást már nem valós, hanem szimulációs (laboratóriumi) körülmények között végzik. A rendszerből kivont atomrobbanófejek szétszerelése a nagy darabszám (világméreteken akár tízezer darabról is szó lehet), illetve a jelentős ráfordítási igények miatt lassan halad, lehetővé téve az illegális proliferációs akciókat.

Az atomeszközök általános erőviszonyokra való viszonylag kisebb kihatása ellenére is tovább élnek és időnként előtérbe kerülnek az ún. atomstátusból származtatott előnyök. Mivel az atomfegyverek birtoklása alapján tekinthető egy haderő teljességében professzionálisnak, ezért a megszerzésükre való törekvés folyamatossága is fennmaradt.

A hordozóeszközök fejlesztése szintén közvetett hatással van az atomeszközökre. Ezt elsősorban az az általános nézet táplálja, hogy a nagy költségárfordítást igénylő hordozóeszközök kifejlesztése csak tömegpusztító eszközök esetében költséghatékony.

Az atomeszközök problémakörének időnkénti előtérbe kerülését az alkalmazás elveivel kapcsolatos nézetek megváltozásának nyilvánosságra kerülése mellett elsősorban a meglévő eszközök ellenőrzésével és az új fejlesztésekkel kapcsolatos információk, valamint a nukleáris terrorizmus lehetősége segíti elő.

Nyugat-Európában két olyan nukleáris hatalom van, amely saját nemzeti nukleáris stratégiával rendelkezik. Ezekről a stratégiákról nagyon kevés ismerettel rendelkezik a közvélemény, talán a francia gondolkodás – a különböző kezdeményezések és az arra történő reakciók miatt – jobban ismert.

Az atomfegyverek azonban az elmúlt időszakban jellegükben és karakterükben nem, vagy alig változtak. Továbbra is olyan pusztító erőt képviselnek, amelynek kihasználása a világ fejlődésének olyan új korszakát nyitná meg, amely a lélektani hatásokon kívül magának az élő környezetnek is olyan súlyos károkat okozna, aminek következményeit a vétlen feleknek is el kellene szenvedniük. Bármely katonai célú felhasználás az atomfegyverek bevetésének széleskörű megalapozását jelentené.

Mindezek miatt is kiemelten fontos, hogy más biztonságpolitikai aktualitások miatt se feledkezzünk el az atomeszközök alkalmazásának rettenetes következményeiről! Ez nem jelenti az atomfegyverek teljes elutasítását, de azok tabuként való kezelését sem. Az atomeszközök jelentette elrettentés és fenyegetés – különösen azok hatásait és következményeit tekintve –, már bizonyosan átlépte az atomhatalmak körét, egyre inkább regionális dimenziókat kapott és a nemzeti biztonságpolitikai gondolkodás szintjére „süllyedt”.

Iskolai végzettségemnél és tudományos képzésemnél fogva, tömegpusztító fegyverekkel foglalkozó tisztként és tudományos elemzőként egyaránt fontosnak tartom a kérdéskomplexum bemutatását, különös tekintettel arra, hogy Jacques Chirac francia elnök ismét „felajánlotta” az Európai Uniónak nemzeti atomeszközeit. A francia javaslatok következtében talán elengedhetlenné válik, hogy a fenti kérdésekről az európai térség vonatkozásában is tárgyalni kelljen. Mivel hazánk is tagja ezen szervezetnek, ezért a kérdéskör elemzése hazai napi aktualitássá is válhat. Hazánk ugyan NATO-tagsága révén már korábban is „közvetlen” kapcsolatba került az atomeszközök kérdéseivel, de a problémakör megvitatása akkor elmaradt. Mint kutató, az újabb aktualitás miatt szükségesnek gondolom a témában a vitát, és ehhez szeretnék szerény lehetőségeimmel hozzájárulni, az atomfegyverekhez kapcsolódó véleményem kifejtésével.

Nagyban segítette a kérdéskör feldolgozását az egyik legnevesebb francia katonai folyóiratban, a *Defense National* 2006. márciusi számában megjelentetett tanulmány, amely adatokkal alátámasztva mutatja be a francia atomerők szerepét, az európai védelemmel összefüggésben.

Mielőtt a francia elnök nukleáris ügyben tett kijelentéseivel kapcsolatosan kifejteném véleményemet, fontosnak tartom olyan kérdések megvilágítását, mint az atomeszközök társadalmi megítélése, az atomelrettetés elvének érvényesülése, benne a magyar vonatokkal.

AZ ATOMFEGYVEREK TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSE

Katonai téren továbbra is az atomeszközök tekinthetők a legmodernebb és leghatékonyabb fegyverrendszernek. A közvélemény ugyanakkor különböző okokból még ma is fenntartásokkal kezeli az atomfegyverek kérdését. Az atomfegyver-ellenes mozgalmak korábbi aktivitása miatt továbbra is erősen él a közvéleményben az atomfegyverek leszerelése melletti elkötelezettséget hirdető és azt elfogadó általános nézet. Az atomeszközök bármely alkalmazását felvető politikai álláspontok rögtön elítélésre kerülnek, elsősorban a nem-atomhatalmak részéről. Ennek egyik oka, hogy a katonai alkalmazás automatikusan összekapcsolódik a csernobili katasztrófa jelentette következményekkel. Egyes országok esetében maga a békés célú atomenergia-felhasználás is megkérdőjeleződik és elutasításra lel. Ilyen országnak minősül többek között nyugati szomszédunk, Ausztria. A nemzetközi közvélemény többségének az a meggyőződése, hogy az atomfegyverek elutasításával a maga részéről megtette az „elvárható” szükséges lépést, ezért is nehezen jutnak el a problémával való szembenézésig. Az egyszerű állampolgárok még abban is bizonytalanok, hogy mi is lenne az álláspontjuk, ha az atomeszközöket az ő jogos érdekeik védelmében alkalmaznák.

Megítélésem szerint fokozza a problémát, hogy a napjainkra kialakult aszimmetrikus erőviszonyok mellett csak nagy nehézségek árán tehető hihetővé a közvélemény előtt, hogy a jelentős katonai fölényt biztosító hagyományos erő elégtelen a fenyegetések elhárítására, és továbbra is kiegészítő atomkapacitásokra, és bizonyos esetekben azok felhasználására van, vagy lehet szükség a szövetségi, vagy nemzeti érdekek védelmére.

A bipoláris világrend idején a demokratikus közvélemény elfogadta, hogy a létérdekek védelme esetén bármilyen eszköz felhasználható, de ez a felelősségvállalás az ezredfordulót követő időszakban – különösen a stratégiai érdekek védelmében – már erősen vitatottá vált. A stratégiai érdekek védelme, a fegyveres válságkezelés rutinfeladattá válása, vagyis az intervenciók műveletek előtérbe kerülése következtében ugyanakkor a valóságban is létrejöhöz olyan helyzet, amikor a műveleti területen tevékenykedő erők védelme érdekében az atomeszközök felhasználása katonai értelemben célszerűvé, ezáltal politikai megfontolás tárgyává válhat. Az alkalmazás legitimitását ugyanakkor ebben az esetben is gyengíti, hogy a művelet milyen célokat szolgál.

A közvélemény ugyanakkor tudomásul veszi az atomeszközök rendszerben tartásának egyre csökkenő, de mégis jelentős költségeit. Az atomeszközökre fordított kiadások az elmúlt években közel harmadára csökkentek, a korábbi maximális ráfordítások arányában. A kísérleti atomrobbantások megszűnése a közvéleményt megnyugtatta. A nemzetközi presztízt is jelentő legmodernebb fegyverrendszerek birtoklása elfogadottá vált, az atomhatalmakra nem nehezedik nyomás a leszerelés érdekében. A leszerelés helyett az alkalmazásról szóló vita került a középpontba.

Úgy vélem, hogy a mai világ közvéleménye a nemzetközi terrorizmus következtében egyre kisebb figyelmet fordít az átfogó nemzetközi szerződésekre, mivel azok nem képesek megakadályozni a terrortámadásokat, illetve egyes országok nukleáris fegyverhez vagy technológiához való jutását. Valószínűsíthetően a közvélemény figyelmének gyengülésében az is meghatározó szerepet játszik, hogy a nukleáris fegyverekkel rendelkező országok sem veszik komolyan elkötelezettségüket a leszerelés mellett.

Úgy gondolom, hogy a magyar közvéleménynek az atomeszközökhöz való viszonyát szintén az ellentmondásosság jellemzi. A Varsói Szerződés megszűnését követően egyfajta fellélegzés volt tapasztalható, hogy hazánk területéről kikerültek a „titokban” itt tárolt szovjet atomeszközök. A katonaviselt magyar férfitársadalom tudatában volt, hogy a bipoláris világrendben az atomeszközök, vagy más tömegpusztító fegyverek alkalmazása a hadműveleti tervezés szerves része volt. A tömegpusztító fegyverek elleni védelem dresszírozása nem hagyott kétséget efelől. Az ABV védelem nehéz körülményei az atomeszközök elutasítását is eredményezték a közgondolkodásban. A nyugati atomfegyver-ellenes mozgalmak hazai népszerűsítése szintén ebben az irányban hatott. Ennek az volt a következménye, hogy Magyarország szavakban az atomleszerelés szükségességét hirdető pártjára állt és részt vett a nemzetközi leszerelési szervezetek munkájában, továbbá az ENSZ BT határozatot magáévá téve, a tömegpusztító fegyverek proliferációját tiltó törvényt is elfogadott. Bár nem volt érdemi ráhatása a folyamatokra, mégis úgy tett, mintha a probléma megoldását segítette volna.

A Magyarországon bekövetkezett politikai és társadalmi változások szintén nem segítették elő az atomfegyverek problémakörének tisztázását. Az 1990-es években többször is átalakuló stratégiai gondolkodás ezt a kérdést tőlünk függetlenül rendezendőnek és periférikus területnek minősítette. A magyar közvéleményt megnyugtatta, hogy a Szovjetunió felbomlását követően Ukrajna atomfegyver-

mentességet vállalt és visszaszolgáltatta a területén tárolt atomeszközöket az Oroszországi Föderációnak. Még a NATO-tagságra való felkészülés során sem került felvetésre vagy megvitatásra az a kérdés, hogy mit is jelent, hogy hazánk egy olyan katonai szövetség tagjává válik, amelyben a korábbiaktól eltérően nem egy, hanem három atomhatalom is tagállam, három saját nemzeti nukleáris stratégiával. Magyarország Szövetségbe történő belépésekor azért sem merült fel konkrétan a kérdés, mivel a NATO nem tervezte ilyen eszközök magyarországi állomásoztatását. E problémát megítélésem szerint még kutatói szinten is azzal a magyarázattal „hidalták át”, hogy korábban is olyan katonai szervezetben voltunk, ahol a meghatározó állam atomhatalom volt, és most is ilyenbe kerültünk, csak ez utóbbi a korábbival ellentétben nem diktatórikus, hanem demokratikus állam. Ez a fajta gondolkodásmód nem segítette elő ezen „kényes” kérdéskör tisztázását! Személyes véleményem, hogy az atomfegyverek megítélése azonban nem hadikultúra-függő, hanem józan katonai megfontolások eredménye. Az atomeszközök kérdésében követett magyar „struccpolitika” az elmúlt időszakban is alig változott. Nem került sor a kérdéskör tudományos feldolgozására sem. Még Bush amerikai elnök megelőző csapás stratégiájának közelmúltbeli ismételt megerősítése sem lépte át a kutatói ingerküszöböt. Magyar részről – hivatalosan és folyamatosan – csak az kerül hangsúlyozásra, hogy támogatjuk legfőbb szövetségünk törekvéseit, viszont éppen az nem kerül értelmezésre, hogy az általánosságokon túl hogyan viszonyulunk az atomfegyverekhez...

Bár nem állnak rendelkezésemre felmérések, ennek ellenére úgy látom, hogy az elmúlt időszak történései következtében a Magyar Honvédség vonatkozásában a helyzet egy kicsit jobb. Az elfogadott nemzeti biztonsági stratégiából eredeztetett magyar katonai stratégia számol a hadműveletek „nem hagyományos” körülmények közötti megvívásának lehetőségével, ami köznyelvre lefordítva azt jelenti, hogy tömegpusztító fegyverek alkalmazására is sor kerülhet az ellenség részéről. Az hogy ki is az ellenség nem ismert, mivel a hivatalos biztonságpolitika azt sulykolja, hogy szövetségünk és benne hazánk sem tekint egyetlen más államot sem ellenségének. A NATO 1991-ben elfogadott stratégiai koncepciója az orosz atomfegyver-arsenált még potenciális veszélytényezőként minősítette, de napjainkban nincs állásfoglalás e kérdésben. A magyar ABV védelmi ágazati stratégia kidolgozásának és bevezetésének késedelme szintén a kérdéskör „tudatos” szanalására irányul, annak ellenére, hogy abban döntően az ellenség ABV tevékenységével összefüggő kérdések kerülnének előtérbe.

A nukleáris proliferáció kérdéskörének összekapcsolódása a nemzetközi terrorizmussal szintén leszűkíti a problémakört egy szűkebb, bár talán a legveszélyesebb területre. Ha azonban arra gondolok, hogy a nem szövetséges államok tulajdonában lévő 6-7 ezer atomeszköz potenciális fenyegetését kell arányba állítani a terrorszervezetek pár darabos, esetleges jövőbeni lehetséges eszközállományával, akkor nagyon nehéz a valós nukleáris fenyegetést és fenyegetettséget megítélni.

A NUKLEÁRIS ELRETTENTÉS ELVÉNEK MAI ÉRVÉNYESÜLÉSE

Ezen sokszor hangoztatott és általában hihetőnek tűnő elv alapján a nukleáris fegyverek birtoklásával elérhető, hogy az adott ország ellen ne indítsanak agressziót, tartva a megtorló és megsemmisítő atom-válaszcspástól. Az atomkorszak agresszióit vizsgálva, egyértelműen megállapítható, hogy ez az elv – jó hangzása ellenére – a valóságban korábban sem érvényesült és nincs realitása annak, hogy a jövőben beváltaná a hozzá fűződő reményeket. Elég csak Izraelre gondolni, amely állam atomeszközei ellenére több agressziót is elszenvedett, vagy éppen India és Pakisztán viszályára. Mindezek alapján a nukleáris eszközök alkalmazásától való eddigi tartózkodás egészen más okokra vezethető vissza.

A bipoláris világrend megteremtette a nukleáris fegyverek egyensúlyát is. Bár a katonai szövetségek vezető hatalmai eltérően gondolkodtak az atomfegyver-arszenál összetételéről, a stacioner és mobil eszközök arányáról, a robbanótöltetek erejéről és az alkalmazás mikéntjéről, azonban az enyhülés időszakában már egyetértettek abban, hogy egy totális atomháborúval a politikai célok nem érhetőek el. A kölcsönös megsemmisülés lehetősége az atomeszközök számának korlátozását tette lehetővé a SALT és a START tárgyalások keretében. Ennek eredményeként az Egyesült Államok és a Független Államok Közössége relációban sikerült napjainkra felszámolni az atomeszközök több mint kétharmadát. A többi európai atomhatalom esetében azonban nem szerződéses, hanem önkorlátozáson alapuló, a technikai elavultság következtében végrehajtott csökkentésekre került sor, elsősorban anyagi megfontolások és az atomkísérleteket betiltó korlátozások (Non Proliferation Treaty – NPT) miatt. A leszerelési folyamatba az ENSZ BT más európai tagállamai nem kapcsolódtak be, arra hivatkozva, hogy eszközeik száma olyan aránytalanul kicsi, hogy részvételük csak akkor válik szükségessé, ha már összemérhető lesz a nagyhatalmakéval, azonban ez az időszak értékelésük szerint még nem következett be.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy napjainkban a legnagyobb kihívást nem az atomfegyverek létéből eredeztetett potenciális fenyegetettség jelenti, hanem inkább az, hogy az atomfegyverek vagy más tömegpusztító eszközök terrorcsoportok birtokába juthatnak, illetve olyan államok válhatnak atomhatalommá, amelyek a Nyugattal szemben (esetleg) ellenséges magatartást tanúsítanak. Ezért is kiemelten fontos az ENSZ által 2005-ben elfogadott nukleáris terrorizmus elleni stratégia, illetve az abban megfogalmazott elvek és eljárások gyakorlati megvalósítása. Ez a stratégia egyúttal segíti a veszély csökkentését, de ugyanúgy erősíti az atomfegyvermentes térségek / övezetek kialakítását célzó törekvéseket, és az államok önkéntes kötelezettségvállalását az atomeszközök biztonságának erősítésére. Az új stratégia ugyan nem oldja meg a nukleáris fegyverek okozta problémákat, de nemzetközi választ talált az új nukleáris fenyegetésre. (Aki az új ENSZ stratégia teljes szövegét meg kívánja ismerni, azt megtalálhatja az Interneten az ENSZ dokumentumai között angol nyelven, vagy nyers fordítását a szerzőnél.)

Az atomeszközök mennyisége

Az egyes államok– az ENSZ BT államok kivételével – rendszerint titkosan kezelik atomeszközeik mennyiségét, azonban a nemzetközi kutatószervezetek kiadványai azokról is közölnek adatokat. Tájékoztató jellegű adatként értékelhető az Internet *www.wikipedia.org* honlapon megjelent összeállítás, amely a következő adatokat tartalmazza:

Ország	Robbanófej/töltet (db)
Egyesült Államok	5 735 / 9 960
Oroszország	5 830 / 16 000
Nagy-Britannia	< 200
Franciaország	350
Kína	130
India	60
Pakisztán	24 – 48
Észak-Korea	1 – 10
Izrael	75 – 200

Megjegyzés: *Izrael hivatalosan nem ismeri el nukleáris eszközei meglétét.*

Az adatok szerint az EU-tagországok birtokában lévő nukleáris eszközök több mint ötszáz eszközt jelentenek.

Az egyes országok atomfegyverkészletei mellett továbbra is fontos elemként kell értékelni azok állomásoztatási (raktározási) helyeit. Míg az interkontinentális rakétafegyverek tekintetében (legyenek azok stacioner vagy mobil, szárazföldi, illetve tengeri telepítésű eszközök) ennek nincs túlzott jelentősége, addig a légi erők atombombáinak raktározását továbbra is fontos kérdésként kezelik.

Az amerikai nukleáris erők helyzete Európában

A Defense National című francia kiadvány az amerikai Kongresszus nyílt forrásokban közzé tett adataira hivatkozik, amelyek alapján az Egyesült Államok 200–450 nukleáris robbanófejet tárol különböző európai – a későbbiekben megnevezésre kerülő – bázisok földalatti bunkereiben.

A terrorista akciók, a békemozgalmak és más kockázati tényezők kivédése érdekében a nukleáris fegyverek tárolóinál 2005 nyarán korszerűsítési munkálatokba kezdtek. A WS–3 kóddal ellátott program keretében fokozzák a tárolók biztonságát, illetve olyan technikai rendszert alakítanak ki, amely kizárja a nukleáris eszközök jogosulatlan kivételének lehetőségét a raktárakból. Az ún. „duplakulcsos” rendszerben működő raktárakban tárolt eszközök kivételéhez az amerikai engedélyen kívül szükséges az illetékes nemzet engedélye is. Az ily módon kialakított, felújított bunkerek 2018-ig szolgálhatnak nukleáris fegyverek tárolására. A bunkerek tárolókapacitása egy–négy nukleáris eszköz, kamránként.

A hidegháború végével az Egyesült Államok több európai bázisról kivonta nukleáris eszközeit. Ezeket a nukleáris raktárakat azonban nem számolták fel, hanem végrehajtják modernizálásukat, az előbbieken említett WS-3 program keretében. A békeidőben üres raktárak krízis esetén rövid idő alatt feltölthetők, aktivizálhatók.

Valamennyi Európában kialakított amerikai nukleáris bázishoz NATO-alárendeltségű – német, belga, görög, holland, olasz, török vagy amerikai – vadászbombázó-repülőszázadok tartoznak, amelyeket nukleáris fegyverek célbajuttatására készítettek fel.

Az Egyesült Államok jelenleg kizárólag B-61 típusú termonukleáris bombákat tárol az európai kontinensen. A változtatható hatóerejű amerikai bombáknak az alábbi három modelljét őrzik a raktárakban.

- B-61 M3 0,3; 1,5; 60; 170 kt
- B-61 M4 0,3; 1,5; 10; 45 kt
- B-61 M10 0,3; 5; 10; 80 kt

Kifejlesztés alatt van a betonromboló B-61 M11, valamint a jövő fegyverének titulált „mini-nukes” Európába telepítése. A tervek szerint 2012-ig az „out of area” koncepció alapján az Egyesült Államok 20–25%-kal növeli az Európában tárolt B-61 bombáinak számát.

A B-61 típusú bombák Európában 2004 decemberében

Ország	Település	Kamrák száma	Üres kamra	B-61	Repülőgép
Németország	Büchel	11		20	Tornado
	Norvenich		11	0	Tornado
	Ramstein	55		130	F-16C/D
Belgium	Kleine Brogel	11		20	F-16A/B
Görögország	Araxos		6	0	A-7H, F-16
Olaszország	Aviano	18		50	F-16C/D
	Gheddi-Torre	11		40	Tornado
Hollandia	Volkel	11		20	F-16A/B
Nagy-Britannia (Anglia)	Lakenheath	33		110	F-15E
Törökország	Balikesir		6	0	F-16C/D
	Incirlik	25		90	F-16C/D
	Akinci/Murded		11	0	F-16C/D
Összesen		175	34	460	

Megítélésem szerint a nagyhatalmak atomfegyver-arszenálja és az európai hadszíntér tekintetében a következő **megállapítások** tehetők:

Az atomeszközök jelenlegi szintje továbbra is biztosítja a nagyhatalmak esetében azt a pusztítóerőt, amellyel az ellenfélnek fel nem vállalható veszteséget okozhat. Ez a katonai lehetőség alapozza meg továbbra is Oroszország világhatalmi szerepének fenntarthatóságát. Az Egyesült Államok és Oroszország tekintetében az atomfegyverek jelenlegi száma tovább lenne csökkenthető, de erre irányuló valós szándék még nem tapasztalható. Egyes információk szerint Oroszország a következő évtizedekben atomeszközeinek számát kétezer darab körül tervezi stabilizálni. Az erre a darabszámra való csökkentés azonban az amerikai szándékoknak és a világpolitika fejleményeinek egyaránt függvénye lesz. Az atomeszközök számának csökkentésére kiváló alkalom lehet a 2009-ben lejáró START megállapodás megújításáról folyó orosz–amerikai tárgyalások folyamata.

Az atombombák Nyugat-Európában való tárolása azzal a veszéllyel járhat, hogy továbbra is az ellenséges atomerők célpontját képezik, és aktivitásra készítetik az atomfegyvereket ellenző csoportokat is.

A kínai, brit és francia atomfegyverek tekintetében általánosságban az állapítható meg, hogy az általuk biztosított atomhatalmi státushoz szintén ragaszkodnak, ki akarják használni a nagy anyagi ráfordításokkal kifejlesztett atomerők politikai hozadékát is. **A megváltozott nemzetközi biztonsági környezetben keresik az ún. atomelrettetés fenntartásának szükségességét és hasznosságát igazoló indokokat. Új szerepet és feladatokat szánnak az atomeszközök alkalmazhatóságának.**

Az ezredforduló időszakában kialakult aszimmetrikus erőviszonyok szintén az atomeszközök szerepének újragondolására készítetik a nukleáris hatalmakat. A klasszikus háborút felváltó aszimmetrikus hadviselés keretei között kell megtalálni az atomfegyverek új szerepét. Ez nem ígérkezik könnyű feladatnak, mivel a világpolitika meghatározó tényezői továbbra is az államok maradnak és az aszimmetrikus hadviselés „főszereplői” pedig elsősorban nem ők, hanem a tőlük kevésbé függő radikális szervezetek.

Politikai és katonai elemzők ugyanakkor napjainkban már arról is beszélnek, hogy **lehetséges olyan válsághelyzet kialakulása, amely csak az atomeszközök bevetésének hihető fenyegetésével, vagy csak az atomeszközök bevetésével válik elkerülhetővé.** A konkrét helyzetek (potenciális célpontok) meghatározására ugyanakkor rendszerint nem, vagy csak általánosságban kerül sor. Így nem lehet eldönteni, hogy maga az atomeszközökkel való fenyegetőzés, vagy a körülöttük kialakuló bizonytalanság jelent-e nagyobb kockázatot vagy visszatartó erőt? A történelmi tapasztalatok alapján úgy gondolom, hogy az atomeszközök az atomhatalmak között inkább kiegyensúlyozó szerepet játszottak, elrettentési funkciójuk másodlagos volt. Valószínűsíthető, hogy e tekintetben az aszimmetrikus viszonyok között ez a szerep a jövőben sem változik meg. Teljesen más a helyzet a nem állami szereplők tekintetében, mivel azokat „nem érdekli” a várható veszteség, ezért nem is korlátozzák magukat. Emiatt aztán komoly veszélyt jelenthetnek, egyrészt proliferációs törekvéseik, másrészt pedig az atomlétesítmények fenyegetettsége területén.

AZ ATOMESZKÖZÖK HADRENDENBEN TARTÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI

Az atomfegyverek birtoklása legfontosabb következményének az tekinthető, hogy a biztonságos rendszerben tartás mellett szükséges az alkalmazásra kidolgozott elveknek és stratégiáknak az aktuális nemzetközi biztonsági helyzethez való igazítása. Az ENSZ BT állandó tagjai ugyanakkor továbbra is arra törekcsenek, hogy megakadályozzák az atomeszközök elterjedését (NPT-megállapodás) és lehetőség szerint atomfegyvermentes övezeteket vagy térségeket alakítsanak ki. Napjainkban, az Internet korában a nukleáris technológia és az ún. „atomtitok” azonban már nem csupán a nagyhatalmak kiváltsága, a gazdaságilag és technológiailag fejlett államok könnyen juthatnak polgári célú nukleáris programjaik megvalósítása mellett katonai célra felhasználható technológiákhoz és általuk atomeszközök kifejlesztéséhez is. Az „atomklub” taglétszámának korlátozására irányuló kísérletek feltételezhetően a jövőben sem lesznek mindaddig sikeresek, amíg nem születik átfogó, önkéntességen alapuló megállapodás az atomeszközök totális tilalmáról és leszereléséről. Az atomeszközök problémájának ily módon történő szanálása valószínűleg csak a nagyon távoli jövőben képzelhető el.

Az „atom-proliferáció” terén a történelmi tapasztalatok egyértelműen bizonyítják, hogy az atomfegyverekkel megváltoztatott regionális státus quo kiegyenlítése fokozott fegyverkezési trend kialakulásához vezet. A fegyverkezési versenyben az ellenérdekű fél, ha teheti, hasonló fejlesztésekkel próbálja visszaállítani a megbomlott katonai egyensúlyt, ha pedig erre nem képes, akkor más területeken igyekszik azt kompenzálni. Erre jó példa, hogy akik nem voltak képesek atomeszközöket kifejleszteni vagy beszerezni, azok más tömegpusztító eszközökre helyezték a hangsúlyt. Így válhattak a vegyi fegyverek a szegény országok „atomfegyvereivé”. Úgy gondolom, hogy az atomeszközök a különböző területeken folytatott fegyverkezési verseny generálói, és ez a funkciójuk továbbra is fennmarad.

Az „atomklub”-hoz tartozó államok körét tekintve megállapítható, hogy köztük egyre nagyobb számban találhatók olyan államok, amelyek nemzetközi segítséggel, de mégis titokban fejlesztették ki saját atomfegyvereiket (erre példa az izraeli–brit együttműködés). A nemzetközi közösség más eszköz hiányában nem tehetett mást, mint utólagosan tudomásul vette, kvázi elfogadta a kész tényeket, és önmegtartóztatásra próbálja rábírn az érintett országokat. Ilyen országnak tekinthető Izrael mellett Észak-Korea, Pakisztán és India is. **Ezen államok atomeszközeik fejlesztése és alkalmazása tekintetében azonban elsősorban nem a nemzetközi közösség elvárásait, hanem a saját nemzeti érdekek által meghatározott önzést tekintik meghatározónak.** Az atomeszközök birtoklásával az ilyen államok környezetüket is az atom-proliferációra vagy fegyverkezési versenyre ösztönzik, esetleg „kényszerítik”. Jól példázza ezt Izrael vagy Pakisztán esete is. Az ilyen országok többségének fő jellemzője, hogy politikai, ideológiai vagy gazdasági okokból inkább segítenek más országoknak katonai nukleáris technológiához jutni, illetve atomzsarolással próbálják a nemzetközi közösséget engedményekre bírni. Elég itt Észak-Koreára utalni.

További súlyos problémát jelenthet, hogy az atomeszközöket birtokló államok csoportjában növekedhet iszlám országok száma is. Pakisztán mellett Irán is bekerülhet ebbe a csoportba. A valós gondot az jelentheti, ha ilyen országban meggyengül az atomfegyverek fölötti ellenőrzés, illetve a társadalmi változások hatására olyan radikális iszlám szervezetek kerülnének kormányra, amelyek Nyugat-ellenes irányvonalat képviselnek. Egy ilyen helyzet kialakulása folytán – valószínűsíthetően ideológiai okokból –, az atomeszközök fölötti rendelkezés súlyos és közvetlen fenyegetést jelenthet a demokratikus országokra, amennyiben a hordozóeszközök hatótávolsága eléri őket, vagy érdekeltségeiket. A Mohamed prófétáról készült gúnyrajzok esete rávilágított arra, hogy milyen reakcióra is lehetne számítani. Az iszlám országokban az atomfegyverek ellenőrzésének gyengülése, vagy azok ideológiai célú felhasználása, illetve az ezekhez vezető helyzet kialakulása mindenképpen elkerülendő.

A még ennél is súlyosabb, közvetlen fenyegetést mégis az okozhatja, ha az atomeszközök fölötti ellenőrzés meggyengülése vagy más politikai szándék okán nem államok, hanem szervezetek (terrorcsoportok) juthatnak nukleáris vagy más tömegpusztító fegyverek birtokába. Az atomeszközök folyamatos korszerűsödése révén olyan kis tömegű (10–20 kg) fegyverek is készíthetők, amelyek elrejtése, szállítása és alkalmazása nem állítja megoldhatatlan feladat elé a terrorcsoportokat. Mivel a terrorizmus stratégiája a látványosságra, a megfélemlítésre és a médiahatásra alapul, ezért nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy a terroriszervezetek képességük bizonyítása céljából nem riadnának vissza az atomeszköz alkalmazásától sem, aminek valószínűleg polgári célpontjai lennének.

Az atomfegyverek bevetési elveinek változásai

A bipoláris világban fontos kötelezettségvállalásnak minősült, hogy az atomeszközök elsőkénti bevetését a felek elvetették, és kialakították azt a rendszert („forródrót”), amellyel a véletlenszerű alkalmazás elkerülhetővé vált. Az atomküzöböt magasan tartották és csak katonai támadás esetén számoltak az atomfegyverek bevetésével. Ezen elv betartását elsősorban az könnyítette meg, hogy az atomfegyverekkel rendelkező nagyhatalmak egyben maguk voltak azok az országok is, akik a legnagyobb hagyományos erővel bírtak.

Ez a helyzet azonban a kétpólusú világ megszűntével és a Szovjetunió felbomlásával, továbbá a terrorizmus nemzetközivé válásával jelentősen megváltozott. A Szovjetunió felbomlása az atomfegyverek tekintetében a vártnál kisebb nehézségeket okozott. Az utódállamok – köztük Ukrajna – lemondtak az atomfegyverekről, azokat visszaszolgáltatták Oroszországnak, így a korábbi orosz–amerikai „atomegyensúly” nem bomlott fel. Oroszország deklarálta, hogy a nyugati államokat nem tekinti ellenségének, ezért ellenük elsőként nem alkalmaz atomfegyvereket, és tovább folytatja az atomeszközök csökkentésére irányuló tárgyalásokat az Egyesült Államokkal, célul tűzve ki a robbanófejek felenkénti háromezer darabra történő csökkentését. Az orosz gesztust a NATO sem hagyhatta reagálás nélkül. A NATO szintén kinyilvánította, hogy Oroszországot már nem tekinti ellenségének, sőt az európai biztonság egyik pillérének tartja és kész szerződéses alapon együttműködni vele.

A Szövetség megítélése az orosz atomfegyverek tekintetében is módosult és megértőbbé vált (erről már korábban szoltam). Szövetségünk már nem reagált elítélően arra sem, hogy az orosz katonai stratégiában megjelent az atomküzőb leszállítása. Ez abban fogalmazódott meg, hogy Oroszország elsőként is bevethet atomfegyvereket nemcsak saját maga, hanem szövetségeseinek védelmében is. Ezen lényegi változtatás bírálata a szövetség részéről azért is maradhatott el, mivel az Egyesült Államok már korábban is hasonló stratégiai nézeteket vallott.

Bár továbbra is léteznek az orosz atomfegyverek létéből eredeztethető kihívások és veszélyek, azonban ezek a NATO–orosz megállapodás következtében marginalizálódtak. Oroszország részt vesz az Európa biztonságát értékelő NATO vezetői értekezleteken, a felek érdekeltek az együttműködés erősítésében és minden olyan válsághelyzet elkerülésében, amely egyáltalán felvetheti a kölcsönös katonai lépések meghozatalát. Oroszország az EU-val is hasonlóan szoros biztonságpolitikai együttműködésre törekszik, az így kialakuló biztonsági háló még inkább valószínűtlen teszi a korábban európai célokra irányított orosz atomeszközök akár politikai célú felhasználását is. Oroszország az atomeszközök terén a múltban is a kölcsönös leszerelésre törekedett (elég itt utalni az 1980-as évek közepén zajlott tárgyalásokra a közepes hatótávolságú atomfegyverek – INF – leszerelésére), és várhatóan továbbra is kezdeményező szerepet játszik e területen.

Az európai atomhatalmakat tekintve megállapítható, hogy az Egyesült Királyság stratégiai elképzeléseit teljes egészében a NATO-éval hozta összhangba. Ebben szerepet játszott az amerikai és a brit érdekezésség, valamint az atomeszközökről vallott nézeteik egybeesése. Az amerikai felfogástól markánsan eltérő brit megközelítés nem volt érzékelhető. A brit atomfegyverekre a bipoláris világban úgy tekintettek, mint az európai földrészre telepített amerikai eszközökre. A szoros brit–amerikai nukleáris együttműködés töretlen volt, és az maradt napjainkig is. A brit atomeszközök európai érdekű felhasználására vonatkozó korábbi francia kezdeményezések döntően kudarcot vallottak. Az Egyesült Királyság atomfegyvereit ma is politikai céllal tartja rendszerben, és nem kezdeményező e területen.

A FRANCIA NUKLEÁRIS STRATÉGIA VÁLTOZÁSA

Chirac francia elnök – a későbbiekben részletesen bemutatásra kerülő – legújabb kezdeményezésének jobb megértése érdekében célszerű röviden áttekinteni a francia atomerővel kapcsolatos korábbi nézeteket és jellemzőket. Franciaország a britektől eltérő módon tekintett saját atomerőire, továbbra is a nemzeti nagyság fontos elemének tartja. Ebben az is szerepet játszhatott, hogy kifejlesztésükhöz nem kapott akkora külső segítséget. A francia vezetés az ország atomerőjét aktív politikai tényezőként kezelte és kezeli ma is. Míg a korábbi időszakban a „force de frappe”, az atomütőerő az ország erejét, világhatalmi szerepét és befolyását volt hivatva biztosítani és reprezentálni, addig ma ezen erők a demokratikus Nyugat-Európa védelmét erősítik. Franciaország mindig is büszke volt nukleáris képességére.

Az atomfegyverek alkalmazási elveinek meghatározásában Párizs nemzeti stratégiát alakított ki. Nukleáris téren a NATO- és a francia stratégia – a jelentős eltérések ellenére – harmonizált volt. Franciaország a nukleáris leszerelés terén,

nemzetközi téren inaktív maradt, ugyanakkor az atomfegyverek kérdéseiben mindig hallatta hangját. A francia vezetés folyamatosan azt hangsúlyozta, hogy atomerőit nemzeti döntés alapján Nyugat-Európa érdekében használná fel, a bevetésről szóló döntés kompetenciáját azonban szilárdan őrzi. A francia vezetés az amerikai atomfegyverek Európa-érdekű felhasználásával szemben szkeptikus volt, azt hangsúlyozta, hogy az európaiak védelmében az Egyesült Államok valószínűleg nem kockáztatná meg honi területe elpusztulását. Ez a megközelítés szerencsére nem igazolódott.

A bipoláris világrend megszűnése után Franciaország nem került lépésenkénti saját nukleáris stratégiája miatt. Bár az országban bírálatot váltott ki az atomrobbantások folytatása, azonban azok leállítása után az atomfegyverek kérdése csak politikai kezdeményezések során került középpontba. Ilyen elképzelés volt a francia és német katonai együttműködés kiszélesítése, amelyben a hagyományos erőt Németország, a nukleárist pedig Franciaország biztosította volna. Franciaország felajánlotta, hogy a Nyugat-európai Unió (WEU) kérésére a francia vezetés dönthet az atomfegyverek bevetéséről. Ily módon is azt kívánták hangsúlyozni, hogy a francia atomfegyverek elsősorban a tagállamok érdekeit szolgálják.

Az Európában bekövetkezett változások, a NATO, és különösen az Európai Unió kibővülése ismét francia javaslatot eredményezett. Franciaország azt kezdeményezte, hogy a brit és a francia atomerőket állítsák az Európai Unió szolgálatába. Ez kevés sikerrel járt, ezért újabb francia javaslatra került sor.

Franciaország felajánlotta, hogy atomerejét az Európai közös kül- és biztonságpolitika keretében az uniós védelempolitikába integrálja. Bár megőrzi a bevetésre vonatkozó parancs kiadásának jogát, de teljesíti az uniós bevetésre vonatkozó döntését. Az atomfegyverek rendszerben tartásának költségeit továbbra is fedezi, és bevonja a tagállamokat az atomeszközökkel kapcsolatos stratégia kidolgozásába.

Chirac francia elnök legújabb kezdeményezése egyre szélesebb nemzetközi reakciókat vált ki. A francia kezdeményezés értelmezésével és a megvalósíthatóságával kapcsolatos nézetek nem csak tudományos körökben, hanem a politikusok között is vitákat generálnak. Ausztriában például a kérdésben tett nyilatkozat a védelmi minisztérium egyik vezető beosztású munkatársa menesztéséhez vezetett.

Az ún. európai uniós „atomfegyverkérdések” tekintetében szerintem nem a kérdés elhallgatása, hanem a megvalósulás körülményeinek és következményeinek feltárása és a közvéleménnyel való megismertetése vált nemzeti érdeké. Az atomeszközöket valós meglétük miatt sem lehet tabuként kezelni. Az ausztriai történések is közrejátszottak abban, hogy e rövid tanulmányban megpróbáljam részletesebben bemutatni és elemezni a legújabb francia kezdeményezés következményeit. Hiú ábránd lenne ugyanis arra következtetésre jutni, hogy az közvetlenül nincs kihatással a magyar biztonsági és védelmi érdekekre. Ha pedig az igaz, hogy a következményeket nem kerülhetjük el, akkor az is igaz, hogy az alkalmazással összefüggésben ki kell alakítanunk egyfajta saját álláspontot.

Annak megértéséhez, hogy milyen kérdésekben is kellene exponálni magunkat, mindenekelőtt át kell tekinteni a francia elnök nukleáris elrettentés kérdésében tett kijelentéseinek lényegi elemeit, azok nemzetközi megítélését.

Jacques Chirac francia köztársasági elnök 2006. január 19-én elhangzott beszédében kitért a nukleáris elrettentés kérdésére is. A nyugati világot fenyegető veszélyeket elemezve többek között megállapította, hogy a mai világot hatalmi igények megjelenése is jellemzi, amelyek a nukleáris, biológiai vagy vegyi fegyverek birtoklásán alapulnak. Innen ered bizonyos államok azon kísértése, hogy a nemzetközi szerződésekkel ellentétben nukleáris képességgel ruházzák fel magukat. Az ezzel összefüggő ballisztikus rakétakísérletek is egyre szaporodnak.

Chirac szerint a válságokkal és veszélyekkel szemben Franciaország mindig a megelőzés útját választotta, amely védelmi politikája alapját képezi. A francia védelmi politika azon a bizonyosságon alapul, hogy – bármi is történjék – a létfontosságú érdekek szavatolhatók. A nukleáris elrettentés az ország megelőzési stratégiájának közvetlen folytatását és legvégső kifejezését, s egyben a biztonság fő garanciáját jelenti.

A francia elnök magyarázata alapján a nukleáris elrettentés arra szolgál, hogy azon országok vezetői, amelyek Franciaország ellen terrorista eszközöket alkalmaznának, vagy azok, akik ilyen vagy olyan módon, tömegpusztító fegyverek használatát irányoznák elő, tudatában legyenek: határozott és a helyzethez igazított válasznak teszik ki magukat. A válasz lehet hagyományos, de lehet más jellegű is.

A francia elnök ugyanakkor azt is kiemelte, hogy országa továbbra is támogatja az általános és teljes leszerelést előmozdító nemzetközi erőfeszítéseket, nevezetesen a hasadóanyagok előállításának megtiltására irányuló szerződésre vonatkozó tárgyalásokat. Együttal a szigorúan elégséges szint elvének alapján határozzák meg az elrettentő erők létszámát. **Hangsúlyozta: a francia atomerők a saját érdekek szavatolása mellett a szövetséges országok védelmét is biztosítják.**

Az elnök szerint a nukleáris fegyverek alkalmazására vonatkozó francia koncepció változatlan. Konfliktusok esetén nem lehet szó nukleáris eszközök katonai célú alkalmazásáról, de mindez nem jelenti azt, hogy indokolt esetben a francia nukleáris fegyverek ne kerüljenek alkalmazásra. Franciaország fenntartja magának azt a jogot, hogy utolsó figyelmeztetést intézzon az irányában ellenséges szándékokkal forduló állami és politikai vezetők címére annak érdekében, hogy kifejezze: eltökélt szándéka létfontosságú érdekeinek védelme.

Chirac szerint a francia elrettentésnek meg kell őriznie elkerülhetetlenül szükséges hitelességét az állandóan változó geostratégiai környezetben. Ehhez a képességek korszerűsítésére és adaptációjára van szükség. Franciaország a NATO kereteiben részt vesz a közös gondolkodásban, és egyúttal kidolgozza telepített erőinek saját önvédelmi programját.

Az ország biztonságának és függetlenségének ára van. Negyven évvel ezelőtt a védelmi minisztérium nukleáris erőkre fordított költséghányadosa 50% volt. *„Ma elrettentési politikánk a védelmi költségvetés kevesebb, mint 10%-át képezi – jelentette ki Chirac. Ezt az összeget megkérdőjelezni felelőtlenség lenne.”*

A francia elnöki beszéd legfontosabb – a vizsgált kérdéskörben tett – megállapítása a következő: az EBVP (európai biztonsági és védelmi politika) fejlesztése az EU országai érdekeinek növekvő egybeesése, a köztük létező szolidaritás a francia nukleáris elrettentést az európai kontinens biztonsága megkerülhetetlen elemévé teszi. Megfelelő időben együttesen kell felvetnünk egy közös védelem kérdését, amely figyelembe venné a létező elrettentő erőket egy erős, a saját biztonsága iránt felelősséggel bíró Európa perspektívájában. Az EU országai megkezdték az együttes gondolkodást közös biztonságuk érdekében, ami az első és szükséges szakasz ebben a vonatkozásban.

A francia elnöki bejelentés visszhangja

Az elnöki beszéd nemzetközi visszhangját értékelve megállapítható, hogy abból az elemzők a következő fontosabb fejleményekre irányítják rá a figyelmet:

Chirac hangsúlyozta a nukleáris elrettentés szükségességét. Szavai szerint *„Franciaország úgy fejleszti nukleáris erőit, hogy készen álljon a rugalmas válaszra minden fajta fenyegetéssel szemben...”* A válasz – fogalmazott az elnök – *„lehet hagyományos, de más jellegű is”* (azaz történhet atomfegyverrel is).

A francia államfő utalt arra, hogy adott esetben célzott nukleáris csapásról lehet szó, s ebből kiindulva – a **célzott csapások** lehetővé tétele érdekében – alakították át a francia nukleáris erőket és csökkentették az atom-tengeralattjárókon elhelyezett nukleáris robbanófejek számát.

A Chirac által elmondottak egyes megfigyelők szerint **változást jelentenek** Párizs eddigi nukleáris stratégiájában. A nukleáris erő bevetése szempontjából Franciaország ugyanis mindeddig csak az ország területi egységének, szuverenitásának és lakosságának védelmét tekintette „létfontosságú érdeknek”. Most került első alkalommal megfogalmazásra **Franciaország létfontosságú érdekei között a szövetségesek védelme**, illetve szintén első alkalommal történt utalás egy esetleges terrortámadásra adandó nukleáris válaszcsapásra is.

Az elnök a hidegháború utáni korszak új fenyegetéseiről szólva **regionális hatalmakról** beszélt, hangsúlyozva annak szükségességét, hogy a francia válasz közvetlenül a hatalmi központok, illetve az adott agresszor „cselekvőképessége” ellen irányulna.

A „regionális hatalom” megfogalmazást a nemzetközi médiumok egyértelműen Iránnal hozták összefüggésbe, mivel korábban Henry Bentegeat tábornok, francia vezérkari főnök „rendkívüli háborús szándékokkal” vádolta meg Iránt, amit felettébb aggasztónak nevezett. Az iráni atomfegyverek kérdésének aktualitása pontosításra készítette a francia felet. Álláspontjuk árnyalása érdekében Jean-Baptiste Mattéi, a francia külügyminisztérium szóvivője kijelentette: Franciaország biztosítja a világ közvéleményét, hogy a nukleáris csapásmérésre vonatkozó doktrínája kiterjesztésének nincs köze az iráni atomprogramról folyó vitához. A doktrína *„nem irányul egyik vagy másik ország ellen, és nem kapcsolódik ilyen vagy olyan konkrét dossziéhoz – hanem a stratégiai környezet változása miatt került átdolgozásra”*.

Az „Irán-kapcsolat” témájában megszólalt a német kormány szóvivője is. Azt hangsúlyozta, hogy a német kormány szerint nem történt irányváltás Franciaország Irán-politikájában azért, mert Chirac nukleáris csapással fenyegette meg a terrorista államokat, illetve mindazokat, akik Franciaországgal szemben esetleg terrorista eszközökhöz folyamodnak. A hivatalos német reagálások nem oszlatták el az „Irán-kapcsolat” miatti nyugtalanságot. Németországban a Baloldali Párt (PDS) és a Zöldek keményen bírálták a francia elnök szavait. A PDS-frakció külpolitikai ügyekben illetékes szóvivője hangsúlyozta: Chirac fenyegetőzése eskalálja a nemzetközi konfliktust Iránnal és ellene hat a diplomáciai megoldás érdekében kifejtett erőfeszítéseknek. A Zöldek elnöke, Claudia Roth úgy vélekedett: a nemzetközi terrorizmus elleni harc nem vezethet el, és nem is szabad elvezetnie nukleáris elrettentéshez. Chirac kijelentése csak felerősíti a fundamentalisták vágyát, hogy amilyen gyorsan csak lehet, saját atombombára tegyenek szert. A kormánykoalíció részéről a Német Kereszténydemokrata Unió (CDU) igyekezett megnyugtatótani a kedélyeket, a Német Szociáldemokrata Párt (SPD) nem nyilvánított véleményt. A Bundestag külügyi bizottságának elnöke, Ruprecht Polenz (CDU) a ZDF televízióban kiemelte: Chirac kimondottan defenzív stratégiáról beszélt, hozzátéve: *„az atomfegyvereket a jövőben sem a hadviselés, hanem az elrettentés eszközének fogják tekinteni”*. A Szabad Demokrata Párt (FDP) elnöke, Guido Westerwelle felszólította Angela Merkel kancellárt (CDU), hogy intse mérsékletré Chirac elnököt. A Németországi Zsidók Központi Tanácsának elnöke, Paul Spiegel következetes magatartást kért a nemzetközi közösségtől az iráni atomprogramról szóló vitában.

Megítélésem szerint a Franciaország legfontosabb partnerországában megjelent reagálások egyértelműen arra utalnak, hogy a nukleáris fegyverek kérdésében a német társadalom is megosztott. A politikai erők még nem készültek fel arra az eshetőségre, hogy az amerikai atomfegyverek szerepét európai eszközök töltsék be, amely sokkal nagyobb felelősségvállalással járna.

A francia elnök nukleáris ügyben tett kijelentéseinek értelmezése és azok reális következményeinek bemutatása Ausztriában nagy visszhangot kiváltó botrányt okozott. Dr. Erich Reitert, az Osztrák Szövetségi Védelmi Minisztérium szekciófőnökét felfüggesztették beosztásából, az atomfegyverekkel kapcsolatban tett kijelentései miatt.

A Die Presse újság 2006. február 13-i számában az osztrák szekciófőnök által jegyzetben megjelent elemzés fontosabb megállapításai az alábbiak:

A francia államelnök az ország nukleáris védelmének létjogosultságával összefüggésben megerősítette: a francia nukleáris erők annak megfelelően vannak felszerelve, hogy hihető és realiztikus lehessen az az elrettentés, mely szerint szükség esetén képesek célzott csapást mérni a Franciaországot terrorista eszközökkel vagy tömegpusztító fegyverekkel fenyegetők (nyilvánvalóan Iránra és Észak-Koreára gondolva) ellen. A célzott csapások, továbbá a korlátozott alkalmazás miatti egyszerűbb bevetethetőség közötti intervallumban megfelelő „mozgástér” áll rendelkezésre az eddigi „teljes tétlenség” és a „totális megsemmisítés” között.

A nukleáris elrettentés logikája arra épül, hogy a nem csak bevezetheti, hanem szükség esetén be is akarja vetni atomfegyverét. A reális elrettentésnek minden, ésszerű gondolkodásra képes erőt vissza kell tartania az atomfegyverek alkalmazásától.

Az „atomtörpék” elleni védekezőrendszer

Az atomtölteteket hordozó eszközökkel csak kis mennyiségben rendelkező államok elleni védetség biztosítása érdekében elegendő elővigyázatosságból egy rakétaelhárító rendszert kiépíteni, amely képes a közelítő rakétát, lehetőleg még az atmoszférába való belépés előtt megsemmisíteni. Az Egyesült Államok már munkálkodik annak érdekében (még ha nyitott is a kérdés, hogy mikor fog ez a rendszer igazán jól működni), hogy lemondhasson az „atomtörpék” elleni megtorló atomcsapásról. A legtöbb európai ország (Franciaország és Nagy-Britannia kivételével) eddig még semmit sem tett annak érdekében, hogy egy – a jövőben egyáltalán nem kizárható – atomcsapás ellen megvédje állampolgárait. Sokkal szívesebben kritizálják viszont az atomhatalmakat bizonyos megelőző védelmi intézkedések megtétele miatt. Ezért azután sokat beszélnek arról, hogy mi mindent kell a „diplomácia eszközeivel” megtenni annak érdekében, hogy ne következzen be, aminek nem kellene bekövetkeznie, azaz, hogy megálljon az atomfegyverek további elterjedése. Jó és szép, de mi van, ha mégis? Ennek a kérdésnek a feltevése jelenleg egyáltalán nem kívánatos. Aki ezt a kérdést felhossa, egyidejűleg megtöri a tabut.

Van viszont Európában két olyan nukleáris hatalom, amely saját nemzeti nukleáris stratégiával rendelkezik. Mivel a nukleáris elrettentés és fenyegetés – hatását és következményeit tekintve –, kétségtelenül „átlépi a határokat”, ezért aztán igen bölcs (jogos és időszerű) lenne ezekről a kérdésekről az európai térség vonatkozásában is tárgyalni, úgy, hogy az azzal kapcsolatos döntési folyamatban a „valószínűleg ugyancsak érintett nem-nukleáris államok” is teljes szavazati joggal bevonásra kerüljenek.

És Ausztria? A fentiek alapján az Ausztriához hasonló országoknak biztosítani kell ezt a lehetőséget. Senki sem állíthatja, hogy aki a nukleáris fegyverek bevetéséről egyáltalán beszélni mer, az már eleve azok azonnali alkalmazás mellett foglal állást.

Chirac elnök hangsúlyozta, hogy szükség esetén kész a francia atomerőt Európa védelme érdekében alkalmazni. Mégis milyen sokatmondó, ha az osztrák illetékesek elfogadják Chirac állásfoglalását, de hozzáfűzik az atomfegyverek leszerelése melletti elkötelezettségüket.

Közismert, hogy növekszik a tömegpusztító fegyverekkel és ballisztikus rakétákkal rendelkező (azokat előállító vagy tervező) országok száma és belátható időn belül 35-re emelkedhet. Az ez elleni legjobb védekezés csakis a leszerelés lehet. A leszerelésért küzdeni, amellet állást foglalni jó, azonban semmit sem segít, ha Európán kívül túlnyomórészt fegyverkezés folyik.

Ha a lehetséges jövőbeni veszélyforrásokat és fenyegetettségi helyzeteket vizsgálják, gyakran előfordul, hogy „*a diagnosztizálást elvégzőt teszik felelőssé magáért a betegségért*”. Így járt Huntington, aki óvott a „*Kultúrák harcától*” és annak kialakulását megakadályozó intézkedéseket sürgetett. Akkor is azt mondták, hogy ilyen „*harc*” nincs, azután mégis lett. Ha azt akarjuk remélni, hogy Európában soha nem alakulhat ki nukleáris fenyegetés, és azután mégis bekövetkezik, akkor ott fogunk majd állni segítségkérően és elképzelések nélkül, sorsunkat teljes mértékben a britek és a franciák kezébe helyezve, vagy abban reménykedve, hogy az Egyesült Államok majd megvéd minket – nyilatkozta az osztrák szekcióvezető.

Megítélésem szerint a szekcióvezető elemzése egy teljesen logikus és megalapozott gondolkodás reális következményének tekinthető. A gondolatok kimondása ugyanakkor politikai érdekeket sérthet, tabukat dönthet meg. Ezek a tabuk nemcsak az „atomellenes” Ausztriában, hanem Magyarországon is léteznek. Az atomelrettetés kérdésének hazai megvitatása, kibeszélése jelentősen hozzájárulhat Európa védelméhez is. Az osztrák kutató által felvetett kérdések megválaszolása semmiképp sem maradhat el, mivel azt az elkövetkező időszak ki fogja kényszeríteni.

Nagy örömemre a francia elnök beszédével és az arra történő reagálásokkal kapcsolatban egy megítélésem szerint korrekt, döntően a nemzetközi sajtóban megjelent értéktételeket összegző írás jelent meg a magyar médiában is. A Magyar Hírlap online 2006. január 20-ai elemzésének főbb megállapítása, hogy Franciaország kész nukleáris fegyverekkel válaszolni egy esetleges terrortámadásra – mondta (tegnap) Jacques Chirac. A francia elnöknek nincs tudomása hazáját érintő fenyegetésről. Chirac szavai megfigyelők szerint változást jelentenek Párizs eddigi nukleáris stratégiájában. A nukleáris erő bevetésének szempontjából Franciaország mindaddig az ország területi egységének, szuverenitásának és lakosságának védelmét tekintette létfontosságú érdeknek. **Chirac elnök most először említette, hogy a szövetségesek védelme is igazolhatja atomfegyver bevetését.** Daniel Keohane, a londoni Európai Reformközpont kutatója szerint kijelentéseivel Chirac Iránnak is azt üzenete: jobban teszi, ha átgondolja atomterveit. Az atombombák Nyugat-Európában való tárolása azzal a veszéllyel járhat, hogy továbbra is az ellenséges atomerők célpontját képezi, és aktivitásra készíti az atomfegyvereket ellenző csoportokat is.

Az előzőekben Chirac elnök politikusi kijelentéseinek nemzetközi bemutatására és értékelésére került sor. A különböző vélemények mellett kiemelkedően fontos az idézett beszéd francia szakértői elemzésének bemutatása, mivel abban jelennek meg leginkább az azt kiváltó és motiváló okok. Az elnöki beszéddel összefüggésben írt, akár hivatalos álláspontnak is tekinthető elemzés (a már korábban is idézett Defense National francia katonai folyóiratban) legfontosabb lényegi elemei, megállapításai a következőkben foglalhatók össze:

A kétpólusú világrend megszűnését követően végbement geopolitikai változások, és az **aszimmetrikus hadviselési formák elterjedése következtében a nukleáris elrettentés koncepciója felülvizsgálatra szorul.**

A **felülvizsgálat igénye** a NATO és az Európai Unió viszonyának aspektusából is **egyre hangsúlyosabban merül fel**. A NATO földrajzi értelemben szélesebb felelősségi köre és az **európai szövetség érdeke eltérő nukleáris doktrínát követel**. Ráadásul a NATO nukleáris erejében olyan egyértelmű amerikai dominancia érvényesül, amely nélkül az európai kontinens nukleáris potenciálja markánsan nem tud megjelenni a külvilág előtt.

A közös európai védelem kialakítása során állandóan **visszatérő kérdés, hogy mekkora nukleáris elrettentő erőre van szüksége az Európai Uniónak. Szüksége van-e Európának az amerikai/NATO nukleáris fegyverekre? Elegendő lenne-e az uniónak a francia és brit nukleáris fegyverzet?** Ilyen és hasonló fontosságú stratégiai kérdések várnak az EU vezetőinek döntésére. Az alábbi rövid áttekintés a napirenddév váló kérdéssel kapcsolatos adatokat foglalja össze.

A francia nukleáris elrettentés

A francia stratégiai tervezők műhelyeiben az utóbbi évek tanulmányainak legfontosabb kérdését azt képezte, hogy a francia nukleáris elrettentés fenntartható-e az EBVP keretében? Az eddigi megállapítások szerint Franciaország **nukleáris ereje az unió szövetségi kereteiben már nem alkalmazható nemzeti érdekek alapján**.

Francia értékelés szerint az **európai szövetség számára két olyan fenyegetés jelentkezik, amelyek nukleáris fegyverek birtoklását igénylik**: a terrorizmus, valamint a délen tapasztalható proliferáció.

A francia nukleáris doktrína változásának szükségességére Jacques Chirac elnök is rávilágított, az Óceáni Stratégiai Erők bresti bázisán 2006. január 19-i látogatása során elmondott beszédében:

„Elrettentésünknek meg kell őriznie elkerülhetetlenül szükséges hitelességét egy állandóan változó geostratégiai környezetben. Felelőtlenség volna azt képzelni, hogy jelenlegi arzenálunk fenntartása elégséges lenne, a képességek korszerűsítésére és adaptációjára van szükség. Megfelelő időben együttesen kell felvetnünk egy olyan közös védelem kérdését, amely figyelembe venné a létező elrettentő erőket egy erős, a saját biztonsága iránt felelősséggel bíró Európa perspektívájában.”

Franciaország az utóbbi években a nukleáris erők fenntartására, fejlesztésére fordított évi 3–3,5 milliárd euró költségvetést 2008-tól 80%-kal megemeli, azaz évi 5,5–6 milliárd eurót fordítanak a nukleáris elrettentésre.

A francia nukleáris arzenál 1995–2015 között várható (tervezett) fejlődését, tendenciáit a következő táblázat szemlélteti.

A francia nukleáris erők fejlesztése

Fegyver	1995	2005	2015
Közepes hatótávolságú föld–föld rakéták (Albion)	A 18 rakétát 1996. szeptember és 1999. december között megsemmisítették		
Tengeralattjáróról indítható hadászati rakéták	48 db M–4 rakéta, egyenként 6 robbanófejjel	48 db M–45 rakéta, egyenként 6 robbanófejjel	48 db M–51 rakéta, rakétánként 1–12 robbanófejjel
Rövid hatótávolságú föld–föld rakéták (Hades)	A 30 rakétát 1996/1997-ben megsemmisítették		
Közepes hatótávolságú levegő–föld rakéták	ASMP rakéták, 60 db Mirage 2000N, 24 db Super-Étendard	ASMP rakéták, 60 db Mirage 2000N, 24 db Super-Étendard	ASMP–A rakéták, 20 db Mirage 2000N, 64 db Rafale

Az amerikai és a francia nukleáris fegyverek jövőjének forgatókönyvei

Francia elemzések szerint az Európába telepített amerikai és a francia nukleáris eszközök jövőbeli sorsa az alábbi hét alapforgatókönyv valamelyike alapján rendeződik.

Első változat

Az amerikai, brit és francia nukleáris potenciál elrettentő hatását a három ország továbbra is a maga politikai logikája alapján tudja felhasználni saját, illetve szövetségi érdekek érvényesítésére, védelmére.

Második változat

Költségvetési és/vagy biztonsági megfontolásokból Washington a tárolóhelyek fenntartása mellett nagy publicitással kivonja B–61 típusú bombáit Európából. Ebben az esetben a francia–brit nukleáris képességeknek kell a szövetségi érdekű nukleáris elrettentő szerepet felvállalnia, amelynek határozottnak és jól érzékelhetőnek kell lennie.

Harmadik változat

Az Egyesült Államok stratégiai okokból lemond nukleáris fegyvereinek európai állomásoztatásáról, a tárolóhelyeket felszámolja, az eszközöket Európától délre telepíti át. Ez valószínűleg az orosz nukleáris és hagyományos fegyverzet csökkenésével járna, ami további fegyverzetcsökkentési folyamatokat indítana meg Európában.

Negyedik változat

Az iráni proliferáció olyan szintet ér el, amely közvetlen fenyegetést jelent az Európai Unió országaira. A brit–francia elrettentésnek megelőző jelleggel be kell avatkoznia az iráni folyamatba.

Ötödik változat

Valamelyik európai raktárban nukleáris baleset, vagy terrorista akció következtében kialakuló szennyeződés miatt a béke- és környezetvédő mozgalmak olyan nyomást gyakorolnak a kormányokra és az EU-ra, hogy a „jól látható” nukleáris eszközöket meg kell semmisíteni.

Hatodik változat

Költségvetési megszorítások miatt a francia és brit nukleáris potenciált össze kell vonni, s a racionalizálás során egyes szegmensek felszámolásra kerülhetnek.

Hetedik változat

A távolabbi jövőben az EBVP keretében kezdeményezik az amerikai nukleáris eszközök európai kontinensről való eltávolítását. Ez a kérdés, azon túl, hogy már napjainkban is viták tárgya az unión belül, nyilvánvalóan kedvezőtlenül hatna a transzatlanti kapcsolatok teljes vertikumára.

Az előzőekben bemutatott, a francia katonai folyóiratban megjelent elemzés is egyértelművé és egyre sürgetőbbé teszi az európai védelemben az atomfegyverek helyének pontos tisztázását. A kérdéskör francia szempontú megközelítése jó támpontot adhat a saját nemzeti nézetek és álláspontok kialakításához.

Összegezve az előzőeket szerintem arra a következtetésre lehet jutni, hogy **Franciaország a nukleáris területen új doktrína kialakításába szeretné bevonni európai szövetségeseit** is. Arra a kérdésre, hogy Chirac elnök beszéde egy új nukleáris stratégia meghirdetését jelenti-e, azt lehet válaszolni, hogy nem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az eszközök terén ne kerülne sor korszerűsítésekre.

A legjelentősebb fejlesztések:

- a negyedik, újgenerációs tengeralattjáró megépítése;
- az Ázsia területét is elérő M-51 típusú ballisztikus rakéta kifejlesztése;
- a vadászbombázókról indítható, továbbfejlesztett, közép hatótávolságú levegő–föld rakéták (ASMPA) rendszerbe állítása, amelyek két – a korábbinál nagyobb határfokú – nukleáris robbanófejvel rendelkeznek;
- atomkísérleteket szimuláló program létrehozása.

Az atomtámadó erők modernizációs programja a 2003–2008 közötti költségvetési tervidőszakban 17 milliárd euróba kerül, ami a francia haderő összes technikai fejlesztésére szánt összeg közel 20%-át teszi ki.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az általam leírtak alapján az alábbi következtetésekre juthatunk:

- az unió részes államainak – így hazánknak is – megkerülhetetlenül ki kell alakítaniuk a francia javaslattal kapcsolatos állásfoglalását, az alábbi feladatok elvégzésével:

- ki kell listázni az azzal kapcsolatos teendőket;
- a korábbi szerződéses kötelezettségvállalásokat (NTP, atomfegyvermentesség, telepítés és tárolás, bevetésről szóló döntés tilalma, ENSZ-határozat a nukleáris terrorizmus megakadályozásáról) amelyeket a korábbi lehetőség hiányában Magyarország könnyen vállalhatott, ismételten a francia javaslattal összefüggésben át kell tekinteni és ki kell alakítani a saját álláspontot. Ugyanezt a tisztázást NATO-tagként válásunkat követően is el kellett volna végezni, és akkor most sokkal könnyebb helyzetben lennénk;
- el kell végezni a hazai és nemzetközi egyeztetéseket;
- ki kell alakítani a hivatalos és képviselendő magyar álláspontot;
- a közvéleményt tájékoztatni kell a témában;
- meg kell szervezni a hazai politikai és katonai döntési mechanizmusokat;
- részt kell venni az EU döntéshozatali rendszerében.

Természetesen én csak a **magyar álláspont kialakítása** kérdésében kísérel meg segíteni az eligazodást, felvetve mindazon kérdéseket, amelyek nem maradhatnak megválaszolatlanul.

Elsősorban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a francia javaslat elfogadása, az atomeszköz bevetéséről szóló döntéshozatalban való esetleges részvétel, vagy pedig külső szemlélőként az atomeszköz alkalmazása következményeinek elszívása jelent-e az EU-tag Magyarország számára nagyobb biztonságot?

Másik fontos kérdés, hogy mivel hazánk NATO-tagként már szembeáll az atomeszközökkel kapcsolatos dilemmával, ez az EU esetében miként és miért jelenthet más problémát?

Elemezni célszerű azt is, hogy atomeszközökkel kapcsolatos nemzetközi kötelezettségvállalásaink esetleges módosításából milyen erkölcsi vagy más hátrányok származhatnak, azok miként egyeztethetők össze az integrációs kötelezettségekkel.

Végül, de nem utolsósorban választ kell adni arra a kérdésre is, hogy az atomeszközök alkalmazásába való beleszólási lehetőség miként segíti elő a magyar hadtudomány fejlődését?

Az első kérdésre egy hadtudományi kutató számára a válasz teljesen egyértelmű. **A döntéshozatalnál jelen kell lenni**, és nem sodródni, felkészületlenül várni az elkerülhetetlen következményeket. A felkészülés és felkészítés már önmagában is jelentősen csökkenti a következmények negatív hatásait. Napjaink aszimmetrikus erőviszonyai között, amikor a háború, a fegyveres válságkezelés szinte mindennapossá vált, a nukleáris területen mutatott hajlandóság, az alkalmazás gyakorlati veszélye képezheti a legnagyobb visszatartó erőt. Az alkalmazásba történő beleszólási lehetőség szerintem jelentősen növeli a végrehajtás legitimitációját.

A magyar NATO-tagság megvalósulása már szembenézésre kellett volna, hogy készítse a hazai kutatókat. Hogy erre miért nem került sor, annak véleményem szerint az az elsődleges oka, hogy úgy tekintenek továbbra is a kérdéskörre, mint amibe nincs beleszólási lehetőségünk, az továbbra is a nagyhatalmak „belügye”. A fő feladat nem az atomeszközök felhasználásának tisztázása, hanem a hadműveletek nem hagyományos körülmények közötti megvívása és a nukleáris agresszió következményeinek felszámolása.

A kérdéskör homályban maradásához egyaránt hozzájárult az atomfegyverek szerepének háttérbe kerülése és fontosságuk tudatos elhalványítása. Magyarországon még katonai körökben is lemaradás tapasztalható, mivel a szövetségi tagságunk elnyerése óta eltelt hét esztendő sem volt elégséges arra, hogy kidolgozzuk a saját ABV védelmi doktrínánkat.

A francia elnök megtörte ezt a folyamatot és ezzel **reagálásra kényszeríti az uniós országokat**. A felajánlást követően már nem lehet elzárkózni attól, hogy kialakítsuk a kérdésben az elvi nemzeti álláspontot. Az erről szóló vitát még egy ideig el lehet halasztani azzal az indokkal, hogy a bevetési döntést úgy is a franciák hoznák meg, de már nem lehet kitérni a javaslat következményeinek vizsgálata elől.

Úgy gondolom, hogy az atomeszközök kérdésében kialakult beidegződések megváltoztatása, az általános elutasítás reális megfontolások melletti alkalmazhatósággá formálása hosszabb folyamat és éles politikai viták mellett valósulhat meg. Ugyanakkor **arra is nagy szükség van**, hogy a mai biztonságpolitikában is fellelhető pozitív fejleményeket (például az államok közötti összecsapások számának drasztikus csökkenése, a közvetlen harci cselekmények válságkezeléssel történő megfiúsítása, az ENSZ BT leszerelési javaslatának térnyerése, vagy legutóbb a nukleáris terrorizmus elleni stratégia kidolgozása stb.) felhasználjuk az atomfegyverek számbeli és területi csökkentésére. Ebben a folyamatban a meghatározó nemzetközi szervezetek (ENSZ, Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, Vegyifegyver Betiltási Szervezet) erőfeszítéseit az egyes országoknak is támogatniuk kell. Ez egy nehéz folyamat, mivel a döntések meghozatalához gyakorlatilag a résztvevők teljes egyetértésére van szükség, amelynek kialakítását a bipoláris világrendből „megörökölt” blokkszemlélet továbbélése, és az atomeszközök kérdésében korábban bemutatott problémakörök nyilvánosság előtti megvitatásának hiánya is nehezíti.

Az atomeszközök bonyolult kérdéskomplexumának, ok-okozati összefüggéseinek és mindenekelőtt az alkalmazás következményeinek bemutatása oldhatja a kérdésben meglévő információigényt. Mindez elvezethet az atomfegyverek tudatos elutasításához, ami azonban nem a közeljövőben valósul meg. Még évtizedeken át együtt kell élni az atomfegyverekkel és bízni abban, hogy a 21. században nem következik be az apokalipszis. Ugyanilyen **fontosnak tartom, hogy legalább a tudományos és katonai közvéleményben az atomeszközökről folyamatos és nyílt vita alakuljon ki, ami jelentősen felerősítheti a felelős gondolkodást**. Bízom abban, hogy ehhez nézeteim és gondolkodásom közreadásával szerény mértékben ugyan, de én is hozzájárultam.

**AZ ISZRAELI-LIBANONI HÁBORÚ
KATONAI ÉS HÍRSZERZÉSI TAPASZTALATAI**

Minden katonai művelet után az illetékes szervezetek különböző szinten és körökben igyekeznek levonni a tanulságokat, ez különösen érvényes akkor, ha a háború kimenetele nem kifejezetten pozitív. A legtöbb esetben vizsgálóbizottságok alakulnak, jelentéseket, elemzéseket készítenek, személyek mondanak le, vagy kerülnek leváltásra. A libanoni háború esetén a kritikák elsősorban a politikai és a katonai területre vonatkoznak, de ezek mögött természetesen felderítési (hírszerzési) hiányosságok is kimutathatók. Utóbbiak elemzése az elegendő információ hiánya miatt nehezen végezhető el, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy ha a hírszerzési információkat és adatokat az állami és a katonai vezetés nem veszi figyelembe, akkor az nem a hírszerző szervezetek hibája. Tényként állapítható meg, hogy az eddigi vizsgálatok során napvilágra került hibák nem elsősorban hírszerzési természetűek, de ezen a területen is találkozhatunk mulasztásokkal, amelyek elemzésére tanulmányomban kitérek.

Ma már nem vitatható, hogy 2006 nyarán a 34 napig tartó izraeli-libanoni háború politikai és katonai szempontból rosszul volt előkészítve, ennek következtében a kitűzött célokat nem, vagy csak részben sikerült teljesíteni. A katonai műveletek során elkövetett hibák közül az izraeli értékelések öt fő területet emelnek ki¹:

- Izrael olyan katonai műveletre vállalkozott, amely meghaladja erejét (az elemzők itt nem az erőviszonyra gondolnak, hanem a körülményekre, azaz az aszimmetrikus hadviselésre);
- a hadműveletek tervezői nem vették figyelembe a Hezbollah síita radikális szervezet műveleti sajátosságait és képességeit;
- a politikai és katonai tervezők téves helyzetmegítélésből indultak ki;
- a katonai műveletek során alapvető szabályokat sértettek meg;
- az állami vezetés hezitáló magatartást tanúsított.

Tanulmányomban ezek elemzésére vállalkozom, nem mellőzve a felderítés (hírszerzés) által elkövetett hibákat sem, elsősorban azzal a céllal, hogy a tapasztalatokból levonhassuk a következtetéseket.

Politikai és katonai tapasztalatok

Politikai szinten hibásnak bizonyult az a feltételezés, hogy a gyenge libanoni kormányra gyakorolt izraeli katonai nyomás olyan politikai folyamatot indít el, amelynek következtében a Hezbollah meggyengül, sőt a libanoni haderő fellép a síita szervezet ellen. A nyár óta eltelt idő ennek ellenkezőjét bizonyította, nem a

¹ Avi Kober: *The Second Lebanon war*. <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/perspectives22.html>.

Hezbollah, hanem a kormány gyengült meg és az ország közel áll a polgárháborúhoz, az állami vezetés pedig az összeomláshoz (ha még egy kormánytag lemond, vagy megölik, akkor a kormányt fel kell oszlatni).

Tévesnek bizonyult az a feltételezés is, hogy az izraeli haderő képes a Hezbollah megsemmisítésére. Ezzel szemben Izraelnek – története során első alkalommal – aszimmetrikus háborúval kellett szembenéznie, amelyből nem került ki győztesen. A libanoni háborúnak fontos tanulsága az is, hogy a katonai erő alkalmazása – megfelelő módon – hatékony lehet a katonai képességek gyengítésében, esetleges megsemmisítésében, de nem képes új politikai környezet kialakítására. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy mindez nem fogható fel szegényként, hiszen az izraeli haderőnél jóval jobban felszerelt és felkészült Egyesült Államok sem képes győztesen kikerülni Afganisztánból és Irakból. A Hezbollah a katonailag és technológiailag fejlettebb Izraelt a gyenge pontokon támadta. Harcászati szinten gerillaműveletet folytatott, míg stratégia szinten a terrorizmus különböző formáit alkalmazta az ellenség polgári lakosságával szemben és az infrastrukturális létesítmények ellen. A Hezbollah harcosai kihasználták a védelmi lehetőségeket (korszerű, de könnyen kezelhető fegyverek alkalmazása, hatékony menekülési taktika, földalatti alagutak hálózata, a terep és a lakosság ismerete), a kisebb létszámú izraeli alegységekkel olyan területen léptek harcba, ami számukra volt kedvezőbb. Az izraeli vezetés azonban hibát követett el azzal, hogy a hadműveletek kezdetén nem vetett be tüzérvél rendelkező, nagyobb létszámú szárazföldi erőt. A hatékonyabb izraeli csapatok bevetésének elmaradása miatt a Hezbollah képes volt folyamatos rakétatűz alatt tartani Izrael északi részét, így megbénult az élet és menekülésre kényszerült a lakosság. Sérült az az évtizedek óta érvényes, Ben Gurion² által bevezetett katonai stratégia, amely szerint a katonai műveleteket az ellenség területére kell korlátozni és mindenképpen el kell kerülni, hogy Izrael területén harcselekmények folytatódjanak.

Izrael és az ENSZ viszonya nem minősíthető felhőtlennek, a határok mentén települt ENSZ erőket az izraeli kormány gyakran vádolja elfogultsággal, határozatlansággal. A 34 napos háború során az a sajátos helyzet alakult ki, hogy – ellentétben minden korábbi háborúval –, Izrael arra várt, hogy az ENSZ hirdessen tűzszünetet. A UNIFIL–II létrehozásával (amelynek feltöltése még korántsem fejeződött be, hiszen a tervezett 15 ezer fő helyett csak hozzávetőleg 10 ezer fő került vezénylésre), Izrael olyan helyzetbe került, hogy a nemzetközi erők akadályozzák az izraeli akciók szabad végrehajtását, és többször előfordult, hogy a nemzetközi erők tiltakoztak az izraeli légierő libanoni berepülései ellen, ami korábban teljesen természetes volt. A nemzetközi erők tiltakozása a berepülések miatt az izraeli katonai vezetésben annak rémképét vetíti előre, hogy vajon mi történik akkor, ha a Gázai övezetben is nemzetközi erőket alkalmaznak elválasztási céllal. A katonai vezetés egy ilyen lépést az izraeli érdekek elleni cselekedetként értékeli.

Egyes izraeli értékelések szerint nem volt helyes lépés annak hangsúlyozása, hogy Izraelnek nem állt szándékában Szíriát megtámadnia.³ Ehelyett célszerűbb lett volna nyomást gyakorolni Szíriára, hogy szüntesse be a Hezbollah részére történő illegális fegyverszállításokat. A Szíriával kapcsolatos viselkedés mögött elég

² Ben Gurion Izrael Állam megalapítója és első miniszterelnöke volt.

³ Efraim Inbar: *Strategic Follies*. Perspectives 21. 2006. szeptember 10.

egyértelműen kitapintható az eszkalációtól való kormányzati félelem. A háború óta eltelt három hónap bizonyította, hogy a Szíriával kapcsolatos álláspont átértékelésre szorul, és november elején már olyan sajtóértesülések láttak napvilágot, hogy Izrael még 2006 vége előtt, de 2007 nyaráig mindenképpen összecsap a Hezbollahnal és Szíriával. Az erre vonatkozó katonai felkészülés már mindkét oldalon elkezdődött.⁴ A Hezbollah Libanon déli részén tovább folytatja az erődítési munkálatokat és a harcászati rakéták telepítését.⁵

A tanulmány készítésének idején (2006. november vége) az iráni rakéták száma már eléri a 20 ezer darabot, azaz meghaladja a háború előtti szintet. Az újabb háborúra történő felkészülést jelzi, hogy sajtóinformációk szerint a damaszkuszi és bejrúti iráni nagykövetséget a Hezbollah vezetési pontjaként használják.⁶

Stratégiai hibaként értékelhető, hogy az izraeli állami és katonai vezetés nem intézkedett a Hezbollah rövid hatótávolságú rakétái elleni védelemre, holott ismertek voltak a rakéták képességei. Ez még akkor is igaz, ha korábban a rakéták csak elvétve csapódtak be izraeli területen, gyakran lakott területen kívül. Jogosan merül fel a kérdés, hogy mennyire ismerték a hírszerző szolgálatok a képességeket, ha a Hezbollah nagy számú rakétát lőtt ki huzamos időn keresztül, ráadásul a légitámadások és a szárazföldi erők jelenléte ellenére (hasonló jelenség tapasztalható a Gázai övezetben is). A következő hiányosság (ami nemcsak izraeli specialitás) a légiereőre való túlzott támaszkodás. Figyelemre méltó, hogy amíg a légiereő nagyméretű pusztításra volt képes lakott területeken, addig a harcászati rakéták ellen nem volt képes eredményt elérni, így a rakéták komoly károkat okoztak az Izrael északi területén élő lakosságnak. A szárazföldi csapatok vontatott és lépcsőzetes bevetése szintén a Hezbollahnak kedvezett. A szárazföldi erők bevetése előtt alapvető kérdés annak eldöntése, hogy milyen céllal alkalmazzák az erőket: ellenőrzés alatt tartani a területet, vagy elfoglalni azt. A hadművelet során Izrael a légiereőn kívül kis létszámú, különleges erőket alkalmazott, a cél nyilvánvalóan a terület ellenőrzése volt. Az is tapasztalatként értékelhető, hogy csupán a terület ellenőrzése nem elegendő az ellenség infrastruktúrájának megsemmisítésére. Bár a különleges erők együttműködtek a légiereővel – mégpedig a hálózatos hadviselés újonnan elfogadott elveinek megfelelően –, az együttműködés hatékonysága vitatható. Ugyanakkor a Hezbollah a terepviszonyok tökéletes ismeretében, azt jól kihasználva tevékenykedett.

A reguláris és a tartalékos erők felkészültségében meglévő különbségeket nem vették figyelembe, de azt a tényt sem, hogy a palesztin gerillákkal folytatott felkészítés mást jelent, mint egy komolyabban felszerelt és tapasztalatokkal rendelkező Hezbollah elleni bevetésre való felkészítés. Az izraeli haderőt az intifáda kezdete (2000) óta alapvetően belbiztonsági, rendvédelmi feladatokra készítik fel, a klasszikus katonai kiképzés háttérbe szorult. Az izraeli haderő háborús alkalmazása alapvetően a kis létszámú reguláris haderőn alapul, amit rövid időn belül tartalékosokkal egészítenek ki. A libanoni háború rávilágított ennek negatív tapasztalataira is, és elkezdődött a gondolkodás a haderő felépítésének megváltoztatása érdekében. A Doron Almog tartalékos vezérőrnagy által vezetett, a hibákat feltáró bizottság által

⁴ Ha' Aretz, 2006. november 7.

⁵ The Daily Telegraph, 2006. november 3.

⁶ Jerusalem Post, 2006. november 25.

készített jelentés ugyanakkor rámutatott, hogy lényeges eltérés tapasztalható a szabályzatokban leírtak és a gyakorlatban alkalmazottak között. A megállapítás heves vitát váltott ki a haderő különböző vezetési szintjén.

A hadműveletek tervezését és folytatását illetően aszimmetrikus viszonyok között a mai haderők számára alapvető kérdés a saját veszteségek és az ellenséges polgári áldozatok elkerülése. Ha ezt meg akarják valósítani, akkor az akciószabadság korlátozására van szükség, illetve számolni kell saját katonai és polgári áldozatokkal is. Ennek megvalósítása azért is nehéz, mivel a „másik oldalon” (is) készen állnak a saját erők feláldozására és annyi polgári áldozat megsemmisítésére, amennyire csak képesek.

A kormányzati döntésekkel kapcsolatos hezitálás érthető, hiszen (nem ismert, hogy téves hírszerzési adatok, vagy a légierő képességeinek túlértékelése miatt) a vezérkar olyan javaslatot készített, hogy a háború légicsapásokkal és különleges erők bevetésével megnyerhető (a feltételezés kísértetiesen hasonlít a 2003. évi iraki háborúhoz) és egyben biztosítja a minimális veszteséget. Ha a politikai vezetés tudatában lett volna annak, hogy milyen kevés lehetőséggel rendelkezik a légierő a harcászati rakéták elleni csapásmérésben és mekkora veszélyt jelenthet Izrael polgári lakosságára nézve ezen fegyverek tömeges alkalmazása, lehetséges, hogy nem vállalták volna a háború kockázatát, illetve a szárazföldi erők korlátozott bevetését. A háború bizonyítja azt az ismert és többször bizonyított Clausewitz-i igazságot, amely szerint a politikusok katonáknak szóló utasításait katonai értékelésre kell alapozni, míg a katonai vezetésnek meg kell értenie a tágabb politikai felfogást.

Az a tény, hogy Izrael nem volt képes megállítani a „Katyusa” rakéták sorozatos támadását, az arab világban erősen megtépázta az izraeli haderő hírnevét és elrettentő képességét. Nem tekinthető véletlennek, hogy a libanoni hadművelet óta megsokszorozódtak a „Katyusák”-tól lényegesen gyengébb képességgel rendelkező „Kasszám” rakétákkal indított támadások a Gázai övezetből.

Hírszerzési hiányosságok, tapasztalatok

A hadművelési elveknek megfelelően az izraeli haderő néhány éve már a valós idejű felderítési adatok alkalmazásának elve szerint tevékenykedik. Ennek lényege az információ meghatározó szerepe, összekapcsolva a manőverrel, precíziós csapásokkal és a központosított logisztikával. A szárazföldi erők digitalizációs programja szerint, a harcoló erőknek valós idejű felderítési adatokat kell biztosítani. Ezt a feladatot nem sikerült megoldani, a csapatfelderítés szintjén a legnagyobb hiba ott keletkezett, hogy a harcoló csapatok elavult felderítési adatokat kaptak, vagy egyáltalán nem is érkezett adat. Így nem lehetett valós idejű információ-továbbításról beszélni, sőt előfordult, hogy a csapatok minden információ nélkül, „vakon” tevékenykedtek. Ennek következtében a Hezbollahnak lehetősége nyílt meglepetésszerű támadást végrehajtani és eredményesen alkalmazni például a páncéelhárító rakétákat. A háború rámutatott a digitális adattovábbítás hiányosságaira is.

A háborút szakmai szempontból vizsgálva eltérés tapasztalható az ideális és a valós hírszerzési adatok között, azaz milyen adatokra lenne szükség és mire képes a hírszerzés. A folyamat – a hírszerzési ciklust figyelembe véve – három szempontból elemezhető: *adatszerzés, értékelés és az adatok továbbítása.*

Az adatszerzési nehézségek

Az adatszerzésben lényeges minőségi különbségek tapasztalhatók az izraeli szolgálatok részéről a palesztin terrorszervezetekkel kapcsolatos és a Hezbollahra vonatkozó adatgyűjtésben. Előbbi sokkal nagyobb sikerrel járt, míg az utóbbi gyengébb eredményeket produkált. Az okok nyilvánvalóan a fenyegetésben keresendők, hiszen a 2000. évi libanoni kivonulás óta a Hezbollahnal komolyabb összetűzésre nem került sor. A palesztin oldalon viszont különböző intenzitású, de folyamatos harcselekményekkel találkozhatunk a gázai övezeti kivonulás után is. A hírszerzésre vonatkozó költségvetési prioritások között így érthetően nagyobb forrás állt rendelkezésre a palesztin fronton. A HUMINT elhanyagolásával az AMAN (Izraeli Katonai Hírszerzés) nem rendelkezett valós idejű adatokkal a harcászati rakéták telepítéséről és rejtéséről (megjegyzendő, hogy a „Katyusák”-nál nem beszélhetünk telepítési, legfeljebb raktározási és rejtési helyekről, így az adatszerzés szinte kizárólag humán erővel, esetleg légi felderítéssel oldható meg). Cisjordániában és a Gázai övezetben a HUMINT erők „otthonosan” mozognak, a technikai felderítés minden lehetősége alkalmazható, a terrorakciót végrehajtó állomány ellen a támadás bármikor, a helyi parancsnok döntése alapján végrehajtható. Libanon esetében a határok átjárhatóságát maguk az izraeli korlátozások is megnehezítik. A SIGINT erőkkel folytatott adatgyűjtést a Hezbollah szigorú rendszabályok bevezetésével korlátozta, ami azt jelenti, hogy teljes hírzárlatot rendeltek el, illetve rejtjelzett adást alkalmaztak. Nasrallah sejk, a Hezbollah vezetője még 2006 májusában kijelentette, hogy *„az izraeliek zárt és kódolt kommunikációt alkalmaznak, amire nekünk nincs szükségünk. Ha környezetünk és a falvak lakói egymással kommunikálnak, szimbólumainkat semmilyen technikai eszközzel, vagy rejtjelmegfejtési eljárással nem lehet megfejteni. Ez a népi ellenállás lényege.”*⁷

Az elemző-értékelő nehézségek

A Hezbollah képességeinek értékelésével az AMAN elemző részlege, illetve az Északi Katonai Körzet Felderítő Szolgálat foglalkozik. Megjegyzés: az izraeli haderőben integrált felderítésről beszélhetünk, azaz a csapatfelderítés is be van kapcsolva az adatszolgáltató és értékelő rendszerbe, a határ mentén települt felderítő szervek az adatokat nemcsak a területi parancsnokságra, hanem az AMAN központjába is azonnal eljuttatják, de hasonlóképpen működik a légi felderítés is.) A Központban folyó elemző értékelő munka elsősorban az állami és katonai vezetés tájékoztatását szolgálja, a döntéshozatal érdekében. Nem kevésbé fontos feladat ezzel egyidőben a csapatok valós idejű tájékoztatása az ellenség helyzetéről. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a kérdést, azonnal megállapítható, hogy mindkét említett szervezet feltehetően helytelenül értékelte a Hezbollah képességeit.

A haderőfelderítés

Az izraeli katonai felderítés nem rendelkezett pontos adatokkal a Hezbollah létszámára és szervezeti felépítésére vonatkozóan. A síita szervezet nem transznacionális terrorszervezetként fogható fel, szervezeti struktúrája többé-kevésbé ismert.

⁷ www.moqawama.org.

A létszámot illetően zavaros adatokkal találkozhatunk, hiszen 2000 főre becsülték a szervezet aktív harcos állományának létszámát, míg az összlétszám 8000 főre tehető. Ma már nyilvánvalóvá vált, hogy a harcoló erők létszáma a háborús veszteségeket követően is meghaladja a 2000 főt. Sok téves szám jelent meg a parancsnoki láncot illetően is, ami akkor is hibaként róható fel egy hírszerző szolgálat irányában, ha a másik oldalon lévő szervezet nem nevezi meg vezetőit.

A hírszerzés hibát követett el az iráni fegyverszállítások figyelemmel kísérését illetően is. A fegyvereket zömében a szíriai szárazföldi határon keresztül szállították, éveken át. Az, hogy az izraeli felderítés nem követte a szállításokat, nem ellenőrizte az útvonalakat és nem ismerte a fegyverek tárolási helyét, a Hezbollahot előnyös pozícióhoz juttatta. Nem tekinthető véletlennek, hogy a háborút követően Izrael rendszeres légi felderítést hajt végre Libanon területén, még annak ellenére is, hogy az ENSZ erők több alkalommal tiltakoztak a berepülések miatt. Információs hiány tapasztalható az ellenség fegyvereinek típusát, darabszámát és minőségi mutatóit illetően is.

Az alkalmazott harceljárások

Egy korszerű háborúra felkészülő haderő számára az aszimmetrikus környezet minden esetben meglepetések sorozatát tartalmazza. Ezzel találkozott az izraeli haderő Libanonban, de a szövetséges haderők Afganisztánban és Irakban is hasonló tapasztalatokat szereztek. A természeti adottságok (különös tekintettel a lakott területekre) maximális kihasználása, a földalatti többszintes bunkerrendszer, a szétagoltan és legváratlanabb helyen megjelenő és támadó csoportok komoly meglepetést okoznak nemcsak a felderítés, hanem a csapatok számára is. Tényként állapítható meg, hogy a gerillamódszerek felderítése és folyamatos követése szinte megoldhatatlan feladat elé állítja a felderítést.

A felderítési adatok továbbítása

A felderítő szolgálatok igen fontos feladata az értékelt adatok csapatok részére történő továbbítása, minél rövidebb időn belül (valós idejű felderítés). A friss információk rendelkezésre bocsátása a csapatok védelmének alapját képezik. A libanoni háborúban a felderítés területén ez volt az egyik legfőbb hiányosság! A keletkezett információk nem jutottak el azokhoz, akik használni tudták volna. Az utólagos vizsgálatok feltárták, hogy a csapatoknál rendelkezésre álló adatokat nem frissítették, a légifelvétel 2002-ben készült. A friss információk továbbításának okaként az is kiderült, hogy nem voltak kidolgozva az adatok továbbítását szolgáló összeköttetési módok. Ha a hírszerző szolgálatok kijelentik, hogy pontos adatokkal rendelkeznek a Hezbollahról, akkor jogosan merül fel a kérdés, hogy azok miért nem jutottak el a felhasználókhöz. Az utólagos elemzések során viszont az is kiderült, hogy a hírszerző szolgálatok már régóta figyelmeztették a csapatokat, hogy a palesztin gerillák által alkalmazott emberrablást a Hezbollah is tervezi, a parancsnokok viszont nem tették meg a szükséges intézkedést, ami viszont már nem róható fel a hírszerző szolgálatok hibájaként. A mulasztásokat feltáró bizottság megvizsgálta, hogy az Északi Katonai Körzet Parancsnokság milyen hírszerzési adatokat kapott a katonák fogságba ejtését megelőző napokban és kiderült, hogy voltak elrablási szándékkal kapcsolatos információk, de azokat nem elemezték és nem is továbbították időben.

A tartalékos állomány semmiféle kiképzést nem kapott arra vonatkozóan, hogy mi a teendő személyek elrablása esetén. A vizsgálat azt is kifogásolta, hogy a Gázai övezetben az izraeli katona túszul ejtését követően miért nem rendeltek el magasabb készenléteket az északi határ mentén.

A felderítési hibák elemzését tárgyaló izraeli értékelések még két nem elhanyagolható körülményt is említettek, a prekonceptiót és a prioritások kérdését. A *prekonceptió* abból ered, hogy 2000 májusában a haderő elhagyta a libanoni 20 km-es biztonsági övezetet és úgy értékelték a helyzetet, hogy a kivonulást követően nem lesz vitás kérdés Libanonnal, mert ami a határon túl történik, az a libanoniak problémája. Még a kivonulást követően az akkori miniszterelnök és védelmi miniszter, Ehud Barak figyelmeztetett, hogy Izrael minden ellene irányuló támadást a korábbiakhoz viszonyítva sokkal keményebb fellépéssel fog megtorolni. Az új helyzetet a hírszerző szolgálatok úgy értékelték (szerintem tévesen), hogy nem kell olyan nagy energiát fektetni a Hezbollah tevékenységének követésére. Véleményem szerint (ami természetesen vitatható) a hiányos felderítési adatok miatt sem volt helyes döntés a háború megindítása.

A másik körülmény, a *prioritások kérdése* abból indul ki, hogy a jelenlegi helyzetben fontosabb a palesztin „front” kezelése, így az erőket és anyagi forrásokat ide csoportosították. A döntéshozók feltehetőleg úgy vélték, hogy kisebb összetűzéseket az északi határ mentén kisebb erővel kezelni lehet, ha pedig nagyobb műveletekre van szükség, arra fel lehet készülni. Mindez azonban ellentétben van azzal, hogy a 2000. évi kivonulást követően az izraeli hírszerzés több alkalommal jelezte, hogy Iránból Szírián keresztül nagymennyiségű fegyverszállítmányok érkeznek Libanonba. Erről az illetékes állami vezetők nyilvánvalóan sokkal több és részletesebb információval rendelkeztek, de nem tettek konkrét lépéseket.

2005. december 18-án Farkash vezérőrnagy, az AMAN igazgatója hivatalból való távozása előtt Saron miniszterelnöknek készített jelentésében összegezte az elmúlt év hírszerzési tapasztalatait. Jelentésében – amelyet megküldött a vezérkari főnöknek és a védelmi miniszternek is –, felhívta a figyelmet, hogy 2006-ban az északi határ mentén nőni fog az eskalációs veszély, erősíteni kell az elrettentést, mivel a Hezbollah izraeliek elrablására készül.⁸ Az, hogy az izraeli állami vezetés nem intézkedett, magyarázható azzal is, hogy a kivonulás nemzetközi politikai hozadékát nem akarták azzal elrontani, hogy támadást indítanak Libanon ellen. 2006-ban viszont a választások után az új vezetés bizonyítani akarta határozottságát és keménységét, ezért született a gyors (talán megkockáztatható, hogy megalapozatlan) döntés a támadás megindítására. A Libanon irányában megnyilvánuló felderítés lazulásához az is hozzájárult, hogy a kivonulást követően az izraeli szolgálatok az említett okok miatt kerültek az agresszív lépéseket (alacsony magasságból légi fényképek készítése, különleges erők bevetése és egyéb olyan műveletek, amelyek végrehajtása agresszióként fogható fel). Ma a vizsgálat arra is kiterjed, hogy azok, akik megkapták a hírszerzői jelentéseket, tettek-e intézkedéseket a helyzet megváltoztatására.⁹

⁸ Ze'ev Schiff: *What Farkash told Sharon*. Ha'aretz, 2006. november 24.

⁹ Uo.

Összességében megállapítható, hogy a tapasztalatok feldolgozása még hosszú időt vesz igénybe, hiszen az eseményeket vizsgáló bizottság is egy évet kapott a jelentés elkészítésére. A háború hosszú távú kihatása ma még nehezen prognosztizálható. Ez érinti az Izrael–Hezbollah viszonyt, az izraeli–szír kapcsolatokat, az Izrael–iráni viszonyt, a muzulmán világot, de az izraeli–amerikai kapcsolatokat is.

DR. RÁCZ LAJOS EZREDES

„VATTÁBA BURKOLT ACÉL” – A KÍNAI KULTÚRA VILÁGMÉRETŰ TERJESZKEDÉSE

Az amerikai Republikánus Párt 2006. november 9-én, az időközi választásokon súlyos vereséget szenvedett. Az első értékelések szerint a végeredmény egyértelmű figyelmeztetés a Bush-kormányzat számára, hogy az iraki háborúnál „leragadt” terrorellenes globális külpolitikai stratégiája elvesztette a hazai közvélemény támogatását (a nemzetközi közösség nagy részének már jóval korábban alábbhagyott a lelkesedése). Ha az Egyesült Államok meg akarja őrizni vezető szerepét a világ ügyeinek intézésében, akkor gazdasági, politikai és erkölcsi értékrendjét továbbra is követendő példaként kell felmutatnia szövetségesei és a fejlődő országok előtt. Ehhez mindenképpen változtatni kell az iraki probléma kezelésén. Elsősorban erre utal a belpolitikai fordulat, amely egyben jelzi az Egyesült Államok nemzetközi presztízsének gyengülése miatti – nem csak demokrata és nem csak amerikai – aggodalmakat is.

Eközben Pekingben nagy csinnadrattával lezajlott a Kína–Afrika csúcstalálkozó, amely viszont egyértelműen Kína nemzetközi tekintélyének megszilárdulásáról tanúskodott. Hogyan is lehetne másképp értelmezni a tény, hogy az ötvenhárom afrikai ország közül negyvennyolcnak az állam és/vagy kormányfője személyes jelenlétével nyomatékosította, hogy mennyire fontosnak tartja a Kínához fűződő gazdasági-kereskedelmi, politikai és kulturális kapcsolatokat?!

Az Egyesült Államok és Kína nemzetközi megítélése közötti különbség inspirálhatta a Singapore Strait Times újságíróját, hogy megkérdezze Condoleezza Rice, amerikai külügyminisztert Kína növekvő erejének és nemzetközi befolyásának washingtoni megítéléséről. Rice diplomatikusan és okosan hűtötte le a kedélyeket azzal, hogy válaszában rámutatott: „*Kiváló kapcsolatokat ápolunk Kínával*”. Amerika nem aggódik Kína felemelkedése miatt, sőt „szurkol” neki. „*Egyáltalán nem úgy tekintem a kérdést, mint egy zéró összegű játékot.*” – fejtette ki a külügyminiszter-asszony. **Kínának barátokra van szüksége, nem ellenségekre.** Volt idő, amikor az Egyesült Államok aggódott, hogy Kína destabilizáló tényezőként léphet fel. De most inkább úgy tűnik, hogy baráti kapcsolatokat épít szerte a világban.

Tíz nappal az ázsiai csúcstalálkozó előtt – amelyen Bush elnök találkozott kínai partnerével, Hu Jintao-val –, Rice nem titkolta el azt sem, hogy az Egyesült Államoknak vannak még fenntartásai Kína nemzetközi szerepét illetően. Pekingnek felelősen kell a kapcsolatait építenie a világban, mert Kína nem pusztán egy fejlődő ország a sok közül: Kína nagyhatalom.¹

Az köztudott, hogy Szingapúr maga is jelentős mértékben „kínai”, legalábbis a lakosság etnikai arányait, a politikai és gazdasági kulcspozíciókat, valamint a kulturális hagyományokat tekintve. De nemcsak a világszerte szép számmal

¹ AFP, China Daily, 2006. november 10.

megtalálható kínai közösségek, hanem tulajdonképpen valamennyi állam és nép számára fontos lehet, hogy mennyire képesek a nemzetközi közösség országai – köztük elsősorban maga Kína –, kezelni az új nemzetközi helyzetet. A kihívás lényege: számos régióban gyengülnek az Egyesült Államok mindeddig hegemonnak tartott pozíciói, miközben Peking mind nagyobb befolyásra tesz szert, és pusztán jelenlétével, valamint növekvő politikai (erkölcsi) tekintélyének, gazdasági–kereskedelmi sikereinek kihasználásával egyre inkább megkérdőjelezi Washington egyeduralmát, az „egypólusú” világrendet.

Robert Gilpin, a politikai neorealizmus jellegzetes képviselője *Háború és változás a világpolitikában* című művében² az Egyesült Államok „hanyatlásához” vezető tényezők elemzését állítja középpontba. Noha érvelése sok tekintetben idejét múlta, hiszen azt akkor (az 1980-as évek elején) Japán felemelkedésére és nemzetközi gazdasági térnyerésére alapozta, az ma is érvényes, hogy a nemzeti érdekek érvényesítésében nem feltétlenül a katonai erő játsza a döntő szerepet. Ez még akkor is így van (és így lesz a jövőben is), ha az Egyesült Államok megtartja gazdasági, technológiai és katonai elsőségét. Az Egyesült Államok megnyerte a hidegháborút, és az új évezred küszöbét egyedüli szuperhatalomként lépte át, de alkalmazkodnia kell egy rohamosan multipolarizálódó nemzetközi környezethez, amelyben új potenciális versenytársak (Európa, Kína, Japán, India, az iszlám világ stb.) támaszthatnak kihívást Washington vezető szerepével szemben.

Szuperhatalom az, amely az érdekérvényesítés szempontjából számító valamennyi dimenzióban – azaz politikai, gazdasági, technológiai, katonai és kulturális téren egyaránt –, döntő fölényben van potenciális vetélytársaival szemben. A 21. század elejének felgyorsult változásai közepette az amerikai elsőség több dimenzióban is megkopott. Sokan úgy érzik, megfakult az „amerikai álm”, elvesztette vonzerejét a demokrácia és a piacgazdaság „amerikai modellje”, dehumanizálódott a csúcstechnológia, és ami még szomorúbb: az amerikai fegyveres erők a szabadság, mint legfőbb emberi érték védelme helyett a hatalmi érdekek agresszív érvényesítésének elnyomó eszközévé váltak.

Henry C. K. Liu³ szerint az Egyesült Államok, amely a világ számos országát „lator államnak” minősítette, és egy nem létező fenyegetést elhárító „megelőző” csapással erőszakos rendszerváltozást kényszerített ki Irakban, otthon pedig a terrorveszélyre hivatkozva diktatórikus intézkedéseket vezetett be és felülhelyezte magát a nemzetközi jogrenden, maga vált – időlegesen – törvényen kívüli állammá. Az iraki háború egyértelmű bumeráng-hatása: a novemberi időközi választások eredménye által jelzett, elodázhatatlan „amerikai rendszerváltás”.

A nevéből ítélve kínai származású Liu egyike a sok amerikainak, akiket bírálatainkban is kétségkívül a hazaszeretet és a jobbító szándék vezérel, mint ahogy a jobbító szándék (és nem a terroristákkal szembeni engedékenység) állt azon – hol megalapozott, hol nem kellően megindokolt – bírálatok és intelmek mögött is, amelyeket az európai szövetségesek némelyike intézett Washingtonhoz, még az iraki háború megindítása előtt. Afelől viszont nem lehetnek illúzióink, hogy az Egyesült

² Gilpin, Robert: *War and Change in World Politics*. Cambridge University Press, Cambridge, 1981. Idézi Galló Béla.

³ Liu, Henry C. K.: *Regime-change blowback*. Asia Times, Internet Edition, 2006. november.

Államok pozícióinak viszonylagos meggyengülését ne próbálnák meg ellenérdekelt felek rosszhiszeműen kihasználni. De kik azok az ellenérdekelt felek (a terroristákon kívül), és vajon Kína közéjük tartozik-e? Ez utóbbi kérdésben nem kívánok „hivatalosan” állást foglalni (noha személyes véleményem feltehetően kiderül a cikk végére). Amire most röviden kísérletet teszek, az inkább annak megválaszolása, hogy léteznek-e tudományosan megalapozott módszerek a nagyhatalmak közötti erőviszonyok alakulásának komplex mérésére és e viszonyok „átbillenésének” – például új szuperhatalmak felemelkedésének, régiek hanyatlásának – előrejelzésére.

Azt többek között Galló Béla⁴ már 2000-ben leszögezte, hogy „...*a Szovjetunió szétesése után nem is Japán, hanem Kína a potenciálisan leginkább szóba jöhető vetélytárs, ő lehet a következő kihívó hegemon állam*”. Majd ugyanő észrevételezi: „*Am van itt egy módszertani bökkenő is. Miként lehet a hanyatlás kérdését korrekt módon úgy megválaszolni, hogy a nemzetközi hatalom mérésére sem egyezményes ismérvek, sem összevethető, helytálló időskálák nem állnak rendelkezésre?*”⁵

Nos, a helyzet az, hogy ilyen módszerek, egyezményes ismérvek, összevethető és helytálló időskálák igenis léteznek! Az elmúlt hónapokban két rövid közleményben számoltam be az általam magyarra „*össz nemzeti erő*” néven lefordított komplex kínai erőviszony-számítási módszerről (angolul „*comprehensive national power*”, azaz **CNP**, kínaiul „*zonghe guoli*”).⁶ E standard számítási módszer (kalkulus) évenkénti rendszeres alkalmazásának „végeredménye” egy összehasonlításra („rangsorolásra”) is alkalmas objektív mutató (indikáns) az adott ország(ok) erejéről, valamint a nemzetek közötti erőviszonyok jellemzésére használható arányszám (koefficiens), amit az indikánsok hányadosából képeznek. A CNP nemcsak tudományos elmélet és alkalmazás, hanem a stratégiai tervezés segédeszköze is. Mint a nagyhatalmi erőviszonyok elemzésére-értékelésére, összehasonlítására és változásuk előrejelzésére felhasználható eljárás, egyben **a felderítés tudományos módszertanának is elválaszthatatlan része.**

Az össz nemzeti erő számítgatása nem előzmények nélküli, és nem is csak Kínára szorítkozó tevékenység. Tajvanon például évente adják ki az ún. „*World Power Assessment*” („*Globális erőszámvetés*”) című összegzéseket. Az Egyesült Államokban a '70-es évek óta intenzíven foglalkozik a kérdéssel – többek között – Ray S. Cline, akinek „*Világhatalmi tendenciák és az amerikai külpolitika a '80-as évekre*” című munkája⁷ a kínai kutatásokra is nagy hatást gyakorolt, mindenekelőtt azzal, hogy felhívta a figyelmet az olyan „puha” tényezőkre, mint a vélelmezett erő, a stratégiai cél és a megvalósításra irányuló akarat intenzitása. Cline egyébként korábban a CIA helyettes főnöke, majd az Egyesült Államok külügyminisztériumának tájékoztatói igazgatója volt. A „soft power”, azaz a lélektani és kulturális faktorok fontosságáról vallott intelmei a Bush-kormányzat idejére már feledésbe merültek, legalábbis Rumsfeld, volt védelmi miniszter egy emlékezetes előadásában – a

⁴ Galló Béla: *A túlélés tudománya*. Helikon Kiadó, 2000.

⁵ Uo. 65. o.

⁶ Rácz Lajos: *A kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma, az össz nemzeti erő*. Hadtudomány, 2006/1. és *A kínai „össz nemzeti erő” növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra és a nagyhatalmak geostratégiai törekvéseire*. Felderítő Szemle 2006/2. szám.

⁷ Cline, Ray S.: *World Power Trends and US Foreign Policy for the 80's*. Westview Press, 1980.

terrorizmus elleni fellépés „árnyaltabb” megközelítését követelő bírálókatra válaszul – kijelentette: „*Nem tudom, mi az, hogy puha erő*”.⁸ Ha tudta és alkalmazta volna, akkor megelőzhetné volna a republikánusok választási vereségét, és nem kellett volna lemondania. Lehet bagatellizálni a puha erő jelentőségét, de aki ezt teszi, az a saját kárán fog tanulni. Joseph Nye már 2004-ben rámutatott: A terrorizmus elleni küzdelem sikere azon múlik, hogy sikerül-e Washingtonnak másokat az erő alkalmazása nélkül (azaz érték alapú politizálással) meggyőznie igazáról; és „*az Egyesült Államok ezen képessége veszedelmesen hanyatlik*”.⁹

A „puha erő” (vagy fordíthatjuk „lágú erő”-nek, esetleg „szelíd erő”-nek) fogalmát a politikatudomány szakszótárába bevezető Joseph Nye korábban védelmi miniszterhelyettes volt, jelenleg a Harvard Egyetem John F. Kennedy Kormányzati Iskolájának dékánja. Kínában „*Vezetésre ítélve*” című munkája¹⁰ vált elsősorban ismertté, de a „puha erő” fogalma a kínai fordítás megjelenésekor már beépült a stratégiai gondolkodásba. A beépülés azért is könnyen ment, mert a hagyományos kínai filozófia és a rá épülő tanítások már régtől fogva ismerték a kemény, férfias és a lágú, nőies erő megkülönböztetését és dinamikus kölcsönhatásuk természetét (lásd a „yin-yang” elméletet). Vélelmezhető, hogy a nyugati gondolkodók a több mint 2500 éves kínai „*Változások könyve*” alapján dolgozták ki elméletüket.

Az alábbiakban röviden ismertetem a puha erő nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepének kínai értelmezését.¹¹

A puha erő az össznemzeti erő (CNP) „szellemi” összetevője, amely az „anyagi” (gazdasági, technológiai, katonai) faktor mellett meghatározza egy állam nemzetközi hatalmi helyzetét és befolyását, túlélőképességét és fejlődési lehetőségeit. A puha erő tartalmazza a nemzeti lélektant és intelligenciát, továbbá a politikai, kulturális, oktatási, diplomáciai és „szinergikus” (a tényezők között összhangot teremtő) vektorokat, amelyek formálják és irányítják az anyagi („kemény”) erőt. Ezen belül a politikai erő magában foglalja a politikai rendszer minőségét, a stratégiai célokat, a társadalmi stabilitást és a nemzeti összetartást (azonosság-tudatot), valamint a vezetés, a szervezés és az irányítás jellegét és színvonalát. A kulturális és oktatási „erő” (vagy „potenciál”) tartalmazza a munkaerő minőségét, az emberi erőforrás-fejlesztést, az iskolarendszert és az oktatási befektetéseket, az oktatás minőségét, a kulturális tevékenységeket, a televízió és filmszakma társadalmi szerepét, a könyv-, folyóirat- és újságkiadást, valamint ezek jelentőségét az „országkép” nemzetközi formálásában. A diplomáciai erő kiterjed a nemzetközi kapcsolatokra, politikára és tevékenységekre, beleértve a válságkezeléshez való hozzájárulást stb. A „szinergia” lényege a makroszintű szabályozás képessége és a tényezők közötti egyensúly megteremtése, a továbbfejlesztés érdekében.¹²

⁸ Nye, Joseph S.: *Donald Rumsfeld and smart power*. Daily Times, Site Edition, 2006. április 28.

⁹ Nye, Joseph S.: *The Decline of America's Soft Power*. Foreign Affairs, May/June 2004.

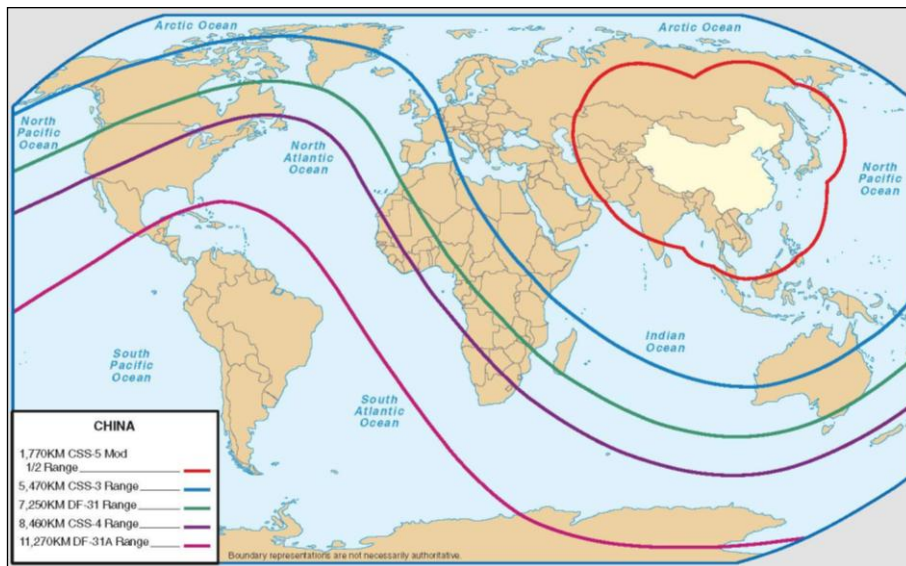
¹⁰ Nye, Joseph S.: *Bound to Lead*. Military Translation Press, 1992. Kínaira fordította: He Xiaodong.

¹¹ Zhu Majie: *The Role of Soft Power in International Relations in Yu Xintian*. (szerk.): *Cultural Impact on International Relations*. Cultural Heritage and Contemporary Change, Series III, Asia, Volume 20. Internet Edition.

¹² Huang Suofeng: *Comprehensive National Power Studies*. Chinese Academy of Social Sciences Press, 1992.

A „puha erő” tehát lényegében nem más, mint olyan **érték alapú kultúra, amely átadható és terjeszthető, ezért befolyásolni képes a nemzetközi környezetet**, így az össznemzeti erő fontos alkotórésze. Segítségével katonai erő alkalmazása nélkül lehet rávenni a partnereket a célkitűzéseink megvalósításában való közreműködésre a közös értékrend alapján.

A kultúra más megközelítésben nem más, mint mindazon – anyagiakban is megtestesülő – szellemi érték, amit az emberiség történelme során felhalmozott, és amely új szellemi és anyagi értékek kreatív létrehozásának alapját képezi. A kultúra lényegéhez ezért szükségképpen hozzátartozik a kommunikáció, az ismeretátadás, az értékközvetítés és az együttműködés. A kultúra azonban nemcsak az emberbaráti szeretet megnyilvánulásának közvetítő közege. Mint „puha erő”, **a politika, a gazdaság, a technológia és a hadügy áttételes, ámde hatékony formálásának eszköze** is. Mint a nemzetközi erőviszonyokat befolyásoló egyik fő tényező, egyben maga is lehet konfliktusok, szembenállás forrása.¹³ A kultúrán belül, az alapvető emberi értékek között is léteznek konfliktusok, például az emberi jogok védelme és a szuverenitás tiszteletben tartása viszonylatában. Amikor a globalizáció jegyében a kulturális hagyományok, népszokások szembekerülnek az anyagi („kemény”) tényezők tekintetében fejlettebb, gazdagabb, erősebb kultúrák, értékek terjeszkedésével, akkor az egyes emberek és közösségek perspektívájából a családi, sőt a nemzeti lét kerülhet veszélybe. Ha nem sikerül a kultúrák összhangját, egymás iránti toleranciáját megteremteni (azaz nem működik a „szinergia”), akkor jön a háború, az aszimmetrikus hadviselés, a terrorizmus.

*A kínai hadászati rakéták hatótávolsága (forrás: Pentagon-jelentés, 2006).
A kínai kultúra terjedése Dél-Amerikát is „lefedti”.*

¹³ Huntington, S. P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*. Touchstone Edition, 1997.

Az aszimmetrikus hadviselést – azaz a nem hagyományos katonai módszerekkel vívott háborút – a katonai aszimmetria kényszeríti ki, vagyis az Egyesült Államok abszolút katonai fölénye, amely a „kemény” tényezők terén meglévő, behozhatatlannak tűnő előnyből ered. Ez a behozhatatlannak tűnő fölény elkényelmesíti birtokosát, és arra csábítja, hogy lebecsülje, figyelmen kívül hagyja a „puha” faktorok nehezebben követhető, áttételesen érvényesülő hatását. A volt Szovjetunió példája azonban arra tanít, hogy pusztán a katonai erőre nem lehet birodalmat alapozni. A Princeton Egyetem nemzetbiztonsági programjának összesítő jelentése azt ajánlja, hogy az Egyesült Államok kevésbé támaszkodjon a katonai erőre, mint a diplomáciára; ha mégis erőt alkalmaz, akkor azt ne egyoldalúan tegye, hanem a demokratikus országokkal együttműködve; ne a fejlődő országok átmenet nélküli gyors demokratizálását szorgalmazza a biztonsági következményekre tekintet nélkül, hanem a népük által elfogadott, a jogállami normákat betartó kormányzatok stabilitást nem veszélyeztető reformjait támogassa és így tovább.¹⁴

Kína nem akar reménytelen fegyverkezési versenybe bocsátkozni az Egyesült Államokkal, de úgy véli, hogy **az össznemzeti erő „puha” tényezőinek kibontakoztatásával mégis behozhatja az Egyesült Államok előnyét** és egyenrangú pozíciót vívhat ki magának a nemzetközi porondon. Az iraki háború drasztikusan csökkentette az Egyesült Államok nemzetközi tekintélyét, miközben Kínáé – a lélegzetelállító gazdasági fejlődésnek, a társadalmi stabilizációnak, a megbízható külkapcsolati partnerségnek és a fejlődő országok politikai feltételektől mentes támogatásának köszönhetően – jelentősen növekszik. A folyamatok az amerikai időközi választások után még inkább felgyorsulhatnak, ha Washington elkerülhetetlen „önkritikája” – helyes nemzetközi (együttműködő) stratégia kidolgozásának és megvalósításának hiányában – nem erőt, hanem gyengeséget sugározna, és a szerepvállalás részleges feladása nyomán keletkező űrt Kína tölthetné be. Ebben nem csekély szerepet játszhat a – „kommunista ideológiai ráakódásoktól” megtisztított – kínai kultúra növekvő ismertsége és vonzereje.

A világméretű kínai kulturális offenzíva már lendületben van.¹⁵ Szöulban 2005 novemberében nyílt meg az első Konfucius Intézet, amely – a nálunk jól ismert egykori Szovjet Kultúra Házához, vagy a mostani Francia Intézethez hasonlóan – a kínai kultúra és nyelv fogadó országbeli terjesztésére hivatott létesítmény. Azóta Stockholmban, Perth-ben, Marylandben, Londonban, Nairoiban, Tokióban és a világ számos más pontján, napjainkig 23 országban 32 városban nyílt Konfucius Intézet. Az ilyen intézetek száma a tervek szerint 2010-ig százra gyarapszik.

A kínai kulturális befolyás – részben a kétmillió koreai kisebbség közvetítő szerepének kiaknázásával – ma abban a Dél-Koreában a legerősebb, amely sokáig az Egyesült Államok egyik fő szövetségesének számított. A Kínában jelenleg tanuló 140 ezer külföldi diák közül 54 ezer dél-koreai. A dél-koreai társadalomban – különösen az ifjúság körében – elterjedt és bevett kifejezés lett a „kínai álom”, ahogy annak idején világszerte az „amerikai álom” volt a sokakat inspiráló hajtóerő.

¹⁴ Lobe, Jim: *An alternative way forward for the US*. Asia Times Internet Edition, 2006.

¹⁵ Jain-Groot: *Beijing's soft power offensive*. Asia Times Internet Edition, 2006. május 17.

A „kínai álom” nem más, mint az a remény, hogy Kínával lehet gyümölcsöző üzleti, kulturális és emberi kapcsolatokat fenntartani, kínaiakkal lehet barátkozni, Kínában lehet élni, dolgozni, jól keresni és élvezni az életet. Ma már Dél-Koreában legalább annyian jelentkeznek a nemzetközi tanúsítványt adó HSK (kínai) nyelvvizsgára, mint ahányan az angol TOEFL-re.

Jól emlékszem a pekingi Oriental Plaza-ban tartott pazar dél-koreai haderőnapi fogadásokra, amelyeket mintegy ezer vendég meghívásával szerveztek (egy ilyen rendezvény többre került, mint a magyar katonai attaséhivatal négy éves reprezentációs kerete, együttvéve). A dél-koreaiak a diplomáciai kapcsolatot a kínaiakkal a '90-es évek elején vették fel, 1995-ben még nem volt katonai attaséhivataluk, és a két ország között nem volt közvetlen repülőjárat. Ma egy tábornok vezeti az öt tisztet, több tiszthelyettest és titkárnőt foglalkoztató katonai hivatalukat Pekingben. A két főváros, Peking és Szöul között tucatnyi nemzetközi légijárat közlekedik, közte legalább három–három dél-koreai és kínai légitársaság, egyenként naponta három–három oda-vissza járat. A kínai egyetemeken tízezerrel tanulnak dél-koreai diákok, vegyesvállalatoknál tízezernyi dél-koreai menedzser és „vendégmunkás” dolgozik. Igaz, hogy a fizetésük átlaga mindössze havi ezer dollár körüli (Dél-Koreában ennek a többszörösét keresnek), viszont a megélhetési költségek is alacsonyabbak, az élet pedig érdekesebb, vidámabb, kötetlenebb, dinamikusabb. Pekingben és a tengerparti városokban (például Qingdao-ban) lépten-nyomon dél-koreai vállalatokba, üzletekbe, éttermekbe botlunk.

De ne higgyük, hogy csak Dél-Koreában annyira népszerű a kínai nyelv és kultúra, hogy száz egyetemen oktatják. Franciaországban szintén legalább száz egyetemen van kínai szak. Világszerte 30 millió külföldi tanulja a kínai nyelvet, amelynek „mandarin” változata egyébként 500 millió anyanyelvi beszélővel az angolt is megelőzve a világ elsőszámú nyelve. A kínai a második legelterjedtebb tartalomszolgáltató nyelv az Interneten. Az előrejelzések szerint 2010-ig a kínai nyelvet tanuló külföldiek száma eléri a 100 milliót. Az Egyesült Államokban kétmillióan beszélnek kínaiul (miközben a kínai származású amerikaiak „csak” 400 ezren vannak). Az Egyesült Államokban a spanyol után a kínai a legelterjedtebb „második” nyelv, és 2400 iskolában van kínai nyelvoktatás. Csak Chicago-ban húsz ilyen tanintézmény van, de az igény olyan nagy, hogy rövidesen harminc lesz. A kínai oktatási minisztérium gyorsított ütemben kezdte meg olyan nyelvtanárok képzését, akik – kétoldalú üzleti megállapodások alapján – majd az amerikai egyetemeken és főiskolákon létesítendő kínai tanszékeken fognak tanítani és lektorálni. E célra a kínai, mint idegen nyelv tanítására létesült intézet (a „Hanban”) az idén 25 millió dollárt kapott.

A Konfucius Intézetek – ellentétben a Francia és az Olasz Kulturális Intézetekkel –, hivatalosan nem állami, hanem „magán” vállalkozások, amelyek a fogadó ország egyetemeivel, főiskolaival, kulturális szervezeteivel üzleti együttműködési, közös finanszírozási megállapodásokat kötnek. Ezáltal beépülnek az adott ország kulturális intézményhálózatába, így jövedelmezően és stabilan működhetnek, aminek az alapja a jelentős társadalmi igény a kínai nyelv és kultúra oktatására. Az együttműködés egyetlen politikai előfeltétele: az „egy Kína” elv elfogadása.

A kínai kultúra terjeszkedésének vitathatatlan sikerei a japán és az indiai kormányt is arra ösztönzik, hogy hasonló, nagyszabású, világméretű programokat indítson és támogasson.¹⁶

A tanulást nem lehet elég korán kezdeni. Az Egyesült Államokban az amerikai szülők között egyre népszerűbbek a kínai nyelven működő óvodák¹⁷ és bölcsődék¹⁸ is. Sőt, a praktikus amerikaiak még ennél is tovább mennek egy lépéssel: ma már olyan üzleti vállalkozások is beindultak, amelyeknél Kínából „importált”, megfelelően kiképzett gyerekvigyázókat, nevelőnőket, „házinéniket” (franciából átvett nemzetközi szóval „au pair”-t, kínaiul „ayi”-t) lehet felfogadni.¹⁹ Ez a „divatőrület” 2004-ben tört ki. Az egyik amerikai ügynökség azóta 1400 kínai „au pair” kiközvetítésére kapott megrendelést (előtte egyet sem). A kínai házinéni naphosszat a gyerekekkel együtt játszik, gondját viseli, ellátja és közben kínaiul beszél vele (Pekingben ismertem olyan magyar családokat, akiknek a kisgyereke jobban beszélt kínaiul, mint magyarul, mert kínai dajkája volt). A kínai háztartásbelit felfogadó amerikai közép- és felsőosztálybeli háziasszonyok meg is indokolják választásukat: azt akarják, hogy gyermekük hasznos ismeretekkel felvértezve kerüljön ki az életbe. A kínai nyelvtudás évtizedek múlva is biztos, hogy kelendő lesz, és aki a birtokában van, az előnyt élvez.

*Kínai nevelőnő – az Egyesült Államokban családtag
(forrás: The New York Times)*

¹⁶ Jain-Groot: *Beijing's soft power offensive*. Asia Times Internet Edition, 2006. május 17.

¹⁷ Gardner, Timothy: *Pre-school Mandarin classes take root in Manhattan*. New York Times, 2006. október 23.

¹⁸ Hu, Winnie: *Parents Take Language Class Into Their Own Hands*. New York Times, 2006. szeptember 30.

¹⁹ *To Give Children an Edge, Au Pairs from China*. New York Times, 2006. szeptember 5.

Ha a Kínával fenntartott kapcsolatok kihasználása annyira előnyös, amennyire a gazdasági–kereskedelmi statisztikák és a kulturális–nyelvi képzési igények növekedése mutatja, akkor ebben a versenyben Európa sem maradhat le. David Gosset, a sanghaji *Academica Sinica Europea* igazgatója szerint Európa és Kína megteremtheti a civilizációk harmóniáját.²⁰ A kapcsolatokban gazdasági, technológiai és politikai téren lehetnek viták, hullámvölgyek, éppen ezért elsősorban a kultúra az a terület, ahol a kétoldalú viszony megalapozása mindkét fél számára tartós előnyöket, stabilitást teremt. Ha Európa és Kína a kétoldalú kapcsolatokat a kulturális értékek mentén összpontosítja, akkor egy olyan eurázsiai civilizációs mintát hozhatnak létre, ami az egész világ fejlődéséhez konstruktívan járul hozzá.

A kínai nyelv és kultúra tanulmányozása már csak azért is fontos, mert egyedül a jobb megértés az, ami a kölcsönös bizalmat megalapozhatja, és hozzájárulhat a mélyen gyökerező makacs tévhitnek az eloszlásához, amelyek Magyarországon, de Európában és Amerikában is széles körben befolyásolják ennek a távoli országnak és polgárainak a megítélését. Nemrég például a Népszabadságban jelent meg egy önjelölt „Kína-szakértő” könyvének ürügyén egy elfogult, egyoldalú ismertetés²¹, amelyben azt olvashatjuk, hogy a kínaiak általában lusták, hazudósak, megbízhatatlanok, piszkosak, бүдös a szájuk, mert majonézzel mosnak fogat, ugyanis a boltban nem tudják megkülönböztetni a tubusokat egymástól... Ezekkel az általánosításokkal az a baj, hogy régi, legjobb esetben ’80-as években megtörtént vagy elképzelt – egyedi esetekből indulnak ki, és nem vesznek tudomást az azóta végbement elképesztő ütemű fejlődésről.

Egy hatékony eurázsiai együttműködés példaértékű lehet a válságkörzetek problémáival küszködő fejlődő országok számára. A kínai és az európai gondolkodás – azonosságai és különbségeik mozaikjából kiindulva – kölcsönösen megtermékenyíthetik egymást. Méretei és a külső hatások iránti befogadó készsége révén **Kína lehet „Ázsia Európája”**, azaz egy olyan politikailag egységes, ámde kulturálisan mégis sokszínű, pluralista államalakulat, amelyben a központosság és az önkormányzatiság előnyei egyaránt érvényesülhetnek a fejlődés érdekében.

A világnak valóban elsődleges érdeke, hogy Kína ne a „kemény erő” terén versenyezzen az Egyesült Államokkal és vívjon vele hatalmi harcot, hanem saját maga és mások javára a „puha erő” kibontakoztatásával, a „konfucianizmusban” (bármilyen is legyen az) rejlő egyetemes emberi, humanista értékek követésével és megismertetésével alakítsa és gyakorolja a politikai viselkedéskultúrát, gazdagítsa a nemzetközi magatartási normákat.

²⁰ Gosset, David: *A symphony of civilizations*. Asia Times Internet Edition, 2006.

²¹ *A kínai egyed*. Népszabadság, 2005. november.

*A kínai szárazföldi erők elhelyezkedése (forrás: Pentagon-jelentés, 2006).
 Kína nem állomásoztat külföldön csapatokat,
 de 100 országban tervezi Konfucius Intézetek megnyitását.*

Manapság divat azt számolgatni, hogy Kína gazdasági teljesítménye (GDP-je) mikor éri el az Egyesült Államokét. A Goldman Sachs szerint a kínai gazdaság 2041-ben fogja lehaladni az amerikaiét. Vannak olyan forgatókönyvek, amelyek szerint még mielőtt a kínai gazdaság behozná az amerikaiét, és mielőtt Kína egy olyan katonai gépezetre tette szert, amivel veszélyeztethetné az amerikai szuperhatalmi státust és világméretű dominanciát, az Egyesült Államok „megelőző háborút” indítana Kína ellen, amihez az ürügyet az szolgáltatná, hogy Tajvan kikiáltja függetlenségét, Peking pedig inváziót hajt végre a sziget ellen. Ez persze csak a hipotetikus „legrosszabb eset”, amire V. N. Corpus (a Fülöp-szigetek egykori katonai hírszerző főnöke) szerint fel kell készülni.²²

²² Victor N. Corpus: *If it comes to a shooting war*. Asia Times Internet Edition, 2006.

Az amerikai időközi választások eredménye, de Rice külügyminiszter-asszony idézett nyilatkozata is azt bizonyítja, hogy effajta „vész-forgatókönyvek” most nincsenek napirenden. Szerintem a GDP százalékos növekedésénél sokkal fontosabb kérdés, hogy a kínai hagyományos és modern szellemi értékek mikor épülnek be a nemzetközi politikai gondolkodás olyan fogalmi közé, mint a demokrácia, a piacgazdaság, az emberi jogok, az egyéni szabadság és így tovább. A jelen keretek között sajnos nincs módom a sajátosan kínai, ugyanakkor potenciálisan szintén egyetemes emberi értékek részletes és rendszeres kifejtésére, ezért csupán egy jellemzőt emelek ki.

Joseph Nye szerint, ha a „*soft power*”-t (puha erőt) a „*hard power*” (kemény erő) irányítására használjuk, akkor a kettő hatékony kombinációját „*smart power*”-nek, „bölcs erő”-nek nevezhetjük. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 2006. októberi ülése határozatot hozott „néhány fontos kérdésben a harmonikus szocialista társadalom építése tárgyában”. Hu Jintao államfő–pártfőtitkár felvezető beszéde szerint a fejlődés mércéje a humán és a társadalmi dimenzió (nem pedig a gazdasági össztermék abszolút számokban kifejezett növekedése, a jövedelmi különbségekre tekintet nélkül). A „jó kormányzás” legfőbb ismérve az emberi tényező előtérbe helyezése és a társadalmi béke („harmonia”) megteremtése. A párt az elmúlt időszak tapasztalatai alapján „önvizsgálatot” tart, és arra törekszik, hogy a fejlődés előnyeinek élvezetében minden ember osztozzon. A program kilenc nagy társadalmi célkitűzés megvalósítását írja elő 2020-ig. Ezek közül az első helyen a demokrácia és a jogállamiság megerősítése áll.²³

A „jó kormányzás” és a „harmonikus társadalom” klasszikus konfucianus fogalom, amit a mai kínai vezetés megújítva és a nyugattól átvett követelményekhez igazítva, modern értelmezésben, „bölcs erőként” hasznosít a társadalmi összhang megteremtése, a párt politikájának belföldi elfogadtatása és külföldi népszerűsítése érdekében. A konfucianizmus egyszerre az állami ideológia hazafias „csomagolása” belföldi fogyasztásra, egyben Kína külföld felé fordított „önarcképének” piacképes exportváltozata.

A Goldman Sachs becslése túl konzervatívnak tűnik. **Az erőviszonyok átbillenése** nemcsak a GDP, hanem elsősorban a „*soft power*” terén, de akár az „össz nemzeti erőt” tekintve is **hamarabb bekövetkezhet, mint 2041**. Mi lesz az Egyesült Államok (vagy Japán) reakciója, ha ez megtörténik? És hogyan fogja Peking tudomásul venni a Társadalomtudományi Akadémia (CASS) vagy a Jelenkori Nemzetközi Tanulmányok Intézete (CICIR) szakértői jelentését, amely egyszer csak bejelenti, hogy számításai szerint a kínai CNP a legnagyobb a világon? Elhiszik-e, és a büszkeség vajon nem csap-e át elbizakodottságba? A helyzet már most sem teljesen veszélytelen.

²³ Renmin Ribao, 2006. október 12.

Mint arra ez év júniusában ugyanitt (a Felderítő Szemlében²⁴) emlékeztem:

Mindkét felet jól ismerő szakértők szerint az amerikai és a kínai látásmód különbözősége, ami kulturális, filozófiai, történelmi és ideológiai különbségekből fakad, téves helyzetértékeléshez és számítási hibákhoz vezethet mindkét oldalon, amelyek az államközi kapcsolatokat dugóhúzószzerű zuhanórepülésbe kényszeríthetik, és a nézeteltéréseket szembenállássá, ellenségeskedéssé, sőt háborúvá változtathatják át. Az elszámítások a szándékokat és a képességeket egyaránt érinthetik, és a másik fél lebecsüléséhez, vagy ellenkezőleg, az általa képviselt veszély, és különösen az ártó szándék eltúlzásához vezethetnek. Egy ilyen helyzetben a „megelőző csapás” tűnhet a legcélszerűbb kiútnak.

Az Egyesült Államok, a világ egyetlen megmaradt szuperhatalma viszonylagos erejét tekintve hanyatlóban van, míg Kína felemelkedőben. A hatalmi viszonyok megfordulásának, átbillenésének eshetősége Kína számára „részegítő” lehetőség, az Egyesült Államok szempontjából pedig félelmetesnek tűnő egzisztenciális és presztízsveszteség. Ez az a **pszichológiai dimenzió**, amelynek mentén a fenyegetettség érzése, valamint a másik félnek tulajdonított szándékok és képességek mindkét oldalon irracionális viselkedést eredményezhetnek.²⁵

A Pentagon kínai fegyveres erőkről szóló ideji jelentése az Egyesült Államokat érintő legnagyobb potenciális katonai fenyegetésként jellemzi Kínát.²⁶ Ha ezt a logikát követjük, akkor az Afrikának nyújtott segélyeket is lehet úgy értelmezni, mint a stratégiai erőforrások feletti ellenőrzést célzó neokolonialista hatalmi helyezkedési stratégiát. Lehet a Konfuciusz Intézeteket is a kínai terjeszkedés előretolt „ötödik hadoszlopának” tekinteni. Mint Joseph Nye mondja: **„ha Kínát ellenségként kezeljük, akkor az is lesz, mégpedig azért, mert annak tartjuk”.**²⁷

Azt én sem állítom, hogy a yin (puha erő) kizárja a yangot (a keménységet). Ellenkezőleg: a kettő többnyire együtt jár, és egymással összhangban fejti ki hatását. Például a hagyományos kínai harcművészetben, a taichi-ban a **„mozdulatok egyenletesen, puhán és lassan folynak egymásba. A taichi kerüli a nyers erő alkalmazását, s helyette inkább a mozdulatok légyságából nyer bámulatosan sok energiát. Ami azonban a külső szemlélő számára légyságként hat, azt egyfajta belső keménység teszi azzá. Vagyis rugalmas erőről és nem feszültségen alapuló erőről van szó, amelyet találóan így jellemezhetnénk: vattába burkolt acél.”**²⁸

Tanulmányom mellékletében bemutatom, hogyan történik Kínában az össznemzeti erő tényezőkre bontása, a befejező oldalakon azt ismertetem.²⁹

²⁴ Rácz Lajos: *A kínai „össznemzeti erő” növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra és a nagyhatalmak geostratégiai törekvéseire*. Felderítő Szemle 2006/2. száma.

²⁵ Puska, Susan: *New Century, Old Thinking. The Dangers of the Perceptual Gap in US China Relations*. US Army War College, 1998.

²⁶ Annual Report to Congress on the Military Power of the PRC. DoD, 2006.

²⁷ Esther Pan: *The Scope of China's Military Threat*. Council on Foreign Relations, 2006. június 2.

²⁸ Tsao, Jesse: *Tai Chi szűk térben*. Bioenergetic Kft., 2001.

²⁹ Lu Zhongwei (szerk.): *Quanqiu zhanlüe dageju*. Shishi Kiadó, Peking, 2004. december.

ÖSSZNEMZETI ERŐ

A) Gazdaság

- I. Statisztikai mutatók
 1. Hazai össztermék (GDP)
 - a) A hazai össztermék nagysága
 - b) Az egy főre jutó GDP
 2. Külgazdasági kapcsolatok
 - a) A külkereskedelmi forgalom a világkereskedelem százalékában
 - b) A külkereskedelmi mérleg
 - c) A külkereskedelmi függőség mértéke
 - d) A külkereskedelem szerkezete
 - a kereskedelem célországai
 - a magas feldolgozottságú termékek aránya az exportban
 - e) Külföldi működőtőke-befektetések
 3. Pénzügyek
 - a) A részvénytőke fejlettsége
 - b) A valutatartalékok
 - c) A nemzetközi fizetési feltételek (eladósodottság, hitelfelvétel, hitelnyújtás)
 4. Iparszerkezet
 - a) A „harmadik szektor” GDP-n belüli részesedése
 - b) A „harmadik szektor” GDP-növekedésben való részesedése
 5. Egyéb
 - a) A munkanélküliségi arány
 - b) A világ 500 legnagyobb vállalata közé bejutó nemzeti vállalatok száma
- II. Minőségi tényezők
 1. Gazdasági innovációs potenciál
 - a) A rendszer-innovációs potenciál
 - b) A menedzsment-innovációs potenciál
 2. Kormányzati irányítás
 - a) A gazdasági szerepvállalás
 - b) A gazdaság jogi eszközökkel történő szabályozása
 - c) A gazdaságpolitikai tervezés, előrelátás

B) Technika, oktatás

- I. Technika
 1. Tudományos kutatási ráfordítások
 - a) A GDP-arányos K+F ráfordítások
 - b) Az egy főre jutó K+F kiadások
 2. Csúcstechnológiai ipar
 - a) A csúcstechnológiai ipar részesedése a GDP-ben
 - b) A csúcstechnológiai iparban foglalkoztatottak aránya
 3. Tudománystatisztikai mutatók
 - a) A tudományos közlemények száma és idézettségük
 - b) A szabadalmak és az újítások
 - c) A K+F tudományos hasznosítása (az alkalmazás eredményeinek „visszaforgatása” a K+F tevékenységbe)

4. Minőségi tényezők
 - a) A műszaki értelmiség társadalmi megbecsülése
 - b) A magas kockázatú K+F befektetési hajlandóság
 - c) A szabadalmi és szerzői jogok védelme

II. Oktatás

1. Alapmutatók
 - a) Egy főre jutó oktatási kiadások
 - b) A felsőfokú végzettségűek számaránya (tízezer lakosra)
 - c) Az egyetemi hallgatók számaránya (tízezer lakosra)
2. Átképzés, továbbképzés
 - a) A végzettek újrabeiskolázási aránya

C) Hadügy

I. Fegyveres erők

1. Katonai kiadások
 - a) A katonai kiadások összege
 - b) Az egy katonára jutó védelmi költségvetés
2. Hagyományos erők
 - a) Létszám
 - az összlétszám
 - a haderőnemi és a fegyvernemi létszámarányok
 - b) Páncélostechika
 - c) Hadihajók és tengeralattjárók
 - d) Katonai repülőgépek
 - e) Gyors reagálású és nagy távolságokra bevethető erők
3. Hadászati erők
 - a) Nukleáris robbanófejek
 - mennyisége
 - minősége
 - miniatürizáltsága
 - b) Hordozóeszközök
 - hatótávolsága (kicsi, közepes, nagy)
 - helyhezköttöttsége és kilövési módja
 - találati pontossága
 - a rakétavédelmi rendszerek áttörésének képessége
 - c) Túlélőképesség
 - a nukleáris eszközök védettsége
 - az ország területének nagysága
 - a rakétavédelmi rendszer
 - a hadszíntéri
 - a nemzeti

II. Hadiipar

1. A polgári ipar mozgósítási képessége
2. A hagyományos fegyverek exportja
3. A világ 100 legnagyobb hadiipari vállalata közé tartozó nemzeti vállalatok száma

III. Haditechnika

1. A haditechnikai (fegyverzet-technikai) színvonal
2. A hadfelszerelési színvonal
3. A haditechnikai K+F ráfordítások

IV. Módosító tényezők

1. A katonai szövetségi kapcsolatok
2. A katonai stratégia

D) Erőforrások

I. Természeti erőforrások

1. Édesvíz
2. Terület
3. Gabonatermelés
 - a) Az egy főre jutó termőterület nagysága
 - b) Az éves gabonatermés nagysága
4. Nyersanyagok és energiahordozók

II. Emberi erőforrások

1. A lakosság lélekszáma
2. A képzettségi mutatók
 - a) Az írni-olvasni tudók aránya a felnőtt lakossághoz képest
 - b) Az analfabétizmus
 - c) Az átlagos iskolázottság
3. Korösszetétel
 - a) Az ellátásra szoruló aránya
 - b) Az öregedési mutatók

III. Környezet

1. Levegőminőség
2. Vízhőminőség
3. Erdővel fedett terület nagysága
4. Természeti katasztrófák (gyakorisága és mértéke)

E) Politika

I. A politikai rendszer stabilitása

1. Az államforma, a rendszer jellege
 - a) A központosítás és az önkormányzatiság viszonya
2. A pártrendszer
3. A társadalmi szervezetek (pluralizmus)
4. A kormányváltások gyakorisága és a stabilitásra gyakorolt hatása
5. A politikai ingadozások (stratégia-váltások) gyakorisága

- II. Kormányzati hatékonyság
 - 1. A kormányzás színvonala
 - 2. A vezetők pozíciójának szilárdsága (népszerűségi mutatók)
 - 3. A kormányzás átláthatósága, tisztasága (korrupció-mentessége)
 - 4. A kormányzati közszolgáltatások színvonala
 - a) A beszedett adók aránya a GDP-hez képest
 - III. Jogrendszer
 - 1. A jogrendszer emberségessége
 - 2. A jogeljárás hatékonysága és felügyelete (ellenőrzöttsége)
 - 3. A lakosság jogtudatossága, jogkövetése
 - 4. Az igazságszolgáltatás színvonala
 - 5. A bíróságok pártatlansága és függetlensége
 - IV. Demokratizmus
 - 1. Az állampolgárok részvétele a politikában
 - 2. A választási rendszer
 - 3. A politika átláthatósága
 - 4. A politika ellenőrzöttsége
- F) Társadalom**
- I. Nemzetiségi és vallási kérdések
 - 1. Nemzetiségi összetétel és megoszlás
 - a) A lakosság nemzetiségi megoszlása
 - b) A helyhez kötött és a nomád életmódot folytató nemzetiségek
 - c) A nemzetiségek elkülönülése–keveredése
 - 2. Nemzetiségi és vallási ellentétek
 - a) A kisebbségek és a kormány viszonya
 - b) A nemzetiségi politika hatékonysága
 - c) A vallási ellentétek
 - II. Jólét (életminőség) és biztonság (társadalombiztosítás)
 - 1. A jóléti (társadalombiztosítási) kiadások aránya a kormányköltségvetésben
 - 2. Az ezer lakosra jutó orvosok száma
 - 3. A születéskor várható élettartam
 - III. Igazságosság és stabilitás
 - 1. A szegénység mértéke
 - 2. A „rosszindulatú” bűncselekmények gyakorisága (ami kívül esik a „megélhetési” bűnözésen)
 - 3. A kábítószer-élvezők (kábitószer-függők) számaránya
 - 4. A társadalmi tolerancia mértéke
- G) Nemzetközi befolyás**
- I. Földrajzi (geostratégiai) pozíció és nemzetközi környezet
 - II. Diplomácia
 - 1. Részvétel a nemzetközi szervezetekben
 - a) A kormányzati (politikai) szervezetekben
 - b) A gazdasági szervezetekben
 - 2. Két- és többoldalú nagyhatalmi csúcstalálkozókra való részvétel
 - 3. A válságkezelésben való részvétel
 - III. Nemzetközi kapcsolatok

OROSZORSZÁG ÉS A NATO-TAGÁLLAMOK HADITECHNIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Oroszország és a NATO kapcsolatrendszerének sajátos területét képezi a haditechnikai együttműködés, amelynek általános elveit a NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council – NRC) fektette le, míg a kétoldalú gyakorlati együttműködés részleteit, annak konkrét formáit államközi szerződések szabályozzák, illetve kormányközi bizottságok (például Olaszország, Görögország és Németország esetében) koordinálják. A nemzetközi fegyver-kereskedelemben az egykori Szovjetunió korábbi pozícióját fokozatosan visszaszerző Oroszország (2. hely az Egyesült Államok után, közel 7 milliárd USD értékű fegyverexport 2006-ban) haditechnikai együttműködése a NATO-tagállamokkal az egész orosz fegyverexportot tekintve nem szignifikáns, és alapvetően három fő területre koncentrálódik:

- a szovjet-orosz haditechnika alkatrészellátásának és a garanciális kötelezettségek teljesítésének biztosítása – elsősorban a kelet-európai volt VSZ-tagországok vonatkozásában;
- az Orosz Fegyveres Erőkből kivont nukleáris támadó- és hordozóeszközök, valamint vegyifegyver-készletek Oroszország területén történő megsemmisítésében való részvétel;
- közös katonai célú kutató–fejlesztő projektek (technológiák, eszközök) megvalósítása, valamint ennek eredményeként kifejlesztett haditechnikai eszközök vegyesvállalati formában történő előállítására és közös értékesítésük harmadik ország piacán.

A NATO-tagállamok tekintetében Oroszország fegyverkereskedelmi stratégiai célja az olimpiai eszmével azonos, azaz a hivatalos megfogalmazás szerint a részvétel (jelenlét) már sikerként értékelhető, s erre különösen az új kelet-európai NATO-tagállamok révén adódik kiváló lehetőség. Egyes NATO-tagállamok esetében (például Görögország, Törökország) ennél már mélyebb és sokrétűbb haditechnikai együttműködés alakult ki az elmúlt évtizedben, amely láthatóan a kölcsönös gazdasági előnyök mellett hozzájárult az adott ország biztonságának növeléséhez, a haderő- vagy fegyvernemek csapásmérő–védelmi képességének növekedéséhez. Az egyes relációkban kialakult haditechnikai együttműködés eddigi eredményei, tendenciái a szakértők számára különösen érdekes következtetések levonására ad lehetőséget, például ennek hatása a formálódó Európai Biztonsági Rendszerre, a NATO és Oroszország közötti bizalom erősítésére, közös koordinált katonai fellépés az új biztonsági kihívásokkal szemben. Ennek részletes vizsgálata akár egy hosszabb, átfogó értekezés témája is lehetne, azonban ebben a cikkben csak a fontosabb, tendenciaként értékelhető folyamatokra kívánom ráirányítani az Olvasó megtisztelő figyelmét.

Az Észak-atlanti Szövetség biztonsági és gazdasági érdekeitől vezérelve erős protekcionista politika érvényesítésére törekszik, azaz lehetőség szerint saját, vagy a szövetségi rendszerhez tartozó tagországok haditechnikai és fegyverzeti eszközeinek piacra jutását támogatja. Az orosz félnek csak kiváló minőséggel és kedvezményes finanszírozási formák (halasztott fizetés, barter) felajánlásával van esélye megvetnie a lábát ezen a piacon. Oroszország jelenleg 200 milliárd USD-t meghaladó valutatartalékkal rendelkezik, ezért a haditechnikai eszközök exportját felügyelő orosz Szövetségi Bizottság állami támogatással jelentős összegű hiteleket tud az orosz fegyverek iránt érdeklődő államoknak felajánlani.

Oroszország az elmúlt öt évben dinamikusan növelte részesedését – a prognózisok szerint ez a tendencia az elkövetkező öt–hét évben is folytatódik –, a nemzetközi fegyverkereskedelemben, és olyan piacon, mint a korábban zártnak tekintett NATO-tagállamok vonatkozásában érzékelhetően növelni tudta fegyverexportjának volumenét. Kétségtelen tény, hogy a NATO-tagállamok részesedése – összehasonlítva Kínával és Indiával, illetve a fejlődő országok csoportjával –, az Oroszországból történő fegyverbeszerzések vonatkozásában nem jelentős.

Tekintsük át részleteiben az egyes országok, országcsoportok Oroszországgal folytatott haditechnikai együttműködésének eddigi eredményeit, jövőbeni tartalmát.

Az **Amerikai Egyesült Államok** és Oroszország haditechnikai együttműködésére sokáig rányomta bélyegét a hidegháború „lehelete”, illetve az a körülmény, hogy a két atomnagyhatalom alapvetően az önerőre támaszkodás révén kívánta, kívánja biztosítani saját fegyveres erőinek haditechnikai eszközökkel történő ellátását, a hadászati, hadműveleti és harcászati eszközök teljes vertikumában. A két (földrésznyi) ország az elmúlt évtizedben közel azonos biztonsági kihívásokkal találta szemben magát, ezért természetes módon vetődött fel az ezekre a kihívásokra adandó válaszok, erőfeszítések koordinálásának szükségessége, az egymásrataltságból, a problémák megoldásában lehetőségeik jobb kihasználására törekvés. Az Egyesült Államok fegyveres erőinek – orosz értékelés szerint – nincs szüksége külföldi haditechnikára és fegyverzetre, mert saját hadiipara azt maradéktalanul képes magas színvonalon biztosítani. Vannak viszont olyan költség- és tudásigényes speciális területek, ahol az orosz tudományos kutatóintézetek és az erre épülő hadiipar magas technológiájú termékekkel tudnak versenyezni az amerikai megrendelésekért. Ilyen terület a rakétahajtóművek fejlesztése és gyártása, amelyben az „Energomash” Tudományos–termelési Egyesülés 4 db RD–180 rakétahajtóművet szállított le Denverbe – a Lockheed Martin megrendelésére – az „Atlas–3” amerikai hordozórakétához. A két vállalat megállapodása eredményeként már több évre előre lekötött az „Energomash” gyártási kapacitása, s ennek továbbfejlesztése érdekében az „Energomash” és a „Pratt & Whitney” vállalat megalapították az „RD AMROSS” vegyesvállalatot, amelynek segítségével az Egyesült Államokban orosz licenc alapján kívánják gyártani az RD–180 rakétahajtóműveket az új „Atlas–5” hordozórakétákhoz.

Külön fejezetet képez a két ország érintett hadiipari vállalatainak együttműködése a világűrben kiépített nemzetközi űrállomás fejlesztésében, amelyben további 14 ország vállalt szerepet. A nemzetközi űrállomás alapmodulját képező orosz tervezésű „Zarja” 1998-ban történt felbocsátását követően folyamatosan újabb és újabb elemekkel bővül az objektum, s a teljes kiépítésének költsége 60–100 milliárd USD lesz, ami jelentős államilag finanszírozott megrendeléseket biztosít, valamennyi érintett cégnek. Katonai és technológiai szempontból nem elhanyagolható az a tudományos–technológiai tapasztalat, amelyre az érintett országok az űrállomás működtetése révén tesznek szert, vagy szert fognak tenni.

A NATO-tagállamok közül a haditechnikai együttműködésben tartós kapcsolatot a legrégebben **Franciaországgal** alakította ki Oroszország. A történelem folyamán hol egymással harcoló ellenfélként, hol pedig partnerként együttműködő két európai hatalom az elmúlt 15 évben elsősorban a kölcsönös érdeklődésre számot tartó űrkutatás és repülés területén fejlesztette katonai jellegű tudományos kapcsolatait, hadiipari kooperációját. Az elmúlt évek egyik leglátványosabb közös fejlesztése a MiG–AT sugárhajtású kiképző repülőgép, amelyet a saját kiképzésben történő hasznosítás mellett harmadik ország piacán is értékesíteni kívánnak. Közös kutatási területük az űrobjektumok követésének és figyelésének problémája, az ehhez kapcsolódó szoftverek és a nanotechnológiára épülő fázisvezérelt rádiólokátorok közös fejlesztése, valamint a kutatási–megfigyelési adatok kölcsönös cseréje. Külön említést érdemelnek az egyes orosz hadiipari vállalatok francia felkérés alapján folytatott fejlesztései, nevezetesen a moszkvai „Mil” helikopterüzem Mi–38 közepes teherszállító helikopterének létrehozása, valamint a Mi–171 és Mi–172 helikopterek nemzetközi bejegyeztetése és közös értékesítése. A tagan-rogi „Berijev” repülési tudományos–technikai intézettel a francia belügyminisztérium folytat tárgyalásokat Be–200 típusú amfibia-repülőgépek beszerzéséről, melyeket erdőtűzek oltásánál lehet hatékonyan alkalmazni.

A francia–orosz haditechnikai együttműködés új területe a nemzetközi megállapodásban a „Globális Partnerség” keretében (a G–8-ak kanadai találkozásánál, 2002 júliusában) felvállalt segítségnyújtás az orosz vegyifegyver-készletek megsemmisítésében.

Nagy-Britannia és Oroszország meglehetősen tartózkodó magatartást tanúsítottak a haditechnikai együttműködési lehetőségek felmérésében, s ebben csak a „Kurszk” atom-tengeralattjáró tragikus balesete hozott érdemi változást. A „Kurszk”, valamint később az AS–28 mini-tengeralattjáró esete világossá tette, hogy az orosz haditengerészetnek nincs az ilyen esetekben kellő hatékonysággal bevethető kutató–mentő tengerészeti eszköze, ezért szükségessé vált ilyen eszközök beszerzése a brit féltől. A két védelmi miniszter megállapodott arról is, hogy közös fejlesztés keretében korszerűsítik az orosz kutató–mentő erők eszközeit, beleértve a tengeri, a légi és az űrbeli komponenseket.

Németország három kulcsfontosságú kérdéskörben alakított ki szoros, szerződésben szabályozott együttműködést az orosz féllel:

- az egykori NDK Nemzeti Néphadseregétől örökölt MiG–29 repülőgépek közös korszerűsítése és alkatrészekkel való ellátása a MiG anyavállalat részéről; a Luftwaffe rendszeréből történt kivonásukat (2003) követően ez a szerződés mára érvényét veszítette;
- az orosz vegyifegyver-készletek megsemmisítésének finanszírozása; az 1993–2002 közötti időszakban a Gorniban – EU, német, finn, svéd és holland támogatással – felépített üzemben 600 tonna vegyi anyagot semmisítettek meg, majd 2005 végéig Németország biztosította a megsemmisítő üzem további működését. Kambarkában 2006 végére készül el a német fél által finanszírozott (140 millió EUR) vegyifegyver-megsemmisítő üzem, amely elkészülte után 6400 tonna harci anyag közömbösítésére lesz alkalmas. Távlatos célkitűzés a Leonyidovkában épülő új üzem (150 millió EUR) finanszírozásában tervezett részvétel;
- a haditengerészetből kivont atom-tengeralattjárók feldarabolása; egy többoldalú megállapodás keretében Németország 300 millió EUR-val járul hozzá 2004-től az orosz Északi Flotta 120 atom-tengeralattjárójának megsemmisítéséhez, a leállított atomreaktorok kiszerezelt fűtőelemeinek biztonságos tárolóinak kialakításához (Szajda-öböl).

A **Benelux-államok**, valamint **Dánia és Norvégia** – hasonlóan Németországhoz –, a haditechnikai együttműködés égisze alatt finanszírozzák az orosz vegyifegyver-készletek megsemmisítését célzó programokat, továbbá a rendszerből kivont orosz atom-tengeralattjárók feldarabolását, a leállított atomreaktorok fűtőelemei biztonságos, a környezetre nem ártalmas tárolásának megvalósítását. Egyéb területen haditechnikai együttműködés nem alakult ki a felsorolt felek és Oroszország között.

Olaszország a napokban (november 14-én) emlékezett meg a haditechnikai együttműködés tárgyában az orosz féllel kötött megállapodás aláírásának 10. évfordulójáról, amelynek keretében elsősorban a repülőgép-fejlesztésben [Jak–130 kiképző–oktató repülőgép és UMV (felderítő) repülőgéprobót] alakult ki eredményes kooperáció az orosz hadiipari vállalatok és az olasz hadiipar képviselői (Aeromacchi és Alenia Aeronautica) között.

Spanyolország és Portugália haditechnikai területen érdemi együttműködést nem alakított ki Oroszországgal, erre vonatkozó utalások, feljegyzések a szakirodalomban vagy diplomáciai összefoglalókban nem kerültek rögzítésre.

Görögország fegyverzeti beszerzései révén az egyik legszorosabb együttműködést alakította ki Oroszországgal. Légvédelmi rendszerét szinte teljes egészében az orosz légvédelmi rakétatechnikára alapozva építette ki. Átgondolt, koncepciózus tervezés eredményeként került rendszeresítésre az Sz–300-PMU1 komplexum, 21 db Tor–M1 rakétakomplexum, 16 db Osa–10 csapatlégvédelmi

rakétaeszköz és Iгла-S vállról indítható légvédelmi rakéták. Ezekkel a légvédelmi eszközökkel gyakorlatilag a magasság teljes spektrumában leküzdhetők az ellenséges repülőeszközök. A katonai szakértők ezen fejlesztések eredményének tulajdonítják, hogy a török légierő gépei 40%-kal kevesebb légtérsértést követtek el az elmúlt időszakban, mint a rendszer kialakítását megelőzően. A görög tengerészgyalogság deszantképességének növelése érdekében 2 db „Zubr” nagy teherbírású légpárnás deszanthajót szereztek be, és további eszközök beszerzésének opciója is napirenden van.

A **Törökországgal** kialakított haditechnikai együttműködés kezdete 1992-re nyúlik vissza, amikor a török határőrség részére 100 millió USD értékben szereztek be BTR-80 PSZH-kat, valamint Mi-8 és Mi-17 szállító helikoptereket. Az 1994-ben megkötött haditechnikai és hadiipari kormányközi megállapodás a két ország között további lendületet adott az orosz fegyverexportnak. Ennek keretében 107 mm-es és 122 mm-es tüzérségi sorozatvetők (MLRS) kerültek rendszeresítésre a szárazföldi csapatoknál és a légideszantcsapatoknál. A NATO második legnagyobb fegyveres erővel rendelkező Törökország Ka-50 (Hokum) harci helikopterek vásárlásáról írt alá megállapodást a török államfő 2006. június végén, Moszkvában tett hivatalos látogatása során. Az elnöki találkozó keretében a török fél meglehetősen vonzó ajánlatokat kapott, többek között a T-80-U és T-90 harckocsik (a NATO szabványnak megfelelő 120 mm-es löveggel) gyártási licencének átadásáról, valamint a BTR-80 és BTR-90 PSZH-k törökországi gyártásának megszervezéséről, beindításáról. Az orosz fél felajánlotta továbbá az orosz „Sztelec” és a török „Aselsan” föld-levegő rakéták bázisán új, közös gyártású légvédelmi rakéta kifejlesztését és közös úrkutatási projektek kivitelezését.

A **kelet-európai volt VSZ-tagországok** és Oroszország haditechnikai kapcsolatai alapvetően a szovjet, és a szovjet államadósság fejében leszállított orosz haditechnikai eszközök garanciális üzemeltetésére, tartalékalkatrészekkel történő ellátására koncentrálnak. Szinte valamennyi kelet-európai ország légierőjében rendszeresített repülőeszköz a MiG és a Szuhoj repülőgépek számos típusa (MiG-29, -23, -21, illetve Szuhoj-22, -27), a Mi helikopterek különböző változatai (Mi-8, -17, -24), továbbá a légvédelmi rakétakomplexumok eltérő rendeltetésű változatai, amelyek hadrafogható állapotban tartása (például a rakéták üzemidejének meghosszabbítása), rendszeres technikai kiszolgálása, ha nem is nagy, de folyamatos megrendelést jelent az orosz félnek. Hasonló a helyzet a szárazföldi erőknél rendszeresített hagyományos fegyverzetekkel (páncélos, tüzérségi, műszaki stb.), amelyek korszerűsítése sok esetben költségkímélőbb megoldás, mint új vagy használt nyugati haditechnikai eszközök beszerzése.

A szovjet utódállamok közül a legutóbbi bővítési körben a NATO-hoz csatlakozott **balti országok** a Szovjetunió felbomlását (1991) követően politikai és biztonsági megfontolásokból megszakítottak mindennemű haditechnikai jellegű kapcsolatot Oroszországgal. A függetlenségüket visszanyert balti államok fegyveres erőiket teljes egészében nyugati eredetű (főleg svéd és finn) fegyverzettel szerelték fel, azokra építve látják el feladataikat.

Orosz értékelés szerint rövid- és középtávon a NATO-tagállamok piacán a hagyományos fegyverzetek tekintetében sikerülhet a jelenlegi piaci részesedést megőrizni, azonban ezt az igényes piaci szereplők elvárásaihoz igazodva csak kiváló minőséggel és megbízhatósággal lehet elérni, s az utóbbinak ki kell terjednie a szerviz- és alkatrészellátás magas szintre emelésére, ahogyan azt Putyin elnök valamennyi orosz fegyverexportőr számára kötelező feladatul határozta meg.

Az orosz politikai elit hosszú távú célja a formálódó európai biztonsági rendszerben aktív és az Egyesült Államokéval közel azonos befolyás elérése. Az erre vonatkozó kezdeményezéseket (igényeket) Ivanov védelmi miniszter (miniszterelnök-helyettes) és Lavrov külügyminiszter a különféle nemzetközi fórumokon már többször felvetette. Legutóbb Mihajlov hadseregtábornok, az orosz légierő főparancsnoka fejtette ki, hogy Oroszország számára előnyös lehet az európai térség biztonságát, a ballisztikus rakéták elleni védelmet szolgáló kollektív védelmi rendszerben való részvétel. Oroszország katonaföldrajzi helyzete lehetőséget ad arra, hogy az orosz rakétavédelmi eszközöket felhasználják a szomszédos európai országok oltalmazása érdekében, s az amerikaiakhoz hasonlóan egyes rakétavédelmi eszközöket más európai országokba telepítsenek, valamint orosz légvédelmi és rakétaeszközöket adjanak el az európai államoknak. Mihajlov hadseregtábornok értékelése szerint a rakétatámadást előrejelző orosz rendszerek az amerikai rendszerektől eltérően lefedik az európai országok szempontjából legfontosabb rakétaveszélyes irányokat: a közel-keletit és a dél-ázsiai. Orosz szakértők megállapítása szerint az európai rakétavédelmi rendszer létrehozható lenne akár tisztán orosz komponensekből is, de a kölcsönös biztonság és bizalom erősítése szempontjából előnyösebb lenne egy amerikai–orosz közös rendszer kialakítása, amelyhez a szükséges orosz kompatibilis védelmi eszközöket viszonylag rövid időn belül ki lehetne fejleszteni.

Oroszország azon törekvése, hogy katonailag (hardver- és szoftver-képességeivel) hozzájáruljon az európai biztonsági rendszer megteremtéséhez. Az európai űrvédelmi rendszer kialakításához, a biztonság mint komplex fogalom értelmezéséből vezethető le. Orosz felfogás szerint a biztonság valamennyi eleme (például gazdasági, szociális, katonai, ökológiai, jogi stb.) csak szoros, dinamikus kölcsönhatásban képesek egy adott ország, emberek csoportja, vagy éppen földrajzi térség biztonságát garantálni. Ebből nem lehet bizonyos területeket kiemelni, vagy meghatározott kérdéskörre leszűkíteni egyes országok hozzájárulását, hozzáférését, mert az biztonságuk relatív csökkenéséhez vezethet. Oroszország gazdasági, történelmi, földrajzi szempontból ezernyi szállal kapcsolódik az európai kultúrkörhöz tartozó fejlett európai országokhoz, és globalizálódó világunkban saját biztonsága növelése érdekében természetes törekvésének tekinti, hogy katonai, s ezen belül haditechnikai téren együttműködni kíván a NATO-tagállamokkal.

A haditechnikai együttműködés felsorolt formáit elemezve megállapítható, hogy Oroszország az űrkutatás, a rakétavédelem, a repülőeszközök és a hagyományos fegyverzetek terén törekszik mélyebb, politikamentes együttműködésre (kutatás–fejlesztés, technológiák kidolgozása, közös gyártás) az egyes NATO-tagállamokkal, amely a gazdasági előnyök mellett minden konkrét esetben a védelmi képességek növelését, a haditechnikai és fegyverzeti eszközök élettartamának meghosszabbítását eredményezik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Sz. Sztjepasin:
Vojenno-tyehnyicseszkje szotrudnyicsesztvo Rossziji na rubezse vekov.
Finanszovij kontrol Könyvkiadó, Moszkva, 2002. 24-33. o.
- V. Litovkin: *Russia – NATO, marriage of convenience.*
A RuBo@rd internetes weboldalról letöltve, 2006. november 24.
- Denisov: *Military-technical cooperation between Russia and foreign countries.*
Az fstvs.gov.ru internetes weboldalról letöltve, 2006. november 28.
- A. I. Nikolaichuk: *On military-technical cooperation of the Russian Federation with foreign countries.*
A globalsecurity.com internetes weboldalról letöltve, 2006. november 22.

**TERMINÁLSZOLGÁLTATÁS –
AZ EGYSZERŰSÍTÉS ESZKÖZE?**

A felderítő rendszerekkel szemben megnövekedtek a követelmények, és egyre hangsúlyosabban jelentkeznek az adatszerző- és adatfeldolgozó munka támogatására kifejlesztett célprogramok iránti igények. A rögzített adatok biztonságos tárolása és az adatbázisok kezelése nagy kihívások elé állítja napjaink informatikai szakembereit.

A felmerült problémákra az egyik megoldás a terminálszolgáltatás bevezetése. A terminálok használatán alapuló rendszerek az informatikai biztonság feladatainak teljes körű betartásán túl a kommunikációs vonalak jobb kihasználására, vagy a helyi számítógépek erőforráshiánya okozta problémákra is megoldást jelent.

A Windows-alkalmazások központosítása minőségileg alakítja át az alkalmazott informatikai rendszer felépítését. A vastag személyi számítógépek felváltása vékony kliensekkel az alábbi – a költségcsökkenésben is megmutatkozó – előnyökkel jár:

- teljes körű felügyelet a munkahelyek fölött;
- magas szintű adat- és üzemeltetési biztonság (adatlopás, vírustámadás ellen, hackelés kiküszöbölése);
- új alkalmazások gyors bevezethetősége az összes felhasználó számára, egyetlen telepítéssel;
- új munkaállomás telepítése gyakorlatilag egyenlő a hálózatra kapcsolással, valódi plug-n-play;
- a vékony kliensnek nincs mechanikus alkatrésze, elronthatatlan;
- jelentős költségmegtakarítás az üzemeltetésen (a vastag PC-k teljesítménye 65–220W, míg a vékony klienseké 12–30 W), a kommunikációs és helyi struktúra kiépítésén, a kliensgépeken (a vékony kliensek nem tartalmaznak mozgó alkatrészeket, ezért hosszabb az élettartamuk és teljesen zajmentesek);
- az informatikai személyzet kapacitásai az alacsony hatékonyságú számítógépes problémamegoldásról a stratégiai IT feladatok felé irányíthatók.

A vékonykliens-technológia folyamatos fejlődésének köszönhetően az összes elvárható helyi funkciót támogató eszköz kapható a piacon. A vékony kliensek a szokásos Citrix ICA és MS RDP protokollok mellett hagyományos terminál-emulációkat (ANSI, DEC VT, X, IBM 3270, 5250 stb.) is kezelnek, egyes modelleken helyi internetböngészők is futtathatók.

A Windows terminálszolgáltatások bevezetésének tipikusan három fő célját különböztetjük meg:

- A vékonykliens-rendszer kiépítése.
- A távoli alkalmazás-elérés biztosítása.
- Az alkalmazás közzététele.

■ A vékony kliens rendszer kiépítése

A felhasználóknál lévő szabványos hálózati és személyi számítógépekre alapuló infrastruktúra készen áll arra, hogy hatékony szolgáltatásokat nyújtson. ERP, SCM, CRM, e-learning, groupware – és még hosszan sorolhatjuk azokat a divatos rövidítéseket és kifejezéseket, melyek mögött valóban hasznos funkciók ígérete rejlik. Mire mindezek a szolgáltatások megvalósulnak a számítógépes hálózatokon, szinte kezelhetetlenül bonyolult, heterogén, állandó karbantartásra szoruló rendszert kapunk.

Az elmúlt évek informatikai rendszereire jellemző a PC-s kliensek használata. A személyi számítógép – az általánosan használt irodai és a napi tevékenységet segítő eszközökön túl –, a legfontosabb alkalmazásokat kiszolgáló központi szerver alapú rendszerek elérésére is szolgál. Az utóbbi mintegy tíz évben elterjedt úgynevezett *kliensszerver* felépítésű alkalmazások megkövetelik bizonyos kliensfunkciók számítógépekre történő telepítését. Ezek biztosítása és egymáshoz illesztése, a hálózati feltételek megteremtése sok erőforrást igényel, a kialakuló rendszer bonyolulttá válik. Az egyéni kialakításból, testreszabhatóságból adódó előnyök elhalványodnak azok mellett a nehézségek mellett, amelyek a szükségszerűen heterogénné váló informatikai rendszerből adódnak.

A számítógépes eszközállomány fenntartása és üzemeltetése, időnkénti megújítása jelentős anyagi és emberi erőforrásokat emészt fel minden szervezetben, ahol nagy számú személyi számítógépet alkalmaznak. Az informatikai eszközállomány a szakmai vezetőknek naponta teremt kisebb-nagyobb fontosságú döntéshelyzeteket, az informatikai személyzetet pedig folyamatosan hibafeltáró, beavatkozó, korrigáló jellegű feladatokkal látja el. Az utóbbi években hetente jelennek meg az operációs rendszerek és a rátelepített alkalmazások javításai, frissítései, amelyek széttelepítése vagy rengeteg élőmunkát, vagy pedig további kiszolgáló hardver- és szoftverelemeket igényel.

Hagyományos munkaállomás

Terminál-munkaállomás

A vékony kliens egytizenötöde a mikrotorony munkaállomásnak

A hagyományos és a terminál-munkaállomás

A folyamatosan magas szintű emberi- és anyagi befektetések eredményessége kétes, az informatikai igények krónikus kielégítetlensége és a napi gyakoriságú üzemeltetési gondok általában személyes és hivatali konfliktusok forrását jelentik. A számítógépes rendszer fenntarthatóságát legegyszerűbben a centrális kialakítás, a központi terminálszerverekre alapozott alkalmazás és kiszolgálás biztosítja. Egy ilyen kiépítésben a kliensek egyszerűek (vékonyak – mivel csak terminál funkciót töltenek be), tehát adatot vesznek be és jelenítenek meg. A kliensoldali egyszerűség biztonságot, megbízhatóságot eredményez. A rendszer komplexitása egy ponton, a kiszolgáló központban, a szervereken jelentkezik. Az eredőrendszer összességében egyszerűbb, ennek megfelelően megbízhatóbb, könnyebben alakítható (rugalmas), és alacsonyabb humán- és anyagi ráfordításokkal üzemeltethető.

Az NT Server 3.51 és a Citrix WinFrame 1.7 verzió megjelenése óta van lehetőség arra, hogy a Windows-alkalmazásokat központi terminálszerverekről szolgáljuk ki. A terminálszolgáltatások a Windows 2000 és Windows 2003 Server szoftvercsomagok beépített részét képezik.

■ A távoli alkalmazás-elérés biztosítása

A Windows terminálszolgáltatások alkalmazásának leggyakrabban az a célja, hogy lehetővé tegye központi Windows-alkalmazások futtatását távoli hálózaton keresztül is. Tipikus helyzet, hogy a központi, helyi hálózaton futó alkalmazásokat olyan távoli telephelyeken is használni kell, amelyek szerény hálózati sávszélességgel kapcsolódnak a központhoz. A terminálműködés lényege, hogy az eszközök – valódi végberendezésként – csak adatot vesznek be és jelenítenek meg. A PC-s kliensekkel ellentétben, az adatfeldolgozásban nem vesznek részt, ezért nagy mennyiségű adatot nem forgalmaznak a hálózaton. Általános irodai, adatfeldolgozó alkalmazási környezetben a terminálok sávszélesség-igénye 25–30 kb/s. Az osztott (replikált) adatokkal megoldott távoli munkával szemben a terminálkiszolgálás jóval nagyobb adatbiztonságot eredményez, mivel a kritikus fontosságú adatok nem kerülnek ki a központi rendszerből.

■ Az alkalmazás közzététele

Gyakori probléma, hogy a használni kívánt alkalmazás erőforrásigényei túlzottak a munkahely kapacitásaihoz képest, vagy éppen a munkahelyek távolsága, esetleg nagy száma miatt a helyi telepítés nem vállalható. A terminálkiszolgálás bevezetésével lehetőség van a teljes Windows-munkafelület (asztal) helyett csak egy-egy alkalmazás szolgáltatásait közzétenni, publikálni. A terminálszerverről központilag közzétett alkalmazás ikonját akár automatizált, távoli telepítéssel fel lehet helyezni a kiválasztott felhasználók Windows-munkafelületére, akik az alkalmazást ugyanolyan módon indíthatják a saját gépről, mind a többi, helyi programot.

A különböző kiegészítőkkal (Web Interface, Secure Access Manager) weboldalon megjelenő hivatkozásként (link) is kijánlhatóak az alkalmazások. Ez esetben – az egyre inkább univerzális kliensnek tekintett – böngésző elég arra, hogy a központi alkalmazásokat futtasson, így a webes kezelésére nem, vagy csak nehezen átírható alkalmazások is azonnal publikálhatóak a weboldalon.

A terminált kiszolgáló rendszer felépítése

A terminálszerver-hardverrel szemben két alapvető elvárás fogalmazható meg: a teljesítmény és az üzembiztonság. A Windows terminálszerveres rendszerekben egy-egy szervergép tipikusan 30–80 terminálmunkahelyet szolgál ki. Az egy szerverről működtetett munkahelyek száma elsősorban az alkalmazások és a felhasználás jellegén múlik. Átlagos irodai környezetet feltételezve, ahol a szöveges táblázatszerkesztési feladatokon túl e-mail kezelés, böngészés, és host alapú alkalmazás van használatban, a jelenlegi technikai szintű kétprocesszoros szervergéppel 60–100 aktív felhasználót is ki lehet szolgálni. Ez a processzortechnika fejlettségén túl annak is köszönhető, hogy az ilyen típusú rendszerben az erőforrások kihasználási hatékonysága jóval kedvezőbb, mint az asztali számítógépek esetében. Egy nagyobb kliensszámú rendszert általában nem a teljesítmény, hanem az üzembiztonsági megfontolások miatt indítanak kettő vagy több szervergéppel. Ilyenkor célszerű fizikailag teljesen azonos kiépítésű gépeket választani, az egyes szoftverkonfigurációk és hardverelemek kompatibilitása miatt. A szerverek kapacitása üzemeltetői eljárásokkal vagy szoftverszolgáltatásokkal automatikusan is megosztható. A szerverek üzembiztonsága hardveres hibatűrést nyújtó eszközökkel is javíthatók: lemeztükrözéssel, vagy redundáns tápegységekkel.

A Windows terminálszolgáltatás tipikusan vízszintesen bővíthető, azaz a feldolgozó kapacitás a szerverek számával (a szerverfarm méretével) szinte egyenes arányban növelhető.

A vékony kliens és a smartcard

Az informatika az „erős hitelesítés” (Strong Authentication) gyűjtőkifejezést alkalmazza a jelszavas védelemnél hatékonyabb eszközökre. Ez egyben minősíti is a felhasználói azonosító és jelszó párosból álló hitelesítési eljárást. Annak ellenére, hogy a biztonság egyre fontosabb szempont, mindenki nagyon sok „titkosan” triviális jelszót ismer a környezetében. A smartcard-eszközökre alapozott hitelesítés az egyik legelterjedtebb hitelesítési módszer. Az informatikai rendszer kiemelkedően biztonságos, ha smartcard-hitelesítést alkalmazunk.

A vékonykliens-rendszerek bevezetésének fontos oka, hogy a számítógépes rendszerek biztonsága, támadhatósága jelentős üzleti, működési kockázatot jelent az üzemeltető szervezeteknek. A vékony kliens nem tárol adatot, nincs helyi adathordozó eszköze (floppy, CD stb.), nem futtat olyan programot, amely vírussal fertőzhető lenne, vagy éppen vírust terjeszthetne. A vékony kliensen egyetlen biztonsági visszaélés lehetséges: az illetéktelen hozzáférés, azaz lopott azonosító és jelszó használata. Ennek is gátat szab az a megoldás, mely megfelelő hardver–szoftver összeállításban smartcard-hitelesítéshez köti a vékony kliens használatát. Bizonyos összeállítások a kártya egyéb alkalmazásait is megengedik, mint például az elektronikus aláírást, titkosítást.

Bejelentkezés kártyával

Már évek óta ismertek olyan megoldások, amelyek lehetővé teszik, hogy a felhasználóhoz kapcsolt és a smartcardon tárolt adatok alapján történjen az eszköz és a terminálszolgáltatások használata. Ezek a megoldások azonban szigetként működtek, az azonosítók nem egy egységes címjegyzékbe vagy PKI rendszerbe tartoztak, hanem egy külön, csak erre a célra létrehozott adatbázisban kellett ezeket nyilvántartani. Windows 2000 és 2003 Server és meghatározott vékony kliensek és kártyatípusok használatával nem kell a vékony kliens felhasználók azonosítóit külön kezelni. A smartcardhoz rendelt X.509v3 típusú tanúsítványok alapján a Microsoft Active Directory végzi a hitelesítést, tehát nem kell külön adatbázist, címjegyzéket létrehozunk. Ugyanazt a szolgáltatást használjuk, amely általában a PC-felhasználók hitelesítését is végzi.

A terminálszerver kiegészítő szoftvere külön kommunikációs csatornán biztosítja a vékony klienseken a smartcard kezelést. Ennek köszönhetően a bejelentkezésen túl a kártya elektronikus aláírásra is alkalmazható. MS Outlook, Lotus Notes levelező klienseken X.509v3 szabványú aláírásokkal lehet ellátni a leveleket, vagy Word, Acrobat és egyéb formátumú iratokat hamisíthatatlanná tenni.

A vékonykliens-rendszereken a smartcard felhasználásának van egy nagyon kényelmes, látványos és egyes esetekben igen praktikus felhasználása: *a munkakapcsolatok (session) hordozhatósága*. A terminálszerver-rendszerek szolgáltatásai alapján az interaktív munkát bármely pillanatban, bármilyen módon (akár a munkahely kikapcsolásával is) meg lehet szakítani, az adatvesztés legkisebb veszélye nélkül. Miután a munkakapcsolat visszaállt, az egyes programok pontosan ugyanabban az állapotban várják a felhasználót, mint amelyben a munkát megszakította. A vékony kliensek beállíthatók olyan működésre, hogy a smartcard kihúzása azonnal bontsa a munkamenetet, majd a behelyezése után (ugyanabba vagy bármely más munkahely olvasójába), onnan folytassa a munkát, ahol megszakították.

Ez a megoldás a kényelmen kívül biztonsági előnyökkel is jár. A helyiségekbe való bejutást szabályozó ún. közelítő (proximity) és a smartcard-képességek egy kártyában is egyesíthetőek. A vékonykliens-rendszer és a kártyák alkalmazásával elérhető, hogy a munkahelyeket a dolgozók nem fogják használatra alkalmas állapotban hagyni, mikor felállnak az asztaltól, annál az egyszerű oknál fogva, hogy a kártyára szükségük van a helyiségből való kilépéshez, vagy más helyiségekbe való bejutáshoz, így elérhető az, amit egyéb módszerekkel általában igen nehéz: *a biztonsági rendszabályok betartása és betartatása*.

Példák a vékony kliensek bevezetésének előnyeire

A Windows terminálszerver-technológia ésszerű és gazdaságos alternatívája a kaotikus és drága számítógépes munkahelyi hálózatoknak. A Windows-terminálszolgáltatás hatékonyan segít az alábbi, tipikus problémákon:

- amikor távoli, korlátozott szélességű kommunikációs vonalakon elérhető munkahelyeket kell bekapcsolni a központi alkalmazások körébe;
- bár a hálózati kapcsolat lehetővé tenné, biztonsági okokból nem kívánjuk az asztali és hordozható PC-munkahelyekre szétszórni a kritikus fontosságú adatainkat;
- amikor a sok felhasználót érintő változtatásokat (frissítések, verzióváltások, új alkalmazások bevezetése) kell az informatikai szolgáltatásokon átvezetni.

Ez utóbbi megoldásában a terminál kiszolgáló felépítés egyik előnye, hogy a központi szervezésnek köszönhetően a széleskörű változtatásokat is „egy csapásra” végre tudjuk hajtani. A változáskezelés (change management) gyorsasága, rugalmassága pedig közvetlen üzleti sikerességi tényező.

A Roto Elzett vállalat informatikai vezetése nemzetközi szinten fogalmazta meg a fejlesztési elveket, irányokat, amelyben a rendszer központi vezérelhetősége kapta a legfontosabb hangsúlyt. A Németországban telepített központi SAP rendszer a vállalatcsoport teljes tevékenységének átláthatóságát és szabályozhatóságát biztosítja. A Roto új elképzelései szerint a helyi rendszereket is biztonságosabbra kellett vasalni. A biztonságosabb, kezelhetőbb rendszer kialakításában a hálózati számítástechnika, a vékony kliensek és a vastag kiszolgálók alkalmazásában találták meg a megfelelő utat.

A Roto egyik szervezete – a helyi hálózati Token-Ring rendszerről Ethernetre áttérve – vékonykliens-eszközökre cserélte a korábbiakat. A szervezet két terminálszervert és mintegy 100 vékony klienset üzemeltet. Lotus Notes, MS Office, SAP és számos kiegészítő alkalmazás fut a két központi gépen. A mintegy hatévtényi üzemeltetési tapasztalat azt mutatja, hogy a terminálszerveres rendszer biztonságos, jól kézben tartható, magas szintű a rendelkezésre állás, és szolgáltatásokról sem kellett lemondani.

2001-ben az egyik legnagyobb magyar iparvállalat általános irodai és speciális mérnöki alkalmazások céljára épített ki Windows terminálszerver-rendszert. Tekintettel a jelentős (120 fő feletti) induló felhasználó létszámra és az erőforrás-igényes mérnöki alkalmazásokra, három négyprocesszoros IBM xSeries szerver alkotta a szerverfarmot. A terhelés dinamikus elosztásáról a Citrix MetaFrame XP termékbe beépített Load Balancing szolgáltatás gondoskodott. 2004 végén a kiszolgáló együttes megújult, IBM BladeCenter szerverekre és SAN háttértárra telepítették át a felfrissített és mintegy 200 felhasználósra bővült rendszert. A felhasználók zöme SUN SunRay vékony klienseken veszi igénybe a terminálszerver nyújtotta 32-bites Windows-alkalmazásokat. Több felhasználó – kihasználva a Citrix ICA protokolljának szerény sávszélesség igényét –, a vállalati hálózaton keresztül, távolról kapcsolódik a rendszerhez. A Sun/Unix alkalmazások távoli elérése is könnyebbé vált a Citrix MetaFrame for Solaris szoftvernek köszönhetően.

Összegzés

Az elmúlt néhány évben a felderítő rendszerekben alkalmazott számítástechnikai eszközök mennyisége jelentősen megnőtt. A különböző beszerzésekből származó eszközök kiépítettsége és teljesítménye eltérő, miközben egyre fontosabb szerepet kap az informatikai biztonság kérdése. A vékony kliensek használatán alapuló rendszerek az informatikai biztonság feladatainak teljes körű betartásán túl a kommunikációs vonalak jobb kihasználására, vagy a helyi számítógépek erőforráshiánya okozta problémákra is gyors megoldást jelent. A rendszer megkönnyíti a távoli elérést és az alkalmazások központi bevezetését is.

A vékonykliens-rendszerben a munkahelyi funkcionalitás alapvetően nem a helyi munkaállomástól, hanem a központi géptől és a hálózattól válik függővé, így vonzó alternatíva azok számára, akik már megszenvedték a számítógépes hálózatok üzemeltetési „kínjait”. A terminál módú rendszer biztonsága mellé a személyi számítógépes alkalmazások funkciógazdagsága és kényelme párosul. A Windows terminálszolgáltatásokra alapozott megoldások már több éve megvalósíthatók, a központosított felépítés ismert előnyeit nyújtva jelentősen könnyítik, leegyszerűsítik az IT rendszer üzemeltetését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fodor György: Hálózatok és rendszerek. Budapest, 2004, Műegyetem Kiadó.
- Andrew S. Tanenbaum: Számítógép-hálózatok Budapest, 2004, Panem Könyvkiadó.
- Tom Thomas: Hálózati biztonság Budapest, 2005, Panem Könyvkiadó.
- Esettanulmányok: www.polygon.hu.

**A FELDERÍTÉS KORSZERŰ, BIZTONSÁGOS ESZKÖZEI –
A PILÓTA NÉLKÜLI FELDERÍTŐ REPÜLŐGÉPEK (UAV) ***

A Felderítő Szemle Szerkesztőbizottsága rendszeresen kap visszajelzéseket a periodikában közreadott témákról, azok tartalmáról és felhasználhatóságáról. A katonai felderítés technikai eszközeivel kapcsolatos igényt érzékelve, azzal a nem titkolt szándékkal adjuk közre az alábbi tanulmányt, hogy a más területekkel foglalkozók szakmai érdeklődését is felkeltsük a technikai jellegű és tartalmú írások iránt.

BEVEZETŐ

Az ellenséges állások és erődítések levegőből történő kikémlésének a gondolata már több mint kétszáz éves múltra tekint vissza. Az első ilyen jellegű kísérletet, próbálkozást a francia hadmérnöki testület egyik hadnagya végezte 1793-ban, ami olyan sikerrel kecsegtetett, hogy egy évvel később ballonnal sikeresen végrehajtották az első levegőből történő harcér-felderítést, megfigyelést. Ma az ellenség tevékenységének, helyzetének a kiértékelésére másodpercek állnak rendelkezésre, ezért az ilyenfajta módszerek elavultak. Lényegesen jobbat, hatékonyabbat, biztonságosabbat kellett feltalálni és alkalmazni, amelyek közül az utóbbi néhány évtizedben világszerte fellendült a pilóta nélküli felderítő repülőeszközök (UAV) fejlesztése, gyártása, és felderítési céllal a legkorszerűbb megfigyelő eszközökkel, érzékelőkkel történő ellátása.

Mindenekelőtt célszerű a cím jelentését tisztázni, ami nem is olyan egyszerű, miután már maga a névadás sem egyértelmű. Hivatalos fordítás szerint az UAV angolul Unmanned Aerial Vehicle – Pilóta nélküli légi jármű, németül Unbemannte Luft-Fahr Zeuge, ami lényegében ugyanazt jelenti. Korábban RPV (Remotely Piloted Vehicles – Távirányítású repülő jármű, vagy Repülő robot, német nyelvtérületen a Drohne – Here, zümmögő elnevezések is használatosak voltak. A német harci változatot Kampfdrohne – Harci here; angolul UCAV (Unmanned Combat Aerial Vehicle – Pilóta nélküli harci légi járműnek) nevezték. A továbbiakban az egyszerűség kedvéért, általánosságban célszerű az UAV – Pilóta nélküli légi jármű elnevezést használni, a nemzetközi szóhasználatban is ez honosodott meg.

Az UAV saját hajtóművel ellátott, különböző felderítő eszközökkel, műszerekkel felszerelt, újra felhasználható, önállóan vagy távirányítással működő pilóta nélküli légi jármű. Az egyik lényeges különbség a különböző rakéták és az UAV között abban van, hogy az UAV bevetés, alkalmazás után ismét visszatérhet. Ez vonatkozik az úgynevezett harci UAV-ok, az UCAV-ok alkalmazására is.

* Első rész. A tanulmány folytatása a 2007/1. számban olvasható.

Rövid történeti visszatekintés

Az első ilyen jellegű repülőeszközt CL–89 típusjelöléssel az 1970-es években alkalmazták először a német hadseregben. Ezt követte a CL–289 felderítő változat, amelyet később még a balkáni háborúban is sikeresen alkalmaztak. Az első, viszonylag kiterjedt harci alkalmazásuk az amerikaiakhoz kötődik, Vietnámban mintegy 3500 bevetésben, főként felderítési és zavarási céllal alkalmazták. A gépek 84%-a bevetés után már visszatért. Ezeket az első változatokat – fokozatosan – egyre fejlettebb, elsősorban légi felderítésre alkalmas típusok követték.

CL–289 típusú UAV indítása Boszniában (fotó: EADS)

A vietnami háború után az UAV-ok iránt csökkent az érdeklődés. Egyedül Izrael szorgalmazta az ún. RPV-k (távírányítású repülő jármű) fejlesztését, melyeket aztán az arabokkal vívott háborúiban (1973, 1982) eredményesen alkalmazott is. Csak a második Öböl-háború pozitív tapasztalatai vezettek jelentős változáshoz az addig mostohán kezelt UAV technológiai fejlesztés ügyében. Azt követően szinte lélegzetelállító fejlesztés kezdődött, mindenekeelőtt az Egyesült Államokban, de több nyugat-európai országban is.

A V–1 „repülőbombát” követően, a második világháború után végül is kifejlesztették a pilóta nélküli repülő eszközök korszerű típusait, melyek ma – kívánság szerint érzékelőkkel, vagy harci eszközökkel felszerelve –, éppen a napjainkban kialakult konfliktusokban eredményesen alkalmazhatók, bevethetők. Az UAV-ok napjainkban a korszerű harctereken, de a béketámogató, illetve béketeremtő műveletek során is egyre nagyobb szerepet játszanak.

AZ UAV RENDSZER FŐBB ELEMEI

Az UAV rendszer több mint egy hasznos teherrel ellátott, önállóan vagy távvezérelve repülő szerkezet. Általában a következő főbb elemekből, alrendszerekből tevődik össze:

■ A repülőszerkezet

A szerkezet felépítése hasonló a repülőgépekéhez. Magába foglalja a gép törzsét, szárnyakat, vezérsíkokat, futóműveket. Általában a gép törzsében helyezik el az üzemanyagtartályt, a hajtóművet, a leszállásnál használt ejtőernyőt, valamint a kommunikációs berendezéseket. Itt helyezik el a fedélzeti elektronikai eszközöket, valamint a repülést vezérlő berendezéseket.

■ Az érzékelő szenzorok, felderítő berendezések, adattovábbító eszközök

A légi felderítés fontos elemei a repülőszerkezetre szerelt **érzékelők, szenzorok**. Több fajtájuk és típusuk ismert. A légi felderítésben elsősorban a látható fény-, az infravörös és a rádióhullám tartományban működő szenzorokat alkalmazzák. A gyűjtött információk továbbítása, valamint a repülőeszköz irányítása különböző hullám tartományban működő **adattovábbító csatornák** segítségével történik, ezek biztosítják a repülőeszköz előre megtervezett útvonalon történő repülésének irányítását, ellenőrzését, szükség esetén korrigálását. Lehetőség van az információ továbbítására a felderítő repülőeszköztől közvetlenül a csapásmérő eszközökhöz is. A földi állomásra **eljuttatott információ feldolgozás után továbbítható** a különböző szintű vezetési pontokra, műveleti központokba, vagy akár a tűzfegyverekhez is.

■ A start- és leszállító rendszer

A pilóta nélküli repülőeszközök egy része képes közvetlenül a föld felszínéről, vagy akár kézből indítva is felszállni. Vannak olyan típusok, amelyeknek az indításához indítóállványra, sínre van szükség. Ez legtöbb esetben a földön, jármű rakfelületén, vagy egy-, kéttengelyes utánfutón elhelyezett indítósín. Ezen eszközök jelentős része képes kedvezőtlen időjárási viszonyok között is repülni. **A feladat végrehajtása utáni visszatérésre** is több lehetőség van. Néhány eszköz képes a repülőgép-vezetők által vezetett repülőgépekhez hasonlóan leszállni. Vannak azonban olyan eszközök, amelyek ejtőernyő segítségével egy zsák nagyságú leszállópályára, vagy landolópárnára ereszkednek le.

■ A műveletirányító földi irányító és ellenőrző állomás

A földi állomás szerepe a művelet megtervezése, a repülőeszköz irányítása, az általa gyűjtött felderítési információk fogadása, feldolgozása és továbbítása. Az állomást fedezékekben, de legtöbb esetben zárt utánfutókban, konténerekben helyezik el. Ezek a konténerek gyorsan mozgathatók, de szállító repülőgépeken (C-130, C-141) légi úton is szállíthatók. A földi állomáson helyezik el a művelettervező munkahelyet, a légi jármű irányítását végző operátor, valamint a kiértékelők munkahelyeit. **A művelettervezők** készítik a navigációs, a kommunikációs, a

szenzorok működési és információtovábbítási terveit. A művelet végrehajtása során a terveket folyamatosan pontosítják a felderítési igények, valamint az ellenséges hadrend változásának függvényében. A légi jármű **operátora** végzi a repülőeszköz folyamatos irányítását, valamint a szenzorok működésének ellenőrzését. Az **értékelők** feladata a beérkezett információk kiértékelése.

■ **A támogató, kiszolgáló, karbantartó és javító részleg**

Ez a rendszer biztosítja a folyamatos hadrafoghatóságot. Ide tartozik a folyamatos, megszakítás nélküli üzemelést biztosító energiaellátó berendezés, a földi állomás klímáját biztosító légkondicionáló berendezés, a javító- és tartalékanyag-készlet, a teszt- és hibaelhárító berendezés.

AZ UAV-OK CSOPORTOSÍTÁSA

Nagyság szerint

Egyfajta nagyságrend szerinti felosztás az alábbiak szerint lehetséges:

Kategória	Jellemzők	Hatótávolság	Alkalmazási magasság	Alkalmazási időtartam	Hasznos teher
HALE	Nagy magasság, hatótávolság és teherbírás	> 1000 km	> 15 000 m	24–40 óra	1 tonna
MALE	Közepes magasság, hatótávolság és teherbírás	> 500 km	< 15 000 m	24–48 óra	400 kg
TUAV	Harcászati UAV	10–200 km	7600 m-ig	3,5–40 óra	4–200 kg
MUAV	Mini UAV	< 10 km	250 m-ig	2 óráig	
MAV	Micro UAV	< 10 km	250 m-ig	1 óra	

Megjegyzés:

- HALE – High Altitude Long Endurance – Nagy magasságú, hatótávolságú és teherbírású
- MALE – Medium Altitude Long Endurance – Közepes magasságú, hatótávolságú és teherbírású
- TUAV – Tactical Unmanned Aerial Vehicle – Harcászati pilóta nélküli légi jármű
- MUAV – Mini Unmanned Aerial Vehicle – Mini pilóta nélküli légi jármű
- MAV – Mikro Unmanned Aerial Vehicle – Mikro pilóta nélküli légi jármű

Katonai alkalmazhatóság szerint

Az UAV-okat katonai alkalmazhatóság szerint, (egy változatban) az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

- támogató feladatok (felismerés, adatgyűjtés, vezetéstámogatás és kommunikáció);
- felderítés leképezéssel és/vagy jelfogó szenzorokkal;

- légi szállítás;
- ellenség leküzdése elektronikus ellenintézkedésekkel, zavarással, a rádióelektronikai harc eszközeivel;
- földi és légi célok valós leküzdése.

Az alábbi táblázat néhány jelenleg alkalmazott típus főbb harcászati-technikai adatait, jellemzőit tartalmazza:

Gyártó cég	Típus	Súly (kg)	Fesztáv (m)	Hasznos terhelés (kg)	Csúcs-magasság (m)	Működési idő (óra)	Osztálya
Northrop Gruman	Global Hawk	11 600	35,4	900	19 000	36	HALE-UAV
General Atomics	Predator B-001	4 500	19,5	680	15 900	25	HALE-UAV
EADS	Eagle	3 600	26,0	500	13 500	23	MALE-UAV
Elbit/Israel	Hermes-1500	1 500	15,3	350	9 200	24	MALE-UAV
EADS	Eagle	1 150	16,3	250	7 500	23	MALE-UAV
IAI/Israel	Heron	1 100	16,6	250	9 200	50	MALE-UAV
IAI	Hunter	730	8,9	110	4 600	12	TUAV
General Atomics	Predator A	690	14,9	200	7 600	40	TUAV
Elbit/Israel	Hermes-450	450	10,7	n. a.	5 500	20	TUAV
IAI/Israel	Ranger	275	15,1	45	4 600	5	TUAV
AAI corp./ USA	Shadow-600	265	6,8	40	4 800	13	TUAV
Rheinmetall Defence Electronics	KZO	160	3,4	25	3 500	3,5	TUAV
EMT/ Penzberg	X-13	130	5,1	30	3 100	6	TUAV
EMT/ Penzberg	LUNA	30	4,2	4	3 000	3,5	TUAV

AZ UAV-OK LEHETSÉGES FELADATAI ÉS ALKALMAZÁSA A KORSZERŰ FEGYVERES ERŐKNÉL

Az UAV-ok lehetséges katonai feladatai közül napjainkban kiemelkedik a felderítésben jelenleg betöltött és a jövőben még magasabb szinten betölthető szerepük. A (légi-) felderítés és megfigyelés az UAV-ok számára széles körű feladatspektrumot jelent. Az a tény, hogy nincs ember a fedélzeten, nagyon fontos tényező. Az UAV-ok bármilyen jellegű terület felett repülhetnek, olyanok felett is, ahol egy pilóta által vezetett repülőgép megjelenése túl nagy rizikót jelentene. Ezen túlmenően az UAV-ok olyan jellegű feladatokat is képesek teljesíteni, amelyeket az ember pilótafülkében csak nehezen, vagy egyáltalán nem képes végrehajtani. Ezek a repülőgépek extrém időtartamig és igen nagy magasságokban (18 300 méterig) képesek repülni. A bevetési körzetek a felderítendő területen is nagyon sokrétűek, és veszélyesen szélsőséges jellegűek.

A felderítési céllal történő alkalmazás

A lehetséges felderítési fajták, nemek és módok felvázolása jelen esetben nem szükséges és nem is lehet feladata ennek az írásnak, elég talán csupán annyi utalás, hogy **az UAV-ok a levegőből végrehajtható szinte valamennyi katonai felderítési feladat végrehajtására alkalmasak.**

Az UAV-ok felhasználásának leggyakoribb esete napjainkban felderítő repülő eszközként történő alkalmazásuk. A fejlesztések elején még maximum csak két érzékelőt lehetett elhelyezni és egyidejűleg alkalmazni a fedélzeten, napjainkban – az elektronika miniaturizálásának a korában – már több érzékelőrendszer is elhelyezhető és működtethető egy időben. A modulrendszerű felépítési lehetőség is „varázsvesszőnek” számít ebből a szempontból napjainkban. Ez nemcsak a szenzorok kicserélhetőségére korlátozódik, hanem több szenzor integrációját is jelenti. A modulrendszerű felépítés azonban elsősorban csak kisméretű szenzorok beépítését teszi lehetővé.

A vizsgálatok jelenleg még azt mutatják, hogy a korlátlanul elhelyezhető szenzoroknak egyelőre vannak határai, amelyek elsősorban a hordozó repülőgép hasznos teherhordó képességétől, a rendelkezésre álló elhelyezési tértől, a szenzorok működéséhez rendelkezésre álló energia mennyiségétől függnék.

Harcászati felderítés (zászlóalj és dandár szinten)

Azok az UAV-ok, melyek zászlóalj és dandár szintű harcászati felderítést végeznek, igen kis méretű és kis teljesítményű rendszerek. A felderítés mélysége a közel-hatósugarúaknál („Close Range”) 10–20 km, illetve a rövid hatósugarúaknál („Short Range”) 70 km-ig. Kezelésük, működtetésük többnyire egyszerű, kiszolgálásukhoz kevés számú szakemberre van szükség, logisztikájuk is csekély mértékű. **Előnyük** a gyors bevetetőségük, harcászati mozgathatóságuk, **hátrányuk** a behatárolt alkalmazhatósági idő és a csekély hasznos teher (azaz az érzékelők teljesítőképessége), valamint az időjárással szembeni viszonylagos érzékenységük.

A harcászati UAV-ok felderítési feladatai elsősorban a harcsterületen vannak: nagy hatótávolságú tüzérségi állások felderítése, felderítés az ellenség harcrendjének közeli mélységében, a harcászati vezetési szint érdekelt ségi területein.

Ez a fajta felderítési igény az egyszerű, olcsó és igen rugalmasan alkalmazható rendszerek létéből fakad, azonban mégsem csak hagyományos harc feladatokra alkalmazhatók. Az ilyen rendszerek éppen a **békétámogató műveletek során vethetők be igen nagy haszonnal és hatá sfokkal.** Egyszerű megoldásuk, kis terjedelmük lehetővé teszi viszonylag könnyű és gyors áthelyezésüket (légi szállítással) és bevetésüket különösebb logisztikai biztosítás és infrastruktúra nélkül. További előnyük, hogy üzemeltetésük néhány fővel megoldható, az erre történő kiképzés egyszerű, ami a nagyfokú személyi rotációt tekintve igen jelentős tényező.

Természetesen ezek a harcászati szinten alkalmazott UAV-ok bevethetőek természeti és egyéb katasztrófák esetén is (keresés–kutatás, mentés, erdőtűzek, árvizek stb.), valamint más erők támogatására is (területvédelem, határvédelem). Jelenleg az ilyen jellegű eszközök közül (például) a német fegyveres erőknél a „Luna”, a brit fegyveres erőknél pedig a „Sender” elnevezésű UAV áll szolgálatban.

Harcászati–hadműveleti felderítés (hadosztály és hadtest szinten)

A legtöbb, jelenleg alkalmazott UAV főként a katonai középszintű vezetést szolgálja. Ezen a szinten lényegében az alábbi feladatokat teljesítik:

- célfelderítés;
- tüzéségi megfigyelés;
- hatékonyság (elért tüzéségi hatás) felmérése;
- a kialakult helyzet felderítése.

A földfelszíni célok egy részének, például az ellenséges tüzéségi tüzelőállásoknak a felderítése ezen a szinten földi módszerekkel, radar segítségével többnyire lehetséges. De nagyon sok cél, a talajfelszín egyenetlenségéből adódóan a radar lecsökkent hatótávolsága miatt nem, vagy csak nehezen azonosítható és küzdhető le. A földi felderítő harcjárművekkel folytatott tevékenység a sokrétű felderítési igény miatt nem mindig eléggé hatékony. A légi felderítés helikopterek alkalmazásával túlságosan veszélyes, a pilóta által vezetett felderítő repülőgépek alkalmazása ugyancsak körülményes és igen drága. A szükséges, hosszú időn keresztül tartózkodás az ellenséges terület felett – a légvédelem miatt – ugyancsak veszélyessé teszi az efféle feladatokat.

Az UAV-ok ezen a szinten mindenképp az alábbi feladatokra kerülhetnek alkalmazásra:

- felderítés a mélységben és a szárnyakon;
- az információk késedelem nélküli biztosítása krízishelyzetben;
- rádióelektronikai felderítés–zavarás;
- más felderítő források adatainak ellenőrzése, megerősítése;
- a felderítési hézagok lezárása;
- az ellenséges csapatmozgások, gyülekezési körletek, harcálláspontok, ellátó központok felderítése;
- az ellenséges erők helyzetének, manővereinek felderítése.

A fenti feladatokból is kitűnik, hogy az ilyen szinten alkalmazott UAV-ok egyaránt felhasználhatók harci, hadműveleti és béketámogató feladatokra, ezenkívül határőrizetre, katasztrófa-elhárításra, valamint kereső és mentési feladatokra is. A rövidtávú rendszerekkel (közel- és rövid hatósugarú, kis magasságú) ellentétben ezek már lényegesen jobbak, hosszabb ideig alkalmazhatók. A nagyobb hasznos tehernek köszönhetően lényegesen jobb a szenzorok teljesítménye is. Az olyan rendszerek, mint például a „Hunter” vagy az „Outrider” nappali és éjszakai érzékelőkkel a gyalogos katonát 7 km távolságból felfedezik (2700 m talaj feletti repülési magasság esetén). A harckocsikat és egyéb harcjárműveket 9700 m magasságból felfedik, 1800 m magasból már a típusát is felismerik.

Összességében az UAV-ok alkalmazása hadosztály és hadtest szinten lényeges lépés az információfőlény elérésére. A felderítési adatokat idővesztés nélkül szolgáltatják és lehetővé teszik a parancsnokoknak, hogy saját erőiket felelősségi körzetük mélységében a döntő helyeken, megfelelő időben és hatásfokkal csoportosítsák. Mindemellett megállapított tény, hogy **a felderítés komplex rendszerén belül az UAV-rendszereket állandó, lényeges elemnek kell tekinteni.** Akkor igazán hatékonyak, ha a többi felderítő eszközzel együtt kerülnek alkalmazásra.

Nagy hatótávolságú (globális) felderítés

Az UAV-ok eddig felsorolt felderítési feladatainál többé-kevésbé pontcélok, pontosan meghatározott célterületek felderítéséről volt szó, amely a mindenkori katonai középvezetés érdekében történik. Szükség volt azonban egy, a katonai felső vezetés – és bizonyos mértékig a politikai felső vezetés – számára is fontos hadászati szintű (globális) felderítő eszközre. A második Öböl-háború után az Egyesült Államokban kidolgoztak egy olyan rendszert, amely képes nagyobb térségeket, sőt nagyobb országokat hosszú repülési időtartamban ellenőrizni, felderíteni.

Ennek a típusnak egyik legkorszerűbb képviselője jelenleg az Egyesült Államok haderejében a légierő állományába tartozó „**Predator**”. Akció sugará 930 km, a célterület felett 40 óráig képes tartózkodni. A válságkörzettől távoli repülőtérrel startol ugyan, ennek ellenére hosszú időt képes a célterület felett tartózkodni. Egyhengeres dugattyús hajtóműve révén 8200 m maximális magasságra emelkedhet, de az alkalmazási magassága kb. 5000 m. Fedélzetén SAR típusú megfigyelő rendszer van (kiegészítve elektrooptikai és infravörös érzékelőkkel). Ez a rendszer 180x180 km (32 400 km²) területet képes ellenőrizni. A balkáni háború utolsó fázisában, 1999-ben, majd azt követően Afganisztánban meggyőzően bizonyított a „Predator”. Döntő jelentőségű volt a hosszú alkalmazási időtartam, a nagy magasságból történő felderítés nagy felbontóképességű SAR¹ típusú radarral, valamint a világméretű vételi lehetőség valós időben. Az amerikai légierő abból indult ki, hogy mintegy 25 „Predator”-ral egy regionális konfliktust képes lefedni. A „Predator” továbbfejlesztésével kialakították a Predator-B típust. A repülőgép dugattyús hajtóművét gázturbinás légsaváros változatra cserélték, ezáltal a repülési magasságot 15 000–16 400 méter között tudják változtatni, ha az időjárási viszonyok, vagy a földi légelhárítás megköveteli. Miután a szenzorok nem változtak, a normál üzemelési magasság továbbra is 5000 m maradt.

Az alábbi főbb feladatokra kerülhetnek alkalmazásra:

- térségek felderítése magasabb szintű parancsnokságok számára;
- olyan térségek felderítése, amelyek pilóta által vezetett repülőgépek számára különösen veszélyesek;
- harcászati ballisztikus rakéták (pl. SCUD) felderítése;
- célfelderítés a légierő számára.

¹ SAR – Synthetic Aperture Radar – szintetikus apertúrájú radar.

UAV „Predator” – MQ-1L

Ehhez hasonló módon állították szolgálatba az Egyesült Államokban a „**Global Hawk**”-ot, az első olyan UAV-ot, amely igen nagy magasságban repül, és rendkívül hosszú időt fordít felderítésre. Állomáshelyétől 6000 km távolságra, egy nap alatt 138 000 km²-t (ez megfelel Ausztria és Bajorország területének), illetve egy óra alatt 5400 km²-t (ez alig kevesebb, mint Burgenland és Vorarlberg) képes felderíteni.

Global Hawk földet érése egy tesztrepülés után, Nordholz-ban

A „Global Hawk”, a Rolls Royce „Allison” turbófan gázturbinás hajtóművének köszönhetően 35 órát képes a levegőben tartózkodni. Hatótávolsága 1931 km. Legalább 24 órát képes a kijelölt hadszíntér felügyeletével eltölteni, mielőtt visszaindulna a földi bázisra. Amíg a „Predator” folyamatos távirányítás alatt áll, addig a „Global Hawk” előre beprogramozott menetvonalon repül. A pontos pályakövetést a GPS-rendszer

biztosítja. A fedélzeten elhelyezett SAR megfigyelő berendezés a repülési útvonalon 10–20 km széles sávokat derít fel 1 méter felbontó-képességű lokátorral. Ezen belül képes folt („Spot Mode”) módszerrel 2x2 km nagyságú területen 30 cm felbontó-képességet elérni. Ezek a berendezések, valamint a kiegészítésként biztosított „infravörös” és „elektrooptikai” eszközök lehetővé teszik nagy területek, térségek ellenőrzését, valamint szükség esetén kisebb területek nagy felbontóképességgel történő fókuszálását.

Az elért eredményekben már az információfölény megszerzésének a gyakorlatba történő átültetésére való törekvés realizálódott – mint ahogy ez az iraki konfliktus során már a kezdetben világossá vált –, valamint annak vizsgálata, hogy az Egyesült Államok fegyveres erőinek tevékenységében milyen jelentős szerep hárul az UAV-okra a felderítés során, de hamarosan a kommunikáció terén, és a nem távoli jövőben a fegyveres alkalmazás terén is. A „Predator” és a „Global Hawk” már ennek jegyében készült el.

Természetesen ezekkel a nagyteljesítményű eszközökkel más jellegű feladatok is végrehajthatók. **Napjainkban** többek között **az alábbi változat képzelhető el:**

Az elektronikus felderítésre ráépítenek egy nagy teljesítményű kommunikációs hálózatot – a jelfogó állomáson keresztül –, a felderítendő célok azonosítására, valamint a ballisztikus rakéták fellövés pillanatában történő elfogására. Ténylegesen ez a terv összefüggésben van azokkal az erőfeszítésekkel, amelyeket az Egyesült Államok fegyveres erői tesznek a világméretű információfölény megszerzésére. Ennek érdekében a jövőben is komoly tudományos erőfeszítések várhatók.

A harci alkalmazás

Az a gondolat, hogy az UAV-okat harci feladatokra is felhasználják, egyidős az első pilóta nélküli repülőeszközök ki fejlesztésével. Következésképpen az UAV-ok és a nagytávolságú irányított lövedékek egy töről fakadnak. Az UAV harci változata, az UCAV (Unmanned Combat Aerial Vehicle – Pilóta nélküli harci légi jármű), az irányított lövedékekkel ellentétben „kézben tartható”. Az UCAV képes nagy területeket felderíteni, de fegyverzetét csak akkor használja, ha szükséges vagy célszerű. Ha nem fedez fel semmilyen érdemleges célt, terhével együtt visszatér.

Egyik lényeges előnye a pilóta által vezetett harci repülővel szemben abban áll, hogy kis magasságban történő repülés során nem fenyeget a pilóta elvesztésének a veszélye. Ha egy pillantást vetünk az utóbbi idők katonai konfliktusaira, akár a Balkánra, akár Afganisztánra, ezek azt mutatják, hogy a pilóták által vezetett vadászbombázók kis magasságú repülései a nagy veszélyeztetettség miatt elmaradtak. Mindazonáltal azért, hogy a nagy pontosságot a célok leküzdésénél el lehessen érni, az UAV-ok számára rendkívül drága, precíziósan irányított lövedékeket kell alkalmazni.

Az UCAV-ok egyaránt alkalmasak bombák, rakéták, robbanófejek hordozására és célba juttatására. Az amerikai légierő „Predátora” Afganisztánban és Irakban AMG-114 „Hellfire” levegő–föld irányított rakéta hordozójaként került alkalmazásra. Több országban jelenleg is folyamatos az UAV-ok harci változatainak a fejlesztése. A közelmúltban történt meg az izraeli változatnak, a „Harpy”-nak a kipróbálása, tesztelése.

A német „Taifun”-nak folyamatban van a fejlesztése, páncélozott célok leküzdésére alkalmas robbanófejjel szerelik fel, jelenleg még a „túlélőképességével”, visszatérési lehetőségével vannak gondok. Az UAV-ok harci bevetésének előnye a hagyományos irányított rakétákkal szemben az, hogy a célt csak valóságos felderítése és a földi állomás engedélye után küzdik le. Ellenkező esetben az UAV visszarepül és más feladatot hajt végre. Kétségtelen, hogy **a harci változatok hosszú távon a fegyveres erők intelligens kiegészítőivé válhatnak.**

Az UAV-ok korszerű hadviselésben bizonyított pozitív tulajdonságainak láttán néhány ország komoly erőfeszítéseket tesz a harci alkalmazást célzó fejlesztések előmozdítására is. Az első generációs UCAV-ok alkalmasak lehetnek az ellenség légvédelmének a rombolására és az ellenség mélységében folytatott harcra is, hadtest szintig. Példaként álljon itt az izraeli légierő már említett „Harpy” UCAV-ja, amelyet radarérzékelők rombolására használnak, továbbá a német „Taifun”, amelyet páncélozott célok mélységben történő leküzdésére fejlesztettek ki.

A fentiekén kívül, belátható időn belül más támadó jellegű feladatokra is lehet használni az UAV-okat. Többek között olyan magas szinten védett célok leküzdésére, amelyeknek a megtámadása pilóta által vezetett repülőgéppel túlságosan nagy kockázatot jelentene. Az említett fejlesztésekkel szoros összhangban rendkívül magas robbanóerejű „miniatűr fegyverek” kutatása is folyamatban van. A légi támadó fegyverként történő alkalmazás is tervezett. A technikai fejlődésben elért eddigi eredményeket tekintve az UCAV-ok kb. 2015-ig olyan fejlődési szintet érhetnek el, hogy a légierő ma még pilóta által vezetett számos harci gépének feladatát is teljesíthetik.

A technikai fejlesztés mellett a „személyzet nélküli harci koncepció” megvalósításához komoly költségtényezők párosulnak, továbbá a fegyveres erők és a politika együttes támogatása is szükséges.

Egyéb katonai alkalmazások

Az alkalmazás mindenkori módjára döntően csak a hasznos teher mennyisége van befolyással. Ez a sokoldalúság – ismét kihangsúlyozva – lényeges előnye az UAV-oknak. Az eddigiekben jelzett fő feladatok, mint a felderítés és a jövőre jelzett harci alkalmazások mellett az **UAV-ok még számos más katonai jellegű feladatra is felhasználhatók.** Ezek mindenekelőtt:

- az elektronikus harcvezetés és információtovábbítás;
- ABV felderítés érzékelőkkel;
- aknakeresés–kutatás, egyes aknáknak, aknamezők felrobbantása;
- reléállomásként („szegények műholdja”) történő működtetés;
- megtévesztés, félrevezetés és így tovább.

A polgári célú lehetséges felhasználás

Az UAV-ok jellegükből, alkalmazhatóságukból adódóan a katonai feladatok mellett a legszélesebb polgári jellegű és célú feladatokra felhasználhatóak, tulajdonképpen minden olyan feladatra, mint a személyzettel ellátott repülőgépek, a **kisebb kockázat miatt még annál többre is.**

A végrehajtható polgári célú és jellegű feladatok felvázolására több oldalt is igénybe venne, ezért csak **néhány fontosabbnak vélt terület** kerül felvillantásra:

- geodéziai, térinformatikai célú légi fényképezés, légi területfelmérés;
- geológiai, talajszerkezeti kutatás, régészet;
- katasztrófa-elhárítás, megközelíthetetlen erdőtüzek, nagy kiterjedésű árvizek felderítése, felmérése;
- balesetet szenvedett személyek keresése–kutatása, mentése;
- humanitárius feladatok, segélyszállítmányok eljuttatása katasztrófa sújtotta területekre;
- mezőgazdasági károk felmérése;
- határőrizeti feladatok;
- kábítószer-kereskedelmi, csempészútvonalak felderítése, megfigyelése és még lehetne sorolni.

AZ UAV-OK ALKALMAZÁSÁNAK ELŐNYEI

Az eddig leírtakból következhet néhány gondolat, mely az UAV-ok hasznos voltára, előnyeire utalhat, főként katonai, gazdasági és politikai téren.

A katonai előnyök

Az UAV-ok egyik legnagyobb katonai előnye a személyzettel bíró repülőgépekkel szemben abban van, hogy bevetés során megszűnik az emberélet és a nagy értékű repülőgép egyidejű elvesztésének a kockázata. Az UAV-ok bármilyen veszélyes terület felett repülhetnek, olyanok felett is, amelyek egy pilóta által vezetett repülőgép esetében túl nagy rizikót jelentenének.

Éppen egy konfliktus kezdeti fázisában különösen fontos a kiinduló helyzet rögzítése, és erre az UAV-ok lényegesen kisebb veszéllyel vethetők be, mint a pilóta által vezetett repülőgépek. Ugyanakkor egy alacsony intenzitású konfliktus felderítése során a pilóta nélküli rendszerek nem adnak lehetőséget az ellenségnek fogolyejtésre, politikai propagandájuk nyilvánosság előtti bemutatására. Az UAV-ok kis magasságban is működhetnek, az ellenséges légvédelem lelövésük esetén sem okoz kirívóan nagy veszteségeket. Különösebb veszélyeztetés nélkül képesek tehát valamennyi – érzékelő, felderítő eszközeik, fegyvereik számára legkedvezőbb – repülési tartományban működni.

Az a tény, hogy az UAV-ok rendszerint halkabbak, mint a pilóta által vezetettek, további előny. Álljon itt egy megállapítás, ami a koszovói légi háború során az UAV-ok-al kapcsolatban egy sajtókonferencián hangzott el: **„Mind politikai, mind katonai síkon lényegesen alkalmasabbak pszichológiai hadviselésre.”**

Mindazonáltal a fenti feladatrendszerekben az UAV-ok nem konkurensei a pilóta által vezetett repülőgépeknek, hanem kiegészítik azok tevékenységét. Sajátosságainak megfelelően „különleges erőt” képviselnek, és bevetéseikkel fokozzák a légierő és más haderőnemek, fegyvernemek és szakcsapatok alkalmazásának hatékonyságát.

A gazdasági előnyök

A gazdasági előny értékelésének alapját is a költségek jelentik. Jóllehet az UAV-ok valóságos költségei nehezen summázhatóak és csak a személyzettel bíró rendszerekhez hasonlíthatók, azokkal vethetők össze. Normális körülmények között mind a beszerzési, mind az üzemeltetési költségeik jelentősen csekélyebbek a személyzettel bíró repülőgépekénél. Ez természetesen nagyban függ az adott UAV mindenkor komplexitásától és változatától. Minél nagyobb és teljesítőképesebb az UAV, annál drágább és annál nagyobb ráfordítást igényel az előállítás és az üzemeltetése. Kisméretű eszközök üzemeltetésének, működtetésének a költsége (mint például a német haderő „Luna” és „Aladin” gépei) alacsony, ellentétben a nagyméretű, komplex rendszerekkel (mint például az amerikai légierő „Predator” gépe), amelyeké igen magas. Mindenesetre, erre is helytálló az általános érvényű megállapítás, hogy a költségek kedvezőbbé tétele nem mehet a minőség rovására.

A politikai előnyök

Éppen a NATO 1999-ben, Jugoszláviában végrehajtott légi hadművelete mutatta meg, hogy milyen erős politikai kényszerűség a katonai megoldásnál a cselekvési szabadság korlátozása. A bevetések során a veszteségek elkerülése, legalábbis minimálisra csökkentése – mindkét fél részéről, különösen a polgári lakosság vonatkozásában – a demokratikus államok hadseregeivel szemben fő követelmény. Mindezek a média első élő tudósításai révén megerősítést is nyernek. Az UAV-ok bevetése következőképpen lényegesen előnyösebb a pilóta által vezetett repülőgépekkel szemben.

Az UAV további előnye abban áll, hogy ellenséges terület feletti elvesztése az ellenség részéről politikailag szinte egyáltalán nem használható ki. Mindenekelőtt azért, mert egy ilyen veszteség alig kelti fel a média érdeklődését, és csak kisebb feltűnést okoz az ellenségénél is – összehasonlítva egy pilóta által vezetett repülőgép elvesztésével. Az UAV-ok léte, rendelkezésre állása, összefoglalóan, egy konfliktus során megnöveli a politikai mozgásteret, cselekvőképességet.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az UAV-ok – mindenekelőtt az információfőlény gyors megszerzésével –, döntően járulhatnak hozzá a reakció- és vezetőképesség biztosításához, hatékonyságának növeléséhez.

A parancsnokoknak már nagyon régi vágyuk, hogy a harcterről, illetve a hadműveleti területről a katonai helyzet valós megítélése érdekében lehetőleg pontos helyzetképpel rendelkezzenek. A régi időkben a hadvezér a csata színhelyéül olyan területet választott, amely számára egy dombon állva jó láthatóságot biztosított. A ma rendelkezésre álló fegyverrendszerek arra kényszerítik mind a saját csapatokat, mind az ellenség erőit, hogy a harcrendet minél tagoltabban, változatosabban, területileg kitérítve építsék fel. A technikai fejlődésnek megfelelően a parancsnokok a jövőben – hasonlóan mint annak idején a hadvezéri dombon –, a helyzetet sokkal jobban át kívánják látni, mindenekelőtt a légi felderítésre támaszkodva. Az UAV-ok segítségével mind a légierő, mind a szárazföldi parancsnokok a kialakult helyzetről valós időben, pontos helyzetképpel fognak rendelkezni.

Az UAV-ok katonai vonatkozásban – elsősorban mint felderítő eszközök –, már ma is fontos értékei a legtöbb fegyveres erőnek. Az elgondolásban, fejlesztésben vezető „UAV-fejlesztő államok” (Egyesült Államok, Izrael, Nyugat-Európa) a jövőre vonatkozóan kiterjesztik az alkalmazási skálát mindenekelőtt a kommunikációra, az elektronikus harcvezetésre, valamint várhatóan a klasszikus harci alkalmazásokra is.

A hagyományos légi felderítés feleslegessé válása, az UAV-ok egyfajta hegemoniája belátható időn belül természetesen nem várható, azonban a pilóta nélküli eszközök alkalmazása a jövőben lényegesen bővülni fog.

Az UAV-rendszerekhez már a fejlesztések elején nagy remények és elvárások fűződtek. Ezek az összetett alkalmazási lehetőségekkel és nem utolsósorban az „átlátható” költségekkel függtek össze. Az Egyesült Államok Fegyveres Erői és a Bundeswehr – mint legkorábbi alkalmazók –, komoly és sokrétű tapasztalatokat szereztek az évek során, melyeket a jövő fejlesztéseinél hasznosítani lehet.

Jelenleg a világban, főként a fejlett nyugati államokban nagy mennyiségű és sokféle UAV működik, illetve áll fejlesztés alatt, a tenyérnyi nagyságú Mikro-UAV-tól a 11,6 tonnás nehéz „Global Hawk”-ig. Valószínűsíthető, hogy belátható időn belül minden lehetséges feladatra rendelkezésre fognak állni megfelelő hordozóeszközök.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Truppendienst 2003/1.
- Europäische Sicherheit 2004/2.
- Soldat und Technik 2004/2.
- Europäische Sicherheit 2004/8.
- Soldat und Technik 2004/10.
- Europäische Sicherheit 2005/5.
- Strategie und Technik 2005/8.

BEVEZETÉS

Szudán Afrika legnagyobb területű állama, fővárosa Kartúm. A 40 millió főt meghaladó lakosság különböző etnikai és vallási hovatartozása több, földrajzilag is elkülöníthető térségre osztja az országot. A kartúmi kormány és a különböző etnikai csoportok közötti ellentétek a déli tartományokban polgárháborúhoz, a nyugat-szudáni Dárfúrban pedig súlyos humanitárius válsághoz vezettek. Az etnikai és vallási ellentétek az 1970-es évek végétől fokozatosan új színezetet kaptak, mivel a déli országrészben (az amerikai Chevron vállalat) kőolaj-lelőhelyeket tárt fel. A kormányellenes szervezetek azt követően az ország természeti kincsei feletti ellenőrzés és az azokból származó bevételek igazságosabb elosztását is követelni kezdték. 1999-ben megindult a kőolajkivitel, amely az ország bevételeit 20%-kal növelte. A többletbevételt a kormány katonai fejlesztésekre és fegyvervásárlásokra fordítja, hogy hatékonyabban léphessen fel a lázadók fegyveres szervezeteivel szemben.

A szudáni rezsim a gazdasági szankciók és az ENSZ figyelmeztetései ellenére sem hajlandó a dárfúri válság hatékony rendezésére. Omár el-Basír szudáni elnök – a Biztonsági Tanács-tag Oroszország és Kína (a szudáni kőolaj legfőbb importőrei) támogatásával – jelenleg sorra elutasítja a nemzetközi közösség válságkezelési törekvéseit. A dárfúri fegyveres konfliktus eközben – a válság okainak felszámolása nélkül – a teljes közép-afrikai térségre kiterjedhet, mivel a szomszédos országok – Csád és a Közép-Afrikai Köztársaság – fegyverekkel látják el a területükön élő nyugat-szudáni törzseket. A térségbe irányuló ellenőrizetlen fegyverszállítmányok a közép-afrikai országokban végbemenő fokozott fegyverkezésre utalnak, amelynek következtében a teljes régió destabilizálódhat.

ORSZÁGISMERETI INFORMÁCIÓK

Természetföldrajzi adatok

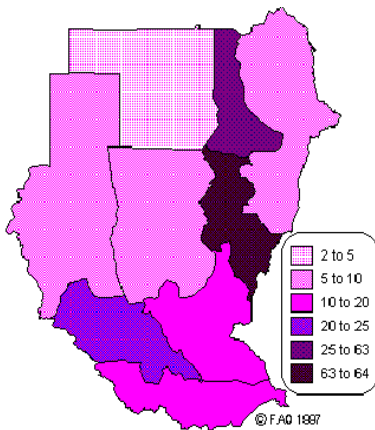
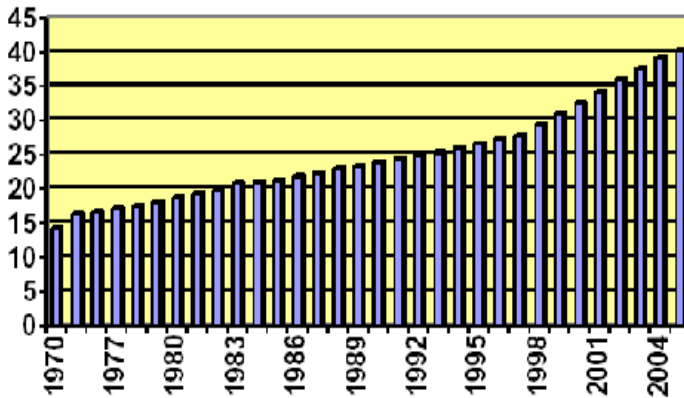
Szudán az afrikai kontinens észak-keleti térségében található. Északról Egyiptom, Líbia, délről a Kongói Demokratikus Köztársaság, Uganda és Kenya, keleten Eritrea és Etiópia, nyugaton pedig a Közép-Afrikai Köztársaság, Kongó és Csád határolja. Az ország három főbb földrajzi térségre osztható. A főváros és az egyiptomi határ közé eső északi területek egy része a Líbiai- és a Núbiai-sivataghoz, másik része a Nílus völgyéhez tartozik. A sivatagi zóna dél felé haladva sztyeppe, majd szavannaövezetbe megy át. Nyugat-Szudán két legnagyobb tartománya Kordofán és Dárfúr. A 850 ezer km² nagyságú területen szinte egyáltalán nincsenek természetes folyóvizek, ezért a lakosság nagy része az állandó kutak környékén települt le. Dárfúr nyugati területének nagy része 900 méterrel a tengerszint felett, vulkanikus eredetű síkságon fekszik. Dárfúr déli térségének helyzete az esős évszak idején valamivel kedvezőbb: ilyenkor a homokdűnéken megjelenik a növényzet.

Az ország déli részén található Felső-Nílus tartomány területén található Asz Szudd, a világ legnagyobb mocsaras területe, kiterjedése 320 km². Esős évszak idején – a gyakori áradások következtében – több tízezer négyzetkilométer kerül víz alá. Délen, az egyenlítő vidékén esőerdő-övezet húzódik. Az ország éghajlata is a földrajzi viszonyoknak megfelelően változik: sivatagi száraz, szavanna, majd délen csapadékos, trópusi.

Lakosság, népesség, vallási és etnikai csoportok

Szudán neve a „bilad al-Sudan” – a „feketék földje” – elnevezésből származik. Az afrikai kontinens legnagyobb területű (2 505 810 km²) országában több mint 40 millió ember él (2005. évi adat). A népesség növekedés eléri az évi 2,64%-ot, ami azt jelenti, hogy ilyen mértékű gyarapodás mellett, a népesség 24 éven belül – az 1970 és 2004 közötti időszakhoz hasonlóan – megduplázódik.

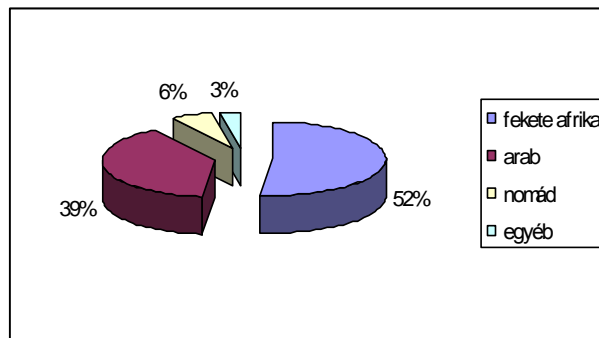
A népsűrűség körülbelül 16 fő/km². A lakosság közel 75%-a az északi országrészben él, többségük a Nílus völgyében, illetve a torkolatok vidékén. Kartúm – a főváros –, a Fehér- és a Kék-Nílus találkozásánál fekszik, népessége 557 ezer fő.

A lakosság összetétele vegyes: 52% fekete-afrikai, 39% arab, 6% nomád törzsekhez tartozó, 3% egyéb. Az országban közel 600 különböző népcsoport található. A népesség 70%-át alkotó szunnita muzulmán arab lakosság főleg északon, a fekete-afrikai törzsi lakosság délen él. Az ország hivatalos

nyelve az arab, de emellett a dél tartományokban legalább 80 különböző törzsi nyelv is használatos. A hivatalos vallás az iszlám, amelyet azonban a déli tartományok (részben keresztény, illetve törzsi vallásokat gyakorló) lakossága nem fogad el.

Az ország etnikai és vallási összetétele – a legtöbb afrikai országhoz hasonlóan – nagyon vegyes. A VII. századi arab hódítást követően a lakosság kétharmada – főleg az északi térségben – áttért az iszlám hitre. Az országban szinte a kezdetektől állandósultak a vallási és etnikai konfliktusok az arab többségű észak (benne az ország arab kormánya), valamint a keresztény, animista déli tartományokban élő lakosság között. Az iszlám vallás különböző irányzatait képviselő csoportok között is komoly nézetkülönbségek vannak: sok esetben a törzsi hagyományok meghatározóbbak az iszlám tanításainál, míg – elsősorban – a keleti országrészben élők körében, a közel-keleti iszlám vallási iskolák és ideológiák érvényesülnek. A szudáni politikai vezetők soha nem törekedtek a vallási és etnikai sokszínűség megtartására és kiaknázására, helyette erőszakos eszközökkel igyekeztek az iszlám elfogadására kényszeríteni a lakosságot.

Már az ország függetlenségének elnyerését követően felmerült az iszlámon alapuló alkotmány gondolata, amely az 1960-as évekre egyre nagyobb támogatást kapott. Az iszlám alkotmány bevezetését végül a katonai hatalomátvétel akadályozta meg, 1969-ben. Az iszlám helye és szerepe a szudáni belpolitikában azóta is politikai és jogi vita tárgyát képezi. Az iszlám ideológiai, vallási és jogi gyakorlatának a különböző vallási és etnikai csoportokra történő erőszakos kiterjesztésére tett kísérletek csak eszközként szolgálnak a totalitárius rendszer megteremtéséhez. A hagyományosan meghatározóbb szerepet betöltő északi politikai elit által vallott iszlám ideológia jól szolgálja hatalmi ambícióikat és vallási színezetet próbál adni a diktatórikus eszközökkel kormányzó állami vezetés törekvéseinek.

A gazdaság

Az ország gazdasága lényegében a mezőgazdasági termelésen alapul: a munkaképes lakosság 80%-a dolgozik az agrárágazatban. A főbb mezőgazdasági termékek a gyapot, gyapotmag, gumiarábikum, mogyoró, citrusfélék, búza. A déli tartományokban főként állattenyésztés (szarvasmarha, juh és teve) folyik. Az ország biztonsági helyzete, a szárazság, az éhínség és az elsivatagosodás következtében – a nemzeti össztermék 38,7%-át adó – mezőgazdasági termelés jelentősen csökkent. Az 1900-as évek eleje óta folyamatos erdőirtások tovább növelik a térség elsivatagosodásának kockázatát.

Az ásványkincsekben gazdag országban – a kőolajmezőkön kívül – szinte egyáltalán nem folyik ásványianyag-kitermelés. A kőolajtartalék nagyságát körülbelül 1,6 milliárd hordóra becsülik, amelyet 1999-ben kezdtek el kitermelni. A kitermelt kőolaj 75%-a kerül exportra – elsősorban Kínába –, 25%-át pedig hazai finomítóknak dolgozzák fel. Az országban feltáratlan vasérc-, urán-, réz-, cink-, ólom-, arany- és gyémántlelőhelyek találhatóak.

Az egészségügyi ellátás a fővároson kívül szinte egyáltalán nem megoldott. Az 1980-as években és az 1991-ben pusztított éhínség a teljes népesség egészségi állapotára kihatással volt. A rossz higiénés állapotok következtében a helyi élelmiszerek és az ivóvíz kórokozókkal fertőzöttek, fogyasztásuk vérhas, hepatitisz (A és E típus), tífusz és egyéb fertőző betegségek megjelenését okozhatja. A klíma és az élővilág kedvez az élősködők és a rovarok (szúnyogok, legyek) megjelenésének, amelyek maláriát terjesztenek. A térségben előfordul még az AIDS, az agyhártyagyulladás és egyéb vérzések megbetegedések.

Az oktatási rendszer szintén nagyon elmaradott. Kartúm kivételével, nincsenek az országban a mai kor elvárásainak megfelelő iskolák. A polgárháború során a déli (részben keresztény) országrész iskoláit szinte teljes egészében megsemmisítették. Kartúmban néhány felsőoktatási intézmény található. Az oktatás arab nyelven folyik.

Az ország létrejötte

Szudán mai területén időszámításunk előtt óegyiptomi, majd etióp rabszolgatartó állam volt. A 19. század előtt a jelenlegi Szudán területén élő törzsek, népcsoportok soha nem alkottak egységes országot. 1820-ban azonban Egyiptom elfoglalta a térséget és egyesítette a független királyságokat és fejedelemségeket. 1885-ben egy vallási lázadás, a Mahdi forradalom következtében iszlám nacionalista erők kerültek az ország élére. 1898-ban azonban a britek és az egyiptomiak közösen, fegyveres erővel eltávolították őket a hatalomból és létrehozták a brit–egyiptomi fennhatóságú Szudánt. A britek és az egyiptomiak 1953-ban engedélyezték Szudán számára a saját kormány létrehozását. Az ország 1956. január 1-jén lett független.

Kartúmban több kormányváltás, választás és hatalomátvétel követte egymást, míg végül 1989-ben Omár el-Basír (a képen) szerezte meg a hatalmat. Basír elnök korábban maga is egyik vezetője volt a dél-szudáni lázadók elleni katonai műveleteknek. Az 1980-as években már tábornoki rendfokozatot viselt.

1989-ben – az előzőleg demokratikus választások útján hatalomra került elnök eltávolítását követően – azonnal betiltotta a politikai pártokat, korlátozta a sajtószabadságot, feloszlatta a parlamentet, és a teljes törvényhozói, illetve végrehajtói hatalmat saját kezében összpontosította. (Ő lett az államelnök, a miniszterelnök és a haderő főparancsnoka egy személyben.) Az 1996-ban megrendezett választás (amely természetesen az ő győzelmét hozta) hatalmának legitimizálására szolgált. 1999-ben végül eltávolította hivatalából legnagyobb riválisát, Hasszán el-Turábi parlamenti elnököt. Még abban az évben érvénybe lépett a rendkívüli állapot, felfüggesztették az alkotmányt, feloszlatták a parlamentet, majd 2000-ben ismét parlamenti és elnökválasztást tartottak. Az alacsony részvételi arány is hozzájárult Basír ismételt győzelméhez, aki saját pártjának tagjait ültette a parlamentbe. Az 1999-ben bevezetett rendkívüli állapot lehetővé tette és teszi napjainkban is, hogy a rezsimmel szembehelyezkedő személyeket külön jogi eljárás nélkül fogva tarthassák.

A SZUDÁNI VÁLSÁGOK

Az észak–déli polgárháború

A Szudánt függetlensége óta vezető mohamedán hatalmi eliten belüli konfliktusok számos puccsot és különböző összetételű kormányokat eredményeztek. 1969-ben Dzsáfar Numari ezredes ragadta magához a hatalmat és korlátozott autonómiát adott a déli tartományoknak, amelyek már 1962 óta polgárháborút folytattak a függetlenség kivívása érdekében. Az ott élő keresztény és animista (törzsi vallásokat követő) fekete-afrikai lakosság ugyanis szabadulni kívánt az északi, mohamedán, rabszolgatartó országrésztől. Az összecsapások következtében közel 700 ezer személy vesztette életét. A konfliktus lezárására 1972. március 3-án, az etióp fővárosban, Addisz-Abeában került sor. A megállapodás alapján Szudán egységes állam maradt, de a déli területek széles körű autonómiát kaptak.

1978-ban a dél-szudáni Bentiuban jelentős mennyiségű kőolajkészletet találtak. A lelőhelyek feletti ellenőrzés miatt az északi és a déli országrész viszonya egyre feszültebbé vált, amelyet az is növelt, hogy 1983-ban – az addisz-abebai egyezmény tiltása ellenére –, Numari elnök katonai erőt vezényelt a déli térségbe. További feszültséget okozott a központi kormány azon intézkedése, amely iszlám törvénykezés (saria) bevezetését rendelte el a déli területeken is.

Az SPLM/A megalakulása

A központi kormányzat lépéseire válaszul John Garang vezetésével megalakult a vallási autonómiáért küzdő Szudáni Népi Felszabadító Mozgalom/Hadsereg (Sudan People's Liberation Movement / Army – SPLM/A) és 1983-ban ismét kiújultak a harcok a déli tartományok és a kormányerők között. Az SPLM/A közel 7000 fegyverrel rendelkezik, akik Szudán déli részén a Dinka, a Suluk, a Nuer és a Zanda törzsek területét tartják ellenőrzésük alatt.¹

¹ A fegyveresek elsősorban a hegyekben élő törzsekből származnak: a legharciasabbak a 2,5 millió lélekszámú Dinka törzs tagjai. Az SPLM/A harcosait a polgárháború idején kubai tisztek képezték ki, az ugandai határhoz közeli Nimule városában és eritreai területen található kiképző központokban. Számos SPLM/A tiszt Kínában és Kubában kapott kiképzést.

Az SPLM/A 1991-ben kettévált. A szervezet egyik része – SPLM/A néven – továbbra is a vallási autonómia megteremtését tekintette céljának, míg a radikálisabb csoport Dél-Szudáni Függetlenségi Mozgalom (SSIM – South Sudan Independence Movement) néven a déli területek teljes függetlenségéért harcolt. A két frakció fegyveresei nemcsak a kormányerők, hanem egymás ellen is harcot folytattak.

A polgárháború lezárása

A dél-szudáni konfliktus rendezése érdekében, 1996-ban a szudáni kormány béke-megállapodást írt alá hét, az SPLM/A-tól független dél-szudáni szervezettel. A megállapodás szerint a kormány önrendelkezési jogot ígért a déli területeknek és elismerte Szudán többnemzeti jellegét is. Az SPLM/A elutasította a megállapodást, de 1997-ben mégis béketárgyalások kezdődtek a kenyai Nairobian, a szervezet és a szudáni kormány képviselői között. A tárgyalások nem vezettek eredményre, amelynek következtében folytatódtak a közel kétmillió áldozatot követelő összecsapások. A több éven keresztül húzódó eredménytelen béketárgyalások, a térséget sújtó éhínség és a segélyszervezetek élelmiszer-szállítmányainak elkobzása, valamint a harcok kiújulása tovább növelte az áldozatok számát. Nemzetközi nyomásra – 1999 júliusában – Nairobian ismét felújították a béketárgyalásokat. Végül hosszú tárgyalássorozatot követően – 2002-ben – a kormány és a déli lázadók szervezetei aláírták a Machakos Protokoll elnevezésű egyezményt, amely véget vetett a 19 évig tartó polgárháborúnak.

A fegyveres összecsapások azonban nem szűntek meg a központi hatalom és a kormányellenes erők között, sőt a harcok már átterjedtek az ország nyugati térségére is. A nemzetközi közösség kezdeményezésére, az ENSZ Biztonsági Tanácsa több határozatban is felszólította a feleket a helyzet rendezésére. Az ENSZ BT 2004. november 25-én, Nairobian megtartott kihelyezett ülésén újabb, egyhangú határozatot fogadott el a szudáni rendezésről. Az 1574. számú határozat politikai és gazdasági segítséget ígért Szudánnak, valamint az erőszakos cselekmények azonnali beszüntetésére szólított fel a feleket a nyugati Dárfúr tartományban is. Az ENSZ-határozat is hozzájárult ahhoz, hogy a kétéves tárgyalássorozatot követően a kormány és az ország déli részét ellenőrző SPLM/A képviselői végül 2005. január 9-én aláírták a polgárháborút lezáró békeszerződést (CPA – Comprehensive Peace Agreement). A végleges tűzszüneti megállapodást is magában foglaló dokumentumban a felek a Dél-Szudánban kitermelt kőolaj eladásából származó jövedelmek és a hatalom megosztásáról, valamint közös fegyveres erők felállításáról döntöttek. Megegyezés született arról is, hogy 2011-ben – hatéves átmeneti időszakot követően –, Dél-Szudánban népszavazást tarthatnak a térség elszakadásáról. A megállapodás ugyanakkor nem foglalkozott a Dárfúr körzetében zajló eseményekkel.

A központi kormány és az SPLM/A közötti polgárháború végét jelentő CPA aláírása után, a lázadók egykori vezérének John Garangot 2005. július 9-én megválasztották Szudán alelnökévé és megkezdődtek a nemzeti egységkormány, valamint a dél-szudáni kormány megalakítását célzó tárgyalások. A CPA-ben megfogalmazott – a gazdasági javak és hatalom megosztására vonatkozó – irányelveken túl, a tárgyaló felek a kőolajlelőhelyek térségében nem jelölték ki az északi és déli országrész pontos határait. A CPA olajbevételek elosztására vonatkozó szakasza értelmében a dél-szudáni olajmezőkről származó kőolaj nettó bevételének 50%-a a szudáni központi kormányt illeti. Az észak–déli határ továbbra is a függetlenség 1956-ban történt elnyerésekor kijelölt határvonal maradt, amelyet a kartúmi kormány – a kőolajkutak térségében – többször is módosítani próbált.

A nemzetközi közösség értékelése szerint, a dél-szudáni biztonsági helyzet a CPA aláírását követően is fenyegetést jelent a térség biztonságára és a megfelelő politikai, gazdasági és társadalmi feltételek megteremtése nélkül nincs esély a békeszerződésben rögzített menetrend betartására. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa ezért 2005. március 24-i, 1590. számú határozatában ENSZ békefenntartó misszió küldését kezdeményezte a térségbe.

Az ENSZ tízezer főből álló szudáni missziójának (UNMIS – United Nations Mission in Sudan) feladata a CPA végrehajtásának támogatása: a tűzszüneti szerződés betartásának ellenőrzése, a visszaélések kivizsgálása, fegyveres csoportok tevékenységének megfigyelése és a lefegyverzési program beindítása, a fegyverek begyűjtése, illetve megsemmisítése; a társadalom széles rétegeinek bevonása a békefolyamatba, az emberi jogok védelme; a biztonsági (rendőri) erők átszervezése és kiképzése. Az ENSZ-mandátum alapján, erőszakos cselekmények esetén, az UNMIS jogosult a megfelelő lépéseket megtenni a saját erő, az ENSZ-létesítmények, a humanitárius szervezetek dolgozóinak, valamint a polgári lakosság védelme érdekében.

2005. július 30-án (három héttel alelnöki kinevezését követően) John Garang, a déliek karizmatikus vezetője helikopterbalesetben életét vesztette. Halálát követően nagyszabású arabelles megmozdulásokra került sor az ország több nagyvárosában. A vezető váratlanul bekövetkezett halála ellenére a felek továbbra is elkötelezték magukat a békefolyamat folytatása mellett és 2005. augusztus 11-én Salva Kiir Mayardi (a képen), Garang helyettese vette át az SPLM/A elnöki posztját és a szudáni alelnöki pozíciót. Kiir nem rendelkezik Garang tapasztalatával és nemzetközi ismertséggel, de a kezdetektől részt vett az SPLM/A tevékenységének irányításában. A dél-szudáni térség függetlenségét támogatja, ami csökkentheti – az egység megtartása iránt elkötelezett – központi kormányban betöltött szerepét és befolyását.

Az UNMIS erők elhelyezkedése

A CPA aláírása ellenére a déli térség biztonsági helyzetének javulása lassan halad, mivel nincsenek meg az önálló kormányzás feltételei: a kartúmi kormányt támogató fegyveres csoportok továbbra is akadályozzák a déli térség intézményrendszerének kialakítását és az életkörülmények javítását. Az olajbevételeit féltő központi kormány – a békeszerződés ellenére –, igyekszik aláásni a helyzet konszolidálására tett kísérleteket, hogy ellehetetlenítse a – CPA menetrendje szerint – 2009-ben sorra kerülő általános választások megrendezését, és a térség későbbi (az átmeneti időszak végén, a 2011-ben esedékes népszavazás eredményének ismeretében) teljes függetlenségének esetleges elnyerését.

Afrika leghosszabb polgárháborúja, amely bő két évtizeden át tartott Szudánban, minden fejlődési lehetőségtől elzárta a déli országrészt, amelynek területe körülbelül akkora mint Franciaország és Németország együttvéve. Szudánnak ezen a területén nincsenek aszfaltozott utak, nincs telefonhálózat és áramszolgáltatás. Nem megfelelő az ivóvízellátás, és nincs működőképes oktatási rendszer sem. Az arab-muzulmán észak, valamint a keresztény-animista dél között vívott polgárháború legalább kétmillió emberéletet követelt, a régióból elűzöttek száma pedig megközelíti a négymilliót.

A dárfúri válság

Az ország nyugati határa mentén található Dárfúr tartomány tulajdonképpen három közigazgatási egység (Észak-, Nyugat- és Dél-Dárfúr) összefoglaló neve. Dárfúr azt jelenti: „a Fur törzs földje”. A térségben több mint 80 különböző etnikai csoport él, amelyek két nagyobb részre oszthatók: a fekete-afrikai

törzsekre (elsősorban Fur, Maszalit és Zagava) és az arab törzsekre, amelyeket Baggara gyűjtőnéven is emlegetnek. A két népcsoport kapcsolatát régóta tartó etnikai feszültség jellemzi. Az egykori (gyarmati idők előtti) Fur királyság gyakran került összetűzésbe a Baggarákkal. A dárfúri térség egykor a rabszolga-kereskedelem egyik központja volt. A Fur és az arab rabszolga-kereskedők a szomszédos vidékekre indított fegyveres portyáik alkalmával, egymással versenyezve igyekeztek minél több rabszolgát szerezni. Az egykori független szultánságot a britek 1916-ban a Szudáni Protektorátus területéhez csatolták.

A brit hatalom – és később a szudáni állami vezetés is –, politikailag és gazdaságilag is elszigetelte a térséget. A Dárfúrban uralkodó erőszak elsősorban a termékeny földterületek és a természetes édesvízkészletek hiányából adódik. A terület földrajzi adottságai (az édesvíz hiánya, terméketlen vulkanikus eredetű hegyvidék) és a klímaváltozás (a Líbiai-sivatag terjeszkedése) következtében, az arab pásztorok által legeltetésre használt területek nagysága fokozatosan csökken, ezért az arab milíciák évtizedek óta fegyveres erővel lépnek fel az afrikai (nem arab) Fur, Maszalit és Zagava törzsekkel szemben az itatóhelyek és a legelők megszerzése érdekében. Az 1989-ben hatalomra került Basír-féle iszlám kormány fegyverekkel látta el az arab törzseket, miközben az afrikai törzseknél a fegyverek beszolgáltatását és a fegyveres csoportok leszerelését kezdeményezte.

A ritkán lakott Dárfúr tartományban közel hétmillió ember él, és a két nagyobb népcsoport tagjai közötti gyakori vegyes házasságok szinte lehetetlenné teszik az afrikai és az arab származású lakosok megkülönböztetését. Az erőforrások birtoklásáért folyó küzdelmen túl, a kartúmi kormány saját érdekeit is szem előtt tartva támogatja az arab milíciák tevékenységét, mivel az afrikai törzseket a hatalomra veszélyes tényezőként kezeli. Az kartúmi kormányerők és a déli lázadók szervezetei közötti polgárháború utolsó éveiben a dárfúri nem arab lakosság gazdasági mellözöttsége és a fokozódó etnikai feszültség következtében Nyugat-Szudánban is kormányellenes megmozdulásokra került sor.

A dárfúri lázadók szervezetei: SLM/A és JEM

2002-re a törzsek megalakították saját kormányellenes szervezeteiket: a Fur-többségű Szudáni Felszabadítási Mozgalom / Hadsereg (Sudan Liberation Movement / Army – SLM/A) és az Egyenlőség és Igazság Mozgalom (Justice and Equality Movement – JEM) elnevezésű csoportokat. A déli polgárháború lezárásának időszakában kialakult belpolitikai helyzet a dárfúri kormányellenes erőknek kedvezett: 2003 év elején a lázadó csoportok támadást intéztek a központi kormány bázisai és létesítményei ellen, és sikerült kedvező pozíciókhoz jutniuk a szudáni haderő egységeivel szemben. A szudáni haderőben jelentős számban vannak Dárfútból származó katonák, így a helyi lakosság támogatásán túl, a lázadók a fegyveres erők szimpátiáját is élvezték. Az SLM/A további támogatást kapott a Csádban élő zagaváktól, a Perzsa(Arab)-öbölben tevékenykedő dárfúri üzletemberek pedig anyagilag segítettek a lázadókat. A szudáni kormány többek között Eritreát és a dél-szudáni SPLM/A szervezetet vádolta azzal, hogy támogatást nyújtanak az SLM/A-nak. Basír elnök szerint, Hasszán el-Turabi, egykori házelnök, politikai és anyagi eszközökkel segítette a JEM-et. (Turabi-t 2004-ben a kormány elleni szervezkedés vádjával letartóztatták.)

A lázadók kezdeti sikerei után a kartúmi kormány fokozta a katonai jelenlétet a térségben, ami megnehezítette a kormányellenes erők tevékenységét. 2003 után a lázadók a könnyebb célpontokat – rendőrőrsöket, a kormányerők gépjárműoszlopait és a nemzetközi segélyszervezetek tagjait – kezdték támadni. Az SLM/A célja kezdetben a Fur törzs területeinek visszaszerzése volt, de a zagavák befolyásának növekedése a szervezeten belül átalakította a kezdeti célkitűzéseket: a szervezet teljesen függetleníteni akarta a térséget a kartúmi kormánytól és jogokat követeltek a nem arab lakosság számára. Az eltérő törekvések mellett, a vezetésen belüli személyes ellentétek a zagava származású Minni Arkou Minawi és a Fur törzshöz tartozó Abdel Wahid al-Nur között a szervezet kettészakadásához vezettek. A fegyveres harcosok többsége Minawi frakcióját erősíti, míg al-Nur frakciójában a Fur törzs tagjai kerültek egyértelmű többségbe.

A lázadók másik fő szervezete, az Egyenlőség és Igazság Mozgalom (JEM) politikai szerephez kíván jutni és a jelenlegi kartúmi kormány hatalmának megdöntésére törekszik. A főleg zagava származású tagokból álló szervezet azonban jelenleg nem működik együtt a Minawi által vezetett SLM/A-val. A JEM fő működési területe a nyugat-dárfúri térség, de a szudáni fegyveres erők és a többi lázadó szervezet támadásai következtében meggyengült szervezet vezetése politikai szövetségeseket próbál találni.

A szudáni kormány tagadja, hogy köze lenne az arab dzsandszavid (a szót a térségben a fegyveres rablókra használják) milíciák törzsi lakosság ellen irányuló támadásaihoz a tartományban. A szudáni kormány azonban a dzsandszavideket 2003-tól kezdődően kiképezte és felfegyverezte, hogy a kormány oldalán szerepet vállaljanak a kezdődő dárfúri konfliktusban, mivel a kormányerőket lekötötték a déli térség biztonsági helyzetével kapcsolatos teendők. (Szemtanúk szerint, a kormányerők légitámadásait követően, az arab milicisták rendszeresen lerohanták a falvakat, kirabolták és lemészárolták a lakosságot.) A falvakból elmenekült dárfúri lakosság a nagyobb városokban létrehozott táborokban keresett menedéket, azonban a táborokban sincs elegendő élelmiszer, ivóvíz és orvosság. A táborok környékét a milicisták ellenőrzik és megölik a táborokat elhagyó menekülteket. Többen a szomszédos Csádban kerestek menedéket, de sokszor még ott is veszélynek vannak kitéve, az ellenőrizetlen határokat figyelmen kívül hagyó szudáni arab fegyveresek támadásai miatt.

A nemzetközi nyomásgyakorlásnak köszönhetően Basír elnök ígéretet tett a dzsandszavid milíciák leszerelésére, de ez a gyakorlatban nem történt meg. A kormány látszatintézkedésekkel igyekszik válaszolni a nemzetközi közösség konfliktus megoldását sürgető felszólításaira: rendőri erőket telepítettek a tartományba, illetve a biztonsági erők néhány tagját Kartúmban bíróság elé állították a Dárfúrban elkövetett

visszaélések miatt. Valójában a kormány – a milíciák segítségével – katonai fölényének fenntartására törekszik a térségben, hogy megakadályozza egy esetleges nagyobb létszámú nemzetközi erő telepítését. A szudáni haderő a települések közelében található út- és vasúthálózat lerombolásával akarja beszűkíteni a lázadók mozgásterét, akik gyakran a településeken keresnek menedéket. Ez jó ürügy a kormányerőknek arra, hogy válogatás nélkül intézzenek légitámadásokat a polgári célpontok ellen is.

A dárfúri válság fontosabb eseményei

A kormányt felkészületlenül érték a 2003. év eleji támadások a nyugati tartományban, ezért a kis létszámú szárazföldi erő kiegyensúlyozására

légitámadásokat hajtottak végre a térségben. A kialakult humanitárius válság enyhítésének érdekében – csádi közvetítéssel – tűzszüneti tárgyalások kezdődtek és 2004 áprilisában a szudáni kormány a JEM és az SLM/A aláírták a Humanitárius Tűzszüneti Megállapodást. A tűzszünet ellenére, mindkét fél (lázadók és arab milicisták) folytatták a fosztogatást, a gyilkolást és a polgári

lakosság megfélemlítését, de a korszerűbben felszerelt dzsandszavid miliciák hamarosan a lázadók fölé kerekedtek. 2004 tavaszára már több ezer ember (elsősorban a nem arab népekből) meghalt és több mint egymillióan kényszerültek elhagyni otthonaikat.

Az Afrikai Unió (AU) és az Európai Unió (EU) megfigyelőket küldött a térségbe, hogy ellenőrizzék a 2004. évi tűzszüneti megállapodás betartását, de ennek ellenére a biztonsági helyzet nem javult. 2004. július 23-án az amerikai képviselőház (majd később Colin Powell külügyminiszter is) népirtásnak minősítette a térségben zajló eseményeket. Az ENSZ, az AU és az EU azonban nem csatlakozott az amerikai állásponthoz. (Népirtás esetén, a nemzetközi jog lehetővé teszi a külföldi beavatkozást.) 2004. júliusban az ENSZ az 1556. számú határozatában 30 napos határidőt adott a szudáni kormánynak arra, hogy lefegyverezze és felelősségre vonja a dzsandszavid milicistákat. A határidő elmulasztása esetén szankciók bevezetését ígérték. Az ENSZ BT 1556. számú határozatában megadott 30 napos határidőt követően elkészített jelentés megállapította, hogy nem történt lényeges javulás a biztonsági helyzetet illetően. (Az ENSZ Egészségügyi Világszervezetének 2004 szeptemberében kiadott jelentése szerint, ebben az időszakban Dárfúriban havonta 6000–10 000 ember vesztette életét, részben járványok, illetve erőszakos cselekmények következtében.)

A szudáni kormány álláspontja szerint a dárfúri eseményeket csupán egyszerű kormányellenes lázadásnak kell tekinteni. Basír elnök a nemzetközi közösség Dárfúrral kapcsolatos aggodalmát elsősorban a szudáni iszlám államrenddel történő szembehelyezkedésnek minősítette. Az ENSZ emellett azt szorgalmazta, hogy az eredendően afrikai probléma megoldásában az Afrikai Unió (AU) játsszon meghatározó szerepet. Az AU-erők mellett ugyanakkor Franciaország is a szudáni–csádi határkörzetbe vezényelte kétszáz, már korábban is Csádban állomásozó katonáját, a Csádba menekült dárfúriak védelmére.

Az Afrikai Unió szudáni missziója (AMIS) Dárfúrban

Az Afrikai Unió Szudáni Missziója (African Union Mission in the Sudan – AMIS) kezdetben a 2004. áprilisi Humanitárius Tűzszüneti Megállapodás betartásának ellenőrzésére jött létre. A megfigyelő misszió 80 katonai megfigyelőből és a védelmüket ellátó 600 katonából állt. 2004 júliusában az AU Béke és Biztonsági Tanácsa javasolta a misszió létszámának megnövelését 3320 főre. 2004 októberében az AU további bővítést tartott szükségesnek, és a misszió létszáma fokozatosan elérte, illetve meghaladta a 7000 főt. (Körülbelül 6000 katona és csaknem 1500 rendőr.) A misszió elsődleges feladata a térségben hontalanná vált menekültek (IDP – Internally Displaced Person) táborainak védelme a dzsandszavid milíciák támadásaival szemben. Az Afrikai Unió Béke és Biztonság Tanácsának (PSC) 2004. október 20-án tartott ülésén az AMIS feladatát a következőképpen határozták meg:

- ellenőrzi és megfigyeli a 2004. április 8-án aláírt tűzszüneti megállapodás betartását;
- elősegíti a bizalomépítés folyamatát;
- humanitárius segélyek célba juttatásával és a menekültek visszatérésének elősegítésével hozzájárul a biztonsági helyzet javításához.

Az AMIS-erők a vonatkozó szabályok alapján kizárólag a tűzszüneti megállapodás betartását ellenőrizhetik. Nincs felhatalmazásuk arra, hogy a támadásoktól megvédjék a polgári lakosságot, beavatkozzanak az esetleges összecsapásokba, vagy lefegyverezzék a megállapodást megsértő csoportokat. A megfelelő anyagi és tárgyi feltételek, valamint a helyzet hatékony kezelését célzó mandátum hiánya sok esetben megkérdőjelezi az AMIS létjogosultságát. Az AMIS tevékenységét többek között az is nehezíti, hogy a misszió valós létszáma messze elmarad az AU határozatában szereplő létszámtól. A dzsandszavid milíciák fegyveres támadásokat hajtanak végre a menekülttáborok ellen, a lázadók szervezetei pedig a szudáni fegyveres erők és az AMIS bázisait támadják.

Az AMIS részére nyújtott nemzetközi (NATO, ENSZ és EU) támogatás

Az AU szűkös anyagi feltételei miatt, a feladatok hatékonyabb ellátásához az AMIS külső logisztikai támogatására és békeműveletekkel kapcsolatos tapasztalatok, illetve gyakorlat megszerzésére volt szükség. Az AMIS mandátumban rögzített feladatainak ellátásához a NATO nyújtott segítséget: biztosította az afrikai országok katonái számára a légi szállítást (strategic airlift) és stratégiai szintű tervezési (strategic-level planning) támogatást nyújtott. (2005 októbere óta a NATO és az EU közel 5000 AU-békefenntartó számára biztosította a légiszállítást.) Az AMIS több száz tisztje vett részt a NATO által biztosított képzéseken.

Az AU kérésére az ENSZ Támogató Sejtet hozott létre az etiópiai Addisz-Abeában, hogy segítse az afrikai szervezet első nagyobb műveletét. Az ENSZ Támogató Sejtjének (UN Assistance Cell) feladata, hogy technikai támogatást nyújtson az AU dárfüri integrált harci kötelékének (DITF – Darfur Integrated Task Force) a logisztika, a tervezés és a vezetés terén. Az ENSZ BT az 1590. számú határozatában az UNMIS és AMIS közötti szoros és folyamatos együttműködés és egyeztetés szükségességét is kifejtette.

Az EU 2004 tavasza óta jelentős anyagi támogatással járul hozzá az AU dárfüri erőfeszítéseéhez. Az Európai Biztonság- és Védelempolitika (EBVP) keretein belül a tartományba küldött katonai megfigyelők, polgári és katonai tervezési szakemberek és összekötő tisztek telepítésén túl, az EU 2005-ben több mint 80 millió euróval támogatta az AU dárfüri műveleteit. Több európai ország – Németország, Belgium, Hollandia, Franciaország, Svédország és Olaszország – kétoldalú megállapodások keretében nyújtott, elsősorban logisztikai és anyagi segítséget. A támogatást főként élelmiszerre, ideiglenes szálláshelyekre, tiszta ivóvíz biztosítására, sürgősségi betegellátásra és egészségügyi berendezésekre fordították.

A dárfüri békefolyamat

2004. szeptember 18-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa újabb, 1564. számú határozatában gazdasági szankciók bevezetését helyezte kilátásba, amennyiben a szudáni kormány nem teljesíti az előző, 1556. számú határozatban foglaltakat, valamint nem járul hozzá az Afrikai Unió eleinte csak néhány száz fős békefenntartó erőinek kibővítéséhez. 2004-ben sorozatos béketárgyalásokra került sor a nigériai Abujában, ahol végül sikerült megegyezni abban, hogy Dárfur – lázadók által ellenőrzött – területei felett a kormány repülőgépei nem hajthatnak végre berepüléseket (no-fly zone), valamint a nemzetközi humanitárius szervezetek munkáját nem korlátozhatják a térségben. A megállapodások ellenére, továbbra is folytatódtak a fegyveres összecsapások.

Az ENSZ Biztonsági Tanács 2005. március 29-én újabb Dárfürre vonatkozó határozatot fogadott el. Az 1591. számú határozat megerősítette az érvényes fegyverembargót és utazási tilalmat rendelt el a dárfüri válságért felelősnek tartott személyek számára. A BT tagjai abban is megegyeztek, hogy a háborús bűnösöknek a hágai Nemzetközi Törvényszék előtt kell felelniük. Az ENSZ átadta a Nemzetközi Törvényszéknek a háborús bűnökkel gyanúsított 51 személy nevét tartalmazó listát, azonban Basír elnök kijelentette, hogy nem engedi, hogy szudáni állampolgárokat külföldi bíróság előtt vonjanak felelősségre.

Moammer el-Kadhafi líbiai elnök 2005 májusában Tripoliba hívta a dárfüri válságban érintett feleket, valamint a szomszédos országok (Egyiptom, Nigéria, Csád és Eritrea) vezetőit. A dárfüri lázadók két szervezete nem vett részt a megbeszéléseken (néhány nappal a csúc előtt különtárgyalásokat folytattak a líbiai vezetővel). A Tripoliban megrendezett csúc nem hozott komoly eredményeket – leginkább Kadhafi imázsépítő céljait szolgálta.

Mindeközben az Amerikai Egyesült Államok észrevehetően visszafogottabbá vált a dárfúri helyzet megítélését illetően. Az amerikai vezetés által a terrorizmust támogató országok listáján szereplő Szudán megítélése megváltozott: a korábban elsőként az amerikaiak által népiirtásnak minősített dárfúri etnikai konfliktust már nem tekintették népiirtásnak, az ENSZ által nyilvánosságra hozott elhalálozási statisztikákban szereplő adatokat pedig eltúlzottnak találták. A megváltozott hozzáállás oka az amerikai és szudáni állami vezetés között, a terrorizmus elleni harc területén létrejött együttműködés. Szalah Abdullah Gosh, a szudáni hírszerzés vezetője – aki valószínűleg háborús bűnösnek számít, mivel személyesen is részt vett a dárfúri polgári lakosság elleni műveletekben –, még Washingtonba is ellátogatott. Gosh az 1991 és 1996 között Szudánban élt Oszama bin Laden jobbkeze volt.

A válság rendezésére tett erőfeszítések eredményeként végül 2006. május 5-én létrejött a dárfúri békemegállapodás (Darfur Peace Agreement – DPA). Az egyezmény azonban nem hozott komoly eredményeket, mivel a dárfúri lázadók három fő szervezete közül csak egy, az SLM/A Minawi vezette frakciója írta alá a szerződést. Az SLM/A Nur frakciója és a JEM szervezet továbbra is fegyveres akciókat hajtott végre a kormány állásai ellen. Minawi, a megállapodást aláíró zagava vezető (a képen) a békeszerződés aláírását követően megkapta a szudáni kormányon belül a „dárfúri ügyekkel kapcsolatos különleges elnöki tanácsadó” címet. (Így az egykori lázadó szervezet tagjai most már a kormányerőkkel együtt vesznek részt a békemegállapodás aláírását visszatartó lázadó szervezetek – SLM/A Nur és JEM – elleni műveletekben. A szervezeteken belüli megosztottság következtében több – a jelenlegi hatalmi vákuumot kihasználni próbáló, egyéni érdekeket szem előtt tartó – lázadói csoport folytat fegyveres tevékenységet a térségben, akik támadásokat intéznek az AMIS járőrei ellen és fegyvereket, járműveket, valamint lőszeret rabolnak el az afrikai békefenntartóktól.

A dárfúri biztonsági helyzet javulása a közeljövőben – a békeszerződés létrejötte ellenére – sem várható. A szudáni kormány továbbra sem hajlandó beleegyezni abba, hogy ENSZ-erők vegyék át az AMIS-békefenntartók feladatát. Kofi Annan ENSZ-főtitkár 2006. augusztus elején az ENSZ Biztonsági Tanácsához benyújtott jelentésében 24 ezer katonából és rendőrből álló nemzetközi békefenntartó erő küldését indítványozta a szudáni Dárfúr tartományba. A szudáni kormány szerint az AMIS mandátumának lejártakor a szudáni haderő feladata lesz a nyugat-szudáni biztonsági helyzet helyreállítása. A szudáni állami vezetés elképzelése szerint kismértékű politikai és katonai hatalom átadása a dárfúri lakosság részére elegendő lehet ahhoz, hogy a nemzetközi közösség elvesse a katonai beavatkozás lehetőségét. Ez azonban hosszú távon nem jelent megoldást a nyugat-szudáni tartomány és a kormány közötti konfliktusra, ezért valószínűleg a lázadók részéről további kormányellenes fegyveres akciókra kell számítani.

2006. augusztus 31-én, az ENSZ BT 1706. számú határozatában a Dél-Szudánban állomásozó UNMIS mandátumát a 2006. május 5-i Dárfúri Békesszerződés és a tartományra vonatkozó tűzszüneti megállapodás pontjainak betartására is kiterjesztette. Az 1706. számú határozat ezenkívül 17 300 fős katonai és 3300 fős rendőri erő küldését irányozta elő Dárfúrba, az AMIS-erők felváltására, szeptember 30. után. Az AMIS-misszió mandátumát azonban 2006. év végéig meghosszabbították. Omár el-Basír szudáni elnök egyelőre visszautasítja a külföldi katonák telepítésére vonatkozó javaslatokat, mivel a háttérben a nyugati gyarmatosító érdekeket véli felfedezni. A szudáni kormány a külföldi békefenntartók telepítése helyett 10 500 szudáni katonát küldene a térségbe, a biztonsági helyzet stabilizálására.

2006 szeptembere óta a lázadók ismét fokozták tevékenységüket a nyugati országgrészen, ezért a kormány a haderő szélesebb körű alkalmazásával próbálja visszaszorítani a fegyvereseket. A légierő „Antonov” típusú repülőgépekkel és Mi-24 típusú harci helikopterekkel bombázza a dárfúri lakosság falvait (a képen). A haderő egységeinek jelenléte – az ENSZ szerint – sérti a békemegállapodást. A szudáni kormány elképzelése szerint, a lázadó

szervezetek civil támogatói elleni támadásokkal elérhetik, hogy a lázadók megadják magukat.

Miután a szudáni kormány elutasította az ENSZ-békefenntartó misszió küldésére vonatkozó javaslatot, a világszervezet 200 katonát és polgári alkalmazottat vezényelt Dárfúr tartományba az Afrikai Unió (AU) megfigyelő missziójának támogatására. Basír elnök – a nemzetközi nyomás enyhítése érdekében – bejelentette, hogy a szudáni kormány tervet dolgozott ki a dzsandszavid arab milícia lefegyverzésére. Az Afrikai Unió elé terjesztett elképzelés szerint a milíciák lefegyverzését még 2006 végéig végrehajtják.

A 2003 óta tartó dárfúri válság halálos áldozatainak és menekültjeinek pontos számát szinte lehetetlen meghatározni. Különböző becslések 200 ezer főre teszik a halottak számát. A menekültek száma eléri a 2 millió főt. Ezek közül legalább 200 ezer ember a szomszédos országokban – főleg Csádban – keresett menedéket. A menekültek több mint a fele 18 év alatti, ebből több százezer 5 évesnél fiatalabb.

Kelet-Szudán

A kelet-szudáni konfliktus okai is több évtizeddel korábbra vezethetők vissza, de ebben a térségben a lázadók Keleti Front (Eastern Front) elnevezésű szervezete még nem olyan régóta létezik. A szervezet a nem arab beja törzs (a keleti part legnagyobb etnikai csoportja), valamint az Arab-félszigetről származó arab anyanyelvű rasaida etnikai csoport tagjainak politikai és katonai szövetsége. A szervezetet a déli és a nyugati tartományok lázadói mellett, Eritrea is támogatja (mivel a szudáni kormány az eritreai szélsőséges iszlám lázadóknak nyújt támogatást). A lázadók kormányellenes tevékenységének legfőbb indítéka a térségben élő lakosság politikai és gazdasági mellőzöttségéből ered. A Keleti Front és a Beja Kongresszus nevű szervezetek legfőbb követelése a szélesebb körű autonómia kivívása és a kőolaj bevételek igazságosabb elosztása.

Kelet-Szudán gazdasági és stratégiai szempontból kulcsfontosságú a kartúmi kormány számára: itt található az ország egyetlen tengeri kikötője, a vöröstenneri Port Szudán, ahonnan a déli olajmezőkről származó kőolajat exportálják. A keleti térségben található az ország legnagyobb aranybányája is. Az ország fő bevételi forrásának számító kőolajtermelés infrastruktúrájának veszélyeztetése a Keleti Front egyik legfőbb ügökartya a szudáni központi kormánnyal szemben. A déli tartományok és a kartúmi kormányerők közötti polgárháborút lezáró egyezmény értelmében a déli lázadóknak el kellett hagyniuk a keleti tartományokat, ami meggyengítette a Keleti Frontot a központi kormánnyal szemben. A Keleti Front viszonylagos szervezetlensége és képességeinek hiánya, valamint a szudáni kormányerők jelenléte a térségben csökkenti a fegyveres tevékenység fokozódásának esélyét.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az ország nyugati térségében kialakult válság, a déli tartományok autonómiára, illetve teljes függetlenségre irányuló törekvései és a keleti országrész lázadó szervezeteinek tevékenysége ellenére, a kartúmi kormány helyzete viszonylag stabil. A nyugat által szélsőséges iszlám szervezetek iránti kötődéssel vádolt szudáni kormány a gazdasági szankciók ellenére sem hajlandó a nemzetközi közösség követelését teljesítve ENSZ-békefenntartó erőket beengedni Dárfúrba. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának Szudánnal kapcsolatos határozatait Kína – a szudáni olaj legnagyobb felvásárlója – sorra megvétőzza.

A központi kormány számára jelenleg a legnagyobb kihívást a nyugat-szudáni Dárfúr tartományban kialakult konfliktus rendezése jelenti. A térségben állomásozó békefenntartó erők rövid időre szóló és kevés mozgásteret biztosító mandátumai nem teszik lehetővé a helyzet hosszú távú hatékony rendezését. A nemzetközi erők tehetetlenségét megelégedve és a nyugat-ellenes iszlám rezsim – külföldi csapatokkal kapcsolatos – álláspontját ismerve, számítani lehet arra, hogy a kartúmi kormány önállóan – a saját fegyveres erők és a milíciák segítségével – próbálja felszámolni a válságot. A kínai és orosz támogatás tudatában Basir elnök bátrabban hagyhatja figyelmen kívül a nemzetközi közösség válságrendezéssel kapcsolatos felhívásait. (A szudáni központi kormány tulajdonképpen még egyetlen

Szudánra vonatkozó ENSZ-határozatot sem hajtott végre és eddig ennek semmiféle szankciója nem volt.) A szudáni kormány jóváhagyásának hiányában elképzelhető, hogy egyetlen ország sem lesz hajlandó katonákat küldeni a humanitárius katasztrófa szélén álló országba. Az Egyesült Államok – az iraki és afganisztáni műveletei, illetve az 1990-es évekbeli sikertelen szomáliai műveletek tapasztalatai miatt –, valószínűleg nem lép fel katonai erővel a konfliktus megoldása érdekében. Az EU és a nemzetközi közösség pedig inkább az Izrael–Hezbollah–Libanon és az Izrael–Hamász konfliktusra koncentrál. Közben a dárfúri afrikai törzsek tagjai ellen tovább folytatódnak a szudáni kormány fegyveres akciói. A konfliktus pedig lassan áterjed a szomszédos országokba is, és az 1994. évi ruandai helyzethez hasonló állapotok alakulhatnak ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Sudan – Darfur Handbook*.
http://hqweb.hq.nato.int/sitcen/production/wb_products/country_handbooks.
- The Khartoum-SPLM Agreement: *Sudan's Uncertain Peace*.
Crisis Group Africa Report N°96, 25 July 2005.
- *SHAPE J2 TRANSNATIONAL INTELLIGENCE SUMMARY*.
No. 029/2005 Intel Management Branch 05 Aug 05 to 11 Aug 05.
- *Sudan: The Crisis in Darfur*.
CRS Report for Congress, by Ted Dagne.
Order Code RS21862, 16 June 2004.
- *NATO's assistance to the African Union for Darfur*.
www.nato.org
- Wesley Clark and John Prendergast: *A US Plan for Darfur*.
The Boston Globe, 10 April 2006.
- Defence Intelligence Report Sudan:
Regional Instability and Small Arms.

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES

ELMÉLKEDÉS A VÁLSÁGKEZELÉS FELDERÍTŐ TÁMOGATÁSÁRÓL

A katonai felderítés alapvető funkcióinak gyakorlása során **egyre inkább előtérbe kerülnek az új típusú kockázatokkal, fenyegetésekkel és kihívásokkal kapcsolatos feladatok**. Ezek jelentősen különböznek a hidegháborús szembenállás időszakának viszonylag tisztán jelentkezett fenyegetéseitől. Hazánk Nemzeti Biztonsági Stratégiája ezzel kapcsolatban az alábbiakat rögzíti:

„Az átrendeződő nemzetközi rendszer sajátossága, hogy abban egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések. Az új típusú fenyegetések és kihívások változatosabbak, kevésbé láthatók és előre jelezhetők.”

Az új fenyegetések és kihívások egyik változatát a nemzetközi, vagy a regionális békét fenyegető, fegyveres összecsapásokba torkolló válságok képezik. A válságkezelésnek számos eszköze van (politikai, gazdasági, diplomáciai stb.), sok esetben ezek is elegendőek a válságok megoldására. A legvégső stádiumban azonban szükség lehet a katonai erő alkalmazására is, békefenntartás vagy békekikényszerítés érdekében. Ezek a feladatok **új típusú képességeket követelnek** mind a részt vevő haderőktől, mind az azok műveleteit biztosító **katonai felderítéstől**.

Mielőtt elmélkedő gondolataimat kifejténém, emlékeztetnem kell arra, hogy a katonai felderítés magyar viszonylatban milyen szervezeteket foglal magában. Az egyik a klasszikus értelemben vett hadászati és hadműveleti szintű felderítést/hírszerzést végző Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (a továbbiakban: MK KFH), a másik pedig a hadműveleti–harcászati felderítésért felelős csapatfelderítés. Azért mondom, hogy klasszikus értelemben vett, mivel a végrehajtandó válságkezelő műveletek esetében ezek a határok gyakran összemosódnak, illetve a nemzeti döntéshozó és tervező feladatokat tekintve a hadműveleti szint akár ki is eshet, ugyanis annak felelőssége a helyszíni többnemzeti hadszíntéri parancsnokság és törzs hatáskörébe tartozik. Ismervén a magyar katonai felderítés helyzetét – a Felderítő Csoportfőnökség átszervezését Felderítő Osztállyá, valamint a felderítő csapatok átalakítását különleges erőkké –, megállapíthatjuk, hogy **a cikkemben ismertetett feladatok és problémák többsége az MK KFH-t érinti**.

A másik, amit rögzíteni kell: **az MK KFH-nak a felderítési eredményeket két irányban kell biztosítania. Egyrészt** (a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. Törvény értelmében) **ki kell szolgálnia az állami vezetés információigényeit, másrészt** – úgy is, mint a katonai felderítés szerves része – **a HM Honvéd Vezérkar információigényeit is**.¹ A fenti logika alapján tanulmányomban egyenrangú fogalomként használom a felderítést és a hírszerzést.

¹ Mindazok, akik azt hangoztatják, hogy nincs szükség az MK KFH-ra, nem veszik figyelembe ezeket a körülményeket, illetve követelményeket.

Problémafelvetés

„Ahogy módosul szerepvállalásunk a válságkezelő műveletekben, ahogy egyre kiélezettebb szituációkban egyre fajsúlyosabb feladatokat hajtunk végre, óhatatlanul nagyobb figyelmet kell szentelni a felderítés kérdésének is. A magyar haderő alkalmazási elveivel összhangban le kell raknunk egy korszerű, az új kihívásoknak megfelelő felderítési koncepció elméleti alapjait és fel kell építenünk rá egy hatékony, rugalmasan alkalmazható felderítő struktúrát.”²

Tóth András mk. ezredes eme gondolatához kapcsolódva **szeretnék néhány olyan kérdéskört felvetni, ami megítélésem szerint hosszú távon is jellemezni fogja a válságkezelő műveletek felderítő biztosítását, támogatását,** tehát tartós hatást gyakorol a magyar katonai felderítésre:

- az első felvetésem az, hogy mind a Magyar Honvédségnek, mind a magyar katonai felderítésnek a **jövőben a legkiszámíthatatlanabb, legváltozatosabb körzetekben, akár nagy távolságban, vagy más kontinensen végrehajtandó műveletekre is fel kell készülni;**
- a másik, az **OSINT egyre növekvő jelentősége** a válságkezeléssel kapcsolatos felderítési információk megszerzése terén;
- a harmadik, a hadművészet klasszikus szintjeinek, a **hadászati, hadműveleti, illetve harcászati szintnek az új kihívásoknak megfelelő értelmezése,** adaptálva mindezt a katonai felderítésre;
- negyedik kérdéskörként azt is meg szükséges vizsgálni, hogy békekikényszerítő, vagy a **terrorista csoportok elleni küzdelemben való részvétel esetén milyen feladatok hárulhatnak a katonai felderítésre;**
- következő kérdéskörként választ kellene találni a válságkezelés felderítési feladatainak egyik legnehezebben megoldható problémájára, a válságkezelés során rendszerint nagyon speciális **nyelvismereti követelményekre;**
- végül, de nem utolsósorban, tanulmányom végén egy további fontos kérdést vetek fel: a **katonai gondolkodásmód változásának szükségességét.**

Természetesen ezeken lehet vitatkozni (például az OSINT jelentősége), egyes területeken lehet, hogy a gondolkodás már tovább jutott az én felvetéseimnél (a nyelvi problémák megoldása), lehet vitatni észrevételeimet (például nagy távolságban, más kontinenseken történő feladat-végrehajtás), mégis szükségét érzem ezek felvetésének, már csak a közös gondolkodás érdekében is.

A fenti bevezető után vizsgáljuk meg közelebbről felvetéseimet.

² Tóth András mk. ezredes: *A válságkezelő műveletek felderítő támogatása* című előadása a „Válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása” konferencián. Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám (2003. november), 74. o.

■ Akár nagy távolságban, más kontinenseken

Európában – ráadásul hazánkhoz közel –, található egy válságkörzet, a nyugat-balkáni térség. A Magyar Honvédség és a katonai felderítés természetesen szerepet vállalt a békefenntartásban, mivel elemi érdekünk ennek a válságnak a megoldása, a stabilitás és a béke helyreállítása ebben a térségben, amelyről napjainkban nem lehet tudni, hogy meddig kell még ott békefenntartó csapatokat állomásoztatni. Viszont az megalapozottan feltételezhető, hogy – legalábbis a belátható időben –, Európán belül kicsi a valószínűsége újabb válságkörzetek kialakulásának. A jövő válságkezelési feladatai, mint új feladatok tehát más kontinensen fognak jelentkezni.

A Magyar Honvédség az expedíciós képességek fejlesztésénél szintén ezt a szempontot veszi alapul. Havril András vezérezredes, vezérkari főnök az Új Honvédségi Szemle 2006/1. számában adott interjújában kifejtette: „Mivel a NATO és az EU katonai erőinek alkalmazásában a hangsúlyok a terület védelméről az érdekek védelmére helyeződtek át, a Magyar Honvédség számára különösen fontos a földrajzi határoktól távol folytatott műveletek képességi követelményeinek teljesítése.”³

A nagyobb távolságban, vagy egy másik kontinensen végrehajtandó művelet új kihívást is jelent: ez pedig a távolság. A műveletben részt vevő erők számára elsősorban a szállítás és utánpótlás tekintetében, a katonai felderítés számára pedig a tervezéshez és politikai döntéshozatalhoz szükséges információk megszerzését illetően. A katonai felderítés terén jelentkező probléma bemutatásához ismét Tóth András mk. ezredesre kell hivatkoznom, aki a már jelzett MK KFH konferencián elhangzott előadásában az alábbiakat mondta:

„Természetesen logikus lenne a klasszikus hírszerzési módszerek teljes körű alkalmazása, kezdve az ügynöki hálózat alkalmazásától a diplomáciai kapcsolatok kihasználásáig. Mivel azonban a válságkezelő műveletek sok esetben messze kívül esnek a küldő nemzetek közvetlen érdekszféráján, irreális lenne a nemzeti hírszerző ügynökségektől elvárni, hogy mindenütt ilyen szinten legyenek képesek hozzájárulni a művelet felderítő támogatásához.”⁴

A közvetlen érdekszféránkon kívül eső, illetve távoli válságkörzetekben, különösen a válság kirobbanásának időszakában, a legtöbb esetben a helyszínen nem rendelkezünk hírszerző, információszerző képességekkel, vagy csak nagyon korlátozott mértékben. A válságok kirobbanása után a katonai javaslatok kialakításához és a politikai döntések meghozatalához számos olyan információkra van szükség, amit a legoptimálisabb lenne helyszíni felderítő/hírszerző erőkkel beszerezni, azonban erre nincs lehetőség. Ráadásul a felderítés/hírszerzés megszervezése érdekében tisztában kellene lennünk olyan kérdésekkel, amelyek csak később tisztázhatók, vagy kerülnek eldöntésre, viszont lényeges befolyást gyakorolnak a

³ Új Honvédségi Szemle 2006/1. szám.
http://www.honvedelem.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegi_szemle/nato-_es_eu_muveletek
2006.12.05.

⁴ Tóth András mk. ezredes: *A válságkezelő műveletek felderítő támogatása.* Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám (2003. november), 71. o.

válságkezelés során alkalmazott adatszerző képességekre.⁵ Az adatszerzésnek ráadásul vannak olyan területei, amelyek kialakítása egy adott térségben költséges és hosszabb időt igényel, tehát a válságkezelés kezdeti szakaszában nem alkalmazhatók.

■ Az OSINT jelentősége

„A felderítést a mindenkori helyzethez igazodva kell szervezni, bár ezt jelentősen megnehezíti, hogy a műveleti területen kialakult helyzetet a legritkább esetben ismerjük kellő részletességgel.”⁶

E probléma megoldásának egyik kulcsa az OSINT. Mielőtt az OSINT mellett érvelnék, emlékeztetnék arra, hogy Kis-Benedek József ezredes a „Válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása” című konferencián felszólalásában ismertette a hadászati, a hadműveleti és a harcászati felderítési igényeket, majd hozzárendelte azokat a felderítési forrásokat és adatszerző módszereket, amelyekkel a különböző szintű információigényeket képesek vagyunk teljesíteni. Mindhárom szinten megemlítette az OSINT-ot, tehát a nyílt információk hasznosítását.⁷ Az is igaz, hogy a harcászati szintű felderítési információk forrásaként a helyi, regionális vagy lokális médiát jelölte meg, ami viszont feltételezi a nyelvismeretet is.

Egy korábbi tanulmányomban már részletesen ismertettem, hogy az OSINT milyen lehetőségekkel rendelkezik a katonai műveletek tervezésének, valamint a műveletek végrehajtásának támogatásában.⁸ **Amit az OSINT-tal kapcsolatban szeretnék hangsúlyozni, az a hitelessége.**⁹

Sokan fenntartással fogadják a nyílt forrásból származó információkat, előnyben részesítve a fedett, titkos forrásoktól szerzett, minősített információkat. Ennek oka abban keresendő, hogy nem ismerik magát az OSINT-ot. Az OSINT nem egyenlő a korábban, a hidegháborús szembenállás időszakában folytatott nyílt információszerzéssel. Természetesen akkoriban is gyűjtötte a katonai felderítés/hírszerzés a nyílt információkat, azonban azokat csak kiegészítő vagy megerősítő információként kezelte. Napjainkban a nyílt információk feldolgozását és a döntéshozók, illetve a tervezők részére történő hasznosíthatóságát illetően gyökeres fordulat következett be. Ennek egyik következménye az, hogy már nemcsak kiegészítő, hanem például a katonai tervezéshez nélkülözhetetlen alapinformációkat is beszerezhetünk a nyílt információs forrásokból.

⁵ Például meddig tart a válság, illetve mennyi ideig vesz részt a válságkezelésben Magyarország?

⁶ Tóth András mk. ezredes: *A válságkezelő műveletek felderítő támogatása* című előadása a „Válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása” konferencián. Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám (2003. november), 68. o.

⁷ Kis-Benedek József ezredes: *A válságkezelő műveletek és a felderítés* című előadása a „Válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása” konferencián. Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám (2003. november), 39–56. o.

⁸ Lévay Gábor alezredes: *Az OSINT lehetőségei a katonai műveletek tervezésének támogatásában*. Felderítő Szemle IV. évfolyam 1. szám (2005. március), 31–43. o.

⁹ Itt arra kell gondolni, hogy az OSINT-szabályok értelmében a szervezet csak már leellenőrzött és hitelesített forrásokból gyűjthet információkat.

Az OSINT nem más, mint egy erre a célra kialakított és speciálisan felkészített szakember állománnyal feltöltött szervezet, amely a megfelelő technikai eszközökkel ellátva, a szükséges munkamódszereket alkalmazva elsősorban olyan adatforrásokat kutat fel, amelyek (és az amelyeken található információk) minden tekintetben megfelelnek a hírszerző munka követelményeinek.¹⁰ A kétkedőknek ajánlom a Felderítő Szemle V. évfolyam 1. számában (2006. március) megjelent tanulmányomat, amely az internetes weboldalak elemzésén keresztül próbál bepillantást engedni abba a szigorú ellenőrzési folyamatba, amely követelmény egy OSINT-szervezet számára.¹¹

Napjainkra az OSINT olyan tapasztalatokkal, információszerző és elemző-értékelő munkamódszerekkel rendelkezik, hogy tevékenysége nélkülözhetlenné vált a valamennyi adatforrásra támaszkodó (all source) információszerzés területén, **nemzetközi tekintetben pedig az OSINT-szervezetek által nyújtott információk egyenrangú helyet vívtak ki maguknak** az információforrások rendszerében.¹² Nemzeti információszerző képességek tekintetében pedig **a távoli válságkörzetek esetében legtöbbször az egyetlen információszerző lehetőséget jelenti**, főleg a kezdeti szakaszban, a politikai döntés meghozatalához szükséges alapinformációk összegyűjtése során. Emellett a válságok különböző szakaszaiban alap-, vagy kiegészítő információkat képes szolgáltatni. Fontos információszerző eszköz a katonai tervezés és a csapatok felkészítése időszakában is. Arról már nem is beszélve, hogy ezenkívül számos más célra is használható: aktuális (current) információk, egy-egy aktuális kérdésben témaköri összefoglalók, vagy éppen előrejelzések jelentésére, illetve a felmerülő információigények nyílt forrásból történő gyors megválaszolására.¹³

■ A hadművészet klasszikus szintjeinek értelmezése

A következő kérdéskör a hadművészet klasszikus felosztásának, szintjeinek új helyzetnek megfelelő értelmezése, mivel **a válságkezelő műveletek esetében a klasszikus felosztás nem alkalmazható teljes mértékben a katonai tevékenységekre**. Ennek azért van jelentősége, mert sokszor felmerül a kérdés: **mi számít hadászati, hadműveleti, illetve harcászati információnak?**

A kérdésnek már csak azért is jelentősége van, mert *a válságkezelő műveletekben a felderítés előzetes megtervezése legalább akkora, vagy még nagyobb jelentőséggel bír, mint a hagyományos harctevékenységben.*¹⁴

¹⁰ Fontosság, időszerűség, hitelesség, megbízhatóság, ellenőrzöttség és pontosság.

¹¹ Hozzá kell tennem, hogy az itt bemutatott példák csak egy részét tartalmazzák a forrás- és információellenőrzési folyamatnak.

¹² Ennek jó példája, hogy egyre több ország építi ki katonai, nemzetbiztonsági, vagy éppen nemzeti OSINT-képességeit.

¹³ Meg kell említenem, hogy politikai szinten az esetek többségében olyan információigények merülnek fel, amelyek nyílt forrásokból megválaszolhatóak: például mi a nemzetközi közösség álláspontja egy adott kérdésről?

¹⁴ Tóth András mk. ezredes: *A válságkezelő műveletek felderítő támogatása* című előadása a „Válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása” konferencián. Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám (2003. november), 69. o.

A válságkezelésben történő részvétel esetén hadászati szintnek számít az adott nemzetközi szervezet (például ENSZ, EBESZ, EU, NATO), felső szintű politikai és katonai szerv, valamint a válságkezelő műveletekben feladatot vállaló államok nemzeti vezérkarának tervező–irányító tevékenysége. Megállapíthatjuk tehát, hogy **a multinacionális törzs, illetve nemzeti vezérkarok tervezőmunkájához szükséges valamennyi információ hadászati információnak számít.**

Tánczos László dandártábornok „*A katonai vezetés elvárásai a válságkezelő műveletek felderítő támogatásával összefüggésben*” című előadásában¹⁵ a döntéshozás és végrehajtás szakaszait figyelembe véve ismertette a katonai vezetés számára szükséges információk jellegét. A katonai vezetésnek a politikai döntés előkészítése időszakában egyik legfontosabb feladata az alkalmazható erő meghatározása. A műveletek tervezéséhez széles körű ismeretekre van szükség, amelyek jelentős része a várható műveleti területre vonatkozik (részletes katonaföldrajzi értékelés). A csapatok felkészítése érdekében információigényként jelentkezik a konfliktusban részt vevő erők részletes értékelése, földrajzi elhelyezkedésük, összetételük, kiképzettségük, felszerelésük és a várható magatartásuk.

Mint az előadásban ismertetett információigényekből kiderül, **számos olyan adatra van szükség a nemzeti tervezés szintjén, amely a klasszikus értelemben harcászati szintű információnak számít.** A nagy távolság, a csapatok biztonságának szavatolása, a szállítási és logisztikai problémák megoldása érdekében azonban a nemzeti vezérkarnak kell ezekkel a kérdésekkel is foglalkoznia. Melyik az a katonai felderítő szervezet, amely a tervezés és a csapatok felkészítése időszakában az ilyen „harcászati” információk megszerzésére képes? Csak az MK KFH, vagyis egy kifejezetten hadászati–hadműveleti rendeltetésű felderítő szervezet.

Továbbra is e logika mentén gondolkodva, **harcászati szintű információnak számítanak azok az információk, amelyekre a nemzeti kontingens parancsnokának van szüksége tervező- és parancsnoki munkájához a kontingens biztonságának és a feladatok végrehajtásának érdekében.** A kifejezetten harcászati szintű információs igények és felderítési feladatok akkor jelentkeznek, amikor a kontingens kitelepült és megkezdte feladatait.¹⁶ **A helyszínen tevékenykedő felderítő erők tevékenysége azonban kettős célt szolgál:** fő feladatuk az olyan információk felkutatása és megszerzése, amelyek a nemzeti kontingens feladat-végrehajtását és biztonságát veszélyeztető ellenséges tevékenységre vagy szándékokra utalnak. Ezek az úgynevezett „force protection” információk. Ugyanakkor a helyszínen tevékenykedő felderítő erők olyan információk birtokába is juthatnak, amelyek a hadszíntéri parancsnokság (hadműveleti szint), vagy a katonai felderítés háttországban dolgozó, a helyszíni erők tevékenységét honi bázisról támogató szervezeteinek (hadászati szint) érdeklődési körébe tartoznak.

¹⁵ Előadás a „*Válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása*” konferencián. Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám (2003. november), 57–62. o.

¹⁶ Hiszen mindaddig, amíg a helyszínen szerzett, vagy a helyszínre vonatkozó információk a honi területen végzett tervezést és a csapatok felkészítését szolgálják, hadászati információnak számítanak.

Eddig szó volt a hadászati és a harcászati szintről, nem volt szó azonban a hadműveleti szintről. A válságkezelési műveletekben **a hadműveleti szintet az a nemzetközi (többnemzeti) katonai törzs jelenti, amely az érintett helyszínen települve irányítja a nemzeti kontingenseket.** Láthatjuk tehát, hogy válságkezelő műveletek során **magyar nemzeti szinten nincs példa hadműveleti szintű vezető szervekre, katonai struktúrákra, így tehát ilyen szintű információigényekről is csak a többnemzeti parancsnokság esetében beszélhetünk.** A katonai felderítésnek azonban feladata olyan jellegű információk megszerzése is, amelyek hadműveleti szintű információt képeznek. Ennek az az oka, hogy a katonai felderítésnek nem csak a nemzeti kontingens alkalmazási körzetéből származó információk gyűjtését kell végezni, hanem az alkalmazási övezet kapcsolódó, tágabb környezetéből származókat is.¹⁷ Ezek pedig olyan információk, amelyeket nem csak a nemzeti kontingens, de a hadszíntéri parancsnokság is hasznosítani tud. A nemzeti hírszerző, katonai felderítő szervezettől származó hadműveleti szintű információk továbbítása a nemzeti kontingens mellett létrehozott NIC¹⁸ feladata.

Megállapíthatjuk tehát, hogy **a válságkezelési feladatok felderítő biztosításának több követelményt kell kielégítenie:** ki kell elégítenie az állami vezetés válságkörzetre vonatkozó információigényeit; adatokat kell szereznie a nemzeti tervezéshez; információkat kell gyűjtenie a kontingensparancsok munkájának elősegítése érdekében; valamint hozzá kell járulni a szövetségesi kötelezettségek teljesítéséhez is.

■ A terrorista csoportok elleni műveletek

Dr. Szenes Zoltán altábornagy, az előző vezérkari főnök értékelése szerint *„A magyar missziós részvétel ezidáig a békefenntartási tevékenység különböző formáira és a humanitárius feladatokban való részvételre összpontosult. Békekikényszerítési, valamint harci feladatoktól a Magyar Honvédség – elsősorban a politikai döntések következtében – mindaddig tartózkodott, de megkezdődött azon katonai képességek kiépítése [különleges műveleti zászlóalj (SOF), emberi felderítés (HUMINT) stb.], amelyek előbb vagy utóbb lehetővé teszik „éles” terroristaellenes műveletekben, lázadók elleni harcokban való részvételt.”*¹⁹

Megítélésem szerint el kell gondolkodnunk azon, hogy a magyar katonai felderítés, és különösen az MK KFH hogyan tudja támogatni a helyszínen tevékenykedő csapatokat. Nem lehet lényegtelen számunkra, hogy a magyar különleges alegységeket milyen információk birtokában vetik be az ilyen jellegű küzdelembe.

¹⁷ A kapcsolódó, távolabbi körzetekben is lehetnek olyan ellenséges fegyveres csoportok, amelyek támadást tervezhetnek nemzeti kontingensünk ellen.

¹⁸ National Intelligence Cell: nemzeti hírszerző csoport, nem szó szerinti fordításban, hanem inkább tartalmát (létszám, feladat stb.) tekintve.

¹⁹ Dr. Szenes Zoltán: *A békefenntartás hatása a magyar haderőre.* Hadtudomány 2006/3. száma. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2006/3/2006_3_1.html.

A terrorista csoportok elleni harcban a legfontosabb információk a katonai műveletek tervezői számára a következők lehetnek: milyen a csoport összetétele; hány főt számlál; milyen fegyverzettel van felszerelve; milyen taktikát alkalmaz a támadás és a visszavonulás során; milyen jellegű célpontokat támad?

Másik fontos kérdéskör: hol van a csoport bűvőhelye, azt hogyan őrzik; milyen megközelítési vagy menekülési útvonalai vannak; hol vannak tartalék gyülekezési vagy visszavonulási körletei; hol található rejtett fegyver- és hadianyag raktárai; hogyan oldja meg élelmezését, ivóvízellátását, fegyverzete és felszerelése utánpótlását? – és így tovább.

További kérdéskör: mekkora a csoport lakossági támogatása; milyen esélyei vannak a csoport tagjainak a lakosság közé vegyülve rejtőzködni; mely személyek, illetve szervezetek bújtatják, támogatják őket; a csoport mennyire képes terrorizálni a lakosságot? – és még lehetne folytatni.

Természetesen az általam felvetett néhány kérdés legtöbbször a választ csak a helyszínen lehet megszerezni. Ugyanakkor a **hazai bázison dolgozó katonai felderítő szervezetek és különböző adatszerző és elemző-értékelő szervezeteiknek is jelentős szerepük van:** például a csoport tevékenységére vonatkozó információk gyűjtésével, elemzésével és értékelésével segítséget nyújthatunk a terrorista csoportok harci taktikájának feltérképezéséhez. A katonaföldrajzi adatok részletes kiértékelésével feltérképezhetjük a csoport valószínű tartózkodási vagy rejtőzködési helyét, visszavonulási lehetőségeit, a tartalékok és fegyverzet rejtésére alkalmas helyeket stb.

Ez csak néhány felvetés volt részemről, de úgy gondolom, hogy nem árt időben felkészülni az ilyen jellegű felderítő támogatásra is, illetve tanulmányozni azon országok tapasztalatait, amelyek már most is részt vesznek ebben a küzdelemben.

■ A nyelvi problémák megoldása

A válságkezelő műveletek egyik komoly problémáját a nyelvismeret, illetve annak hiánya okozza. Gondoljunk csak bele, hány adatszerző szervezetnek kellene a helyi nyelvet beszélő emberek: HUMINT²⁰, OSINT, SIGINT²¹, a helyszínen tevékenykedő HUMINT-csoportok. Mivel a válságkörzetek többségében a lakosság többsége nem beszél „világnyelvet”, ezért a válságkezelő műveletekben részt vevő nemzeteknek kell ezt a problémát is megoldaniuk.

A katonai felderítés tagjainak **nyelvi képzése csak akkor célszerű**, akkor éri meg a ráfordított energiát, időt és pénzt, **ha tudjuk**, hogy nemzeti kontingensünk térségben történő tartózkodása hosszú távú, tehát **a nyelvileg kiképzett munkatársak a válságkezelés érdekében hasznosítani is tudják nyelvi felkészültségüket.** Ilyen azonban a legkritikább esetben fordul elő. Kérdezem: célszerű-e munkatársainkat pastu, dári, farszi, vagy éppen üzbég nyelvre oktatni, ha tudjuk, hogy vállalásunk Afganisztánban két évre szól? A válasz egyértelműen nem. Mit lehet akkor tenni?

²⁰ Human Intelligence – emberi erővel folytatott hírszerzés.

²¹ Signal Intelligence – jel alapú technikai adatszerzés.

Természetesen **egyik megoldás** a más nemzetek által is alkalmazott módszer, **a helyi lakosságból kiválasztani a tolmácsokat. Ennek azonban sok negatív tapasztalata is van:** egyrészt kiderült, hogy a tolmácsnak felvett személyek nem érzik személyes ügyüknek a válságkezelő csapatok feladatait – csak megélhetési lehetőséget látnak benne –, tehát csak azt fordítják, amit ők akarnak. A másik probléma az – feltételezve a jóhiszeműséget a tolmács személy részéről –, hogy civil lakosként nem ismeri a katonai terminológiát, ami sok félreértésre adhat okot. A problémák megoldhatók, ha megfelelő módszereket dolgozunk ki a tolmácsok kiválasztására és felkészítjük őket.

Másik megoldás lehet a hazai lehetőségek felmérése. Ez alatt azt értem, hogy fel kellene térképezni a különleges nyelveket beszélő magyar állampolgárokat, akik adott esetben szóba jöhetnének, továbbá azokat a külföldi állampolgárokat is, akik tartósan hazánkban élnek és itt létesítettek egzisztenciát. Ha nem is tudjuk a helyszínen tevékenykedő csapatainkat ilyen személyekkel megerősíteni, hazai bázison történő foglalkoztatásukkal támogatni lehetne az alkalmazási körzetben tevékenykedő nemzeti kontingensünket. Ennek érdekében méríteni lehetne a keleti nyelveket oktató egyetemekről, a nyelviskolákból, illetve a Bevándorlási Hivatal adatbázisából is.

■ **A katonai gondolkodásmód változása**

A távoli körzetek jellemzője, hogy ott az Európában megszokottól szinte gyökeresen eltérő társadalmi, kulturális, vallási stb. szokások uralkodnak, amelyeket – különösen a válságkezelés kezdeti szakaszában –, nem ismerünk és nem is értünk kellő mértékben. A kialakult helyzet megértéséhez már a katonai felderítésnek komplex módon kell vizsgálnia a válságkörzetben kialakult helyzetet, tehát a katonai információkon kívül politikai, gazdasági, társadalmi stb. információk gyűjtését és elemzését–értékelését is végre kell hajtani. A fentiek miatt **a katonai felderítésnek gondolkodásmódot kellett váltania.**

Ugyanakkor az elemző–értékelő állomány komoly kihívás elé néz: egyrészt a katonai helyzeten kívül tanulmányoznia kell a kapcsolódó politikai, gazdasági, társadalmi, vallási és etnikai kisebbségi helyzetet, a történelmet, a hagyományokat, az írott és íratlan szabályokat (úgy is mondhatnám, hogy meg kell érteni egy adott nemzet, vagy etnikai csoport gondolkodásmódját), másrészt mindezt a legtöbb esetben rövid idő alatt kell végrehajtania. **Az elemző–értékelő munka ezáltal bonyolultabbá vált.** Nem lehet azonban elvárni az elemző–értékelő személyektől, hogy minden rész kérdésben szakértők legyenek!

A téves értékelések elkerülése érdekében – mivel az MK KFH, egyáltalán a katonai felderítés elemző–értékelő állománya a szakmai sajátosságoknak megfelelően lett kiképezve, tehát alapvetően a katona szemszögéből vizsgálja a kérdéseket –, **célszerű lenne a civil szférában meglévő szakértői képességek hatékonyabb, integrált hasznosítása is.** Mind a hazai egyetemeken, mind pedig a kutatóintézetekben számos szakértő dolgozik, akik választott területük ismereteinek maximálisan birtokában vannak, többen közülük nemzetközileg is elismertek.

A megoldást véleményem szerint az jelentheti, ha az MK KFH intézményi kapcsolatot alakít ki ezekkel az egyetemekkel és kutatóintézetekkel. Vizsgálni kellene, hogy hogyan oldható meg a civil szakértők bevonása, a közös gondolkodás kialakítása anélkül, hogy titkainkat felfednénk. Egyik módszer lehet például aktuális témákból „kerekasztal-beszélgetések” megrendezése. Amennyiben pedig a magyar média arról tudósít, hogy magyar katonák mennek egy adott térségbe, esetleg még a nemzeti kontingens alkalmazási körzetét is ismerik és ismertetik, a részünkről nyíltan megkereshetők az együttműködésbe bevonni kívánt szakértők a számunkra fontos kérdések megválaszolása érdekében. Azt hiszem, a civil szféra képességeinek hasznosítása egy külön tanulmányt is megérne.

Véleményem szerint a létszámcsökkentésekkel tarkított átszervezések időszakában a katonai felderítés, és különösen az MK KFH csak akkor tud megfelelni a nem csökkenő (sőt, meglátásom szerint inkább növekvő) igényeknek és feladatoknak, ha képességeit növeli. A belső tartalékok terén már teljesítőképességünk határához értünk, marad tehát az, hogy a civil szférában meglévő képességeket próbáljuk meg hasznosítani egy érdemi együttműködés kialakítása, elmélyítése útján. Tapasztalataim alapján is erre a következtetésre jutottam, ezt az álláspontot képviselem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2073/2004. (IV.15.) Kormányhatározat a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
- Dr. Deák János – Dr. Szternák György:
A válságreakáló műveletek jellemzőinek vizsgálata.
Felderítő Szemle III. évfolyam 4. szám (2004. december).
- *Válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása* – konferencia.
Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám (2003. november).
- Dr. Szenes Zoltán: *A békefenntartás hatása a magyar haderőre.*
Hadtudomány 2006/3. szám.
http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2006/3/2006_3_1.html
- Új Honvédségi Szemle 2006/1. szám.
http://www.honvedelem.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegi_szemle/nato-es-eu-muveletek 2006. december 5.

**HONVÉDSÉGI OBJEKTUMOK
ŐRZÉS-VÉDELMENEK NÉHÁNY KÉRDÉSE**

Tisztelt Olvasó!

A tanulmány címe szerinti téma látszólag kevésbé illeszkedik a Felderítő Szemle szakmai fő profiljához, hiszen nincs benne szó felderítésről–hírszerzésről, vagy azzal kapcsolatos kutatás–fejlesztésről.

A Szerkesztőbizottság mégis úgy döntött, hogy közreadja a tanulmányt, s ezt a következő megfontolással tette: a fizikai biztonság az öt biztonsági terület egyike, azon belül az objektumvédelem követelményrendszere az MK Katonai Felderítő Hivatalra is hatályos, amelyet saját objektumaink őrzés-védelmi rendszerének működtetésében is érvényre kell juttatni.

A tanulmányban összegzett tapasztalatok, vélemények és javaslatok jó alapot szolgálhatnak az új őrzés-védelmi követelményekhez igazodó, a jelenleginél korszerűbb és hatékonyabb struktúra létrehozásához is, ezért minden vonatkozásban hasznosnak tartjuk a publikálását.

AZ ŐRZÉS-VÉDELEMRŐL ÁLTALÁBAN

A kezdetek

Az államnak mindig voltak olyan feladatai, amelyek csak fokozott biztonsági előírások betartásával váltak elvégezhetővé. Az elmúlt évszázad elején főleg a hadiipart kiszolgáló létesítmények tartoztak ebbe a körbe, majd folyamatosan kerültek előtérbe a gyártulajdonosok és az általuk termelt javak védelme, valamint a gyorsan fejlődő vasúti közlekedés biztosítása.

A kiemelt egységeket, objektumokat abban az időszakban még a honvédség védte.

Az 1950-es évek elejére tehető a nehézipar alapjainak lerakása, a tulajdonjavak védelmében az állami tartalékképzés, a lakosság ellátásához szükséges termékek tárolásának a kialakítása, amelyeket eleinte a belügyi szervek őriztek. 1953-tól folyamatosan kezdték építeni az állami készletek tárolására szolgáló raktárakat és azoknak a védelmére a Honvédelmi Tanács 253/21/1953. számú határozatával rendelték el – az egységes üzemrendszeten belül – az Iparőrség szervezetének létrehozását.

Abban az időszakban a fegyveres Iparőrség feladata a hadianyagokat termelő és a népgazdaság szempontjából különösen fontos ipari létesítmények őrzés-védelme volt. Az őrségek működését akkor a belügyi szervek irányították. Külön kidolgozott ügyrendjük, szabályzatuk nem volt, ennek ellenére ellátták a létesítmények fegyveres őrzését és a szállítmányok kísérését.

Az 1970-es években a Honvédelmi Bizottság és a Belügyminisztérium (BM) az illetékes szervek bevonásával megvizsgálta az Iparőrség tevékenységét. Arra a következtetésre jutottak, hogy le kell szabályozni a létesítést, a működtetést és a megszüntetést lehetővé tevő szempontokat. Ezeket a jogokat a Rendőrségről szóló 39/1974. (XI. 1.) Minisztertanácsi rendelet (a továbbiakban: Mt) alapján a BM Országos Rendőr-főkapitányság (a továbbiakban: ORFK) gyakorolta.

A Honvédelmi Bizottság döntése alapján elkészült a polgári fegyveres őrségről szóló 39/1976. (X. 30.) Minisztertanácsi rendelet, amely elsőként foglalta írásba a rendelkezéseket és az azzal kapcsolatos döntéseket. Meghatározta azt, hogy hol, miért, és kiknek kell polgári fegyveres őrséget alkalmazni; utasított az irányításról, az ellenőrzésekről, a munkaviszonyról, a szolgálatellátás típusairól, az örök kötelességeiről, a munkabérről és az egyenruházatról, valamint a fegyverzetről, amit térítés nélkül kaptak. Több mint 20 évig volt érvényben e rendelet.

A jelenlegi helyzet

1990-től kezdve, a társadalmi és gazdasági rend megváltozása után nagyon sok nehézséget okozott, hogy nem lehetett alkalmazni az idejét múlt Mt. rendeletet. A társadalmi tulajdoni forma helyébe a nemzetgazdasági érdek lépett, de ez már nem felelt meg a magán-, illetve az állami tulajdon védelmének, ugyanis addig a vállalatok költségvetésből gazdálkodtak, az új tulajdonosok pedig maguknak kötelesek előteremteni a működtetéshez szükséges költségeket.

Mindenki irtózott a reguláris erőnek tűnő, jelentős tüzerővel bíró, polgári fegyveres őrségtől. Ahol lehetett, megszüntették az őrségeket, több mint 200 esetben rendőrhatalomhoz történő átadás nélkül. Egyedül az Ipari Minisztérium hatáskörében működő fegyveres biztonsági őrségekből 114-et számoltak fel úgy, hogy a fegyverzeti anyagokat csak hosszas huzavona után sikerült leadni, természetesen már térítés fejében.

Számtalan egyeztető megbeszélés után végül megszületett **a fegyveres biztonsági őrségről, a természetvédelmi és a mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény.**

Az új jogszabály értelmében a hatóság már nem levélben értesíti a működtetésre kötelezettet, hanem a közigazgatási eljárás szabályai alapján minden részletre kiterjedő, helyszíni bejárást végez. Az erről szóló jelentés alapján készíti el az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium szakállamtitkára a határozatot a Kötelezett részére. (Korábban ez a Belügyminisztérium hatásköre volt.)

Szembetűnő a változás a korábbihoz viszonyítva, elsősorban a személyes szabadságot korlátozó intézkedéseknél és a kényszerítő eszközök alkalmazásánál, de különösen igaz ez a lőfegyver használatánál. A formaruha bevezetésével megszüntették a katonai jellegű, a beosztási jelek viszont hiányoznak, ezek leszabályozása mielőbb indokolt.

Jelenleg a legfőbb gondot az jelenti, hogy nehéz megértetni a gazdasági élet szereplőivel, hogy a rendőrhatalom is jogosult kezdeményezni fegyveres biztonsági őrség létesítését. Itt emelném ki a létesítmény település szerint illetékes, helyi önkormányzat jegyzőjének szerepét, ugyanis a közbiztonság szempontjából az ő véleményük és közreműködésük nélkülözhetetlen.

A Rendőrség minden esetben a megelőzésre helyezi a hangsúlyt, és csak azután a kötelezésre. Fontos tényező a terrorveszélyeztetettség is, ugyanis vannak olyan létesítmények, amelyek a szándékos károkozás miatt jelentős hátrányt jelenthetnek az állam működésének és a lakosság alapvető szükségleteinek biztosítására kötelezettek számára.

Az ezzel foglalkozó rendőri szerveknek egyes minisztériumokkal jó a kapcsolata, de a hatáskörrel rendelkező szaktárcák véleményének beszerzése némely esetben nem kis nehézséget jelent.

A helyszíni bejárások alkalmával a következőket végezzük el:

- az őrség létrehozása céljából döntünk az őrzés időtartamának szükségességéről (*állandó*: visszavonásig tartó; *időszakos*: meghatározott tevékenységhez kapcsolódó, vagy veszélyességi szinthez kötődő; *ideiglenes*: határozott időtartamú);
- felhívjuk a Kötelezettek figyelmét az alkalmazási feltételekre (azok bővebben kifejtésére), a felszerelésekre, a fegyverzetre, a szolgálati okmányok elkészítésére, a körlet kialakítására, a működtetéssel kapcsolatban pedig a saját szervezetben történő alkalmazásra, vagy a más szerv útján kötelezettel történő feladat-végrehajtásra;
- a Kötelezett jelenlétében határozzuk meg, hogy a létesítmény és a tevékenység miként kötődik egymáshoz.

A felsoroltakon túl fel kell mérni a bekerítettséget, az elektronikai védelmi rendszereket, a lakóhelytől, illetőleg közművektől való távolságot. Mérlegelni kell a bejárás, munkába járás lehetőségeit.

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a létesítményben dolgozók – és a leendő őrség állománya számára – ne legyen azonos a munkaidő kezdése és befejezése. Célszerű a minimum egyórás átfedés biztosítása, hogy a be- és kiléptetést (amennyiben ez az őrség feladata) már az eligazításon és a váltáson felkészített állomány végezhesse.

A körülményekhez legoptimálisabban megfelelő létszámhoz – a Munka Törvénykönyvének előírásait figyelembe véve –, 24-órás szolgálati helyenként minimálisan 9 főt kell biztosítani, mert a szolgálatot úgy kell megszervezni, hogy a váltótárs és a készülségi ügyeletes is biztosított legyen.

Egy őrhelyre 9 fő alkalmazása azért szükséges, mert az éves szabadság, a számításba vehető betegállományból eredő munkaidő-kiesés, és a különféle munkaszerződésekben foglalt teljesítendő munkaidő és óraszámok betarthatósága ettől függ. Rövid számolgotás után azért be lehet bizonyítani, hogy a munkaerő-kiesést többlétszámú szolgálatból pótolni drágább, mint a rendszeresítendő létszámot alábecsülni, vagy azt nem feltölteni.

Külön feladatot jelent a készülségi ügyeletesként is foglalkoztatott, az elektronikai védelmi rendszert figyelő fegyveres biztonsági őr váltása. A részére köteles pihenőidőt, és az egyébként is járó pihenőidő kiadását fokozott figyelemmel kell megszervezni.

Problémát okoz az egészségügyi alkalmassági vizsgálatok, valamint – az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban (a továbbiakban: IRM) történt átszervezések miatt –, a szolgálati igazolványok és a jelvények beszerzésének elhúzódása.

Az állomány kiképzését, vizsgára történő felkészítését rendszerint az őrzést működtető szervezet saját maga oldja meg, vagy arra felkéri a területileg illetékes rendőrhatóságot.

Ahhoz, hogy a fegyveres biztonsági őrt ki tudjuk képezetni, megközelítőleg három hónapra van szükségünk. A rendszeresítendő létszámra legalább 40%-nyit rá kell számolni a felkészítés során óhatatlanul bekövetkező „lemorzsolódás” miatt:

- a munkaviszony létesítéséhez a Rendőrség előzetes hozzájárulása szükséges, amit a Kötelezett írásban köteles beszerezni, a felvételét kérő nyilatkozatának csatolásával, amely szerint alkalmasságának rendőrhatalósági ellenőrzéséhez hozzájárul;
- elsőfokú orvosi alkalmassági és pszichológiai vizsgálat elvégzése szükséges a szolgálati löfegyverrel történő ellátás miatt.

Általánossá vált gyakorlat, hogy az állások meghirdetése alkalmával személy- és vagyoni vizsgát követelnek a jelentkezőktől, ugyanis az elsajátítandó további tananyag magasabb követelményt támaszt a fegyveres biztonsági őrel szemben.

Az általunk elvégzett ellenőrzések során az alábbi tapasztalatokat szereztük:

- a Kötelezettek túlnyomó többsége betartja a törvény előírásait, és az őrséget a működési és szolgálati szabályzat szerint működteti;
- a létszámproblémák általában elenyészőek, de vannak olyan őrségek, ahol a rendszeresített létszámhoz viszonyítva jelentős a létszámhiány;
- a körletek többnyire kielégítik az igényeket, az új létesítményeknél az előzetes tervek alapján épültek meg;
- egyre elterjedtebb a komplex biztonságtechnikai, védelmi rendszerek alkalmazása a hatékonyabb őrzés érdekében;
- a hírösszeköttetés az őrök és az őrparancsnokok között jó;
- a szolgálati okmányok vezetése pontos, naprakész;
- a rendszeresített kényszerítő eszközök hiánytalanul rendelkezésre állnak. A fegyverszobák rendje szinte kifogástalan. Fegyver-, illetve lőszerelvezés emberemlékezet óta nem fordult elő;
- az őrszemélyzet fegyelmi helyzete jó, szolgálati intézkedéseik száma és formaruházatuk megfelelő.

A jövőre vonatkozó legfontosabb feladatok

Segítséget kell nyújtanunk a törvény által Kötelezettek részére az őrségek létrehozásában, így különösen a nemzetközi személy- vagy teherforgalomban működni kívánó repülőtereknek, a katasztrófa felsőküszöb-értékű tevékenységet végzőknek, a lakosság alapvető szükségletét biztosító infrastruktúra és közműrendszer egyes elemeinek őrzésében. Az ivóvíz termeléséért, tárolásáért és kezeléséért felelősöknek, a kiemelt jelentőségű nemzeti kulturális értékek megóvásában közreműködőknek, a közszolgálati rádió és televízió, valamint a Magyar Távirati Iroda (MTI) központi létesítményeinek védelméhez.

A szolgálati okmányok felülvizsgálata minden őrségnél indokolt, mert az állami és szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény előírásait be kell tartani és tartatni.

Meg kell említeni még egy fontos körülményt, mégpedig azt, hogy a fegyveres biztonsági őrséget adó személyek nyugdíj-korkezdvevényének lehetőségét 1976-tól nem sikerült realizálni. Pedig a Honvédelmi Bizottsági ülésén már akkor is foglalkoztak ezzel a témakörrel, amely azonban sajnos még ma is aktuális.

Tapasztalataink és véleményünk szerint a Minisztériumok – honvédelmi, gazdasági és közlekedési, oktatási és kulturális – szakirányító tevékenységére minden szakterületen ismét szükség lenne, különösen:

- a tárcához tartozó objektumokban a védeni kívánt érdekek meghatározásánál;
- a kiképzés, a különböző szintű továbbképzések központi tervezésében, szervezésében és végrehajtásában való együttműködésben;
- a fegyveres biztonsági őrségek feladatával, a szolgálat ellátásával kapcsolatos belső szabályzó szakanyagok kidolgozása és kiadása területén;
- az őrségek fegyver- és lőszerellátásának biztosítása miatt;
- az ORFK szakfelügyeleti munkájának segítése érdekében szükséges lenne központi, illetve területi irányító parancsnokságainak jogosultságát engedélyezni.

A Rendőrség az utóbbi években jelentős mértékben bekapcsolódott a honvédelem szempontjából fontos létesítmények őrzés-védelmének biztosításába, valamint az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. részére átadott, nem hatástalanított haditechnikai eszközök megsemmisítésének ellenőrzésébe, valamint előkészítjük a tevékenység végzéséhez szükséges kijelölési eljárást is. Természetesen ellenőrizzük a megsemmisítést és az őrségeket is.

A HM EI ZRT. ÉS AZ ORFK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS LÉTREHOZÁSÁRÓL

A honvédségi objektumok őrzés-védelmének megvalósításában meghatározó szerepet tölt be a Honvédelmi Minisztérium Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő ZRt. (a továbbiakban: HM Ei ZRt.), amelynek kiemelt feladata a Magyar Honvédség

– a Magyar Köztársaság területén a külföldi NATO katonai erők – fegyverzetének és egyéb technikai eszközeinek elhelyezése, továbbá a tevékenységet szolgáló katonai objektumok és területek, továbbá a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal és Katonai Biztonsági Hivatal kijelölt objektumainak fegyveres biztonsági őrrel történő védelme és logisztikai kiszolgálása. A HM Ei ZRt. biztosítja a veszélyeztetett szállítmányok célba érkezését és technikai nyomon követését. Megbízás alapján közreműködik különböző veszélyeztetett létesítmények (például pénzüzetek), valamint a pénz- és értékszállítmányok technikai jellegű őrzés-védelmében. A feladatok végrehajtása jelentősen ember-, eszköz- és forrásigényes.

Az általánosan kedvező helyzet mellett sem megnyugtató, hogy a megtett erőfeszítések ellenére nem csökkent minden területen a veszélyeztetett objektumok és szállítmányok sérelmére elkövetett bűncselekmények száma. Az elmúlt évek bűnügyi statisztikai adatainak elemzése alapján előre lehetett jelezni, hogy a pénz, az értékek és a fegyverek megszerzésére irányuló bűncselekmények és kísérletek száma – a terrorveszélyeztetettségre is tekintettel –, a közeljövőben sem fog csökkenni, azzal folyamatosan számolni kell.

A közbiztonság várható alakulását értékelve fontosnak tartottuk a kölcsönös vállalatok körének határozottabb megjelenítését, melynek érdekében együttműködési megállapodás (a továbbiakban: Megállapodás) létrehozását határoztuk el. A Megállapodás elősegítené az állam működése és a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedő jelentőségű létesítmények, objektumok, valamint értékszállítmányok védelmét, a bűncselekmények megelőzését, felderítését és az elkövetők elfogását. A Megállapodás megléte óta figyelemre méltó eredményeket mutathatók fel.

A Megállapodás jogi alapja, az együttműködés fő területei

- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 2. § (2) bekezdésének a) pontja előírja, hogy a Rendőrség a feladatának ellátása során együttműködik az állami és a helyi önkormányzati szervekkel, a társadalmi és a gazdálkodó szervezetekkel, az állampolgárokkal és azok közösségeivel.

Az Rtv.-ben adott felhatalmazás alapján a Felek együttműködése az alábbi jogszabályok keretei között történik:

- Rtv.;
 - a fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és a mezeti őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény;
 - a Rendőrség ellenérték fejében végezhető szolgáltató tevékenységéről szóló 16/1999. (II. 5.) Kormányrendelet, és az annak végrehajtására kiadott 7/1999. (II. 18.) ORFK intézkedés.
- Az együttműködés fő területei:
 - személy-, érték- és objektumvédelem, veszélyeztetett szállítmányok biztosítása;
 - oktatás, képzés, szaktanácsadás;

- kölcsönös információszolgáltatás;
- bűnmegelőzés.

Az együttműködő szervezeti egységek kijelölése, illetékességük meghatározása

- A HM Ei ZRt. együttműködésre kijelölt szervezeti egységei a következők lettek:

Országos és területi illetékességgel:

- a Vagyonkezelő Igazgatóság;
- a Logisztikai Igazgatóság;
- a Biztonságtechnikai és Vagyonvédelmi Igazgatóság;
- az Elektronikai Igazgatóság;
- a HM Ei ZRt. cégcsoport tagjai.

- A Rendőrségtől együttműködésre kijelölt szervek:

Országos illetékességgel, az ORFK szervei:

- a Bűnügyi Főigazgatóság;
- a Közbiztonsági Főigazgatóság, azon belül a Rendészeti Biztonsági Szolgálat;
- a Köztársasági Őrezred;
- a Humánigazgatási Főosztály, azon belül a Rendészeti Szervek Kiképző Központja.

Területi illetékességgel:

- a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK);
- a megyei rendőr-főkapitányságok.

Helyi illetékességgel:

- a rendőrkapitányságok.

- A kölcsönös feladatvállalásokat és azok konkrétumait az országos, illetve területi illetékességgel rendelkező szervek együttműködési megállapodásokban rögzítették. Az együttműködési megállapodásokban meg kellett határozni a pénzügyi ellenszolgáltatás fejében tett rendőrségi vállalásokat, továbbá szükség szerint azokat a védelmi feladatokat és módszereket, amelyeket a Rendőrség a HM Ei ZRt. hatáskörében tartott megvalósítandónak.

A Rendőrség vállalásai, állandó feladatai

- Az ORFK, a BRFK, a megyei rendőr-főkapitányságok, továbbá a rendőrkapitányságok közbiztonsági, illetve szükség szerint bűnügyi szakterületükről egy-egy kapcsolattartót jelöltek ki. A kijelölt rendőrségi kapcsolattartók nevét, rendfokozatát, beosztását és munkahelyi telefonszámát, tartalmazó listát az érintett rendőri szerv átadta a HM Ei ZRt. együttműködésre kijelölt szervének, illetve soron kívül tájékoztatást adott az adatokban bekövetkezett változásokról.
- A Felek kapcsolattartóinak feladata volt: a közös feladatok koordinálása, az együttműködés tapasztalatainak összegzése, továbbá javaslatok készítése az együttműködés hatékonyságának javítása, a további közös intézkedések érdekében. A rendőrségi kapcsolattartó azóta is rendszeresen látogatja a kijelölt objektumokat, a biztonsági megbízottal együttműködve tájékozik azokról a biztonsági helyzetéről, a beszerzett információkat pedig – amennyiben azok alapján további intézkedések válnak szükségessé –, továbbítja az illetékes szervhez. A fegyveres biztonsági őrséggel védett objektumok ellenőrzését csak nyílt paranccsal rendelkező rendőr végezheti.
- A katonai objektumok, a védett létesítmények és az értékszállító járművek elleni támadások megelőzése és felderítése érdekében a közterületi szolgálatot ellátó rendőri állomány fokozott figyelmet tanúsít a védett objektumok, valamint szállítmányok és közvetlen környezetük bármely napszakban történő ellenőrzésére. Figyelemmel kísérik a bűncselekmények elkövetését lehetővé tevő, illetve elősegítő körülményeket, azok észleléséről a HM Ei ZRt. illetékes igazgatóságát tájékoztatják.
- A Rendőrség együttműködésre kijelölt szervei – a HM Ei ZRt. kérésére és költségviselése mellett –, lehetőséget teremtenek közvetlen híradó-összeköttetésre, a védett objektumok ügyelei és az intézkedésre jogosult rendőrségi ügyeletek között.
- Az érintett rendőr-főkapitányságok külön megállapodás alapján, a technikai feltételek megléte esetén lehetőséget biztosítanak – a HM Ei ZRt. diszpécserközpontjának operátorán keresztül –, a veszélyeztetett objektumokból érkező veszélyjelzések fogadására. A megállapodásnak tartalmaznia kell a téves riasztás költségeinek megtérítésére vonatkozó rendelkezéseket is.
- A Rendőrség – külön megállapodás alapján – közreműködik a műholdas, illetve a földi nyomkövető és elfogó rendszer működtetésében.
- A Rendőrség együttműködésre kijelölt szervei a Rendőrség ellenérték fejében végezhető szolgáltató tevékenységről szóló rendelet alapján, illetve az annak végrehajtására kiadott intézkedésben foglaltak figyelembevételével teljesítenek a HM Ei ZRt. részére biztonsági szolgáltatást, így különösen a veszélyeztetett objektumok és szállítmányok biztosítását, átvizsgálását.

- A HM Ei Rt. kérésére és költségére, a bűncselekmények megelőzése és visszaszorítása céljából, a károk csökkentése érdekében a Rendőrség alap- és továbbképzést tarthat a HM Ei ZRt. alkalmazottai részére; továbbá a fegyveres biztonsági őrök kiképzéséhez és továbbképzéséhez szakelődöt biztosíthat, ezekre már volt lehetőség.
- A védett objektumok, valamint azok alkalmazottai ellen elkövetett bűncselekmények esetén az eljáró rendőri szerv soron kívül tájékoztatja a HM Ei ZRt. illetékes igazgatóságát a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő, illetve azt elősegítő körülményekről, sajnos ilyen eset is volt már.

A HM Ei ZRt. vállalásai, állandó feladatai

- A HM Ei ZRt. igazgatóságai a velük együttműködő rendőri szervezeteknek rendszeresen átadják saját biztonsági megbízottaik nevét, beosztását és munkahelyi telefonszámát, tartalmazó névsort, továbbá a védett objektumok jegyzékét, megjelölve veszélyeztetettségük fokát, biztonságtechnikai védettségüket, valamint a megközelítési útvonalakat. Az adatokban bekövetkezett változásokról az érintett igazgatóság a partner rendőri szervet soron kívül tájékoztatja.
- A HM Ei ZRt. a védelmi rendszerét úgy építette ki, hogy az megteremti a lehetőséget a bűncselekmények megelőzésére, illetve azok elkövetése esetén elősegíti a bűncselekmények felderítését, az elkövetők elfogását, a nyomozás eredményességét.
- A HM Ei ZRt. pénzügyi lehetőségeinek függvényében folyamatosan bővíti a vagyonvédelmi rendszerrel ellátott objektumainak körét. A védett objektumok ügyeletei, illetve a védelmet ellátó diszpécser szolgálat riasztás esetén az illetékes rendőri szerv ügyeletét értesítik.
- A rendkívüli események kivizsgálása során a HM Ei ZRt. illetékes igazgatósága elemző-értékelő anyagot készít a rendkívüli esemény bekövetkezének körülményeiről, feltételezett okairól, majd az anyagot további hasznosítás céljából azt az illetékes rendőri szerv részére is megküldi.
- A HM Ei ZRt. kötelezte magát, hogy a belső vizsgálatok, ellenőrzések során feltárt, bűncselekményre utaló adatok esetén soron kívül feljelentést tesz, továbbá az eljáró rendőri szerv munkáját és az eredményes nyomozást minden rendelkezésére álló eszközzel segíti.
- A HM Ei ZRt. lehetőséget teremtett arra, hogy az ORFK szakmai vezetése részt vehetett a HM Ei Rt. által évenként megrendezett biztonsági konferencián.
- A HM Ei ZRt. a védett objektumok, illetve szállítmányok elleni súlyos, a társadalomra különösen veszélyes bűncselekmények felderítése, az elkövetők kézre kerítése érdekében – a Rendőrséggel egyeztetve – nyomravezetői díjat tűz ki (ha ilyen eset bekövetkezik).

Záró rendelkezések

- A Felek egyetértettek abban, hogy a Megállapodásban foglaltak teljesítése kizárólag a kölcsönös előnyök elvén alapulhat; sem a Rendőrség jogszabályokban és belső normákban szabályozott tevékenységének sérelmét, sem a HM Ei ZRt. által nyújtott szolgáltatások minőségének romlását nem idézheti elő.
- Az információáramlás, illetve az adatszolgáltatás során a Felek mindenkor a hatályos adat- és titokvédelmi szabályok betartásával járnak el.
- A Rendőrség vállalta, hogy a HM Ei ZRt. sérelmére elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos, a közvéleménynek, illetve a sajtónak adott tájékoztatás – az ide vonatkozó általános szabályokon túl – nem tartalmazhatja az alábbi adatokat, illetve információkat:
 - a védett objektumok, illetve azok alkalmazottainak védelmét szolgáló elektronikus vagy mechanikus biztonsági berendezések működési elvei, felszerelései, tervezési és kísérleti dokumentációi;
 - a szállítmányok sérelmére elkövetett támadásokkal kapcsolatos vizsgálati módszerek;
 - a HM Ei ZRt. alkalmazottai által kezelt, szállított és tárolt értékek nagysága, függetlenül a kezelés, őrzés és szállítás helyétől, formájától;
 - a HM Ei ZRt. által esetileg nem közölhetőnek minősített körülmények, adatok és információk.
- A Felek megállapodtak abban is, hogy az együttműködés során jelentkező hiányosságok, mulasztások megszüntetése, a tevékenységek összehangolása, az együttműködés éves tapasztalatainak értékelése, a további tennivalók kijelölése érdekében a Felek évente közös értekezletet tartanak, s ehhez tartják is magukat.
- A Felek rögzítették, hogy a Megállapodás határozatlan időre szól, azt bármelyik Fél írásban, két hónapos felmondási idővel felmondhatja, vagy módosítását kezdeményezheti.

*

Számomra nagy megtiszteltetés, hogy tevékeny részese lehettem a Megállapodás létrehozásának. Munkatársaimmal együtt sikerült megalkotnunk ezt a dokumentumot, amely szilárd alapját képezi a 2004 novembere óta működő korrekt, közhasznú és a kölcsönös előnyökre épülő együttműködésnek az érintett Felek között.

John Keegan: A háborús felderítés

Budapest, 2005, Európa Könyvkiadó. ISBN 963 0778 971

A regényirodalomban a kém romantikus figura, akinek titkai békét szerezhetnek vagy háborút robbanthatnak ki, de vajon a valóságban alapfeltétele-e a katonai győzelmeknek a felderítés, a hírszerzés?

Úttörő jellegű új művében korunk kiemelkedő hadtörténésze egy elméleti bevezető után – amely ismerteti a katonai felderítés formáit és eszközeit, lehetőségeit a legkorábbi időktől napjainkig –, konkrét csatákat, hadjáratokat elemez a felderítés szempontjából: Nelson és az Egyiptomba tartó Napóleon flottáinak bújócskázását a Földközi-tengeren; Stonewall Jackson déli tábornok manőverezéseit a Shenandoah-folyó völgyében, illetve az északiak hírszerzői próbálkozásait az amerikai polgárháború idején; Kréta német megszállását a második világháborúban; valamint a világháború csendes-óceáni hadszínterének legjelentősebb, Midway-szigeteki ütközetét az amerikaiak és a japánok között. Végül áttekintést kapunk tőle az 1945 utáni katonai hírszerzésről, amely kiterjed a koreai, a vietnami, a Falkland-szigeteki és az Öböl-háborúra, illetve a nemzetközi terrorizmus elleni harcra is.

Keegan konklúziója elgondolkodtató: a felderítés, a hírszerzés hasznos a háborúban, de önmagában nem döntő a szerepe. A nagy felderítési előny sem garantálja feltétlenül a győzelmet. A háborúk végkimenetelét rendszerint az elegendő mértékű, célszerűen bevetett erő szabja meg. Nelsonnak és Jacksonnak gyakran csak töredékes információi voltak az ellenségről, azt azonban ellensúlyozta hadvezéri tehetségük. A britek tudtak a Krétát fenyegető német invázióról, ám a túlerő legyűrte őket. A falklandi háború idején a brit felderítés kifejezetten gyatra volt, de a sorozottakból álló argentin egységek nem voltak méltó ellenfelei a profi angol katonáknak.

Ahogy a New York Times kritikusa írja: „Keegan nem a hírszerzés nimbuszát akarja megtépázni, csupán perspektívába helyezi a hadviselésnek ezt a titokzatossgal övezett vetületét, hogy rámutasson: a közképzelettel ellentétben nem amolyan szórakoztató és könnyed az út a diadalhoz”.

John Keegan: A második világháború

Budapest, 2003, Európa Könyvkiadó. ISBN 963 0774 895

Ránki György 1973-ban született műve óta ez az első tudományos igényű kötet a második világháborúról. A háború alatt keletkezett levéltári anyagok zömének titkosítása az 1970-es, 1980-as években járt le, a korábban írott munkák ugyanis – kevés kivétellel –, a felső szintű döntéseket alapvetően befolyásoló hírszerzési, kormányzati és katonai iratok ismerete nélkül készültek, ráadásul többnyire primer politikai célok érdekében hajlígtatták a tényeket (mint például A Nagy Honvédő Háború története).

John Keegan: Az iraki háború

Budapest, 2005, Európa Könyvkiadó. ISBN 963 0776 901

John Keegan – aki az előbbi, *A második világháború* című kötet szerzője is –, korunk vezető hadtörténésze. Évtizedekig oktatott a sandhursti katonai akadémián, ma pedig a Daily Telegraph védelmi rovatát vezeti. Napról napra figyelemmel kísérte és újságcikkekben kommentálta a 2003. évi iraki háború lefolyását, majd pedig exkluzív interjúkat készített a koalíció főparancsnokával, Tommy Franks tábornokkal és Donald Rumsfeld amerikai védelmi miniszterrel. Adatgyűjtése a hadművelet legapróbb mozzanataira is kiterjedt.

Könyvében elénk tárja Irak első világháború utáni létrejöttét, az egymást váltó politikai és katonai rezsimeket, egészen Szaddam Huszein hatalomátvételéig. Széles áttekintést kapunk a Szaddam alatti Irakról, a diktátor hatalomgyakorlási módszereiről, bel- és külpolitikai ambícióiról. Megismerkedhetünk az Egyesült Államok vezette koalíció létrehozásának körülményeivel, a legyőzött csapatok lebontott szervezeti rendjével, fegyverzetével és haditervével. Magát a hadjáratot két részre osztva tárja elénk a szerző: a brit kontingens jól elkülöníthető feladata volt Bászrának és környékének megszállása, miközben az amerikai haderő Bagdad felé tört előre. A teljes és gyors diadal egyrészt a britek helyismeretének és történelmi tapasztalatának, másrészt az amerikaiak páncélos manőverező képességének, szervezettségének és fegyelmének volt betudható.

Kéri László: Választástól népszavazásig

Budapest, 2006, Kossuth Kiadó. ISBN 963 0947 102

A 2002. januártól 2005 elejéig tartó időszakban a magyar közélet újból és újból a kiélezett hangvételi kampányok áldozatává vált. Választás választást, népszavazás népszavazást követett, még ki sem hevertük az előző szócstaták fáradalmait, s máris nyakunkon volt az újabb erőpróba.

Ez a könyv a harminchat hónapos, meglehetősen mozgalmas időszak átfogó elemzésére vállalkozik. Tizennégy politikai ciklus tanulságait keresi, s mindeközben az egész korszak lényegét is. Az akkor még közelgő, 2006. évi választás minden korábbinál hevesebb küzdelmet ígért, ami be is következett. Érdekes hát még egyszer szemügyre vennünk, mi mindent hagytunk 2002 óta magunk mögött – és mit nem.

Margaret MacMillan:

Béketeremtők – Az 1919-es párizsi békekonferencia

Budapest, 2005, Gabo Kiadó. ISBN 963 7318 968

A szakirodalomban is számon tartott mű a Versailles környéki békekötéseket dolgozza fel, amelyek során átrendeződött Európa. Megismerjük Franciaország, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok miniszterelnökeinek erőfeszítéseit, hogy a bolsevizmussal szemben demokrácián alapuló rendszereket hozzanak létre. A kötet egy fejezete Magyarországról és a trianoni békefeltételekről szól.

Romsics Ignác: Helyünk és sorsunk a Duna-medencében
Budapest, 2005, Osiris Kiadó. ISBN 963 389 8102

Az évszázad nagy fordulatainak alapvető jellemzője térségünkben, hogy a nagyhatalmak mindegyikben fontos, ha nem sorsdöntő szerepet játszottak. Olykor csak kezdeményezték vagy elősegítették a változásokat, máskor viszont brutálisan rákényszerítették akarataikat az itteni népekre. A 20. századi magyar és kelet-közép-európai történelemnek tehát a nagyhatalmi politika alig túlértékelhetően fontos aspektusa. E kötet tárgya ezen „akarátávitel” története. Az első rész öt tanulmánya öt nagyhatalom: Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Németország és az Egyesült Államok magyar, illetve Duna-medencei politikáját vizsgálja a 20. század első felében.

A kötet második részének első három írása ugyanazzal, a 20. század első felének régiókra irányuló nagyhatalmi politikával, illetve a magyarság reakciójával foglalkozik, mint az első rész tanulmányai, csupán rövidebben és oldottabban, kevésbé a szakmához, inkább a történelem iránt érdeklődőkhöz szólva. Ezek a történész publicista énjének termékei. Ugyanez mondható el a második rész két utolsó cikkéről is, amelyek – igaz, mindig történeti alapvetésekre támaszkodva – a jelen, sőt a jövő kérdéseit firtatják. *„Első megjelenésükkor ezeket az írásaimat több kollégám megrökönyödéssel fogadta, s még legjobb barátaim is óvtak a szakma többé-kevésbé biztos fedezéket nyújtó sáncainak elhagyásától. Én azonban örömmel leltem a történelemből megismert trendek meghosszabbításában, s nem bánom, ha egyik-másik megállapításomra rácáfol az idő, vagy ha pesszimista jóslataim nem válnak valóra”* – írja munkájáról maga a szerző.

Tálas Péter: Válaszok a terrorizmusra II.

Budapest, 2006, Mágustúdió. ISBN 963 2197 565

A politikai marketing csapdájában vergődik a világ. A legfontosabb higgadt következtetések egyike az – amint azt a kötetünk Kelet-Közép-Európával foglalkozó, adatokban bővelkedő tanulmánya is megfogalmazza –, hogy a terrorfenyegetettség mértéke az Egyesült Államokban és Európában sokkal kisebb mértékű, mint ahogyan azt a politika és a média naponta közvetíti felénk, szerte a világban pedig meglehetősen eltérő intenzitású.

A jelen tanulmánygyűjteményben tehát a szerző a gondolataival egyáltalán nem kívánja kiszorgálni a politikát ebben a tekintetben (sem), sőt ellenkezőleg, arra kívánja ráirányítani a figyelmet, hogy a nyugati politikai eliteknek a terrorfenyegetettség folyamatos emlegetése helyett vissza kellene térniük a valóságba, s végre helyi értékén kellene kezelniük az egyébként nagyon is valóságos biztonságpolitikai problémát.

Geoffrey Regan: Nagy katonai baklövések

Pécs, 2005, Alexandra Kiadó. ISBN 963 3694 736

A szerző ebben a munkájában történelmileg hiteles, ugyanakkor szórakoztató és olvasmányos összefoglalását nyújtja az elmúlt kétezer esztendő kisebb és nagyobb katonai melléfogásainak.

Geoffrey Regan: Katonai katasztrófák, hadi baklövések

Pécs, 2005, Alexandra Kiadó. ISBN 963 3694 744

A katonai baklövéseket bemutató sorozat legújabb kötetében a szerző nem csupán elbeszéli a meghökkentő események történetét, hanem rávilágít arra is, hogy miféle nehézségek vezethetnek a vereséghez, valamint esettanulmányok keretében részletesen is elemzi az egyes csaták során elkövetett hadvezetési hibákat.

John Bowker: Vallások – A világ vallásainak története

Budapest, 2005, Totem Plusz Könyvkiadó. ISBN 963 590 2271

A „Vallások” egyedülálló vállalkozás: szakmai kutatások tényeit felhasználva olvasmányos stílusban ismerteti a világ vallásainak történetét. Különlegessége, hogy nemcsak a nagy világvallásokat veszi sorra, hanem olyan hitrendszerekre is kitér, mint a zoroasztrizmus, a dzsainizmus és az újkori vallások.

A könyvet egyrészt azoknak ajánljuk, akik általános áttekintést akarnak kapni a nagy hitrendszerek kialakulásáról és történetéről, valamint azoknak is, akik tudományos igénnyel kutatnak és alapos információkra van szükségük.

John Dickie: Cosa Nostra – Az olasz maffia története

Budapest, 2005, Gabo Kiadó. ISBN 963 7318 984

A szerző újságíró, történész, egyetemi oktató. A szicíliai maffiának a 19. századtól 2003-ig terjedő történetét írja meg egykori és újabb pentitók, vallani hajlandó maffiózók tanúvallomásai alapján. Megismerjük az „árnyékállam”, a Cosa Nostra kapcsolatát az amerikai maffiával, és a nápolyi Camorrával is.

Sasvári Rudolf: Üzleti hírszerzés

Budapest, 2005, Agave Könyvek. ISBN 963 7118 268

Az üzleti hírszerzés piaca jelentős változásokon ment keresztül Magyarországon is az elmúlt évek során. Egyre több helyen oktatják az üzleti hírszerzést, egyre több magánnyomozó irodát bízhatnak meg ilyen jellegű ügyekkel, és egyre több cég fordít kiemelt figyelmet az üzleti hírszerzésre, illetve annak elhárítására is, mert csak így tudnak versenyben maradni. E téma első magyar nyelvű feldolgozásának ott a helye a profik és a laikus érdeklődők könyvespolcán.

M. K. Barbier: Kurszk, 1943 – A legnagyobb páncéloscsata

Debrecen, 2005, Hajja & Fiai Könyvkiadó. ISBN 963 9329 47 9

1943 júliusában a Wehrmacht a kurszki kiszögellésben megindította a keleti front utolsó nagy német offenzíváját. A kötet átfogó képet nyújt arról az időszakról, amikor a Szovjetunió ellen harcoló Németország utoljára tartotta kezében a hadászati kezdeményezést, amelynek elvesztése után a Vörös Hadsereg végleg elpusztította a náci államot.

A könyv a csata hátterének elemzésével kezdődik. Ismerteti az offenzíva megindítása előtti időszak eseményeit a keleti fronton, köztük a néhány hónappal azt megelőzően véget ért sztálingrádi csatát is. Értékeli a kurszki kiszögellés hadászati jelentőségét, és megvizsgálja, miért halasztották el a németek az offenzívát, amivel a meglepés lehetőségét is elszalasztották. Részletesen elemzi a kiterjedt szovjet védelmi előkészületeket, a két oldal erőviszonyait és az új fegyvereket, például a németek által első alkalommal bevetett Panther harckocsit. A *Kurszk* című könyv bemutatja, hogy a viszonylag kis területen milyen elkeseredett összecsapás bontakozott ki a nagyszámú szovjet és német katona és harckocsi között, ami végül a történelem legnagyobb páncélos csatájába torkollott. A Vörös Hadsereg 1943-ban már jelentősen különbözött attól a haderőtől, amelyre a németek 1941-ben még könnyen mérhettek súlyos csapásokat. A szovjetek harci tapasztalata és létszámfölénye kimerítette a támadókat, a németek elvesztették lendületüket és ezzel a csatát is. Az utolsó fejezet részletesen tárgyalja a csata jelentőségét a németek és a szovjetek számára.

A könyv hiteles szövegét részletes térképek egészítik ki, amelyek bemutatják az egyes csoportosítások műveleteit a csatában.

A. J. P. Taylor: A második világháború okai

Budapest, 2005, Scholar Kiadó. ISBN 963 9193 143

Taylor provokatív fejtegetései a második világháború okairól hatalmas vitát váltottak ki a könyv első kiadásakor. Akik Hitlert ördögien gonosznak tartják, azzal vádolják Taylort, hogy igazolja a német diktátor tetteit, míg akik arra törekednek, hogy a müncheni egyezmény csupán szégyenfoltot jelentsen az emberek számára, fél vannak háborodva az író tárgyilagosságán. A könyv az 1939. szeptember 1-jén indított Lengyelország elleni német inváziót megelőző évek eseményeit dolgozza fel, és noha az író célja csupán a saját „történelmi kíváncsiságának” kielégítése volt, művét ma már elismert, kitűnő tudományos kutatómunkaként tartják számon.

Guido Knopp: A Nagy Menekülés

Budapest, 2005, M-érték Kiadó Kft. ISBN 963 9519 987

Hitler kitartást követelő tébolya miatt a németeknek az utolsó pillanatig a helyükön kellett maradniuk. Azután pedig már késő volt – nem volt menekvés.

Amikor a Vörös Hadsereg 1945 januárjában már német földön harcolt, rengetegen – főképp nők, gyermekek, öregek – kezdtek fejvesztett menekülésbe. Gyalogosan és lovas szekéren vonultak a csikorgó fagyban a jeges országutakon, védtelenül kiszolgáltatva a szovjet csapatok támadásainak. Már rég vége volt a háborúnak, de még mindig hurcolták és üzték a németeket a keleti területekről: több mint tizenkétfélmillió embert, akik közül kétfélmillióyan nem is élték túl a megpróbáltatásokat. Hitler háborújának átka a tulajdon népére hullott vissza: arra a népre, amelynek nevében a háborút elindította.

Guido Knopp és csapata elment az egykori Kelet-Poroszországba, Sziléziába, Pomerániába, a Szudéta-vidékre, sőt még tovább: Szibériába és Kazahsztánba is, azokra a helyekre, ahol német civileket tartottak túlsúfolt lágerekben hónapokon, sokakat éveken át. A szerzők és az őket segítő orosz archívumok és televíziós intézmények munkatársai hatalmas, eddig jórészt ismeretlen tényanyagra bukkantak, amely lehetővé tette a tragédia hű bemutatását.

Mihalovics Árpád – Révay Valéria:
Hétnyelvű politikai és diplomáciai glosszárium
Budapest, 2005, Aula Kiadó. ISBN 963 9345 85 7

A szótárt a szerzők és a kiadó a nemzetközi tanulmányok, a nemzetközi kapcsolatok és a nemzetközi kommunikáció szakos egyetemi és főiskolai hallgatóknak ajánlják, továbbá gyakorló politikusoknak, politológusoknak, a külkapcsolatok területén dolgozó szakembereknek és mindazoknak, akik érdeklődnek a többnyelvű politikai kommunikáció iránt. A kiadványt haszonnal forgathatják az idegen nyelv, a történelem és a politológia szakos bölcsészhallgatók is. Bizton ajánlható a katonadiplomáciai szolgálatot teljesítőknek, illetve az arra készülőknek, a témával mélyebben foglalkozóknak.

Yossef Bodansky: Békecsapda. A közel-keleti békefolyamat drága ára
Budapest, 2005, Focus Kiadó. ISBN 963 9468 479

A 21. századba lépve Izrael különleges helyzetben találta magát: egyrészt független, ám folyamatosan külső támogatásra szoruló nemzetből a világ egyik jelentős hatalmi tényezőjévé válhat; másrészt azonban mélyen belesüllyedt a palesztinokkal vívott háborúba. Fél évszázad harcai és küzdelmei ellenére Izraelnek ma ugyanolyan, a létezését érintő fenyegetésekkel kell szembenéznie, mint 1947/48-ban; sőt a jelenlegi veszély súlyosabb, mivel szembe kell néznie a tömegpusztító fegyverek jelentette teljes megsemmisülés veszélyével, miközben a korábbi háborúkban megszerzett területe egy évtized alatt közel egyharmadával csökkent. A területek átadásáért nem békét, hanem terrort és háborús fenyegetést kaptak „cserébe”.

Ki a felelős azért, hogy több mint tíz évvel az oslói békemegállapodások után a Közel-Kelet egy újabb átfogó háború küszöbére sodródott, miközben a muzulmán fundamentalizmus védőernyője alatt kialakult terrorizmus Indonéziától kezdve, Moszkvát át Londonig és New York-ig elárasztotta a világot? Hogyan készül Irán az iszlám nevében a végső atomháborúra, Izrael és a Nyugat ellen?

Ezekre az izgalmas és nagyon is valóságos kérdésekre keres és próbál válaszokat adni a szerző.

MARTON CSABA MK. EZREDES*

SIGINT – TUDOMÁNYOS KONFERENCIA AZ MK KATONAI FELDERÍTŐ HIVATALBAN

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa 2005. november 15-én „*A SIGINT a XXI. század kihívásainak tükrében*” címmel tudományos szakmai konferenciát rendezett.

A rendezvényre – amelynek fővédnöke Morber Ferenc nyá. altábornagy, az MK KFH főigazgatója volt –, meghívást kaptak és szakmai támogatóként megjelentek a Honvédelmi Minisztérium, a HM Honvéd Vezérkar, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, az MK Információs Hivatal, az MK Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Nemzeti Hírközlési Hatóság, valamint a Rohde & Schwarz GmbH. Co. vezető képviselői, tudományos szakértői. A tanácskozáson mintegy 120 fő vett részt.

A katonai rádióelektronikai felderítés modern kori történetében első alkalommal került sor olyan tudományos rendezvényre, amely a résztvevők körét tekintve túlmutatott a Hivatal keretein.

A konferenciát Madarász Károly mk. vezérőrnagy, a főigazgató műveleti helyettese, a Tudományos Tanács elnöke nyitotta meg, majd Pászka Tibor mk. ezredes, rádióelektronikai felderítő igazgató, a konferencia levezető elnöke köszöntötte a jelenlévőket. A **plenáris ülés** keretében nyolc felkért előadó referátuma hangzott el, az alábbi témakörökben:

- *A magyar katonai erő újszerű alkalmazása.*
Előadó: Juhász István vezérőrnagy,
HM Hadműveleti és Kiképzési Főosztály, főosztályvezető
- *A SIGINT feladatainak és vezetési rendszerének változása.*
Előadó: Marton Csaba mk. ezredes,
MK KFH Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság, igazgatóhelyettes
- *Információs műveletek, SIGINT és EW kapcsolatrendszere.*
Előadó: Dr. Haig Zsolt mk. alezredes,
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, tanszékvezető
- *A XXI. század hírközlési trendjei.*
Előadó: Dr. Bartolits István, Nemzeti Hírközlési Hatóság
- *A digitális jelfeldolgozás korszerű hardver elemei.*
Előadó: Dr. Koller István,
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

* Az MK KFH Tudományos Tanács tagja, a konferenciát előkészítő munkacsoport vezetője.

- *A SIGINT és a rejtjelzés.*
Előadó: Papp Pál ezredes, MK Információs Hivatal
- *A rövidhullámú COMINT új kihívásai.*
Előadó: Gyebrovski Tamás mk. alezredes,
MK Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
- *Harcászati rádiófelderítő eszközök.*
Előadó: Németh Zsolt, ROHDE & SCHWARZ GmbH & Co.

A plenáris ülést követően a konferencia résztvevői két szekcióban folytatták tanácskozásukat. Az **1. szekció** – Svigruha Gyula mk. alezredes, osztályvezető, a Tudományos Tanács tagja vezetésével – „*A SIGINT technikai kihívásai a XXI. században*” címmel a rádióelektronikai felderítő eszközök lehetséges fejlesztési irányjaival foglalkozott.

Az elhangzott referátumok:

- *A digitális jelfeldolgozás alkalmazása.*
Előadó: Fürjes János mk. őrnagy, MK KFH
- *A VPN-hálózatok lehallgatásának lehetőségei.*
Előadó: Visky Károly tanácsos, MK KFH
- *Szoftverrádiók.*
Előadó: Dr. Eged Bertalan,
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
- *Az integrált szolgáltatású műsorszórás.*
Előadó: Makkai Zsolt mk. törzsőrmester, MK KFH

A **2. szekció** a „*SIGINT műveletek a XXI. században*” címmel a rádióelektronikai felderítés gyakorlati-műveleti összefüggéseit, megoldandó feladatait és lehetséges eljárásait törekedett feltárni, Pados László mk. ezredes, rádióelektronikai felderítő igazgatóhelyettes vezetésével.

Az elhangzott referátumok:

- *A MH elektronikai hadviselés erői és eszközei, alkalmazásuk lehetőségei.*
Előadó: Miskolczi József mk. alezredes,
HM Hadműveleti és Kiképzési Főosztály
- *A SIGINT szerepe a NATO-műveletekben.*
Előadó: Simon Gyula mk. őrnagy, MK KFH
- *A SIGINT szerepe az aszimmetrikus fenyegetések elleni küzdelemben.*
Előadó: Magyar László mk. őrnagy, MK KFH
- *Adatfeldolgozás másképp.*
Előadó: Murai László mk. alezredes, MK KFH

A konferencia plenáris üléssel folytatta munkáját, amelynek keretében a két szekció vezetője beszámolt a szekciókban elvégzett munkáról, valamint lehetőség nyílt további vélemények, kiegészítések megfogalmazására.

A résztvevők aktív közreműködése, illetve a rendezvényt követő vélemények alapján megállapítható, hogy a megrendezett szakmai tudományos konferencia tartalmas, magas színvonalú és eredményes tanácskozást folytatott a rádióelektronikai felderítés helyzetének és jövőjének elemzése témakörében.

A különböző nézetek feltárásával és ütköztetésével megvitatta a szükséges elméleti kérdéseket, és felvázolta a cselekvési lánc elemeit a rádióelektronikai felderítés fejlesztéséhez. A konferenciának sikerült rámutatnia azokra a fontos csomópontokra, amelyek érintésével a rádióelektronikai felderítés továbbfejlődhet, és minden bizonnyal meghatározók lesznek a katonai rádióelektronikai felderítés fejlesztései is.

A konferencia szerkesztett anyagát 2007 elején, a Felderítő Szemle Különszámában a Tudományos Tanács megjelenteti.

VASS JENŐ NYÁ. EZREDES*

**TÁJÉKOZTATÓ A FELDERÍTŐ SZEMLE
2006/T KÜLÖNSZÁMÁRÓL**

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa – lehetőséget biztosítva a minősített tartalmú tanulmányok publikálására –, 2006. novemberi keltezéssel, 1095/0102 nyilvántartási számmal, 125 oldal terjedelemben megjelentette a Felderítő Szemle ez évi „Titkos” minősítésű különszámát.

A kiadványban hat tanulmány olvasható, amelyeknek tartalmát az alábbiakban tesszük közzé.

DR. PADOS FERENC EZREDES

A LIBANONI KONFLIKTUS ÖSSZEFÜGGÉSEI

A szerző biztonságpolitikai szakértő, akinek már jónéhány cikke, tanulmánya látott napvilágot e periodika hasábjain. Ebben a munkájában a Libanonban bekövetkezett háborús cselekmények hátterét, mozgatórugóit és lehetséges következményeit foglalja össze.

Ismert, hogy 2006. július 12. – augusztus 14. között zajlott az „Irányváltás” fedőnevű művelet a Közel-Keleten, melynek keretében az izraeli haderő kijelölt alakulatai – Libanon déli térségében – támadást indítottak a Hezbollah nevű szélsőséges síita fegyveres szervezet harci képességeinek erőteljes meggyengítése céljából. A változó intenzitású fegyveres cselekmények az ENSZ BT közbeavatkozásának hatására a két fél közötti tűzszünettel értek véget, majd november 11-én befejeződött a harckocsidandár erővel rendelkező, mintegy hadosztálynyi izraeli szárazföldi erő kivonása Libanonból, a Hezbollah pedig szünetelteti az izraeli célpontok elleni támadásokat.

A szerző kihangsúlyozza, hogy nem volt célja a művelet katonai aspektusainak vizsgálata, tisztában van azzal, hogy megállapításai és értelmezései vitathatók, de szándékai szerint gondolkodásra készítőek, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze:

A támadó művelet elsősorban az Izrael biztonságát fenyegető libanoni szervezetek meggyengítését célozta, bizonyítani akarták, hogy a Hezbollah támogatói egyben a nemzetközi terrorizmus fő támogatói is. A Libanon elleni támadást a tömegkommunikációban (két izraeli katona elrablására hivatkozva) válaszlépésként próbálták beállítani, a szomszédos országok légtérének megsértésével pedig tesztelték az arab világ reakcióját.

* A Felderítő Szemle felelős szerkesztője, a Szerkesztőbizottság tagja.

Fontos körülményként értékelhető, hogy az izraeli erők művelete (klasszikus értelemben) nem tekinthető hagyományos háborúnak. Mivel a kitűzött célokat nem tudták elérni, tudomásul kellett venniük Dél-Libanon területén a mintegy 15 ezer fős ENSZ-erő telepítését. Úgy tűnik, hogy a 34 napos „háború” nem tartozik az izraeli haderő sikertörténetei közé, ráadásul a Hezbollah drasztikus meggyengítését sem sikerült elérniük. Elemzők véleménye szerint elképzelhető, hogy az izraeli erődemonstrációval a szíriai haderő képességeit akarták felmérni, de más összefüggések sem zárhatók ki.

A libanoni válsággal a Közel-Keleten tovább bővült azoknak a konfliktusoknak a száma, amelyekben Izrael az egyik kulcsszereplő. Minden bizonnyal megnehezedett a palesztin–izraeli konfliktus megoldásának lehetősége, annak nemzetközi kihatásával egyetemben, ugyanis a libanoni válság kezelése szorosan összefügg a palesztin kérdés megoldásával. Figyelemre méltó Szíria és Irán reagálása is az izraeli magatartásra.

A szerző következtetései közül csak egy-két gondolatot emeltünk ki: „*A libanoni háborús konfliktus összességében nem csökkentette Izrael fenyegetettségét, sőt összefogásra készítette az izraeli érdekek érvényesítését korlátozni kívánó erőket és államokat. (...) A háború ugyanakkor jelentős hatással volt az izraeli belpolitikára, így a kormányfő és a katonai felső vezetés bírálatok keresztüztébe került. (...) Ugyanakkor azt is látni lehet, hogy ... a térség status quo-ja érdemben nem módosult.*”

BÉRES JÁNOS ALEZREDES

A TRANZNACIONÁLIS FENYEGETÉSEK KEZELÉSE AZ ÜGYNÖKI HÍRSZERZÉSBN

Az 1990-es évek elején bekövetkezett változások óta hazánk biztonságpolitikai környezete jelentősen átalakult. Miközben jelentősen csökkent a világméretű fegyveres konfliktusok kirobbanásának veszélye, olyan új fenyegetések jelentek meg, amelyek összetettségük és előre nem jelezhetőségük miatt tartós és állandósult bizonytalanságot eredményeztek nemzeti, nemzetközi és globális szinten egyaránt. Magyarország a nemzetközi közösség felelős tagjaként, nemzeti érdekei védelmében, erejének és lehetőségeinek függvényében vállalt és vállal részt az új kihívások kezelésében.

Az elvégzendő feladatokból kivette a részét a magyar nemzetbiztonsági rendszer szerves alkotórészét képező katonai hírszerzés is – amely bár jelentős átalakulásokon ment keresztül az évek során –, mégis magas szinten tudott eleget tenni a követelményeknek.

A szerzőnek ez a munkája a tevékenységi területeket és irányokat, valamint az elvégzendő feladatokat taglalja, mindenekelőtt a terrorfelderítés és a jogellenes fegyverkereskedelem területén. Kiemelten foglalkozik a transznacionális fenyegetések felderítése érdekében végzendő szakmai tevékenység feladataival, sajátosságaival, kiemelve a társszolgálatokkal való együttműködés fontosságát.

A tanulmányt elsősorban a témával foglalkozó szakembereknek ajánljuk.

KERESZTES TAMÁS EZREDES

A FELDERÍTÉS – MA. ÉS HOLNAP?

A szerzőnek – beosztásából adódóan – egyik fontos felelősségi területe a béketámogató műveletek felderítő támogatásának tervezésében, szervezésében és végrehajtásában való tevékeny részvétel. Cikkének megírására a HM Honvéd Vezérkar főnöke e témában adott interjúi, valamint az Afganisztánban tevékenykedő MH PRT működtetése során szerzett tapasztalatok inspirálták.

Írásának középpontjába a béketámogató műveletek felderítő biztosításának kérdését állítva kifejti, hogy kezdettől fogva az aszimmetrikus hadviselés körülményei közepette kellett az elvárásoknak és követelményeknek megfelelni.

A szövetségi környezetről szólva úgy látja, hogy mind a NATO, mind az EU a tagországok felderítő képességeinek szövetségi célra felajánlott részeinek összegzéséből építkezik, ugyanakkor a valós tevékenységekben részt vevők ettől lényegesen szélesebb körű és hangsúlyosabb információhalmazt igényelnek.

A nemzeti (hazai) környezetről pedig a HM Honvéd Vezérkar főnök megállapítását idézi, miszerint „*elegendő (felderítő) információt kell biztosítani a hadszíntéren (műveleti területen) lévő parancsnokoknak, hogy megfelelő döntéseket hozhassanak.*” Véleménye szerint ahhoz, hogy ez így is legyen, a felderítés elmélete területén kell az alapvető fogalmakat tisztázni; a szükséges felderítő rendszert működtetni, korszerűsíteni és fejleszteni kell; és ami a legfontosabb, minden vonatkozásban biztosítani kell a magyar kontingensek biztonságos tevékenységéhez szükséges felderítési információkat, és saját információkkal hozzá kell járulni a szövetségi / koalíciós törzs(ek) felderítő tevékenységéhez. Mindez a központi szándékon múlik, továbbá az is, hogy a szükséges HUMINT-képességekkel is rendelkezünk a béketámogató műveletek biztosításához.

A szakemberek folytatják az alkotó gondolkodást, amely tettekben is realizálódik.

LÁSZLÓ ATTILA MK. ŐRNAGY

AZ OROSZ MŰHOLDAS TÁVKÖZLÉS

A szerző tanulmányából részletesen megismerhetjük az orosz műholdas távközlés történeti előzményeit, fejlődését, valamint a továbbfejlesztés irányait.

A Tisztelt Olvasó számára ismert, hogy a történeti gyökerek a korabeli Szovjetunióba nyúlnak vissza, amelynek fő mozgatórugója a rakéta- és űrtechnológiában is megnyilvánuló szovjet nagyhatalmi törekvés volt, beleértve az űrkutatást is. Érdeklődésre tarthat számot a szovjet-orosz űrtávközlési rendszerek három évtizedes fejlődési időszakára vonatkozó visszatekintés, amelynek keretében a szerző bemutatja a műholdas távközlés fejlesztésének főbb állomásait, és ismerteti az orosz elliptikus és geostacionárius pályán keringő holdakra jellemző főbb technikai adatokat.

Az 1991. óta eltelt időszakban Oroszország az űrtávközlésben is nagyot alkotott, amibe természetesen a katonai fejlesztések is beletartoznak. Jelentős fejlődésen ment keresztül az adat- és információvédelem is.

A szerző vázolja a műholdas rendszerek fejlődésének várható irányait, részletesen elemzi az orosz rendszerek sajátosságait. Bemutatja az IP alapú távközlési hálózatokat, valamint ráirányítja a figyelmet a fejlettebb védelmet támogató számítógép-hálózati protokollok megjelenésére, amely maga után vonhatja a rádióelektronikai felderítés adatforrásainak csökkenését. Olyan információkat tesz közzé, amelyek hozzájárulhatnak a rádióelektronikai felderítő tevékenység magasabb szintű végzéséhez, s ennek érdekében javaslatokat tesz a fejlesztés irányaira is.

A tanulmányt elsősorban a szakembereknek ajánljuk, közérthető nyelvezete a „csak” érdeklődőket is segíti a feldolgozásban.

MAGYAR SÁNDOR MK. ŐRNAGY

**A TÁVBESZÉLŐ KÖZPONTOK FELÜGYELETE
AZ MK KFH KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL
TÁVBESZÉLŐ HÁLÓZATÁBAN**

A szerző a ZMNE doktorandusz képzésében vesz részt, ez a tanulmánya választott témaköre részeként íródott, amelyben a távbeszélő hálózat felügyeletének kérdéseit a távközlés szempontjából vizsgálja meg.

A folyamatos, megbízható információtovábbítás legfontosabb feltétele a távközlési és informatikai rendszer hibamentes működése, továbbá hiba bekövetkezése esetén annak minél rövidebb idő alatt történő elhárítása. A felügyeleti rendszereknek az a fő jellemzője, hogy a hibát már akkor jelzik, mielőtt azt a felhasználók észrevennék, s egyúttal lehetővé teszik az azonnali reagálást, beavatkozást és a hiba gyors megszüntetését. Mivel a szerző a Hivatalt érintően „képben van”, tanulmányában részletezi is a helyzetet: a folyamatokat, a biztonságos működtetés teendőit, valamint a továbbfejlesztés lehetőségeit.

Összességében a távbeszélő-központok felügyeleti rendszere rendkívül sok extra szolgáltatásával a működtetők számára többletmunkát jelent, de az általuk elvégzett munka minősége egy, a kor színvonalán álló, a folyamatos üzemeltetést elősegítő távközlési rendszert eredményez.

A tanulmány szélesebb körben történő megismerését ajánljuk.

KÖVESDI MÁRTON NYÁ. ALEZREDES

**A MAGYAR RÖVIDHULLÁMÚ RÁDIÓ-IRÁNYMÉRÉS
TÖRTÉNETE 1947–1990**

A tanulmány „*A magyar katonai rádió(elektronikai) felderítés története*” címmel megjelenésre tervezett kötet egyik fejezetének alapját képezi. E témában a szerző az egyik legilletékesebb személy, aki a megírás során elsősorban saját, személyesen megélt tapasztalatait vette alapul.

A tanulmány bevezetőjében rövid történeti áttekintést olvashatunk, majd megismerkedhetünk a legfontosabbnak tartott alapfogalmakkal. A szerző filmszerűen pergeti „szemünk előtt” a hőskor történéseit, az első rövidhullámú rádió-iránymérő csoportok, majd állomások létrehozásának körülményeit és azok tevékenységét.

Immár 60 esztendeje, hogy a honvédségnél megindult a rádiófelderítés újjáélesztése, intenzívebb fejlesztése, ami 1947-ben a személyi állomány kiválasztásával és szakkiképzésével kezdődött meg. Bevonulatusukra 1948. november 3-án került sor, majd öt hónap elméleti felkészítést követően megkezdődött a gyakorlati kiképzés. 1949 szeptemberében 11 fő távirász és 1 fő műszerész kezdte meg az iránymérő rendszer első rövidhullámú rádió-iránymérő állomásainak telepítését, Taksonyban. Azt követően hazánk számos helyén került sor ugyanilyen állomások létrehozására, amelyek hosszabb-rövidebb ideig működtek egy-egy települési helyen.

A szerző visszaemlékezéseiben fontos szerepet kapnak a személyi állomány élet- és munkakörülményei, a technikai eszközök fejlődése, no és természetesen a személyes emlékek között megőrzött, az esetek többségében humoros történetek. Tisztelettel és szeretettel gondol vissza egykori előjáróira, munkatársaira és beosztottaira, akikkel együtt „tették a dolgukat”. Szívesen emlékszik vissza az akkor (is) szövetséges országok területén telepített „előretolt” állomások működésére, amelyek az 1980-as évek végéig végezték feladataikat. A rádió-iránymérő szervezetek vezetőinek nevét a tanulmány végén örökítette meg.

Speciális szakismereteket igényelt az állomások szakmai munkájának koordinálása, összehangolása. A vezénylő-értékelő tevékenység szintén óriási fejlődésen ment keresztül, amibe nemcsak a technikai korszerűsítés, hanem az irányító-végrehajtó személyi állomány biztos szakmai tudása is beletartozott. Mint írja, az 1970-es évtized kiemelkedően eredményes volt, a szakmai és az infrastrukturális fejlődés tekintetében.

A tanulmány befejező részében a szerző összefoglalja a feladatrendszerben 1947 és 1990 között bekövetkezett változásokat, méltatva a szakma néhány kiemelkedő személyiségének érdemeit, majd ezt írja: *„Kijelenthetjük, hogy az évtizedek során a rövidhullámú rádió-iránymérő közösség becsülettel teljesítette a reá háruló feladatokat, öregbítve a magyar rádióelektronikai felderítés jó hírét.”*

A tanulmányt a Tisztelt Olvasó szíves figyelmébe ajánljuk, továbbá célszerűnek tartjuk az oktatás-felkészítés folyamatában feldolgozni, hogy a legifjabb nemzedék képviselői is megismerjék elődjeik történetét, amelynek tanulmányozásához javasoljuk az MK KFH Múzeumát is megtekinteni.

E SZÁMUNK TARTALMA*

PÁSZKA TIBOR MK. EZREDES

A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS A HARMADIK ÉVEZRED ELEJÉN

Mai világunkban az egyre növekvő követelmények és a társadalmi elvárások folyamatosan újabb és újabb technológiai fejlesztéseket generálnak az információtovábbítást és kommunikációt kiszolgáló világméretű távközlő rendszerek területén. A technológiai fejlesztés fő iránya egy közös platformra épülő, integrált, biztonságos, mobilizálható és átjárható távközlési szolgáltató rendszer megteremtése.

A rádióelektronikai felderítés – SIGINT – a felderítési nemek közül az egyik legdinamikusabban fejlődő terület, amelynek folyamatosan lépést kell tartania a távközlési technológia korszerűsítési ütemével. Az egyre növekvő mennyiségű adatok feldolgozását azonban már csak egy új filozófia alapján felépített integrált feldolgozó rendszer képes ellátni.

A katonai rádióelektronikai felderítés igen fontos szerepet tölt be ebben a folyamatban, mivel specifikumánál fogva képes reálidőben adatokat szerezni olyan objektumokról is, amelyek más felderítési nemek alkalmazásával nem foghatók le.

Az MK Katonai Felderítő Hivatal rádióelektronikai felderítő igazgatója a Tisztelt Olvasóhoz szólva hangsúlyozza, hogy a katonai rádióelektronikai felderítés össznemzeti jelentőségű, amely a katonai felhasználók mellett az állami vezetés és a NATO információigényeinek teljesítéséhez is eredményesen járul hozzá.

Mindezt megerősítették „*A SIGINT a XXI. század kihívásainak tükrében*” címmel a közelmúltban megrendezett tudományos szakmai konferencián elhangzott értékelések és vélemények, amelynek teljes anyagát szerkesztett formában jelenteti meg a Hivatal Tudományos Tanácsa.

DR. NAGY LÁSZLÓ NYÁ. MK. EZREDES

A GLOBÁLIS BIZTONSÁG HELYE ÉS SZEREPE A NATO ÚJ FELADATRENDSZERÉBEN

A Magyar Hadtudományi Társaság konferenciáinak napirendjén minden alkalommal jelentős kihatású témák szerepelnek. Az elmúlt év végén „*Az Észak-atlanti Szövetség feladatrendszerében az elkövetkező tíz évben várható változások*” címmel megrendezett konferencián a NATO jelene és jövője volt a közérdeklődésre számot tartó téma.

* A recenziókat Vass Jenő nyá. ezredes, a Felderítő Szemle felelős szerkesztője készítette, a „Lektorai vélemény”-ek tartalmának felhasználásával.

Az angol nyelvű fordítás Szabó Mihály nyá. ezredes munkája. Lektor: Lakatos Zsolt alezredes.

CONTENTS*

COLONEL ENG. TIBOR PÁSZKA

SIGNALS INTELLIGENCE AT THE BEGINNING OF THIRD MILLENNIUM

In our era, the progressively increasing demands and the society's expectations have been generating newer and newer technological developments in the global telecommunications systems for data transmission and communications. Main direction of the technological development is the creation of an integrated, safe, mobile and inter-operative telecommunications system, built on a common platform.

Signals Intelligence – SIGINT – is the most dynamically developing discipline among intelligence branches, which has to keep pace with the dynamism experienced in telecommunications. However, appropriate processing of the increasing amount of data can be carried out only by employing an integrated processing system based on new philosophy.

SIGINT has a very important role in this process, since – thanks to its special nature – is able to acquire real-time data on such objects which can not be covered by other intelligence methods.

The Director of SIGINT at the Military Intelligence Office of the Hungarian Republic – addressing the Gentle Readers – emphasises that SIGINT is of national importance since it provides information not only for military commanders, but also for state leadership and NATO.

All this has been confirmed by the assessments and opinions put forward during the recent academic conference on “*SIGINT in the mirror of the challenges posed by the XXIth century*”. All contributions made at the conference will be published in a composed form by the Academic Committee of MIO.

COLONEL ENG. (RET.) LÁSZLÓ NAGY, PhD

PLACE AND ROLE OF GLOBAL SECURITY WITHIN THE NEW COMMITMENTS OF NATO

On the agenda of the conferences organized by the Hungarian Association of Military Science there are always very impressive items. At the end of last year it was the agenda item on the present and the future of NATO that aroused public interest at the conference entitled; “*Expected changes in the North Atlantic Alliance's commitments during the next decade*”.

* The recessions have been prepared by Col. (Ret.) Jenő Vass, responsible redactor of the Review, by making use of the advisers' assessments.
The English translation has been made by Col. (Ret.) Mihály Szabó. Lector: Lt.-Col. Zsolt Lakatos.

A tanácskozáson elhangzottakról maga a Társaság elnöke adja közre gondolatait. Megállapítja, hogy a NATO néhány alapvető funkciója – úgymint a kollektív védelem, az elrettentés, a transzatlanti kapcsolat, az integráció és a stratégiai párbeszéd – „*változva állandó*”. A lényegi feladatrendszer tehát megmaradt, de kiegészült új funkciókkal és feladatokkal, amelyek közül a legfontosabbak: a stabilizáció, a válságkezelés, az építés/újjaépítés, a partnerség, továbbá a Szövetség globalizálódása, a terrorizmussal szembeni aszimmetrikus hadviselés, az expedíciós képességek kiszélesítése.

Külön kitér a Magyar Honvédség helyzetének alakulására és hazánk védelmi együttműködésére. A nemzetbiztonsági szekció tanácskozásán a fő figyelem napjaink új fenyegetésével, a nemzetközi terrorizmussal szemben alkalmazható megoldásokra irányult, kihangsúlyozva az illetékes szervek közötti együttműködés fejlesztését.

A Magyar Hadtudományi Társaság a konferencia teljes anyagát önálló kiadványban jelentette meg.

DR. SZTERNÁK GYÖRGY NYÁ. EZREDES

CÉLSZERŰ ÚJRAGONDOLNI A TERRORIZMUS ELLENI HARCOT

A szerzőnek már korábban is jelentek meg írásai folyóiratunk hasábjain, főként a biztonságpolitika témakörében.

Ebben a tanulmányában egy merőben újszerű megvilágításba helyezi a terrorizmussal kapcsolatos fogalomrendszert, valamint a terrorizmus elleni küzdelemmel összefüggésben megjelent, a hazai és nemzetközi gondolkodásban jelen lévő elképzeléseket.

A szerző úgy véli, hogy „*célszerűnek látszik felülvizsgálni a terrorizmus elleni harc elméletét és kialakult gyakorlatát*”. Felvetésének alátámasztására érdekes megközelítésben vázolja a terrorizmussal és az ellene folyó küzdelemmel összefüggő sajátos filozófiai, vallási, társadalompszichológiai és -szociológiai megközelítéseket, illetve felvetéseket tartalmazó egyéni álláspontját.

Megkülönböztetett figyelmet fordít a terrorizmus – mint különleges viselkedési forma – tanulmányozására. Véleménye szerint a terrorizmus – motivációs oldalról megközelítve – az agresszió, illetve az autoagresszió szélsőséges megnyilvánulási formája. Sajátos megközelítésben mutatja be a terrorizmus és a vallás kapcsolatát, valamint a demokratikus értékrend és a terrorizmus elleni küzdelem között fellelhető ellentmondásokról alkotott véleményét is.

A tanulmányt elsősorban a biztonságpolitikával foglalkozó szakembereknek ajánljuk, de mindenki számára érdekes és hasznos olvasmány.

It is the Society's Chairman himself who publishes his thoughts about the statements and contributions made during the deliberation. He concludes that some basic NATO functions – such as collective defence, deterrence, transatlantic relationship, integration and strategic dialogue – “*are constant in their changes*”. The basic tasks have remained the same, but have been complemented by new functions and tasks, among them the most important are: stabilization, crisis management, construction / reconstruction, partnership, as well as the Alliance's globalisation, asymmetric anti-terrorist warfare and enlargement of expedition capabilities.

He pays particular attention to the changes in the Hungarian Defence Forces and to the defence co-operation pursued by our country. At the recent session of the National Security Section special attention was given to the current new threats, as well as to the possible measures to be taken against international terrorism; emphasising the need for developing co-operation among competent organizations.

The Hungarian Association of Military Science has published the conference's material as a whole in a separate publication.

COLONEL (RET.) GYÖRGY SZTERNÁK, PhD

REVISING THE FIGHT ON TERRORISM

The author has already published some articles in our Review, mainly on security policy topics.

In this study he takes a completely new approach to the concept-system of terrorism, as well as to the various ideas appeared in domestic and international academic literature about the fight against terrorism.

Col. Szternák is convinced that “*there is a need for revising the theory and the practice of combating terrorism*”. In support of this opinion, he applies a very interesting approach to the peculiar philosophical, religious, socio-psychological and sociological considerations, while explaining his standpoint.

He pays great attention to elaborating on the nature of terrorism, as one of the special behaviour patterns. In his opinion the terrorism – as regards its motivations – is an extreme expression of aggression or auto-aggression. The author outlines in a special manner the relationship between religion and terrorism, as well as his standpoint on the discrepancies between democratic values and anti-terrorist fighting.

The study can be recommended, first of all, to security policy experts, but it is an interesting and useful reading for other interested people as well.

DR. PADOS FERENC EZREDES

ATOMELRETTENTÉS

A tanulmány szerzője rendszeresen publikál a Felderítő Szemlében. A Hivatal Tudományos Tanácsának régóta tagja, aki felvetéseivel és a különféle témákról alkotott véleményével mindig továbbgondolásra készíti környezetét.

A szerző ebben az írásában merőben újszerű megvilágításba helyezi az atomelrettentéssel kapcsolatos fogalomrendszert. Tanulmányának legfőbb értéke, hogy hangsúlyozottan egy hadtudományi kutató szemszögéből vizsgálja ezt a fontos kérdéskört. A problémakör elemzése során kutatóként alkotott véleményét megfogalmazva fejt ki igencsak elgondolkodtató álláspontját.

Érdekesek és figyelemre méltók az atomfegyverek társadalmi megítéléséről, valamint a nukleáris elrettentés elvének mai érvényesítéséről alkotott gondolatai, amelyeket az egyes atomhatalmak nukleáris arzenáljának bemutatásával is alátámaszt. Rámutat arra, hogy az atomklub tagjai – a megváltozott nemzetközi biztonsági környezetben – igyekeznek új szerepet és új feladatokat megfogalmazni atomeszközeikre vonatkozóan.

A szerzőt tanulmányának megírására Jacques Chirac francia elnök év elején elmondott beszéde készítette. Fontos és elgondolkodtató azon megállapítása is, miszerint a francia nukleáris elrettentés az európai kontinens biztonságának megkerülhetetlen tényezője. Ezzel összefüggésben javaslatot fogalmaz meg arra, hogy hazánknak is ki kell alakítania álláspontját a kérdéskörben, mert véleménye szerint a francia elnök kezdeményezései közvetlen kihatással lehetnek a Magyar Köztársaság biztonsági érdekeire is.

A szerzőnek ez a megállapítása minden bizonnyal további vitát indukál, amihez Olvasóink véleményét is várjuk.

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NYÁ. EZREDES

AZ IZRAELI–LIBANONI HÁBORÚ KATONAI ÉS HÍRSZERZÉSI TAPASZTALATAI

A szerző folytatja a legutóbbi izraeli–libanoni háború tapasztalatainak közreadását. Írása szorosan kapcsolódik a Felderítő Szemle előző számában megjelent tanulmány tartalmához, amelyben a szerző a háború biztonságpolitikai és katonai összefüggéseit elemezte.

Ebből a tanulmányból megismerhetjük az izraeli katonai és politikai vezetés által – a háborút megelőző hetekben, valamint a harci cselekmények időszakában – elkövetett hibákat. Részleteiben foglalkozik az izraeli katonai hírszerzés tevékenységével, amely megítélése szerint alulértékelt a Hezbollah síita radikális szervezet képességeit, továbbá rávilágít az izraeli hírszerzés és a haderő közötti együttműködés hiányosságaira, az aktív és a tartalékos állomány felkészültségének fogyatékosságaira.

COLONEL FERENC PADOS, PhD

NUCLEAR DETERRENCE

The author writes regularly for the Intelligence Review, as a member of the MIO's Academic Committee, who – by boldly expressing his opinion about various topics – has always given some food for thought to his colleagues.

He, in his study, puts into a completely new context the concept-system on nuclear deterrence. His study's greatest merit is that he analyses this important subject from the standpoint of a military academic researcher. It is in his researcher quality that he draws his thought-provoking conclusions.

His thoughts about the public assessment of nuclear weapons and about the present validity of the theory of nuclear deterrence are also interesting and remarkable. He intends to confirm his viewpoints by outlining the intentions of the nuclear club's members to find – taking into account the altered international security environment – new role and new targets for their nuclear weapons.

It was the early year-address made by the French president Jacques Chirac that prompted the author to write this study. In this regard, it is also important and remarkable his judgement, according to which the French nuclear deterrence is an indispensable factor of the security in Europe. In this context, he suggests that maybe our country ought to consider taking a position on this subject, since – in his opinion – the French president's initiatives may have direct impacts on the security interests of the Hungarian Republic.

It is quite certain that his opinion will generate further discussions, to which we expect our readers' contributions.

COLONEL (RET.) JÓZSEF KIS-BENEDEK, PhD

MILITARY AND INTELLIGENCE LESSONS LEARNED FROM THE ISRAELI–LEBANESE WAR

The author continues publishing about the experiences drawn from the latest Israeli-Lebanese war. His writing closely follows the content of his study appeared in the IR's previous volume, dealing with the security policy and military aspects of the war.

Reading this article we can become acquainted with the mistakes made by the Israeli military and political leadership some weeks before, and during the war. We can have a detailed picture of the actions carried out by the Israeli intelligence organizations, which – according to Col. Kis-Benedek's assessment – have underestimated the capabilities of Hamas, the radical Shia organization. He shows us also the defective co-operation between Israeli intelligence services and defence forces, furthermore the inappropriate preparedness of active and reserve soldiers.

A tapasztalatokból levonható következtetések alapján a háború hosszú távú kihatása nehezen prognosztizálható, de minden bizonnyal hatással lesz az adott térség kapcsolatrendszerének valamennyi vonzatára.

DR. RÁCZ LAJOS EZREDES

„VATTÁBA BURKOLT ACÉL” –
A KÍNAI KULTÚRA VILÁGMÉRETŰ TERJESZKEDÉSE

A szerző a ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola doktoranduszaként publikálja kutatásainak eddigi eredményeit. E hasábkon immár harmadik alkalommal jelentkezik a kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma, az össznemzeti erő témakörében.

A tanulmányban megkülönböztetett figyelmet szentel a világban jelenleg is érzékelhető nagyhatalmi vetélkedés meghatározó szereplőjének, az Amerikai Egyesült Államoknak és a „trónkövetelő” Kínának. A szerző annak megválaszolására tesz kísérletet, hogy *„léteznek-e tudományosan megalapozott módszerek a nagyhatalmak közötti erőviszonyok alakulásának komplex mérésére és e viszonyok »átbillenésének« – például új szuperhatalmak felemelkedésének, régiak hanyatlásának – előrejelzésére”*.

Válasza egyértelmű igen, s erre az általa magyarul *„össznemzeti erőként”* nevezett komplex kínai erőviszony-számítási módszert tekinti alkalmasnak, ami következőképpen *„a felderítés tudományos módszertanának is elválaszthatatlan része”*.

A szerző rámutat arra, hogy Kína nem akar reménytelen fegyverkezési versenybe bocsátkozni az Egyesült Államokkal, de úgy véli, hogy az össznemzeti erő „puha” tényezőinek kibontakoztatásával „ledolgozhatja” hátrányát, és egyenrangú pozíciót vívhat ki magának a nemzetközi porondon. Ebben jelentős szerepet játszhat a kínai kultúra növekvő ismertsége és vonzereje. A világméretű kínai kulturális offenzívát segítik elő a Konfucius Intézetek, amelyek a kínai kultúra és nyelv fogadó országbeli terjesztésére hivatott létesítményekként funkcionálnak. Az együttműködés egyetlen politikai előfeltétele az „egy Kína” elv elfogadása. Ugyanakkor jelzés értékű az, hogy egyes vélemények a Konfucius Intézeteket a kínai terjeszkedés előretolt „ötödik hadoszlopának” tekintik, de van olyan amerikai politikus is, aki azt mondja: *„ha Kínát ellenségként kezeljük, akkor az is lesz, mégpedig azért, mert annak tartjuk”*.

A tanulmány mellékletében áttekinthetjük, hogy milyen szempontok szerint történik Kínában az össznemzeti erő tényezőkre bontása, amely minden számvetésnek az alapja.

A magas színvonalú, tudományos igényű tanulmányt elsősorban a szakembereknek ajánljuk, de hasznos olvasmány azoknak is, akiket érdekel mindaz, ami a következő olimpiai játékok megrendezésére készül Kínában napjainkban történik.

It is very difficult to prejudge – on the basis of the experiences gained so far – the long-term effect of this war, but it will certainly influence the region's relation system as a whole.

COLONEL LAJOS RÁCZ

“STEEL WRAPPED IN COTTON” –
GLOBAL EXPANSION OF THE CHINESE CULTURE

The author has published its study as a PhD candidate at the Zrínyi Miklós National Defence University. This is the third occasion that he writes for the IR about the concept related to the so-called Comprehensive National Power (CNP), which continues to be a highlighted notion in the Chinese strategic thinking.

He pays particular attention to the decisive players in the international great power-rivalry, to the United State and to the “throne-pretender” China. Col. RácZ tries to answer the question: *“is there any scientific method to measure (in a comprehensive manner) the oscillation of power-relations between great-powers, and to forecast, for example, the rise of new super-powers and the decline of old ones”*.

His answer is clearly affirmative. The Chinese comprehensive method (that of the CNP) is capable of gauging the changes in power relations, which – in his interpretation – *“is an inseparable part of the intelligence’ scientific methodology, as well”*.

The author points out that China has no intention to get into a hopeless arms race with the United States, but it is convinced, that – by the development of the “soft” components of CNP – it will be able of “working off” its backlogs, and can occupy an equal position in the international arena. For this hope to come true, the Chinese culture and its attractiveness can play a significant role. The universal cultural offensive is promoted by the Confucius Institutes that are functioning in host countries as centres for disseminating Chinese language and culture. The only political precondition for co-operating with any country is the acceptance of the “one China principle”. However, we have to note, that many consider the Confucius Institutes as a “fifth column” of the Chinese expansion. At the same time, there are some American politicians who state: *“if we treat China as an enemy, then it really will be just because we say so”*.

In the annex to the study we can see the criteria by which the CNP is broken down in individual factors that form a basis for any calculation.

The high-level academic study can be recommended mainly for experts, but it may be a useful reading also for those who are interested to know about the happenings that are taking place in China, which is making preparations for the next Olympic Games.

TÓTH ISTVÁN MK. EZREDES

OROSZORSZÁG ÉS A NATO-TAGÁLLAMOK HADITECHNIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉSE

A publikáció szerzője a ZMNE Katonai Műszaki Doktori Iskolájának doktorandusza, aki tudományos kutatási területéhez kapcsolódóan vizsgálja a címben jelzett témakört.

Az Oroszország és a NATO-tagállamok közötti sokrétű együttműködés már eddig is számottevő eredményeket mutatott. A fejlődés várható tendenciáit elemezve megállapítható az is, hogy a haditechnikai együttműködés – a kölcsönös gazdasági és tudományos előnyök mellett – fontos bizalomerősítő, és a nemzetközi biztonságot is növelő hatással bír.

A szerzőnek e rövid lélegzetű tanulmányban nem volt lehetősége kibontani Oroszország és a kelet-közép-európai NATO-tagállamok kooperációjának tartalmi elemeit, összességében azonban helyesen rangsorolja a haditechnikai együttműködés főbb területeit. Hazánk és az Oroszországi Föderáció haditechnikai együttműködésének sajátosságaira és perspektívájára is utalást tesz, szándékai szerint annak kifejtésére egy újabb tanulmányban kerül majd sor.

A tanulmányt minden érdeklődőnek jó szívvel ajánljuk, a szerzőnek az Oroszország-témában e hasábkon már korábban megjelent írásaival egyetemben.

BALKÁNYI GÁBOR MK. ŐRNAGY

TERMINÁLSZOLGÁLTATÁS – AZ EGYSZERŰSÍTÉS ESZKÖZE?

A szerző tapasztalt szakember, aki régóta foglalkozik a működési területén is érzékelhető technikai fejlődés kérdéseivel, különösen a rádióelektronikai felderítésben végzett adatszerző és adatfeldolgozó tevékenység költséghatékony információtechnológiai támogatásával.

A szerző kifejti, hogy az elmúlt években a felderítő rendszerekben alkalmazott számítástechnikai eszközök mennyisége, ezáltal a kezelőszemélyzet zajterhelése is jelentősen megnövekedett. Lehetséges megoldásként a vékony kliensek használatán alapuló rendszerek létesítését javasolja, amelyek teljes mértékben eleget tesznek az informatikai biztonság és az egészségvédelem követelményeinek, továbbá gyors és hatékony megoldást jelentenek a kommunikációs vonalak jobb kihasználására, azonkívül a helyi számítógépek erőforráshiánya okozta problémákra is.

Hasznos alkalmazási példákkal mutat rá a korszerű informatikai adatgyűjtő és feldolgozó rendszerek tervezésének szükségességére és irányaira. A cikk műszakilag olvasható, amit jól egészít ki az angol nyelvű kifejezések közérthető magyarázata. Általános informatikai ismeretekkel is könnyen megérthető a szerző által bemutatott Windows terminálszolgáltatás elvi és gyakorlati felépítése, alkalmazása.

A cikket a szakembereknek és a téma iránt érdeklődőknek egyaránt tanulmányozásra ajánljuk.

COLONEL ENG. ISTVÁN TÓTH

MILITARY TECHNOLOGICAL CO-OPERATION BETWEEN RUSSIA AND NATO MEMBER STATES

The author is a PhD candidate at the Zrínyi Miklós National Defence University, who makes his analysis for the IR in connection with his research field.

The many-sided co-operation between Russia and NATO member states has already produced significant results. Hoping to see further improvement in this field, we can conclude that the co-operation in the sector of military technology – in addition to mutual scientific advantages – will exercise very favourable influence on confidence-building and international security.

Col. Tóth had no opportunity in this short study to elaborate on the substantive elements of co-operation between Russia and East-Central-European NATO members; however, he has been very successful in enumerating – in the order of their importance – the several fields of these co-operations. He touches upon also the specificity and prospects of our military technological co-operation with Russia. In his respect he intends to get into details in a future study.

We are happy to offer his article to all interested readers, together with his other writings appeared earlier in the IR.

MAJOR ENG. GÁBOR BALKÁNYI

COMPUTER TERMINALS – MEANS OF SIMPLIFICATION

Maj. Balkányi is a well versed expert, who has been for a long time dealing with the issues of technological development, especially with the cost-effective information technology support provided for data collection and processing within the SIGINT.

He confirms that in the last couple of years, the number of computer technology devices applied in intelligence and the noise burden suffered by the handling crew has significantly increased. To avoid this, he proposes the establishment of such systems, which are relying on the use of thin clients, since they entirely meet all the criteria of data security and health protection; furthermore help (promptly and effectively) utilizing communication lines, as well as preventing problems caused by the lack of power on local computers.

The author proves through practical examples the necessity and the right, main directions of planning activities, if we wish to create up-to-date information acquisition and processing systems. The technical terms he uses are easy to understand, and in addition, there are annexed also explanations for the English terms. The practical and theoretical structure and use of the Windows terminals can be easily understood also by those who have learnt only basic informatics.

The article is useful for experts and other readers as well.

DR. LITS GÁBOR NYÁ. ALEZREDES

A FELDERÍTÉS KORSZERŰ, BIZTONSÁGOS ESZKÖZEI – A PILÓTA NÉLKÜLI LÉGI JÁRMŰVEK (UAV)

A szerző kétrészes tanulmányt készített a felderítésben, a korszerű hálózati hadviselésben kulcsszerepet játszó, pilóta nélküli felderítő és harci légi járművekről. Mivel régóta foglalkozik a témával, a tanulmányban több éves kutató-gyűjtő munkájának összegzését adja közre.

A Szerkesztőbizottság célirányosan törekszik a periodikában megjelenő témakörök bővítésére, többek között a haditechnikai eszközök bőséges tárházából kiemelték szélesebb körű megismertetésére. E folyamatban előnyt élveznek a katonai felderítéssel összefüggő témák, ezért is üdvözljük a szerző tartalmas munkáját.

A tanulmány rövid történeti áttekintéssel, fogalommagyarázattal és alapvető szakmai ismeretekkel kezdődik, majd a szerző tömören ismerteti az UAV rendszer főbb elemeit, alrendszerait; a pilóta nélküli légi járművek katonai alkalmazhatóság szerinti felosztását, néhány típus harcászati–technikai jellemzőit. Azt követően bemutatja az UAV-ok korszerű fegyveres erőkben történő alkalmazásának változatait, emellett érintőlegesen jelzi a polgári hasznosítás lehetőségét is. Az első rész befejező gondolataiban ismerteti az alkalmazás legfontosabb katonai, gazdasági és politikai előnyeit, továbbá hat gondolat körben fogalmazza meg összegzett következtetéseit.

A szerző a hadművészet, azon belül különösen a katonai hírszerzés / felderítés eszköztárának korszerűsítési igénye szemszögéből aktuális témát dolgozott fel, a teljesség igénye nélkül. A tanulmányt problémafelvető, gondolatébresztő jellegű, vitaindító írásként adjuk közre. Várjuk a reagálásokat, a további megközelítéseket.

HEGYI ÁGNES HADNAGY

A SZUDÁNI KONFLIKTUSOK ÉS AZOK HÁTTERE

A téma választása időszerű és hiánypótló, mert napjainkban egyre többet hallani a dárfúri konfliktusokról, valamint azok következményeiről és várható kockázatairól, viszont kevesen vannak olyanok, akik ismerik a válság előzményeit és okait.

A szerző régóta foglalkozik az Afrikában kialakult válságokkal, amit tanulmánya is bizonyít. Mint a vizsgált terület egyik szakértője, részletes elemzéssel mutatja be, hogy milyen objektív és szubjektív okok vezettek a szudáni konfliktusokhoz, és milyen érdekek mozgatják a szemben álló feleket.

Úgy látja, hogy a konfliktusok áttejednek a szomszédos országokra, és emiatt hasonló helyzet alakulhat ki, mint 1994-ben a népiirtásról elhíresült Ruandában, aminek megakadályozása egyetemes érdek.

LIEUTENANT-COLONEL GÁBOR LITS, PhD

UP-TO-DATE AND SAFE RECONNAISSANCE DEVICES – UNMANNED AERIAL VEHICLES (UAVs)

The author has prepared a two-part study about the UAVs, which play key-role in reconnaissance and modern warfare. He has been dealing with this field for a long time, thus he could summarize in this article his several years' research work.

Our Editorial Board makes purposeful efforts to increase the topics in the IR. Accordingly, it tries to get the readers acquainted with several devices from the military arsenal. In its efforts, the equipment used in military intelligence and reconnaissance enjoys priority; therefore we welcome the author's valuable work.

The study begins with a short historical review and description of technical terms and notions. Then, it continues with a summary on the main elements of a UAV-system and its subsystem; a break-down of UAVs (according to their military applicability), moreover the tactical-technical parameters of some UAV-types. Later on, we can read about the various applications of UAVs in modern armed forces, and we can have a general idea also about the UAV's civilian utilization. The last paragraphs in the study's first part shows us the military, economic and practical advantages of UAV-applications, and provides us with six summarized conclusions.

The author has elaborated – without aiming at completeness – such an important topic that is considered to be very actual from the aspect of the military intelligence / reconnaissance's technical development. The study is problem-raising and thought-provoking. We publish it also to initiate some discussion on this subject. We expect reactions and further contributions.

LIEUTENANT ÁGNES HEGYI

SUDANESE CONFLICTS AND THEIR BACKGROUNDS

The choice of this topic has a timely and stop-gap nature, since we can hear ever more about the Darfur conflicts, their consequences and the probable risks they can generate, but at the same time, there are only few people who know the conflicts' antecedents and motives.

The author regularly deals with the African conflicts, which clearly appears also from her article. As an expert, she describes in detail the objective and subjective reasons leading to the conflicts, and the interests motivating the confronting sides.

In her opinion, these conflicts can extend over the neighbouring countries, and in this way, they may create such a situation as was the case in 1994 in Rwanda, ill-famed for its genocide, the prevention of which is a universal responsibility.

A szerzőnek ez a tanulmánya csak bevezetője a Szudánban zajló folyamatokkal foglalkozó elemzéseknek. Egyre többet fogunk hallani és olvasni a helyzet eszkalálódásáról, ezért folytatni kívánjuk a helyzet újabb nézőpontok alapján történő elemzését és a következtetések közreadását.

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES

ELMÉLKEDÉS A VÁLSÁGKEZELÉS FELDERÍTŐ TÁMOGATÁSÁRÓL

A szerző rendszeresen publikál a Felderítő Szemle hasábjain. Mint a ZMNE doktorandusz hallgatója, választott kutatási témája keretében folyamatosan vizsgálja a válságok katonai felderítésre gyakorolt hatásait, és kiemelten foglalkozik a válságkezelés felderítő támogatásával.

A tanulmányban az általános megállapításokon túl kihangsúlyozza az új típusú képességek kialakításának követelményét, majd górcső alá veszi a magyar katonai felderítés jelenlegi helyzetét.

Felvetéseit hat témakörbe csoportosítva végzi el azok jelentésének és tartalmának bemutatását. Megállapításainak egy része minden bizonnyal vitát fog kiváltani, amiről a szerző maga is állítja, hogy éppen az a szándéka: megszólalásra készíteni az érintetteket.

A Szerkesztőbizottság – a lektor véleményével egyetértve – vitaindító anyagként adja közre a tanulmányt. Várjuk az újabb véleményeket, felvetéseket és ellenvetéseket, amelyeknek szintén helyt adunk e hasábjakon.

DR. KOVÁCS SÁNDOR R. ALEZREDES

HONVÉDSÉGI OBJEKTUMOK ŐRZÉS-VÉDELMÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

A szerző egy kevésbé ismert szakterület egyik elismert képviselője, aki a ZMNE doktoranduszaként kutatási témájaként az objektumvédelem kérdéseit választotta.

Tanulmányában rámutat arra, hogy az objektumok őrzés-védelmét a Magyar Honvédségnél és a katonai nemzetbiztonsági szolgálatoknál is a törvények szerint kell biztosítani. Olyan aktuális kérdéseket vet fel, amelyek az MK KFH őrzés-védelmi rendszerének továbbfejlesztésére is hatással lehetnek.

A szerző bemutatja – a Rendőrség és a HM Ei Zrt. együttműködésén alapuló – Megállapodás megalkotási folyamatát. A teljes objektumvédelmet új alapokra helyezték, így a Felek a kölcsönös előnyök és a nemzetgazdasági haszon érdekében a Megállapodás hatályba lépése óta közösen munkálkodnak.

A Szerkesztőbizottság úgy gondolja, hogy a szerző felvetései és javaslatai továbbgondolásra érdemesek. Amennyiben vita bontakozna ki, az észrevételeket és az újabb javaslatokat is publikáljuk.

This study serves only as an introduction for other further assessments on the Sudanese processes. We fear to hear more and more about the conflicts' escalation; therefore we wish to continue the relevant analysis from other points of view and to publish the conclusions.

LIEUTENANT-COLONEL GÁBOR LÉVAY

MEDITATION ON THE INTELLIGENCE SUPPORT TO CRISIS MANAGEMENT

The author has regularly writes for the IR as a PhD candidate at the Zrínyi Miklós National Defence University. In his special research field, he continuously assesses the impact exercised by the conflicts on intelligence. Within this study he prominently deals wit the intelligence support to crisis-management.

He – beyond his general assessments – emphasises the necessity of creating up-to-date capabilities; and gives a careful scrutiny to the present stage of the Hungarian military intelligence.

He presents his conclusions in six groups. Some of his observations will certainly lead to discussions, and this was exactly his original intent: to urge concerned experts to express their opinions.

The Editorial Board – in agreement with this study's adviser – publishes the article to generate discussions. It is waiting for further viewpoints, comments and objections, which will appear in our IR.

LIEUTENANT-COLONEL (POLICE) SÁNDOR KOVÁCS

SOME ISSUES RELATED TO THE SECURITY OF MILITARY BUILDINGS AND FACILITIES

The author is a recognized expert of a less-known special field, the physical security, which is also his research field at the Zrínyi Miklós National Defence University, where he learns as a PhD candidate.

He points out that the physical security of properties owned by the Hungarian Defence Forces and the military national security services is to be ensured according to the relevant laws. The expert raises very actual issues that can also contribute to the improvement in the guarding and protection of the Military Intelligence Office.

The author shows us the elaborating process, which resulted in the conclusion of a co-operation agreement between the Police and the MoD Electronics, Logistics and Property Management Company (MoD ED Co.). By this agreement, the physical security as a whole had been placed on a completely new basis, thus the two parties – for the sake of their mutual benefits and the national economy's interests – are closely co-operating, since the entry into force of the agreement.

The Editorial Board is of the opinion that the author's observations and proposals are worth for further consideration. If we have the pleasure to get some comments or suggestions on this item, we will be ready to publish them.

SZILÁGYI GERGELYNÉ

AZ MK KFH SZAKKÖNYVTÁR 2006-BAN BESZERZETT ÚJDONSÁGAI

A szerző a Hivatalban működő Szakkönyvtár vezetője, aki a Szerkesztőbizottság felkérésére minden évben elkészíti a könyvújdonságok tartalmának rövid ismertetését.

A Szakkönyvtár – mint a megnevezés is mutatja – a Hivatalban folyó tevékenység nagyon fontos háttérbázisa. Ezért nem mindegy, hogy a rendelkezésre álló, évek óta szűkülő forrásokat és pénzkereteket milyen témájú könyvek beszerzésére fordítják az illetékesek.

Nyugodtan leírhatjuk, hogy 2006-ban is – az igencsak bőséges „kinti” könyvkínálatból – valóban olyan tartalmas munkákat sikerült beszerezni (megvásárolni), amelyek közérdeklődésre tartanak számot, vagy az egyes szakmai területeken folyó tevékenységben praktikus hasznosíthatók.

A bemutatott könyveket minden érdeklődőnek, de elsősorban a szakembereknek ajánljuk elolvasásra, tanulmányozásra.

*

A TUDOMÁNYOS TANÁCS TÁJÉKOZTATÓJA

Az MK KFH Tudományos Tanácsa 2006. november 15-én „*A SIGINT a XXI. század kihívásainak tükrében*” címmel tudományos konferenciát rendezett. Az első tájékoztatás a konferencián megtárgyalt témákat, valamint a rendezvény lefolyását tartalmazza.

A másik – bővebb terjedelmű – tájékoztatásban a Felderítő Szemle 2006/T különszámában megjelent tanulmányok recenzióit adjuk közre. A bemutatott munkák minősített témákkal foglalkoznak, ezért azokról csak rövid tartalmi tájékoztatást adunk.

A kiadvány részletes tanulmányozására a vonatkozó szabályzók betartásával van lehetősége a Tisztelt Olvasónak.

GERGELYNÉ SZILÁGYI

2006 NOVELTIES IN THE MIO'S LIBRARY

Mrs Szilágyi is the chief librarian in the MIO's library, who – on the request of the Editorial Board – every year prepares a list about the new books, with a summary of their contents.

The library – as its denomination shows – serves as important background for the MIO's activities. Therefore, it is essential for our narrowing financial resources to be spent on the acquisition of the most appropriate books.

We are convinced that also in 2006 we managed to acquire and “purchase” – from the very abundant “foreign offers” – the most substantial works, which will certainly attract interest and will be useful in each concrete professional field.

The enumerated books are recommended above all for experts.

*

READERS' NOTIFICATION BY THE ACADEMIC COMMITTEE

The Academic Committee of the MIO, on 15th November 2006, held an academic conference entitled “*SIGINT in the mirror of the challenges posed by the XXIth century*”. The first information about the conference contains only the agenda items deliberated at the meeting and a record on the proceedings.

The second – more substantial – information is about the recessions of the studies appeared in the IR No. 2006/T. That volume deals with classified topics, therefore we publish only its short contents.

It is obvious that the Honoured Readers can only read the above volume, if they follow the regulations on classified materials.

CONTENTS

FOR READERS

COLONEL ENG. TIBOR PÁSZKA
**SIGNALS INTELLIGENCE AT THE BEGINNING
OF THIRD MILLENNIUM**

SECURITY POLICY

COLONEL ENG. (RET.) LÁSZLÓ NAGY, PhD
**PLACE AND ROLE OF GLOBAL SECURITY
WITHIN THE NEW COMMITMENTS OF NATO**

COLONEL (RET.) GYÖRGY SZTERNÁK, PhD
REVISING THE FIGHT ON TERRORISM

COLONEL FERENC PADOS, PhD
NUCLEAR DETERRENCE

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

COLONEL (RET.) JÓZSEF KIS-BENEDEK, PhD
**MILITARY AND INTELLIGENCE LESSONS LEARNED
FROM THE ISRAELI–LEBANESE WAR**

COLONEL LAJOS RÁCZ
**“STEEL WRAPPED IN COTTON” –
GLOBAL EXPANSION OF THE CHINESE CULTURE**

COLONEL ENG. ISTVÁN TÓTH
**MILITARY TECHNOLOGICAL CO-OPERATION
BETWEEN RUSSIA AND NATO MEMBER STATES**

R & D

MAJOR ENG. GÁBOR BALKÁNYI
COMPUTER TERMINALS – MEANS OF SIMPLIFICATION

LIEUTENANT-COLONEL GÁBOR LITS, PhD
**UP-TO-DATE AND SAFE RECONNAISSANCE DEVICES –
UNMANNED AERIAL VEHICLES (UAVs)**

FACTS ABOUT COUNTRIES

LIEUTENANT ÁGNES HEGYI
SUDANESE CONFLICTS AND THEIR BACKGROUNDS

FORUM

LIEUTENANT-COLONEL GÁBOR LÉVAY
**MEDITATION ON THE INTELLIGENCE SUPPORT
TO CRISIS MANAGEMENT**

LIEUTENANT-COLONEL (POLICE) SÁNDOR KOVÁCS
**SOME ISSUES RELATED TO THE SECURITY
OF MILITARY BUILDINGS AND FACILITIES**

GERGELYNÉ SZILÁGYI
2006 NOVELTIES IN THE MIO'S LIBRARY

SCIENTIFIC WORK

COLONEL ENG. CSABA MARTON
**SIGINT – CONFERENCE AT THE MILITARY INTELLIGENCE
OFFICE OF THE HUNGARIAN REPUBLIC**

COLONEL (RET.) JENŐ VASS
READERS' NOTIFICATION BY THE ACADEMIC COMMITTEE

COLONEL (RET.) JENŐ VASS – COLONEL (RET.) MIHÁLY SZABÓ
CONTENTS

Tisztelt Olvasó!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal által kiadott szakfolyóirat, amely negyedévente jelenik meg.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké*”-ben szerepel.

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal a honvédelmi miniszter 2002-ben tudományos kutatóhellyé minősítette. A Hivatal Tudományos Tanácsa feladatai közé tartozik a kiadvány gondozása és szakmai felügyelete, melynek első száma 2002 szeptemberében jelent meg.

A Tudományos Tanács elnöke Madarász Károly mk. vezérőrnagy, titkára dr. Sallai Imre nyá. ezredes. A kiadvány Szerkesztőbizottságának tagjai közül többen tagjai a Tudományos Tanácsnak is.

A kiadványban történő publikálás feltételei:

- Jellegével összhangban a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal összefüggő témákat, kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más anyagokat – várunk megjelentetésre. A főbb rovatok címei – Biztonságpolitika, Hírszerzés – Felderítés, Kutatás – Fejlesztés, Országismertető, Kiképzés – Felkészítés, Fórum, Tudományos munka, Az Olvasóhoz – egyben orientálják is a szerzőket.
- A szerzői kéziratok megküldhetők a Tudományos Tanács titkárához, a Szerkesztőbizottság tagjaihoz, a felelős szerkesztőhöz. A kéziratához kérjük olvashatóan mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását, állandó lakcímét és telefonon történő elérhetőségét.
- A szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal). A kéziratot 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal gépelve, lehetőség szerint digitalizált formában, valamilyen adathordozón, és egy kinyomtatott példányban kérjük megküldeni. Előzetes egyeztetés után lehetőség van a kézirat interneten történő fogadására is.
- A közlésre elfogadott írásokért megbízási szerződés alapján – a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályozóknak megfelelően –, szerzői honoráriumot fizetünk. A szerzői kézirat elkészítése önálló szellemi tevékenységnek, megalkotásnak minősül, amely adókedvezményre jogosít. A kéziratokat a Szerkesztőbizottság lektoráltatja.
- A megjelentetett írások szerzőit és lektorait tiszteletpéldány illeti meg. A közlésre nem került kéziratokat csak az adott naptári év végéig őrizzük, de a szerző kérésére azt visszaadjuk.

Tisztelt Olvasó!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a honvédelemmel, a biztonságpolitikával és a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdések felvetésének és megválaszolásának fóruma. A kiadványban közzétett tanulmányokban megjelenő vélemények nem feltétlenül azonosak a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal és a Tudományos Tanács hivatalos álláspontjával.

Elérhetőségeink:

Postacím: MK KFH Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26.

MK KFH Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

Telefon: Dr. Sallai Imre nyá. ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/1332, HM 02/61-332

Tóth András mk. ezredes,
a Szerkesztőbizottság elnöke
06(1) 386-9344/1500, HM 02/61-500

Vass Jenő nyá. ezredes,
felelős szerkesztő
06(1) 386-9344/1306, HM 02/61-306
telefax: 06(1)372-1842, HM 02/61-842

Gerencsérné Tóth Krisztina főtörzsőrmester,
általános ügyintéző
06(1) 386-9344/5311, HM 02/65-311
e-mail: mkkfh_szemle@freemail.hu

Felhívjuk szíves figyelmét, hogy a FELDERÍTŐ SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül.

A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

A Szerkesztőbizottság